

Нестор Мизак

**АГЕНТУРНА
РОБОТА
МДБ, МВС ПРОТИ
ОУН, УПА**

ББК 63.3(4УКР) 625
М583
УДК 94(477) «1945/196»

Н. Мизак – канд. історичних наук

Рецензенти:

В. Балух – д-р історичних наук, проф., член-кореспондент НАПН України,

П. Брицький – д-р історичних наук, професор,

О. Добржанський – д-р історичних наук, професор,

В. Окіпнюк – директор Дослідного Інституту «Студіум», Торонто (Канада)

*Друкується за рішенням вченої ради Чернівецького національного
університету ім. Юрія Федьковича
(протокол №5 від 24 червня 2010 року)*

Мизак Н.С.

ПОЦІЛУНОК ЮДИ. Агентурна робота МДБ, МВС проти ОУН, УПА. Додаток до серії «За тебе, свята Україно». Книга дев'ята. – Чернівці: Прут, 2011. – 222 с.

Книга «ПОЦІЛУНОК ЮДИ. Агентурна робота МДБ, МВС проти ОУН, УПА» є дев'ятим додатком до серії книг «За тебе, свята Україно». У ній вперше на архівних матеріалах висвітлюються форми і методи боротьби спецслужб колишнього СРСР проти українського національно-визвольного руху у 40–50-х рр. ХХ ст. Книга буде цікавою для підростаючого покоління, усіх, хто шанує історію України, вболіває за минуле, сучасне і майбутнє українського народу.

ББК 63.3(4УКР) 625

М583

УДК 94(477) «1945/196»

ISBN

© Нестор Мизак, 2011

© Іван Балан, художнє оформлення і редагування, 2011

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Дослідний інститут «Студіум»

Нестор Мизак



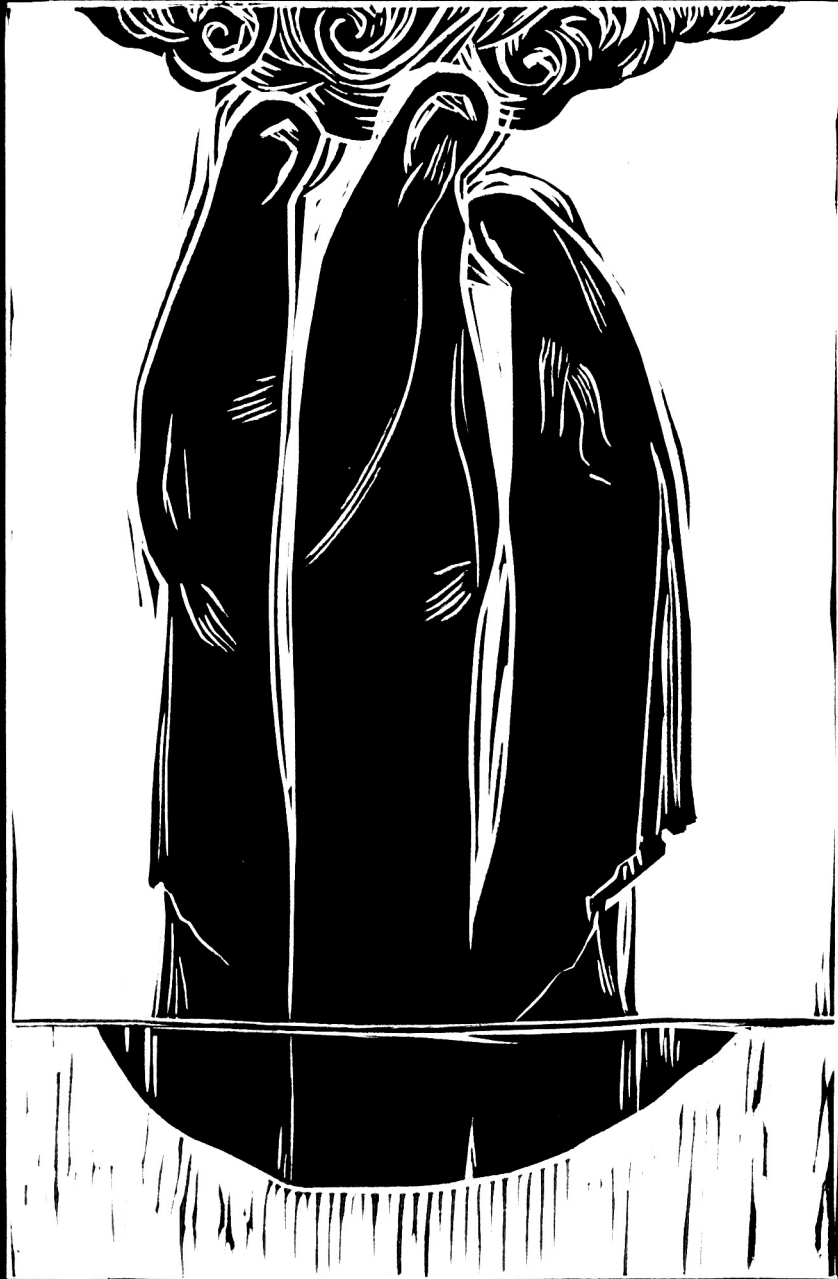
ПОЩІЛУНОК ЮДИ

АГЕНТУРНА
РОБОТА
МДБ, МВС
ПРОТИ
ОУН, УПА

Додаток до серії
«За тебе, свята Україно»

Книга дев'ята

Чернівці-Торонто
Прут 2011



**«Дав же зрадник його знак їм,
говорячи: кого поцілую, той і єсть він;
беріть його, та й ведіть обережно».**

*Євангеліє від Марка,
XIV, 44*

ПРО ТАЄМНЕ, ЩО СТАЄ ЯВНИМ

Від автора

Як відомо, російський імперіалізм загрожував і продовжує загрожувати народам пострадянського простору новим політичним поневоленням і українській нації зокрема. У ХХ столітті, коли Україна вела безкомпромісну боротьбу за національне визволення, особливо після Другої світової війни, каральні органи СРСР застосовували найбільш рафіновані і цинічні методи щодо ліквідації визвольних кадрів. Проти українського визвольного руху у лавах ОУН, УПА були кинуті величезні енкаведистсько-емдебівські і військові сили, які застосовували нечуваний і небачений у світі терор та підлі провокаційні прийоми.

Ворог не обмежувався у засобах і методах і визнавав їх усіх добрими, якщо вони приводили до поставленої мети. Масові провокації, арешти, ув'язнення, депортації, убивства, каторжні роботи, знущання над мирним населенням, у тому числі жінками і дітьми, – все це ставало засобом боротьби проти українського народу.

Але найбільше уваги ворог приділяв агентурно-оперативній роботі МДБ-МВС-КДБ, без якої не в силі був побороти визвольний рух ОУН, УПА. Кинуті на Україну велетенські кадри могильників НКВС-НКДБ-МВС-МДБ-КДБ запопадливо втілювали кремлівські плани у життя. Внаслідок їх провокаційної діяльності український народ зазнав великих жертв, особливо серед свого авангарду – революційних кадрів ОУН. Відома істина, що ніхто з українців не народжувався

Агентурна робота МДБ, МВС проти ОУН, УПА

зрадником чи провокатором, їх формувала різними методами більшовицька система, коли піднімав руку брат на брата.

Як писав наш Тарас Шевченко:

*«Свою кров розлили
І зарізали брата.
Крові брата впились
І отут полягли,
У могилі заклятій».*

Засобами агентурно-провокаційної війни, досвід якої запозичили з часів діяльності царської охранки та ДПУ, советські каральні сили остаточно знекровили структури УПА-«Захід» та збройного підпілля ОУН на західноукраїнських землях.

При кожному райцентрі влада організувала агентурно-оперативні та слідчі апарати, які мали завдання дослідити районні терени до найменших деталей, знати, що робиться у кожному місті, містечку, селі, кожній хаті, родині, церкві, у лісі та на полі. Під увагу бралися активні громадяни, їхні сини, а також ті, хто міг би стати борцем проти советської системи у майбутньому.

Щоб послабити українське визвольне підпілля, власті застосовували практику амністування тим, хто вийде з лав борців з повинною. Але це був тимчасовий тактичний маневр, щоб відтягнути частину сил від боротьби. У своїй злочинній роботі на кожній підвладній території емдебісти організовували таємно-донощицьку мережу з місцевого населення, намагаючись притягнути до співпраці також членів ОУН та їх симпатиків.

Найпершими категоріями людей, серед яких формувались агентурні кадри, були люди нестійкого характеру, ті, що хотіли відсидіти у тилу під час війни, а потім, відчувши надзвичайно важкі умовини боротьби, виходили з повинною. Знаходились і члени збройного підпілля, які втратили віру у боротьбу і були перемучені довголітнім змаганням. Були люди й з-поміж тих, що «провинилися» проти радянської влади. Їх шантажували погрозами і примушували співпрацювати з районними органами. Ті люди, які йшли на співпрацю з РВ МДБ, в народі називали «сексотами», «агентами», «донощиками». Це були найманці радянських спецслужб, у завдання яких входило збирання відомостей про кадри борців за волю України. Під різними легендами арештів,

депортацій, утеч з тюрми чи Сибіру вони мушили проникати у середовище ОУН. Першим кроком агентурної роботи була вербовка такого об'єкта уваги. Органи МДБ-МВС кандидата вивчали, збирали на нього компрометуючі матеріали, щоб він у майбутньому не відмовився від співпраці. Як відомо, майже всі західні українці брали участь у визвольній боротьбі різними методами. Тому звинуватити людину у переховуванні повстанців, утримуванні криївки, магазинуванні зброї, харчів було дуже легко. Масово арештовуючи людей, більшовикам вдавалося завербувати серед них кілька агентів і з роками така форма вербування нарощувалася. Сотні енкаведистів і енкадебістів вивчали біографічні дані та збирали компрометуючий матеріал на українців, щоб потім пропонувати їм іти або на розправу, або на співпрацю з владою. Якщо така людина не мала ідейного гарту, а була слабкої волі, безідейна і безхарактерна, вона погоджувалася і давала підписку про співпрацю. Про те, як відбувалося вербування, читач може дізнатися з матеріалів книги.

Для маскуванню агентурної роботи органи МДБ-МВС опрацьовували відповідні «легенди», які важко було відрізнити від обману. Завербувавши члена ОУН, вони нерідко відсилали його у підпілля, перевіряли його на ділі, часто «кров'ю», коли завербований підпільник мусив убити когось із провідників, захопити його живим чи «здати» рядових членів ОУН.

Було багато випадків, коли члени ОУН, потрапивши у безвихідне становище, давали підписку про співпрацю, щоб тільки вирватися з рук МДБ. Повернувшись у підпілля, повідомляли друзів про ситуацію, що склалася. Але були й такі, яким уже не вірили, бо втекти з радянської в'язниці було неможливо. Таких людей допитувала СБ, з ними були обережні. Це були т.зв. агенти-«грачі» зі спеціальними дорученнями чекістів, і їх діяльність була хитрою й обманливою. Як правило, таких людей розшифрувати було важко.

Агентурною діяльністю ворог намагався не тільки розгромити підпільні кадри ОУН, але поширити серед народу страх перед всесильністю і всевидючістю влади й тотальне недовір'я і підозріння.

Особливо небезпечними для збройного підпілля ОУН були агенти-внутрішники, за допомогою яких влада остаточно знекровила збройне підпілля ОУН. Насичення агентурою підпільних кадрів, висування

їх на провідні місця розкладало збройне підпілля. Траплялося багато випадків, коли органи радянської безпеки довідувалися про роботу невеликої організаційної клітини, окремих симпатиків, місця зберігання криївки. Але активних дій не чинили до тих пір, поки осередок не ставав відомим повністю, тоді за їх вказівкою засилялися агенти-зв'язкові, які виводили підпільників на провоковані ними зв'язкові лінії.

Як правило, агенти ділилися на категорії. До першої належали люди здібні з освітою, які вміли орієнтуватися у складній оперативній ситуації, як, наприклад, агент «Думка», що видав емдебістам п'ятдесят повстанців, або агент «Жар» – колишній окружний провідник СБ. Таких агентів емдебісти оберігали і їхня розконспірація підпільним середовищем вважалася недоліком у роботі. До другої групи агентів входили завербовані люди з невеликими здібностями та малоосвічені. Їх утримували як агентів-бойовиків для виконання убивств, вербування нових агентів, виконання спеціальних доручень тощо.

Були й такі, що займалися т.зв. «шептанню» пропагандою серед населення і підпілля. Мовляв, з цієї боротьби нічого не вийде, пускали чутки, що радянська влада гуманна і надає дбайливу опіку розкаямим, пораненим. Очорнювали провід ОУН, Романа Шухевича, діяльність членів ОУН.

Особливо цінувались агенти-зв'язківці, за допомогою яких чекісти брали під контроль зв'язкові лінії і пошту ОУН. Саме на зв'язкових лініях були арештовані провідні члени ОУН аж до останнього головнокомандувача УПА Василя Кука («Леміш»).

Висвітлення діяльності агентів каральних органів радянської влади у боротьбі з ОУН, УПА належить до маловідомих сторінок історії визвольної боротьби ОУН, УПА. Усі жахливі акції, насичені втратами збройного підпілля ОУН, були виконані українськими зрадниками-юдами, агентами і сексотами, підготовленими советською каральною системою.

Боротися з агентурою було дуже важко, хоч повстанська Служба безпеки не раз здемаскувала її, але сили були не рівні, і визвольний рух ОУН, УПА, зрештою, був ліквідований.

Нині архіви відкриті, народ озвучує прізвища продажних ви-служників, але їхні імена сьогодні не актуальні, важливий сам факт

філософії зради, відомий усім народам у важкі роки поневолення, і українці серед них не є винятком.

У пропоновану книгу ввійшли приклади найбільш типових форм і методів агентурно-провокаційних дій МДБ-МВС супроти українських визвольних сил ОУН, УПА у добу боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, яку народ, незважаючи на втрати, виграв в історичній та ідейній площині.

КОМПЛЕКТАЦІЯ КАДРІВ ПРОВОКАТОРІВ

Каральні органи радянської влади надавали великого значення діяльності агентурно-бойових груп МДБ, яка позначена кров'ю невинних людей, а їх злочини приписували повстанцям, намагаючись посіяти серед народу недовіру до борців за волю України. Без агентурно-бойових груп МДБ-МВС діяло всліпу, тому їх кількість з кожним роком нарощували, відповідно і дії їх були надзвичайно цинічними й жорстокими.

МДБ констатувало, що «спеціально-агентурні бойові групи успішно діють тоді, коли вони підбираються з місцевих селян або колишніх учасників підпілля, які добре обізнані з місцевими умовами життя, мовою, правилами поведінки у середовищі оунівського підпілля і його озброєних банд, тактикою і методами роботи Служби безпеки, а також не розшифрованих своїми зв'язками як з органами МДБ, так і з радянськими органами взагалі». Спеціальні агентурно-бойові групи створювалися зі сміливих і рішучих агентів-бойовиків чисельністю 3-5 осіб під керівництвом оперативних працівників і використовувалися у конкретних агентурних справах органів МДБ.

Так звані спеціальні агентурно-бойові групи, як правило, під виглядом представників оунівської СБ або зв'язкових вищих проводів ОУН представлялися як діюча група на території, де емдебісти розробляли відповідні операції, намагаючись зв'язатися з відповідальними зв'язковими, дізнатися про місця квартирування підпільників тощо.

Емдебісти надавали таким формам агентурної роботи особливого значення з точки зору вербування агентури або отримання цінної для них інформації. Важливого значення надавалося підбору конспіративної квартири, де мали відбуватися агентурні дії. Такими квартирами могли бути закинуті віддалені будинки, напівпідвальні приміщення, до яких існували секретні підходи, стежки, забезпечені відсутністю людей, які могли би бачити події. Найчастіше емдебісти використовували оунівські лісові криївки. Провокованих людей перевдягнені в есбістів агентурні працівники закидали у підземні схрони, де чинили допити і насильства.

Дуже часто емдебісти використовували напади своїх агентурно-бойових груп на підозрілих у зв'язках з ОУН людей, яких тут же «гостро» допитували. Люди признавалися, що вони ніякі не агенти, а чесно співпрацюють з підпіллям. Тут же складали акти, які підписували потерпілі.

Через якийсь проміжок часу на групу нападали емдебісти. Сторони імітували бій, убитих і захоплених поранених після бою відвозили у райвідділ, де продовжували допитувати у руслі попередніх даних.

Станом на 20 лютого 1950 р. при відділах 2-Н (координаційно-каральний підрозділ) західних областей України налічувалось 19 агентурно-бойових груп (АБГ) у складі 130 вишколених агентів-бойовиків.

Так, у Львівській обл. діяли 4 агентурно-бойові групи (25 агентів-бойовиків). Група «Гроза» із 5 осіб під керівництвом старшого уповноваженого 4-го відділення 2-Н лейтенанта Глушкова спеціалізувалася у провокаційних діях на рівні районних і надрайонних проводів ОУН.

Агентурна група «Месники» складалася із 7-ми бойовиків під керівництвом оперуповноваженого лейтенанта Белянського. Ще діяли АБГ «Метеор» (5 осіб), «Тайфун» (6 осіб).

У Дрогобицькій обл. працювало 4 групи (33 особи). Як і в Львівській обл., існували групи «Гроза» (8 осіб) під керівництвом майора Вікторова, «Гірські» (8 осіб), «Мисливці» (9 осіб), «Скала» (8 осіб).

У Станіславській обл. організовано 3 групи у складі 20 осіб. Серед них «За радянську Україну» (6 осіб), «Відважні» (7 осіб), «Верховинці» (7 осіб).

У Тернопільській обл. відділ 2-Н розпоряджався діяльністю також трьох груп. Група «Захід» нараховувала 7 осіб. Вона використовувалася для ліквідації референта пропаганди крайового проводу ОУН «Євгена» (про нього мова далі) й учасників Чортківського і Кам'янець-Подільського окружного проводів ОУН.

Агентурно-бойова група «Схід» із 6-ти осіб брала участь у провокуванні учасників крайового проводу ОУН «Поділля». Група «Північ», також із 6-ти бойовиків, розшукувала керівників Тернопільського і Кременецького окружних проводів ОУН.

У Волинській обл., де підпілля було майже повністю ліквідоване, діяли 2 групи (14 осіб), які працювали над пошуком працівників крайового проводу ОУН «Москва» і учасників Волинського окружного проводу ОУН.

У Рівненській обл. працювала тільки одна група (6 осіб), яка використовувалася по лінії агентурної розробки керівних кадрів ОУН різних ланок.

У Чернівецькій обл. працювала агентурна група «Буковинці» (7 осіб), яка до решти вишукувала членів Буковинського окружного проводу ОУН.

Ще одна група працювала в Закарпатській обл. під назвою «Удар» із 7-ми агентів. Щодо діяльності агентів у Закарпатській обл. зазначалося, що їхня група не працює. Останню комбінацію з їх участю МДБ провело у грудні 1949 р. Агенти-бойовики квартирують дома і використовуються як члени агентурно-освідомчої мережі. Але зарплату отримували на загальних правах як агенти-бойовики.

Про діяльність усіх агентурних груп доповідав заступник начальника відділення 2-Н МДБ УРСР підполковник Маршаленко.

ДІЇ АГЕНТУРНО-БОЙОВИХ ГРУП МДБ

Багато шкоди визвольному рухові ОУН, УПА завдали дії агентурно-бойових груп МДБ з числа колишніх повстанців. Хоч підпілля ОУН попереджало селян про можливі провокації і застерігало не розповідати організаційних таємниць невідомим людям, тим не менше, такі провокації продовжувалися і приносили великі втрати активу борців ОУН.

Так, УМДБ Станіславської обл., захопивши члена крайового проводу ОУН «Дзвінчука», змусили його викликати на зустріч референта пропаганди Надвірнянського надрайонного проводу «Променя» і заступника керівника Солотвинського проводу ОУН «Вернигору». Не підозрюючи провокації «Дзвінчука», «Промінь» прийшов на зустріч зі своїм охоронцем «Буком» та був схоплений агентурно-бойовою групою.

На допиті «Бук» назвав місце квартирування коректора референтури пропаганди надрайонного проводу ОУН «Жука», друкарки «Марусі» і підпільників «Кармелюка» та «Ліщини», а також показав місце розташування надрайонної друкарні. «Бук» привів також до двох криївок, де емдебісти знайшли два друкарські верстати і близько 50 кг друкарського шрифту, велику кількість виготовленої літератури. Таким чином, у результаті діяльності лише однієї емдебістської провокації впали 6 підпільників Надвірнянського надрайонного і Солотвинського районного проводів. Власті захопили 6 автоматів, гвинтівку, 5 пістолетів, 5 гранат, 500 шт. патронів і нелегальну друкарню.

У Тернопільській обл. Гримайлівський РВ МДБ захопив дружину підпільника «Листка». Коли її везли до Тернополя, емдебісти інсценували напад на машину під виглядом повстанців агентурно-провокаційної групи. Жінка їм розповіла, що її чоловік «Листок» є командиром Самооборонного кущового відділу й показала криївку, в якій захоплено «Листка». Допитуючи повстанця, емдебісти зламали його і той показав місцезнаходження інших підпільників. Тієї ж ночі агентурно-бойова група з допомогою «Листка» напала на криївку підпільника «Дениса», і він застрелився.

«Листка» перевербували на агента і він назвав зв'язки до районного провідника ОУН «Буйного» та керівника СБ того ж проводу «Чорноти», а також назвав місцевих симпатиків ОУН, які допомагали організації.

У грипсі до провідників під диктовку емдебістів він повідомив, що його криївку розконспіровано РВ МДБ, але він залишився живим, оскільки був тоді відсутній, і просив призначити йому час і місце зустрічі. Незабаром до «Листка» прийшов на зустріч підпільник «Твердий». Не маючи змоги захопити його живим, «Листок» особисто його ліквідував. Через кілька днів референт СБ «Чорнота» сам

призначив йому зустріч. У результаті засідки агентів бойової групи «Чорнота» загинув.

Приблизно так само розгорталася ситуація у Самбірському районі, де емдебістам стало відомо, що у с. Воютичі квартирує провідник Максимів, який керує боївкою. Захопивши Максиміва, емдебісти застосували проти нього прийом перевдягнених есбістів і той, повіривши агентам, назвав прізвища людей його боївки.

У подібний спосіб спровокували керівника капели бандуристів Львівського політехнічного інституту Олега Гасюка. Під час концерту у с. Великі Мости до нього кілька разів підходили перевдягнені емдебісти. Після концерту вночі його захопила перевдягнена група СБ й затягнула на допит, де звинувачували у зв'язках з РВ МДБ. Повіривши провокаторам, О. Гасюк назвався членом ОУН з 1943 р., що легалізувався 1945 р. під фіктивними документами за завданням оунівського підпілля. Крім цього, він назвав ще кілька легалістів у Львові, що підтримували зв'язок з підпіллям. Гасюка відпустили, а коли він повертався додому, на дорозі його захопив військовий наряд МДБ й припровадив до райвідділу МДБ. Під час допиту до кабінету зайшов солдат й повідомив, що під час сутички з «бандитами» відбито сумку з документами, у якій знайдено протокол допиту О. Гасюка. Тепер Гасюк змушений був остаточно зізнатися у своїх зв'язках з ОУН.

У с. Тисовець Стрілківського р-ну Дрогобицької обл. емдебісти дізнались, що жителька Ганна Л. зв'язана з повстанцями з охорони Самбірського надрайонного проводу ОУН і знає місця їхнього квартирування. РВ МДБ підіслав до неї агентурно-бойову групу відділення 2-Н. Прийнявши агентів за своїх, Ганна повідомила, що у будинку її однофамільниці також Ганни Л. функціонує криївка, в якій квартирують підпільники «Чумак», «Вербовий» і «Кудлатий». Під час наскоку емдебісти «Чумака» убили, двох інших захопили живими.

Через агентурні канали емдебістам Станіславської обл. стало відомо, що у середній школі м. Коломия існує молодіжна націоналістична організація, а два учні покинули навчання й перейшли на нелегальне становище.

Це були дівчата Євгенія Пішак («Громова») і Софія Гоменко («Заграва»). Вони квартирували у с. Красноставці Снятинського р-ну за завданням районного провідника ОУН «Вія». З метою захоплення дівчат райвідділ МДБ направив туди провокаційну групу, яка через

зв'язкову Шевченко вийшла на зв'язок з «Громовою» і «Загравною». Приймаючи членів групи за повстанців, дівчата розповіли, що працюють за завданням районного провідника «Вія» і перейшли на нелегальне становище з 1948 р. та створили у школі підпільну молодіжну організацію «Воля або смерть», назвали її членів. Далі емдебісти інсценували напад на провокаційну групу, захопили дівчат і з протоколом попереднього допиту доставили до райвідділу МДБ.

У січні-жовтні 1949 р. ряд провокаційних операцій та агентурних комбінацій провело УМДБ Чернівецької обл. Для цієї мети емдебісти закинули в оунівське підпілля аж на території Городенківського р-ну агента «Осторожного», в минулому керівника СБ Запрутського надрайонного і Буковинського окружного проводів. Він знав одну з явочних квартир ОУН у названому р-ні. 4 серпня 1949 р. агент «Осторожний» з агентами-бойовиками «Сам-Свій» і «Веселий» відвідали відому квартиру з проханням відновити діяльний зв'язок з керівником Городенківського надрайонного проводу ОУН «Сталевим» і учасниками Городенківського районного проводу ОУН. У результаті ряду зустрічей агента «Осторожного» і його бойовиків їм стали відомі близько десяти явочних квартир. На одній із зустрічей Городенківський надрайонний провідник ОУН передав буковинцям для підсилення роботи підпільника «Богдана» 1500 примірників листівок. Повертаючись на Буковину, провокатори роззброїли «Богдана» і передали обласному Управлінню МДБ.

У жовтні 1949 р. «Осторожний», «Веселий», «Сам-Свій», знаючи, що підпільники на зиму переходять у підземні квартири і припиняють боротьбу, відкрили по групі повстанців вогонь. У результаті убили: керівника Городенківського надрайонного проводу ОУН – референта СБ цього проводу «Богуна», «Мирона» – командира кущової боївки, його заступника «Хмару» та власника явочної квартири і розвідника ОУН Н. Бучевського.

Під час т.зв. «чекістсько-військової операції» емдебісти захопили зі зброєю в руках мешканців села Підгорки Калуського р-ну Станіславської обл. М., Федорка і Балавина. Їх запідозрили у співпраці з ОУН, вимагали зізнань, але селяни казали, що нічого не знають. Тоді вирішили до одного з них – М. застосувати провокаційні дії. Увечері арештованого у супроводі одного оперативника і солдата машиною повезли до Станіслава – начебто для продовження допиту.

У дорозі в районі «Чорного лісу» до них підсіли два агенти-бойовики, які холостими вистрілами «убили» емдебістів, а «М.» забрали з собою у ліс. Допитаний від імені СБ «М.» розповів, що у с. Підгорки створена молодіжна боївка у складі 13 осіб, та назвав імена 47 відомих йому учасників ОУН та симпатиків. У результаті такої комбінації емдебісти заарештували майже усіх членів теренової мережі ОУН.

Уночі 10 січня 1949 р. УМДБ Дрогобицької обл. направило колишніх здаванців «Степа», «Тараса», «Лебедя» і «Козака» у с. Буків. Вони зайшли в будинок симпатика ОУН Йосифа Ц., який знав «Степа» як повстанця. Цимбал розказав, що до нього незабаром повинні навідатися підпільники. Через деякий час дійсно підійшли «Смерека», «Пізний» і «Діброва» з охорони провідника Самбірського надрайонного проводу ОУН. «Степ» і «Тарас» викликали «Смереку» на подвір'я і там безшумно обеззброїли його, а «Лебедь» і «Козак» чергами з автоматів убили «Пізного» і «Діброву». Щоб остаточно затерти слід, господаря Цимбала з родиною спішним порядком виселили на Сибір.

На допиті «Смерека» показав місцезнаходження криївки провідника Самбірського надрайонного проводу ОУН «Шрама» і його друкарки «Думи», і вони загинули.

Далі відділ 2-Н УМДБ Львівської обл. дізнався про те, що у м. Львів мешканка Леонтина Мединська утримувала конспіративну квартиру Романа Шухевича, куди часто навідувалися його зв'язкові «Анна», «Марта» та інші. Емдебісти з Мединською розіграли наступний провокаційний експеримент. Мединську включили у список на виселення. Посадили в автомобіль, де вже була ще одна сім'я. До них підсіли супроводжуючі емдебісти. У дорозі інсценували поломку автомобіля та напад повстанців, після чого людей повели у ліс. Під час допиту підставлені агенти з іншої сім'ї висловили своє незадоволення її поведінкою, мовляв під час їзди вона весь час про щось говорила з чекістом. На допиті Мединська це не відкидала й пояснювала, що говорила з опером, намагаючись ввести його в оману. Після цього «МСБ» порекомендувала Мединській перейти на нелегальне становище в одне із сіл. Там її арештував військовий наряд і припровадив до ОУ МДБ, де на допитах змусили розповісти про свою діяльність.

МДБ також часто перевіряло діяльність агентів-бойовиків на предмет «дворушності». Так, УМДБ Дрогобицької обл. ретельно перевірило «чесність» агента «Мельничука», замешканого у с. Крушельниця Сколівського р-ну. Його арештувала агентурно-бойова група від імені СБ.

Не підозрюючи провокації, «Мельничук» на допиті зізнався, що підтримує зв'язок з підпіллям від 1948 р. У квітні 1949 р. він повідомив повстанців про перебування у селі оперуповноваженого Сколівського РВ МДБ Щетініна, якого тоді вбили. Управління МДБ арештувало «Мельничука».

Згодом Управлінню МДБ Станіславської обл. стало відомо, що у селі Люча Коломийського р-ну мешкає мати заступника референта СБ Коломийського проводу ОУН «Крука» Варвара Генік. З метою з'ясування його місця перебування емдебісти підіслали до матері агентів-бойовиків, і вона їм розповіла, що підтримує зв'язок з сином упродовж 1944-1949 рр. і де він квартирує.

Щоб реалізувати провокативну операцію, органи МДБ направили у лісовий масив агентурно-бойову групу, яка зустрілася з жінкою, що несла у хустині харчі. Жінка призналася, що є дружиною колишнього сотенного УПА «Гамалії». Командир групи агент «Каштанів» сказав їй, що давно знайомий з «Гамалієм» і бажає з ним зустрітись. Наступного дня жінці вручили «штафету» і вона з чотирма агентами-бойовиками пішла до криївки. Розконспірувавши місце укриття, агенти запропонували усім здатися, але ті під час бою пострілялися. Загинули зв'язковий Коломийського окружного проводу ОУН «Стародуб», його заступник «Ганджа», колишній сотенний УПА «Гамалія», стрільці «Зірка», «Грізний» і зв'язкова ОУН «Смерека». З криївки забрали 2 автомати, 4 гвинтівки, 4 пістолета, 500 набоїв, різні повстанські документи.

Наступною жертвою діяльності агентурно-бойових груп стали члени молодіжної організації «Юнак» у с. Немилів Радехівського р-ну. Арештувавши одного з них на прізвище Крисюк, емдебісти дали йому провокаційне письмове завдання, як він повинен діяти, щоб видати організацію. Повертаючись додому, його затримала агентурна група під виглядом СБ. Обшукали, знайшли лист і звинуватили у зв'язках з МДБ. Його закинули у задалегідь підготовлену криївку й почали допити, під час яких Крисюк відверто говорив про свою діяльність і

назвав учасників згаданої організації «Юнак» у селах Куликів і Немилів. Закінчивши допит, йому запропонували написати листа керівнику молодіжної організації «В.Ш.». З цим листом агенти прийшли до вказаного адресата, але той, напевно, зрозумівши небезпеку, заявив, що нічого не знає. Тоді перевдягнені агенти наказали йому іти з ними. Завели у криївку, де продовжили допит. Повірівши, що перед ним повстанці, «В.Ш.» розповів про структуру молодіжного підпілля у селах і назвав ще з десяток прізвищ.

Ось як відбувалася провокація з керівником підпілля ОУН с. Сновичі Поморянського р-ну Львівської обл. «С.», який підтримував зв'язок з боївкою «Богдана», що прикривала доступ до Василя Кука («Леміш»). Поморянський РВ МДБ арештував «С.», довго його допитував, а потім вирішив перепровадити до Золочева для більш детальних допитів у в'язниці. Солдати, які конвоювали його, були перевдягнені у міліцейські мундири. У дорозі відбулася інсценізація з поломкою саней. Один із конвойних «пішов у село за інструментом». У цей час саними надїхала перевдягнена під повстанців агентурно-бойова група й почала розмову з конвойним. Коли той сказав, що везе арештованого, накинулася на нього, зв'язала, перекинула разом із «С.» на свої сани й поїхала у протилежному напрямку. Не доїжджаючи три кілометри від криївки, «С.» зняли з саней і пішки із зав'язаними очима повели до криївки. Там його допитали. Приймавши агентів-бойовиків за своїх, «С.» розповів про структуру станичної ОУН і її дії, місця квартирування підпільників, а також назвав десяток симпатиків ОУН. Далі «С.» повели до с. Сновидовичі, де на них напав військовий наряд та припровадив до РВ МДБ.

Наступною жертвою безкінечних провокацій МДБ стала нелегалка Ганна Турчак із м. Стрий. Її арештували, але на допитах вона мовчала. Тоді її вирішили спровокувати на шляху Стрий-Дрогобич. Під час перевезення біля лісозаводу інсценували поломку автомашини. Було дуже холодно, і конвой попросився в охорони лісозаводу пустити їх до приміщення погрітися. Роль охоронців і працівників заводу виконувала агентурно-бойова група. Вони були одіті у відповідну робочу форму, мали при собі сокири, пили і сховані пістолети. «Робітники» кілька разів заходили до контори і вели між собою на подвір'ї підозрілі розмови, так щоб їх побачила Г. Турчак. Конвоїри начебто не реагували. Одному з них непомітно під шапку з-

під кожуха вивели тонкий шланг від спринцівки, наповненої червоним розчином. Коли все було готове і машину «відремонтували», почали збиратися у дорогу. Робітники попросили взяти їх до Дрогобича. Спочатку конвой «не хотів» їх брати, а потім, мовляв, з дозволу водія погодився. На лісовій дорозі робітники почали стріляти. Конвойний зі спринцівкою залив себе «кров'ю», оперативника також «убили», коли він відчинив дверцята кабінки й хотів в'яснити, що то за постріли. Турчак налякалася й почала просити не стріляти у неї, бо вона своя. Робітники запропонували їй утікати разом з ними та сховатися в одного знайомого, що може зв'язати їх з «хлопцями». Під виглядом «знайомого» у хаті знайшовся чоловік з жінкою і трирічною дитиною. Другий агент-бойовик виконував роль брата господаря дому. На квартирі «знайомого» один з робітників і Г. Турчак залишалися до вечора наступного дня. Брат «знайомого» кудись ходив, потім повернувся й сказав, що повідомив «хлопців» про здобуту зброю і необхідність вирішення питання з жінкою. Увечері агенти-бойовики забрали зброю, а Г. Турчак припровадили до криївки.

Там її почав допитувати «слідчий СБ». Ганна розповіла, що є членом ОУН з 1945 р. під псевдо «Калина» й виконувала функції зв'язкової і розвідниці референтури СБ Дрогобицького обласного проводу ОУН, ще ряд цінних оперативних даних. Далі під виглядом того, що на цьому рівні долю Г. Турчак не компетентні вирішити, її переправили до вищої інстанції СБ. Як і в попередніх випадках, у дорозі їх зустріли агенти-бойовики, вдягнуті у форму солдатів МДБ. При обшуці у старшого вилучили протокол допиту Г. Турчак, який продовжили пізніше у райвідділі МДБ.

У вересні-листопаді 1949 р. активізувалася діяльність агентурно-бойових груп у Чернівецькій обл. Після того, як агентура донесла, що на хуторах Ями, Черешнів, Бінків Вижницького р-ну стали з'являтися провідник окружного проводу ОУН Василь Савчак («Сталь») і референт СБ проводу «Макар», вирішили, що провідники готуються до зимівлі. 29 листопада 1949 р. у район хуторів Бінків і Ями направлено агентурно-бойову групу під назвою «Буковинці». Того ж дня група поблизу хутора Бінків знайшла сліди трьох осіб, які вели у глибину лісу. Прозондувавши ці сліди на відстані шістнадцяти кілометрів, зробили висновок, що у квадраті «40-64» розташована

криївка. Група повідомила у найближчий РВ МДБ. 1 грудня 1949 р. почалася облава, у ході якої солдати розконспірували криївку. Під час перестрілки у ній загинули референт окружного проводу ОУН «Макар», два стрільці і дві жінки – дружини станичних.

Однак варто зауважити наступне: як відзначало керівництво відділу 2-Н ОУ МДБ, агентурно-бойові групи упродовж місяців діяли шаблонно і повстанці їх легко розшифровували та попереджали актив від подібних інсценувань. Як наслідок, багато запланованих емдебістських операцій не мали ефекту. Так, в одному із сіл Великоборківського р-ну Тернопільської обл. арештували учасника ОУН «В.». Підпільника допитували у криївці, а потім у райвідділі МДБ. На столі у слідчого він побачив ту саму лампу, що й у криївці, і сказав емдебісту, щоб не провокував його. Провокативні групи, бувало, з'являлися там, де повстанців не було, і місцеве населення знало про це. Від них вимагали паролі і контактували тільки зі знайомими підпільниками.

ПРОВОКАЦІЇ НАВКОЛО ГРУПИ ПАРАШУТИСТІВ

У ніч на 31 травня 1950 р. з американського літака на околицю села Тинява Болехівського р-ну Станіславської обл. висадилися від імені ЗЧ ОУН чотири парашутисти з метою надання допомоги збройному підпіллю ОУН. Парашутисти зуміли законспіруватися на базі місцевого збройного підпілля. Проте емдебісти за допомогою агентурних зв'язків вистежили бойовиків. 7-8 липня у лісовому масиві північніше м. Болехів відбулася перестрілка, під час якої загинули парашутисти «Громенко» – Андрій Дуда – відомий сотенний і герой Закерзоння, інший на псевдо «Пас» – прізвище не ідентифіковане. У бою впали також кущовий керівник ОУН, який організував охорону прибулих, і захоплено живим «Крутія» – Йосифа К. 1924 р.н. із с. Семишнів Сколівського р-ну Дрогобицької обл. – бойовика з охорони колишнього Стрийського над-районного проводу «Юрія».

На допиті «Крутій» зізнався, що після висадки парашутистів останні через місцевих зв'язкових зв'язалися з боївкою «Підкови», який передав їх під охорону стрільців «Лева» і «Крутія».

У середині червня цього року командир боївки «Підкова» повідомив керівнику референтури «Черненко» про закид парашутистів і на прохання останніх зв'язав їх із «Черненком».

Зустріч парашутистів з «Черненком» відбулася у Болехівському лісі, звідки керівник групи парашутистів «Бадьо» і парашутист «Роман» у супроводі «Черненка» відійшли до керівника Дрогобицького обласного проводу ОУН «Жара».

2 липня «Бадьо» у супроводі командира охоронної боївки «Жука» і референта пропаганди Калуського окружного проводу ОУН «Полтавця» повернувся у розташування табору у Болехівському лісі.

Парашутист «Бадьо» у розмові з «Громенком» заявив про своє незадоволення зустріччю з «Жаром» і тому вирішив разом з «Полтавцем» іти до вищого проводу.

Виходячи з табору, «Бадьо» обіцяв після зустрічі з провідником відправити «Полтавця», щоб решту парашутистів доставив у провід. З цією метою «Бадьо» обумовив з рештою парашутистів зустріч у Болехівському лісі з 6 по 16 липня щоденно з 23 до 03 години ночі.

Отже, всю цю інформацію виклав емдебістам «Крутій», який став на шлях зради. Виходячи з його даних, заступник міністра держбезпеки УРСР генерал-майор Дроздов наказав організувати засідку на місці запланованої зустрічі «Полтавця» з парашутистами та використати при цьому послуги «Крутія».

Виконання провокації було покладено на начальника відділу МДБ УРСР підполковника Петрушенка і заступника начальника Управління 2-Н МДБ УРСР старшого лейтенанта Демиденка, якому віддано у розпорядження агентів-бойовиків з числа здаванців: «Запорожця», «Орла», «Тараса», «Яструба», чотирьох солдатів 215 стрілецького полку внутрішніх військ МДБ і «Крутія».

Екіпірувавшись у повстанську форму, емдебісти 9 липня вийшли на місце запланованої зустрічі, названої «Крутієм». Не послабляючи пильності щодо втечі «Крутія», емдебісти створили навколо нього атмосферу довір'я і дружби. Бойовики-здаванці розказували йому про своє «бандитське» минуле, про те, що радянська влада все їм пробачила, що у них є світле майбутнє. Наводили приклади

«зрадництва» українських націоналістів у себе на батьківщині та за кордоном. Отже, з «Крутієм» працювали, переконуючи його у перевагах радянської влади.

МДБ діяло дуже хитро. Особливого значення у розкладі націоналістичних поглядів «Крутія» надавали «розвінчуванню» співпраці ОУН з німецькими загарбниками та американською розвідкою, підкріплюючи прикладами із ситуації з парашутистами.

У процесі таких розмов «Крутії» став ще більш відвертим і повідомив ще ряд даних, значимих для емдебістів. Водночас «Крутії» у супроводі підполковника Петрушенка і агента-бойовика «Запорожця» у зазначені години зустрічалися на лісових дорогах з відомими «Крутію» повстанцями, через яких перед населенням створювалася думка про наявність у Болехівському лісі парашутистів. Через місцеву агентуру, оперативний склад, спеціально проінструктованих офіцерів і солдатів емдебісти розповсюджували серед населення чутки, що начебто під час операції і бойових зіткнень були втрати серед солдатів, що зміцнювало довір'я мешканців сіл до квартируючої в лісі під маскою повстанців групи МДБ.

Враховуючи те, що парашутистів супроводжував до «Жара» «Черненко», який особисто знав «Крутія» було вирішено сконтактуватися з ним та захопити його. Під диктовку емдебістів «Крутії» написав грипс на адресу «Черненка», у якому повідомив «легенду», що він перебуває з парашутистами у Болехівському лісі без зв'язку, і просив прислати до нього підпільника. Цю записку «Крутії» передав зв'язковому «Кореню» у с. Техесдорф, а той звідти зв'язковому Василю Пецку у с. Розгірче Сколівського р-ну, який підтримував зв'язок з «Черненком». Однак «Черненко», очевидно, підозрюючи провокацію, на зустріч не прийшов.

Бачачи безперспективність перебування у Болехівському лісі, емдебісти заквартирували у лісі біля с. Семишнів, де за попередніми даними квартирував «Черненко». 18 липня о восьмій годині ранку перейшли на вказане місце.

О 19-тій годині «Крутії» з підпільником Петрусенком, агентами-бойовиками «Орлом» і «Яструбом» підійшли до села і близько двох годин спостерігали за селом та підготовлювали «Крутія» на випадок його зустрічі з повстанцями. З настанням темряви пішли до села.

Попереду йшов «Крутій». Підійшовши до обійстя Парасковії Кастрін, зустрівся з нею і її дочкою Ольгою. Після радісних привітань господиня сховала групу і нагодувала бойовиків. У розмові з Кастрін «Крутій» уточнив, що кілька днів тому приходили охоронці «Черненка» й залишили у Ганни кошик білизни для прання. «Крутій» послав жінку, щоб привела Ганну. Далі група відійшла у сад. Через 20-25 хвилин прийшла Ганна Котик, яка радісно зустріла «Крутія» й повідомила, що у її хаті квартирує техреферент пропаганди Сколівського райпроводу ОУН «Левко» з другом «Мухою». «Крутій» сказав, що він прийшов з провідником і просить, щоб повстанці прийшли до нього.

У зв'язку з тим, що підполковник Петрушенко не надіявся на захоплення повстанців, до того ж «Крутій» повідомив, що «Муха» володів великою фізичною силою, сам відійшов на околицю села. «Крутій», «Орел», «Яструб» залишилися на місці чекати «Левка» і «Муху». Незабаром повстанці підійшли і після привітань спільно з агентами відійшли на зустріч з Петрушенком.

Підійшовши до Петрушенка, «Крутій» доповів про прибуття «Левка» і «Мухи». Петрушенко наказав «Крутію», «Яструбу» і «Левку» йти вперед, а сам з «Мухою» і бойовиком «Орлом» пішов за ними. Під час маршу підполковник Петрушенко взяв «Муху» під руку і по команді агенти-бойовики зв'язали «Левка» і «Муху». Їх тут же допитали і хлопці призналися, що увечері 18 липня обидва за вказівкою командира охоронної боївки «Павлюка», яка охороняла члена Проводу ОУН «Севера», збирали харчі у селі.

Водночас здаванець «Крутій» почав працювати з «Левком» і переконав його показати криївку «Павлюка». «Левко», піддавшись на агітацію, повідомив, що з «Павлюком» квартирує референт СБ Сколівського райпроводу ОУН «Березюк», референт пропаганди цього ж проводу «Черненко» і бойовики, що прикривали їх, – «Степовий», «Шугай», «Бодьо» та Петро Олійник (без псевдо). З приводу того, що місце таборування повстанців було тимчасовим і в будь-який час звідти можна було вийти, вирішили напасти на постій тепер. О 8-й годині ранку група у складі підполковника Петрушенка, старшого лейтенанта Демиденка, сержанта Афанасьєва, агентів-бойовиків «Орла» і «Тараса» у супроводі «Крутія» і «Левка», залишивши для охорони «Мухи» агента «Яструба» – всі направилися на постій

«Павлюка». Вирішили, що до місця постою навряд чи можна підійти без шуму, тому Петрушенко наказав «Крутію» викликати «Павлюка» на лісову галявину з умовою зустрічі з парашутистами, що прийшли з Болехівського лісу.

Для виклику «Павлюка» направлено «Левка» у супроводі кращих бойовиків-агентів «Орла» і «Крутія». З метою недопущення втечі «Левка», його тримали на шнурі і в його ж присутності агентів «Орлу» у разі «дворушництва» наказано у нього стріляти. Одночасно були розкладені додаткові сили на випадок схоплення «Павлюка». Безпосередньо захоплення «Павлюка» доручили фізично сильному бойовику «Тарасу» і оперпрацівнику Демиденку. Інші емдебісти, як Петрушенко і Афанасьєв, мали прикривати їх вогнем з автоматів.

«Крутія» на постої повстанці зустріли радісно й повідомили, що й самі шукали з ним контактів через мешканців села.

Скориставшись теплим прийомом, «Крутій» взяв ініціативу у свої руки й висловив «Павлюку», «Березюку» і «Черненку» докір, що його залишили віч-на-віч з парашутистами і ніхто не допомагав йому. У відповідь «Павлюк» сказав, що сталося непорозуміння і він виправить ситуацію. «Крутій» поспішно сказав, щоб «Павлюк» пішов з ним, де його чекають парашутисти, та взяв із собою «Черненка».

Бачачи відхід «Павлюка» і «Черненка», «Березюк», маючи особистий наказ від обласного провідника ОУН «Жара» самому встановити зв'язок з парашутистами та гарантувати їх безпеку, також пішов з «Крутієм».

Не доходячи до галявини, де стояли в секреті Петрушенко й Демиденко, «Крутій», скориставшись своїм становищем провідника, вийшов першим і попередив Петрушенка, що з ним на зустріч ідуть «Павлюк», «Березюк» і «Черненко». Таким чином, замість очікуваного приходу тільки одного «Павлюка» йшло троє повстанців, що міняло розклад сил. Не було також відомо ще, як себе поведе «Левко» «на шнурку». Під час зустрічі «Демиденко» звернувся до повстанців і викликав «Павлюка». «Павлюк» відізався, підійшов і тут же був арештований від імені СБ та роззброєний.

Розгубившись, решта повстанців проявили нерішучість і були схоплені: «Черненко» – полковником Петрушенком і агентом «Орлом», але у зв'язку з тим, що повстанця «Березюка» нікому було брати, агент «Орел» залишив «Левка» й накинувся на «Березюка». Сержант

Афанасьєв і «Крутій», бачачи перевагу на боці повстанців, розгубилися. За цей час захоплений «Левко» скористався темрявою й сказав «Черненкові», що це провокація МДБ. «Черненко» збив з ніг підполковника Петрушенка і разом з «Левком» кинулись утікати. Піднявшись, Петрушенко почав стріляти за втікачами. «Орел» чергою з автомата убив «Березюка», а «Павлюка», який хотів вирватися, повалили на землю і зв'язали.

«Павлюка» примусили показати дислокацію повстанської друкарні «За волю України», де був убитий повстанець «Запорожець» з охорони «Жара». Захоплено зв'язкового «Романа», який лікувався у Бolehівській районній лікарні. Захоплено 10290 радянських карбованців, приналежних «Северу», 2 фотоапарати та багато літератури.

Однак основної мети захоплення парашутистів емдебісти не досягли. Хоча і невелика удача емдебістів була досягнута завдяки переходу на їхній бік повстанця «Крутія», якого вони переконали служити радянській Україні. Розконспірувавши зрадницьку діяльність «Крутія», емдебісти перекинули його в групу інших агентів-бойовиків, де він вже не міг мати оперативної цінності для них, адже у нього вже не було відповідних для наступних провокацій зв'язків.

ФАБРИКАЦІЯ ЛЬВІВСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПРОМІНЬ»

Львівське УМДБ з метою виявлення легальних націоналістів, молодих патріотів та їм співчуваючих, створило спеціальну агентурну групу «Зоря», яку легендовано під оунівську групу. Було здійснено заходи захисту від спроб перевірки оунівським підпіллям даної групи та впровадження її в загальну повстанську структуру. Розроблялась також легенда щодо появи такої групи у Львові. Для цієї роботи розпочались наступні дії. Емдебісти спочатку взяли на контроль Лідію Григорівну Воскрес 1932 р.н., дочку священника, студентку 3-го курсу політехнічного інституту, чл. ВЛКСМ. Вона було сестрою члена охоронної боївки провідника ОУН «Севера» – «Мирона».

До дівчини емдебісти підвели агента «Раєвського» в минулому активного учасника молодіжної організації, який згідно з характеристикою УМДБ, проявив себе «ініціативним і відданим агентом». За короткий час «Раєвський» завоював у дівчини довір'я, яка бажала зв'язатися з підпіллям ОУН і виконувати їх завдання. УМДБ рекомендувало «Раєвському» говорити Лідії Воскрес про свої зв'язки з ОУН, щоб посилити інтерес до них з її боку. І справді, дівчина-патріотка просила хлопця зв'язати її з підпіллям ОУН. Щоби усе виглядало правдоподібно, хлопець спочатку наче відтягував зустріч, а потім згодився. «Раєвський» призначив дівчині місце зустрічі з агентом «Смілим», який грав роль зв'язкового ОУН. «Смілий» вивів її на окраїну міста на зустріч з «провідником» агентом «Громом» – керівником агентурної групи «Зоря». «Грім» розказав студентці про існування у Львові підпілля ОУН і що він має зв'язок з її провідником.

З метою контролю за Л. Воскрес на її квартирі встановили підслуховуючий апарат, що дало можливість дізнатися думку студентки про «Грома» і відповідно корегувати його поведінку. Всі ці разом взяті заходи посприяли тому, що Л. Воскрес приймала легендарну групу ОУН за справжнє підпілля, а спецагента «Грома» – за провідника.

Зустрічаючись з «Громом», Л. Воскрес говорила, що вона готова продовжувати боротьбу з більшовицьким режимом замість свого загиблого брата.

«Грім» доручив їй роль зв'язкової, яку вона чесно виконувала, передаючи пошту підставним особам.

Потім «Грім» дав Л. Воскрес завдання віднайти серед молоді людей, які б у майбутньому могли виконати будь-яке завдання організації. Виконуючи завдання, дівчина порекомендувала групу молоді з числа студентів вищих навчальних закладів Львова.

Зі списку представлених осіб емдебісти вибрали студента 5-го курсу політехнічного інституту Шаха Володимира Петровича, 1927 р.н., уродженця Івано-Франківського р-ну Львівської обл., сина дяка. Два брати його загинули в УПА. Через Л. Воскрес В. Шах зустрівся з агентом «Громом» і заявив про себе як переконаний націоналіст і сказав, що міг би зібрати у Львові всіх націоналістично налаштованих молодих людей, створити штаб, щоб у момент виникнення війни між Америкою і СРСР виступити на боротьбу.

«Грім» погодився й порекомендував Шаху вести спостереження за молоддю, а результат повідомити йому. На одній з наступних зустрічей Шах назвав «Грому» прізвище студента 5-го курсу інституту Мельника Юрія Івановича 1929 р.н., уродженця Мостиського р-ну Дрогобицької обл., жителя м. Львова, який підтримував зв'язок з підпіллям ОУН. Він запропонував «Грому» зустрітися з Ю. Мельником, але той з метою «конспірації», як він говорив, ухилився від зустрічі, мотивуючи потребою попередньої перевірки Мельника. Перевіркою МДБ було встановлено, що студент виїжджав у с. Бандрів Нижньоустрикського р-ну Дрогобицької обл., де зустрічався з підпільником на псевдо «Пропав». Старанно вивчивши ситуацію, емдебісти продовжували гру далі і вважали, що через Мельника можна вийти на підпілля ОУН.

Шах вимагав від «Грома» пришвидшити зустріч з Мельником, тому що він виїжджав на практику у м. Горький і хотів залишити Мельника замість себе у Львові.

«Гром» вийшов на зустріч з двома бойовиками, які спостерігали за місцем їхньої розмови. На цій зустрічі Мельник розповів «Грому» про свої зв'язки з підпіллям ОУН і наявність у політехнічному інституті групи молодих націоналістів, яких він забезпечує підпільними листівками та літературою.

Наступна зустріч Мельника з «Громом» була домовлена на 29 лютого. На ній Мельник розповів про групу студентів, з якими він був у близьких стосунках і бачив в одного антирадянську листівку.

Агент «Гром», зробивши поважну міну, зауважив, чи та група не провокаційна, бо неконспіративна поведінка студентів викликає у нього занепокоєння. Мельник відповів, що він тих людей добре знає і наступного разу зможе дати на кожного розгорнуту характеристику, водночас принесе для ознайомлення листівку.

Наступної зустрічі 19 березня 1952 р. Мельник приніс листівку «Звернення до студентів-українців» і розповів про те, що цю листівку передав йому студент 3-го курсу цементного факультету Володимир Чубей, який має зв'язок з підпіллям за місцем проживання у Тернопільській обл. Передаючи листівку, Чубей розказав Мельнику, що його друг-земляк має пістолет і готується розповсюдити листівки у Львівському театрі опери і балету.

Вислухавши Мельника, «Гром» запитав, яка його думка щодо таких заходів. На це Мельник заявив, що не схвалює. Такі дії розраховані на зовнішній ефект і можуть привести до серйозних репресій. Вислухавши думку Мельника, «Гром» попросив його організувати йому зустріч з В. Чубеєм, бо він особисто хоче переговорити з ним і попередити щодо необдуманих кроків.

Мельник привів В. Чубея 20 березня о 21-й годині у Стрийський парк, куди прибув «Гром», але не як підпільник, а товариш Мельника, що поділяє його націоналістичні погляди. Чубей на зустрічі ухилився від розмови з «Громом» з організаційних питань у присутності третьої особи, зіслався на необхідність зустрітися ще раз.

Така зустріч «Грома» з Чубеєм відбулася 21 березня 1952 р. на спецквартирі агента «Старого». «Гром» на цій зустрічі виставив себе як «провідник ОУН», відповідальний за роботу у Львові, що для Чубея не було несподіванкою, позаяк Мельник заочно познайомив його з ним.

На цій зустрічі Чубей розповів «Грому», що особисто у Львові підпільною роботою займається його односельчанин, який з літа 1950 р. підтримує безпосередні зв'язки з підпіллям. За його завданням він розповсюджує листівки у Львові, підбирає відповідних людей та вивчає їх настрої.

Організація, в яку він входить, планує найближчим часом розкидати у Львівському театрі опери і балету листівки – це його власна ініціатива. Крім цього, В. Чубей повідомив, що його земляк, володіючи пістолетом, має наміри здійснити терористичний акт над членом радянського уряду, щоб наробити шуму і щоб за кордоном говорили про те, що ОУН існує і бореться.

Під час бесіди «Гром» вияснив, що В. Чубей зберігає листівки у гуртожитку, частину з них він давав для прочитання студентам Пельцу і Шиловському, котрі у курсі зв'язків В. Чубея з підпіллям на Тернопільщині. Таким чином, отримавши нові дані, ОУ МДБ через агентурну групу «Зоря» приступило до ретельної перевірки здобутих даних. Були вивчені усі попередні сигнали про наявність націоналістичних проявів у вузах Львова. У результаті заходів був встановлений односельчанин Чубея Бучковський Василь Максимович 1929 р.н., уродженець с. Іване-Пусте Мельниця-Подільського р-ну Тернопільської обл., студент 4-го

курсу нафтового факультету політехнічного інституту, чл. ВЛКСМ і комсорг групи.

Від агента «Люби» були отримані дані, що у Львівському державному університеті існує організація, куди входить Володимира Гудима, яка мала зв'язок з В. Бучковським і за його завданням розповсюдила листівки у корпусі університету. Такі ж дані емдебісти отримали від агента «Студентки».

Таким чином, агенти Львівського УМДБ, спровокувавши частину молоді, завели на них агентурну справу під назвою «Цепь» і взяли під пильне спостереження студентів Бучковського, Мельника, Чубея, Шиловського і Пельца. З метою виявлення підпільних зв'язків Бучковського і Чубея оперативні працівники виїхали в с. Іване-Пусте. У результаті проведених заходів з'ясували, що у будинку двоюрідної сестри Бучковського Марії неодноразово переховувався районний референт СБ Степан Слишинський («Комар»), з яким Бучковський зустрічався під час літніх канікул. На основі здобутих даних Львівське УМДБ в ніч з 9 на 10 квітня 1952 р. арештувало Василя Бучковського, Володимира Чубея, Юрія Мельника, Володимира Шиловського 1929 р.н. із Зборівського р-ну, студента 5-го курсу, Василя Пельца 1932 р.н., Більшовецького р-ну Станіславської обл., студента 3-го курсу інституту, Володимиру Гудиму 1931 р.н. з Новосельського р-ну Тернопільської обл., студентку 2-го курсу філологічного факультету університету, Олександра Гончарука 1933 р.н. з Шумського р-ну Тернопільської обл., студента 2-го курсу університету, Марту Ошийко 1933 р.н. з Куликівського р-ну Львівської обл., студентку 2-го курсу держуніверситету, Володимира Шаха 1927 р.н.

Під час арешту студентів емдебісти не знайшли у них ніяких речових доказів, які б засвідчували їх націоналістичну діяльність. Тому закріпили за ними досвідчених слідчих, які у процесі допитів мали вибити потрібні показання. Першою почали допитувати Володимиру Гудиму, яка перебувала у найтісніших зв'язках з Василем Бучковським. Дівчина говорила, що починаючи з вересня 1951 р. отримувала від Бучковського листівки й розповсюджувала їх та давала читати студентам Ошийко й Гончарук. В. Бучковський на очній ставці з Гудимою

відкидав співпрацю з нею. Але згодом підтвердив те, що зустрічався улітку дома з підпільниками ОУН й показав кліше, виготовлене ним для друку листівок. У нього було знайдено 250 листівок, папір для їх виготовлення, матеріал для кліше. У 1951-1952 рр. за його ініціативою у Львові чотири рази розповсюджували листівки. Бучковський розказав про свої зустрічі з референтом СБ «Комаром», який інструктував про форми підпільної роботи й передав йому для розповсюдження 70 листівок. Між «Комаром» і Бучковським було домовлено, що вони підтримуватимуть зв'язок через тайник. У січні 1952 р. під час зимових канікул він вийняв з тайника 300 листівок й перевіз їх до Львова.

Так само допитали Юрія Мельника, уродженця Мостиського району Дрогобицької обл. Юнак зізнався, що він створив у селі молодіжну націоналістичну групу і брав участь у боротьбі. Показав, де у нього розташований тайник з листівками.

Емдебісти допитали кожного юнака й витягували від них під боями різну інформацію, до якої вони не були причетні, підкидали їм пістолети, дописували користування тайниками, шифрованими листами тощо. Наприклад, від Володимира Шиловського дізналися, що він з 1948 р. знайомий зі студентами Чубеєм і Мельником, які завербували його в організацію «Пробоем». У справі-звинуваченні дописано багато прізвищ людей, зовсім не причетних до львівських подій, різних планованих заходів молодим підпіллям, текстів програм, присяги та виношуваних планів. Дану інформацію підписав міністр державної безпеки УРСР П. Ковальчук. Вона надрукована на відповідному бланку із заголовком червоного кольору. Свою роботу емдебісти вважали за велику заслугу й чекали нагород, а всі жертви провокації були засуджені до довголітнього ув'язнення.

Від автора: Доля студента В. Бучковського виявилася надзвичайно трагічною. Після арешту він, щоб не видати нікого зі студентів, взяв усю вину на себе. Під час допиту у Львівському УМДБ вистрибнув з 3-го поверху, але не вбився, а важко покалічився. Після суду відбував ув'язнення в інвалідних таборах СРСР.

У 1994 р. автор віднайшов колишнього львівського студента у Фастівському р-ні Київської обл. й попросив його написати спогади, які публікуємо зі скороченнями. В. Бучковський розповідає про зустрічі з повстанцями у Мельниця-Подільському р-ні, виготовлення ним повстанських листівок, які розповсюджував у Львові, та інші моменти. На жаль, передчасна смерть не дозволила йому завершити спогади, де він мав би розповісти про обставини арешту і подальшу боротьбу в таборах.

Після спогадів В. Бучковського подаємо лист Володимира Чубея – його товариша по студентських роках і земляка з с. Іване-Пусте. Лист опублікував часопис «Зона» 1992 р. і в ньому висвітлюються деякі моменти важкої долі патріота.

Спогади В. Бучковського

Дорогий друже Несторе!

Вибачайте, що так довго зволікав з відповіддю на Вашого листа. Стан мого здоров'я був такий, що мені важко було навіть на папері зв'язати декілька речень. Це в мене за останні роки трапляється регулярно під кінець зими. Але з весною, як тільки появляється зелень, я знаходжу свіжі рослини з лікувальними властивостями і починаю повільно оживати. Так і на цей раз. Хоч працездатним у даний час ще не можу назвати себе, але вже можу хоч спробувати скомпонувати відповідь на ті питання, що Вас цікавлять. Я сподівався, що трохи повніше і детальніше відповість на Ваші запитання моя сестра Марійка і думав, що вона вже давно це зробила, але, як тільки що я довідався, вона теж останнім часом серйозно хворіла і тому не змогла відгукнутися на Ваше прохання. Ну а тепер ми обидвоє вже трохи здорові, тому постараємось спільними силами зробити все, що зможемо.

В 1951 році я закінчив третій курс і поїхав на практику в Куйбишевську область. Там влаштувався на роботу робітником по IV розряду, заробив трохи грошей і домовився в листах з сестрою Марійкою, що вона приїде до Львова і поступить у фінансово-економічний технікум. Я вже був домовився про роботу у Львові до кінця канікул, щоби потім допомогти Марійці матеріально, тому що стипендія у студентів технікуму була значно нижча, ніж моя в

інституті. До того ж я ще був відмінником і отримував стипендію на 100 крб більшу, всього 450 крб. Сподівався, що коли ще трохи зароблю грошей, то ми з Марійкою зможемо на них утриматися.

Але у Львові я не застав Марійки. В технікумі мені сказали, що її документи отримали і, оскільки у її свідоцтві за сьомий клас одні п'ятірки, її зарахували студенткою без вступних екзаменів. На мою телеграму Марійка відповіла, що вона передумала і в технікум вступати не буде. Мене це трохи стурбувало, трохи стривожило, трохи й розсердило, тому я вже не влаштувався на роботу, а поїхав у гості до однієї студентки Львівського університету, з котрою раніше встиг познайомитися й подружитися з нею. Її батько виявився дуже розумною і доброю людиною, добре начитаний, щирий патріот і ми з ним швидко знайшли спільну мову. Добре володів словом. Пізніше його дочка розказувала мені, що не раз повстанці брали його в сусідні райони, де його ніхто не знає, і він там виголошував патріотичні промови. Звали цього чоловіка Гудима Володимир Ількович. Він уже помер. Жив він в селі Пальчинці Новосільського району Тернопільської області. Якщо коло Ваших досліджень розшириться на всю Тернопільщину, то, може, хтось розкаже Вам більше про нього.

Звичайно, після нашого ближчого знайомства він почав дивитися на мене, як на свого майбутнього зятя. Я, зі свого боку, вважав, що для мене не буде нічого кращого у перспективі, як поріднитися з такими людьми. Ми навіть домовились, що під час наступних канікул справимо весілля. Але не судилось. До того часу мене і його дочку заарештували. Та це тема для іншої розмови...

Коли я нарешті за декілька тижнів до кінця канікул приїхав до Іваня-Пустого, то Марійка розказала мені, що вона зв'язана з підпіллям і їй сказали, що вона потрібна в Іваню. Вона тоді працювала секретаркою у сільраді і дечим допомагала повстанцям. Про це вона зможе краще і детальніше Вам розказати.

Через пару днів одного вечора Марійка привела до нас на нічліг двох повстанців. Це були Степан Слишинський («Комар») та Іван Кузимка (псевда не знаю). Оба були мені знайомі, тому що Іван – мій односельчанин, а Степан за німців мешкав у квартирі у нашого недалекого сусіда. Вони розмістилися у stodолі на горищі, де колись переховувався мій тато, і Марійка сказала, що тепер їм треба поспати, а завтра вдень можна буде з ними побачитись і поговорити.

На другий день ми говорили довго і багато, звичайно, пошепки, щоби випадково хтось не почув і не поцікавився, хто там розмовляє. Говорив переважно Слишинський, Кузимка тільки деколи вставляв своє слово. Мене не треба було ідейно переконувати, хоч спочатку Степан намагався якраз це робити. Тому згодом наша бесіда перейшла у більш практичну площину. Він мені розказав про деякі правила конспірації, про методи, які застосовують більшовики, щоби висліджувати повстанців, як цьому протидіяти і як себе вести у тій чи іншій ситуації, які існують методи поширення листівок та іншої підпільної літератури тощо.

Потім вони дали мені прочитати «Програму ОУН», підпільний журнал «Хрін», статтю одного професора (прізвища не пам'ятаю) на тему про походження російської нації, а також з півтора десятка різного змісту повстанських листівок. Все це було для мене здебільшого новим і дуже цікавим. Увечері, коли ми прощались, я просив їх навідатись до нас найближчими днями ще раз, тому що я хотів би ще раз поговорити з ними і про децю порадитись. Але найближчими днями вони не прийшли, і Марійка сказала, що вони не скоро зможуть прийти, принаймні до мого від'їзду це неможливо.

Це мене засмутило і я навіть подумав, що вони не зовсім довіряють мені. Я вважав, що це безпідставно і несправедливо. Тепер я знаю, що вони робили правильно. Я був для них відносно новою людиною і потрібно було більше часу, щоби пересвідчитися, чи я справді такий, яким себе показую перед ними. Але тоді я навіть трохи образився на них і написав Слишинському довгого листа у вигляді листа від дівчини, котра переселилася до міста, і з того часу її односельчани думають, що місто може зіпсувати її морально, тому вони ставляться до неї з підозрою. Переконував його, що добрій, чесній дівчині місто може дати освіту, фах та життєвий досвід, а погані дівчата можуть псуватися і в своєму рідному селі, що все це залежить не стільки від життєвих обставин, скільки від моральних якостей самої людини. В листі у завуальованій формі я написав також про те, що тих листівок, котрі вони мені залишили, як для Львова – то це дуже мало і треба було би їх набагато більше.

Марійка цього листа передала. Слишинському він дуже сподобався як за своїм змістом, так і за формою, котра зовсім відповідала вимогам конспірації. Тому він погодився ще раз зустрітися зі мною, але не в нас дома, а в іншому умовленому місці.

Зустріч відбулася увечері. Вона була дуже короткою. Він висловив свою думку про мого листа і ми домовились, що і надалі будемо вести листування в подібній формі, тільки я повинен буду писати йому листи, як до дівчини, а він буде писати мені, як дівчина до хлопця. На цей раз він познайомив мене з дуже простим методом тайнопису. Поміж рядками звичайного листа пишеться потрібний текст, якщо треба – зашифрований, за допомогою пера, кінчик якого не дряпає паперу, щоби не залишати слідів на папері. А чорнилком була трохи підсолена вода. Коли таке «чорнило» висохне, на папері не видно жодних слідів. А щоби текст проявити, досить нагріти папір до легкого пожовтіння, що можна зробити за допомогою нагрітої праски, або, як це тоді було завжди зручно в селі, повільно переміщати папір над верхнім кінцем гасової лампи. Написаний у такий спосіб текст з'являється у вигляді темно-коричневих літер, котрі легко читаються. Повстанці, коли під руками не було солі, користувалися у разі нагальної потреби власною сечею. Я пробував слину – теж виходить. Замість солі можна вживати і яку-небудь іншу хімічну сполуку, що не має кольору і добре розчиняється у воді. Але цю сполуку треба заздалегідь випробувати, перш ніж посилати листа, написаного нею. І ще треба уважати, щоби папір при нагріванні не спалахнув полум'ям, що легко може трапитись, коли користуватися гасовою лампою. Звичайно, цей метод не був чимось виключно повстанським секретом, він був відомий і КДБ як і багато інших, набагато складніших, але цей метод один із найпростіших, найдоступніших у повстанських умовах. Є методи складні, котрі так просто виявити неможливо, не знаючи, які хімікати застосовувати.

Цієї останньої зустрічі Слишинський передав мені понад сотню листівок, котрі я в темноті не міг прочитати. А коли на другий день ознайомився з ними, то виявилось, що їх зміст розрахований на читачів сільської місцевості. А у Львові

населення здебільшого – робітники, службовці, студенти, інтелігенція. Але одна листівка мені особливо сподобалась своїм універсальним змістом. Ось її текст:

Воля народам!

Воля людині!

ГІМН ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СРСР

*Союзом «незламним» республіки вільні
Насильно скувала Московська Русь.
Та знищений буде народами спільно
Наслідник царизму – Советський Союз.*

Приспів:

Годі коритися катові Сталіну!

Годі терпіти кремлівське ярмо!

Силами спільними станемо вільними,

Свободу народам, людині дамо!

Крізь бурі і грози ми йшли до свободи,

Та Ленін свободу на штик нанизав,

А Сталін нас мучить за вірність народу,

В колгоспне ярмо він нам шлях показав.

Приспів: Годі коритися... і т.д.

Ще одна листівка мені дуже сподобалась. Це була карикатура на Сталіна у вигляді свині, котра рие земну кулю, а під нею такий текст:

«Рие Сталін земну кулю своїм довгим рилом,

«Демократію» впишає світові насилу».

Ця карикатура була намальована дуже талановитим художником, тому що подібність була вражаючою.

Але цих листівок, котрі мені дуже сподобались, було дуже мало, всього в межах десь по 10-15 штук. Тому після приїзду до Львова я вирішив їх значно розмножити. Ознайомившись з деякою технічною літературою про розмножувальну техніку, я прийшов до висновку, що найпростішим і найнадійнішим можна вважати метод гравюри. В умовах гуртожитку не можна було розраховувати на складну техніку, бо її важко було б ховати від небажаних очей.

Я взяв товстий лист гуми рівномірної товщини, яку шевці підбивали як підошви при ремонті взуття і котру легко було придбати без усякого підозріння. Вирівав з цієї гуми прямокутник потрібного формату і вигравіював на ньому текст листівки під заголовком «Гімн поневолених народів СРСР». Тепер вже за якусь годину я міг надрукувати сотні таких листівок.

Але як це робити в умовах гуртожитку? Це виявилось дуже просто. Як я вже згадував, ще в школі я вимушено пропускав багато уроків і це мало відбивалось на моїх успіхах у навчанні. Тому і в інституті я пропускав деякі нецікаві лекції, а потім готувався до екзаменів або по підручниках, або з конспектів моїх товаришів. У гуртожитку я переставив своє ліжко під вікно, з протилежного боку від дверей, тому що я «не боявся протягу», якщо хтось хотів провітрити кімнату і відчиняв кватирку.

Зайшовши в кімнату, коли усі інші були на лекціях, я не замикав двері кімнати на ключ, бо це могло би бути підозріло. Сідав на своє ліжко, з-під ліжка витягав валізку і відкривав її так, що віко валізки, підтримуване спеціальною стрічкою, не відкривалось до кінця, а залишалось у майже вертикальному положенні. Таким чином віко валізки закривало внутрішню її частину, якщо би хтось із студентів несподівано відчинив двері кімнати і глянув у мій бік. У валізці, крім друкарського пристрою і запасів паперу, в мене наготові був кусень хліба і пачка маргарину. Друкування листівок відбувалося всередині валізки. Якщо хтось відчиняв двері, я спокійно виймав з валізки хліб, ніж і маргарин, все це клав на стіл, а валізку закривав і засовував під ліжко. Подібні валізки були під ліжками в усіх студентів і служили для того, щоби в них ховати скромні запаси продуктів від голодного ока. Тому тут теж не могло виникнути жодного підозріння. Усі мої рухи на такий випадок були добре заздалегідь відпрацьовані, як у добре натренованого артиста. Все робилося спокійно, у повільному темпі. Велике значення також мав стіл у кімнаті, що стояв між мною і тим, хто заходив у кімнату.

Отже, листівок цього змісту в мене вже могла бути необмежена кількість. Але як бути з іншими листівками, котрі я мав намір сам написати і в котрих текст значно більший? Гравіювати для кожної листівки окремий стереотип – це довга і дуже точна робота, тому що найменшу помилку буде важно або й неможливо виправити. Тому я

вирішив виготовити друкарський пристрій, що складався би з окремих літер, з котрих можна було би набрати текст будь-якого змісту, а потім, надрукувавши потрібну кількість примірників, використовувати все для підготовки і друкування інших текстів.

Для цього я роздобув рівну дощечку, вирізав на її поверхні паралельні пази однакової ширини і на однакову глибину. Із такої ж гуми для взуттєвих підшов я вирізав маленькі кубики таких розмірів, щоби вони щільно вставлялись у пази дощечки. Цей процес уже можна було трохи механізувати, так щоби кубики виходили усі одного розміру. на одній із площин кожного кубика я вигравіював ту чи іншу літеру, цифру або розділовий знак. Щоби зробити набір тексту на одну сторінку, потрібно було не менше двох тисяч таких кубиків з літерами. Робота велика, але руки в мене були слухняні і я, в тих самих умовах, в котрих друкував листівки, і користуючись тими самими методами конспірації, виконав цю роботу. Щоби не тримати постійно все у валізці, бо це теж було ризиковано, я приладнав до своєї тумбочки подвійне дно, і там, без усяких підозрінь, міг спокійно зберігати свій друкарський пристрій, невеликий запас паперу та деяку кількість готових листівок. Більші запаси паперу та листівок я ховав на горищі гуртожитку.

Далі я написав і з допомогою цього друкарського пристрою надрукував листівки з відозвами до українських студентів, до українських робітників, до української інтелігенції і навіть до українського селянства з більш широким (як мені здавалось) політичним змістом порівняно з тими листівками, що мені передали повстанці. На жаль, тексти тих моїх листівок у мене не збереглися, а точно відтворити їх по пам'яті я тепер не можу. Звичайно, я мав можливість їх зберегти. Але тоді умови боротьби були такі важкі, ворог такий жорстокий і безпощадний, так багато людей гинуло чи потрапляло в тюрми за те, що співчували тим борцям, що мені навіть не спадало на думку подбати хоч трохи про збереження хоч якоїсь пам'ятки історії цієї боротьби.

Зрештою, можливо, що дещо все-таки збереглося. Справа в тому, що пізніше, на початку 1952 року я приїхав на канікули і виготовив ще один такий самий друкарський пристрій для повстанців. Тоді дощечку з пазами зробив мій далекий родич Андрій Боднарчук, хоч я йому не сказав, для чого вона мені потрібна. Він був добрий столяр. В

нього були дуже тісні контакти з підпіллям. На жаль, він вже давно помер. Отож, цей друкарський пристрій разом із взірцями моїх листівок я залишив повстанцям в умовленому місці. Взимку в них не було можливості зі мною зустрітися, але потім, коли зима минула, наскільки мені відомо, все це вони забрали. То, може, зразки моїх листівок все ще десь зберігаються в захованому архіві? Надія мала, але все може бути.

Мені вдалось зберегти декілька взірців листівок, котрі я друкував пізніше, в 1957 році в місті Інта Комі АРСР, тепер вони не в мене. Але дві з них у вигляді фотокопій надруковані в шостому числі журналу «ЗОНА», сторінки 171-172, в статті Володимира Леонюка «На проєкт Об'єднання». Оскільки я був автором або співавтором цих листівок і їх «головним редактором», то вони за своїм змістом і за стилем дуже подібні до тих, котрі я друкував у Львові. Щоби Вам не шукати журналу «ЗОНА», котрий виходить невеликим тиражем, я наведу Вам текст однієї з цих листівок.

Воля народам!

Воля людині!

ГРОМАДЯНИНЕ!

Чи зробив Ти висновок, що дав українському народові жовтневий переворот 1917 р.?

Він зліквідував здобуту народами внаслідок повалення царизму волю, придушив молоду Українську Народну Республіку, принісши Твоєму народові ще гірше рабство, ніж було царське; він спричинився до загибелі кращих Твоїх братів і друзів, до занепаду української культури і до знищення Твого добробуту.

Чи згоден Ти і надалі терпіти більшовицьке ярмо?

Українські революціонери, 1957 р.

Прочитай і підкинь непомітно другому.

Але детально про це маю намір написати іншим разом. Попереду ще буде арешт, життя і продовження боротьби в таборі та після звільнення з табору у травні 1956 року.

А поки що, користуючись нагодою, що до мене приїхала сестра Марійка і вона має намір на днях зустрітися з Вами, я передаю їй це,

що встиг написати. А щодо останнього, то можу пообіцяти, що коли вистачить у мене здоров'я, то «продовження буде».

Бажаю міцного здоров'я та гарних успіхів у Вашій корисній праці!
З глибокою пошаною – В. Бучковський. 20 червня 1994 р.

Володимир Чубей,
Тернопільщина

Шановні добродіі

Всеукраїнського товариства репресованих!

У першому номері часопису «ЗОНА» прочитав Ваше звернення до колишніх політв'язнів. В зв'язку з цим хочу повідомити про те, що відбулося весною 1952-го року.

У Львові прокотилась остання хвиля масових арештів студентської молоді ще за життя Сталіна. Ми, студенти ЛПІ, мали свою підпільну друкарню, де друкували листівки та звернення до молоді, в яких розвінчували садистську політику сталінського режиму. Через провокатора наша група була також арештована.

9-го квітня 1952-го року, щоби під час тортур енкаведистських катів не видати своїх однодумців, вирішив покінчити з життям наш керівник – Бучковський Василь Максимович – студент 4-го курсу нафтового факультету. Він вискочив з вікна 3-го поверху Львівського облуправління КГБ (колишня вул. Дзержинського). Та на щастя, залишився живий, бо зробивши в повітрі «сальто», впав на клумбу з квітками. Восени того ж року ми були засуджені воєнним трибуналом Прикарпатського воєнного округу за ст.ст. 54-1а, 54-10, 54-11, 54-8б до 25-ти років концтаборів, 5-ти років позбавлення громадянських прав, з конфіскацією майна та без права на касаційне оскарження вироку.

Покарання Василь відбував в інвалідних таборах Крайньої Півночі.

Звільнений комісією Верховної Ради у справах політв'язнів 1956 року. Та повернутись додому йому не дозволили. Жив в Інті, де працюючи інженером на електростанції, продовжував активну політичну діяльність, співпрацюючи із шістдесятниками, для

яких виготовляв шрифти та друкував підпільну антирежимну літературу. Був у тісних зв'язках з колегами Олекси Тихого. Добивався відкриття українських шкіл в місцях масового проживання наших земляків на Півночі. Чудом уникнув другого арешту. Має багато технічних винаходів, деякі з них демонструвалися на виставках ВДНГ в Москві. Був чемпіоном з шахів.

У даний час здоров'я його дуже погане. Він потребує матеріальної та медичної допомоги.

Живе у Київській області, Фастівському районі, с. Мотовилівці у провулку Соколова, 4-а.

Поки що пам'ять у нього прекрасна. Тому прошу, аби хтось із нашого товариства побував у нього – він повідомить багато цікавого у своїх спогадах.

ПРОВАЛ ПРОВОКАЦІЇ МДБ

Управління МДБ Станіславської області вказувало, що під час однієї операції під назвою «Переправа» їм пощастило встановити зв'язок з керівниками одного з пунктів зв'язку Карпатського крайового проводу. Для їх захоплення 17 вересня 1951 р. в Солотвинській р-н направили агентурно-бойову групу на чолі з колишнім керівником Станіславського надрайонного проводу ОУН агентом «Кіром», якого завербували у серпні 1951 р. під псевдонімом «Кармелюк». До складу цієї групи увійшли агент-бойовик «Ворон» і раніше захоплені повстанці «Дорошенко» і «Гриць», яких готували до завербування.

ОУ МДБ вказувало, що «Кармелюк», «Ворон», «Дорошенко» і «Гриць» уже брали участь у раніше розроблених операціях. З їх участю були захоплені провідники «Хмара», «Курява», «Довбуш» та інші підпільники.

Згідно з планом МДБ, ця група мала зустрітися із зв'язковими «Зубом» та «Бурею» і вияснити у них можливість зустрітися з провідниками Карпатського крайового проводу «Громом» і «Гомоном» з метою їх захоплення.

Але зустрівшись на місці із «Зубом», «Кармелюк», «Ворон», «Дорошенко» і «Гриць» пішли знову у підпілля.

18 вересня 1951 р. в Чорний ліс Перегінського р-ну Станіславської обл. для захоплення провідника була направлена агентурно-бойова група у складі раніше захопленого провідника Перегінського районного проводу ОУН «Шпак» і бойовиків «Ігоря», через яких «Ворон» був викликаний на зустріч в обумовленому місці. «Шпак» і «Ігор» зустрілися з «Вороном» і його охоронцем «Мироном», обмінялися паролями, після чого під умовою зустрічі з «провідником» пішли до місця розташування агентурно-бойової групи.

Не доходячи 30-40 метрів до місця розташування у засідці агентурно-бойової групи, «Шпак» крикнув: «Зрада!» – і почав утікати назад. «Ворон» і «Мирон» відкрили по агентурній групі вогонь і важко поранили агента-бойовика «Свого».

У відповідь агенти-бойовики відкрили вогонь і вбили «Мирона». «Шпак», «Ігор», «Ворон» втекли. Про цей випадок звітував начальник відділу управління 2-Н МДБ УРСР майор Пушкін. Цього разу провокація емдебістів провалилася. Підпілля ОУН набувало досвіду боротьби з агентурно-бойовими групами, проникненню у їхні ряди дезорієнтації та розкладницьких ідей і зради.

«ПРОКОЛ» ЕМДЕБІСТІВ

27 квітня 1952 р. з квартир м. Станіслава втекло 6 повстанців, захоплених УМДБ і «завербованих» УМДБ у серпні-вересні 1951 р. Емдебісти уже «потирали» руки, плануючи з їх допомогою остаточно розгромити підпілля Карпатського краю.

Серед захоплених були Петро Мельник («Хмара») – командир ТВ «Гуцульщина» до 1948 р. Командир повстанського рейду 1949 р. в Румунію. Учасник рейдів на територію Польщі і Чехословаччини. У кінці очолював організаційну референтуру Станіславського окружного проводу ОУН.

Далі М. Корж («Сокіл») – колишній сотенний УПА, що разом з «Хмарою» брав участь у закордонних рейдах та керував Лисецьким районним проводом ОУН, М. Бадюк («Дуб») – керівник Яремчанського

районного проводу ОУН, І. Мельник («Железняк») – брат «Хмари» рядовий стрілець, В. Гутник («Мирослава») – дружина І. Мельника, А. Жолобчук («Галайда») – командир кущової боївки ОУН.

Про втечу повстанців ОУ МДБ стало відомо через 14 годин. Вони кинули на розшуки військові групи, але безрезультатно. Повідомлялось, що Станіславське ОУ МДБ у 1951 р. мало на своєму рахунку понад 170 захоплених живими провідників і рядових повстанського руху. 40 з них завербували до складу агентурно-бойових груп. Вище начальство звинувачувало керівництво управління у невмінні працювати з агентурою. Як правило, їх закріплення практикувалося «кров'ю», тобто можливістю убити когось з підпілля. Критикувалася неправильна тактика утримування повстанців у кімнатах управління МДБ, де вони бачилися між собою, низький рівень т.зв. «виховної роботи» з ними.

До того ж більшість агентів-здаванців мешкала у спеціально відведених будинках на окраїні міста, який люди називали «бандеровський посьолок», звідки також легко можна було втекти.

У 1951 р. з групи захоплених повстанців Станіславщини втекло у підпілля 10 осіб. Однак варто відзначити, що довір'я у підпільному середовищі було захитане, адже, на думку СБ, серед них могли бути люди, яким організувало втечу МДБ. Такі люди потрапляли у складну ситуацію, з якої важко було вийти цілим і неушкодженим.

Влада звинувачувала у тому, що сталося полковника УМДБ Станіславської обл. Костенка, його заступника по відділу 2-Н майора Форманчука і начальника відділу 2-Н капітана Шиманка.

Для розшуку втікачів у різні райони закинуто чотири спеціальні групи. Через спеціального агента «Тараса Степановича», він же відомий як «Кіров», що очолював легендарний Коломийський окружний провід ОУН, закинуто компрометаційні матеріали.

Ще раз перевірено якісний склад спецагентів і семеро з них секретно арештовано. Окремих агентів, які працювали самотійно, передали на особистий зв'язок з оперативними працівниками. Водночас першим секретарем обкому партії було

домовлено про виділення для сімей агентури квартир у різних містах.

За наслідками втечі станіславським емдебістам оголошено дисциплінарні стягнення: полковнику Костенку догану, Форманчуку сувору догану і Шманку рекомендувалося 20 діб арешту, понизити в посаді до старшого уповноваженого і направити на роботу в районне відділення МДБ.

ЖЕРТВА ЗРАДИ

Емдебісти Станіславської обл. улітку 1952 р. вирішили убити провідника Журавнівського надрайонного проводу. З цією метою направили у село спецагентів «Гаврила» і «Гая». Зв'язавшись з симпатиком ОУН на ім'я Петро, «Гаврило» і «Гай» обумовили на 5 травня зустріч з керівником СБ Журавнівського надрайонного проводу ОУН «Буревієм» і бійцями його охорони. Сюди для прикриття агентів направлено т.зв. чекістсько-військову групу МДБ.

Через маму симпатика Петра агенти отримали відповідь від «Буревія», що він готовий з ними зустрітися у лісі, що прилягає до с. Болохів Долинського р-ну.

Агенти повідомили чекістів, отримали дозвіл іти на зустріч, яку емдебісти мали прикрити. Однак уночі 6 травня агенти «Гаврило» і «Гай» повернулися ні з чим, «Буревій» на зустріч не вийшов, а прислав своїх охоронців «Опришка» і «Богдана», котрі повинні доставити їх у Болохівський ліс, де перебували «Буревій» і 7 повстанців.

У зв'язку з тим, що у листопаді 1951 р. під час захоплення агентами «Гаврилом» і «Гаєм» повстанців «Кучера» і «Вітра» не була повністю витримана конспірація і невідомо було, чи у підпілля збереглася довіра до них, вирішили захопити «Опришка» і «Богдана». Застосувавши до них спецпрепарат охоронців полонили: Івана («Опришко»), 1929 р.н., нелегал з 1948 р., та М. Ярослава («Богдан»), нелегал з 1947 р. після жорсткого допиту «Опришко» видав організаційні зв'язки Журав-

нівського надрайонного проводу на території Войнилівського, Долинського, Журавнівського р-нів.

Згодом з'ясувалося, що захоплений «Опришко», прийшовши до свідомості після завершення дії препарату, не підозрював агентів «Гаврила» і «Гая» у скоєнні його захоплення.

Характеризуючи «Гаврила» і «Гая», яких він знав під повстанськими псевдами «Кучер» і «Вітер», «Опришко» висловив думку, що виконав би будь-яке завдання МДБ, якби вони схилили до співпраці «Гаврила» і «Гая». Після необхідної підготовки «Гаврила» і «Гая» емдебісти провели очну ставку їх з «Опришком». У результаті «Опришка» завербували під псевдонімом «Михайло» і спарували зі спецагентами «Гаврилом» і «Гаєм». Захопленого повстанця «Богдана», який відмовився співпрацювати, арештували.

З метою зашифрувати захоплення і арешту «Богдана», УМДБ 6 травня цього ж року завезло в Болохівський ліс труп раніше вбитого повстанця й інсценізувало перестрілку. Після цього труп повстанця на возі повезли по всьому селу Збора Войнилівського р-ну. У результаті зашифровки розповсюдилися чутки, що то загинув «Богдан».

Далі емдебісти отримали дані, що у с. Верхнє Войнилівського р-ну заходив керівник Журавнівського надрайонного проводу ОУН «Токар» і через симпатика ОУН Добровольського обумовив зустріч з агентом «Гаврилом» на 31 травня.

Спецагенти «Гаврило», «Гай» і «Михайло» за завданням МДБ прийшли в с. Верхнє, зв'язалися з Добровольським, який сказав їм, що «Токар» переніс зустріч на завтра.

1-го червня спецагенти знову відвідали Добровольського. Останній зв'язав їх з однією місцевою жителькою, яка відвела агентів на пункт зустрічі за півтора кілометри від села.

Під час бесіди з «Токарем» «Гаврило» зауважив, що останній поводить себе насторожено. У зв'язку з цим спецагент «Гаврило» чергою з автомата застрелив «Токаря», а «Гай» і «Михайло» захопили живими його охоронців «Остапа» – нелегала з серпня 1951 р. та Іллю – нелегала з травня 1952 р.

КОМБІНАЦІЯ З ВЕРБОВКОЮ «ДНІПРА»

Заступник начальника УМДБ по Тернопільській обл. Корсун повідомляв, що у жовтні 1947 р. Тербовлянський РВ МДБ завербував мешканця с. Садки Тербовлянського р-ну «П.» під псевдо «Гомін» (тут помилка, с. Садки розташоване у Заліщицькому р-ні. – Н.М.). Однак після вербовки «Гомін» перейшов на нелегальне становище і зв'язок з ним до січня 1948 р. перервався. За даними агентів «Калини» і «Мороза», МДБ стало відомо, що «Гомін» перебував у боївці під командою провідника на псевдо «Ніч». 25 грудня 1947 р. «Ніч» напав на колгосп «Сталінським шляхом» у с. Боричівка Тербовлянського р-ну, де забрав з ферми сім свиней. Переслідуючи боївку, РВ МДБ арештував мешканців села на прізвище Квік, Піцун, Дубляниця, яких після допиту відпустили під нагляд агентури. У результаті пошукових заходів МДБ натрапив на слід «Гомона» аж у Львові, де його арештували й припровадили на допит. Під час допиту «Гомін» назвав відомих йому районних провідників ОУН. Він попросив, щоб його не судили, натомість він видасть їх до рук радянських спецслужб. Його перевербували, але вже як агента, й зобов'язали видати провідника «Аркаса» або вбити його. «Гомін» увійшов до складу охорони «Аркаса», але того Провід перекинув в інший район і план його убивства залишився нереалізованим. Після переходу «Аркаса» з Тербовлянського р-ну його пост заступив провідник «Жук», який залишив «Гомона» біля себе.

У травні 1948 р. «Гомін» повідомив, що за вказівкою районного провідника «Жука» його призначено бойовиком референта пропаганди Тербовлянського районного проводу ОУН. Ним став Явний Петро Васильович, 1923 р.н. із м. Хоростків Копичинського р-ну Тернопільської обл., під псевдо «Тигр». З того часу «Гомін» став виконувати вказівки «Тигра». Разом з «Тигром» «Гомін» ходив на зустрічі з керівниками Копичинського надрайонного проводу ОУН «Круком» і «Хором».

Одночасно «Гомін» повідомив що у липні 1945 р. до нього і «Тигра», крім референта пропаганди надрайонного проводу ОУН «Хора», виходили на зустріч заступник референта пропаганди крайового проводу ОУН «Євген» і невідомий йому провідник. Цим повідомленням підтвердились емдебівські дані про те, що «Хор» має безпосередній зв'язок з членом крайового проводу ОУН «Євгеном» і йому відомо, де останній квартирує. Враховуючи таке становище, емдебісти вирішили

через агента «Гомона», використовуючи втемну провідника «Тигра», активізувати контроль за «Хором» з тією метою, щоб на нього вийшов член крайового проводу ОУН «Євген». Однак цей план РВ МДБ не зміг виконати. «Гомін» також не розвідав місце квартирування «Хора». Тому було прийнято рішення захопити «Тигра» живим, отримати від нього дані та завербувати його. «Гомону» було дано завдання підвести «Тигра» під оперативний удар і захопити його живим. 4 липня 1948 р. «Гомін» повідомив, що він і «Тигр» прибули у с. Садки і будуть там три доби, де зустрінуться з нелегалами на прізвища Пісечко і Квік. Емдебісти вирішили захопити «Тигра», коли він буде у вищеназваних людей. Агент «Гомін» мав домовитися з ними про зустріч з «Тигром» уночі з 5 на 6 липня. Біля місця зустрічі була виставлена засідка під контролем оперуповноваженого відділу 2-Н лейтенанта Лещева, агента-бойовика УМДБ «Романа», які мали захопити «Тигра» живим. Під час рукостискання «Тигра» схопили, водночас було зроблено вигляд, що і «Гомона» також взяли живим.

На допиті «Тигр» признався, що є членом ОУН з 1944 р., назвав керівний склад Копичинського надрайону, Тербовлянського і Копичинського районних проводів ОУН. Повідомив також, що кожного місяця він має 3-4 зустрічі з референтом пропаганди ОУН «Хором» і сам почав напрошуватися на вербовку, зобов'язуючись видати останнього.

Допит «Тигра» був поставлений так, начебто його видали Квік і Пісечко, й цим зашифрували агентурну діяльність «Гомона». «Тигр» зобов'язався зустрітися з «Гомоном» за його власною ініціативою і також «завербувати» до співпраці з органами МДБ. Проінструктувавши «Гомона», емдебісти дозволили їм обом зустрітися. «Тигр» тепер отримав емдебівську кличку «Дніпро». Отже, зустрівшись із «Гомоном», він завербував його, хоч «Гомін» уже до того був агентом. Після цього заходу емдебісти обох зрадників поставили в пару та дали завдання захопити живим «Хора» і віднайти місце квартирування Тербовлянського районного проводу ОУН. Для зв'язку з «Гомоном» і «Тигром» – «Дніпром» було визначено спеціальний тайник та місця для спеціальних зустрічей. Про те, як події розгорталися далі, даних немає.

Довідку склав заступник начальника УМДБ по Тернопільській обл. Корсун.

НАСЛІДКИ ЗРАДИ «ЖАРА»

На початку 1945 р. УМДБ Тернопільської обл. отримало дані, що починаючи від 1943 р. функції керівника СБ Тернопільського окружного проводу ОУН виконує «Жар», він же «Доля» – Магдій Василь Йосипович, 1922 р.н., на нелегальному становищі з 1941 р.

«Жар» мав у своєму підпорядкуванні 12 есбістів, з якими діяв на території Новосельського р-ну Тернопільської обл. Щоб нейтралізувати «Жара», батальйон військ МДБ неодноразово організовував облави, але безрезультатно. «Жар», уникаючи бою, успішно виходив із зони більшовицьких операцій. Однак під час останньої з них його поранили у ногу і захопили живим керівника групи кур'єрів референтури СБ Тернопільського обласного проводу ОУН «Бурлаку» 1922 р.н., нелегала з 1944 р., близького у стосунках з «Жаром». Під час допиту «Бурлаки» емдебістам стало відомо про керівний склад СБ на території Тернопільської обл. У їх числі він назвав референта крайового проводу «Поділля» – «Максима» і керівника Тернопільського окружного проводу ОУН «Жара» та назвав їхні зв'язки. Враховуючи, що захоплення «Бурлаки» було невідомим для повстанського загалу, вирішили його завербувати і використати для участі в складі агентурно-бойової групи під псевдо «Жук». Перед бойовиками було поставлено завдання під легендою супроводу «Бурлаки» на лікування перейти у Березанський район, де одночасно розвідувати місцезнаходження «Максима» і «Жара».

На відстані 5-6 км за спецгрупою йшла оперативна група працівників МДБ на чолі з начальником відділу Харсуном, з яким існував відповідний зв'язок через своїх зв'язкових. Переїжджаючи із села в село, група агентів-бойовиків відвідала с. Прошова Великоборківського р-ну. «Бурлака», використовуючи авторитет зв'язкового, зв'язався з референтом СБ районного проводу ОУН «Окунем», через якого розвідав, що у лісі біля села квартирують керівники СБ ряду проводів, у тім числі «Максим» і «Жар». Емдебісти кинули сили на ліс, але підпільники, повідомлені заздалегідь розвідниками, відійшли.

Однак під час операції емдебісти захопили пораненим бойовика особистої охорони «Максима» «Нестора», який на допиті детально

розповів про відомих йому учасників підпілля і місця перебування «Максима». «Опрацювавши» «Нестора», емдебісти завербували його і включили до складу агентурно-бойової групи. Отримавши дані від «Нестора», спецгрупа МДБ 1 травня 1945 р. вийшла у село Гаї Великі Микулинецького р-ну, де вони від імені зв'язківців організували зустріч з референтом СБ крайового проводу ОУН «Максимом». Під час зустрічі «Максим» розконспірував агентів і в перестрілці загинув. Емдебісти вилучили у «Максима» цінні документи, які носили оперативний інтерес, безпосередньо про перебудову діяльності підпілля ОУН і членів СБ на території області.

Далі МДБ стало відомо, що «Жар» у липні 1945 р. під час обстрілу комишів з літака над р. Стрипою у районі с. Богатківці Золотопотіцького р-ну дістав поранення у ліву ногу і невідомо куди був направлений на лікування. У результаті основні канали виходу на «Жара» були втрачені.

У другій половині 1946 р. агентура вистежила, що «Жар» ви-лікувався і знову працює в селах Богатківці, Ішків Золотопотіцького р-ну та Купчинці і Драгоманівські хутори Козлівського р-ну. Вивчаючи близькі зв'язки «Жара», установили, що він систематично відвідує на Драгоманівських хуторах дівчину «Ліду Я.». Далі емдебісти вистежили, коли «Я.» буває на базарі у Тернополі. Враховуючи ці обставини вирішили негласно арештувати її. Для того, щоб упізнати дівчину, взяли з собою «Бурлаку», який знав її в обличчя.

27 січня 1946 р. «Я.» побачили на базарі, негласно арештували, припровадили до РМ МДБ і там допитали. На допиті вона призналася, що до неї майже щодня заходить «Жар». «Я.» завербували під кличкою «Сльоза» і звільнили з метою перевірки її на предмет «щирості» у відносинах з МДБ. «Сльоза» мала прийти на зустріч з оперативником МДБ наступної неділі на базарі. На черговій зустрічі «Сльоза» повідомила, що «Жар» після шести днів прийшов до неї й сказав, що знає про її затримання в РВ МДБ та обставини, за яких вона була заарештована.

«Сльоза» попросила «Жара» поради, що їй робити, з'явитися на зустріч в РВ МДБ чи перейти на нелегальне становище. «Жар» порадив не переховуватися, бо вивезуть її сім'ю, а в разі вимоги дати підписку про співпрацю – підписатися, але нікому не говорити про це, бо її можуть повісити.

Зорієнтувавшись в обстановці, «Сльоза» з власної ініціативи запитала «Жара», що їй передати емдебістам, коли її запитають про нього. «Жар» відповів, що воюватиме з комуністами, навіть якщо б вони тут закріпилися на сто років, і попросив, щоб йому у письмовій формі дали відповідь на його слова. Окрім цього, МДБ мало дані від «Бурлаки», що «Жар» у разі важкої ситуації для нього стрілятися не буде, як це прийнято у підпільників, оскільки неодноразово він висловлював думку, що хотів би піти вчитися. Тобто з'явилися думки, що «Жар» незадоволений перебуванням у підпіллі і його можна схилити до співпраці з МДБ. Вирішено було написати «Жару» листа такого змісту: «Василію! Використовуючи випадок перебування Ліди у Тернополі, вважаємо за потрібне поставити Вас до відома про наступне: Ідея, за яку ведете боротьбу Ви і Ваші підлеглі, нездійсненна. Ви знаходитесь у таборі людей, які повністю втратили розум і не здатні що-небудь зробити проти Радянської влади, крім спричинення нікому не потрібних страждань для українського народу. Якщо радянський народ і його армія зуміли розгромити фашистську нечисть і поставити на коліна гітлерівську Німеччину, то немає сумніву, що будуть розгромлені і їх послідовники – українсько-німецькі націоналісти. Надіятися на допомогу ззовні – даремно. Радянська влада встановилася тут навечно, тому для людей, які знаходяться у вашому становищі і мають хоча б краплину здорового глузду, потрібно покинути своє брудне ремесло і піти разом зі всім радянським народом, тим більше, це треба врахувати Вам, що має слабе здоров'я. Вам особисте життя і особливо здоров'я дорожче всього, проведеного у важких умовах підпілля. Радянська влада настільки сильна, що за її законами при умові Вашої щирої поведінки і повного розриву з підпіллям, незважаючи на скоєні Вами проступки, Вам простять Ваші помилки і допоможуть створити інший спосіб життя, здатний відновити Ваше здоров'я. Якщо Ви зрозумієте нас і будете мати щирі наміри, повідомте нас таким же чином. Що стосується Ліди, повідомляємо Вам, що вона використовується нами тільки з єдиною метою, зв'язку з Вами».

Лист був написаний оперативними працівниками і переданий «Сльозою» для вручення «Жару» таким чином, щоб ніхто не бачив.

Емдебісти, маючи дані, що «Жар» переховується у селах північної частини Золотниківського району, щоб отримати більш достовірну

інформацію про нього, у січні 1947 р. направили туди спецгрупу УМДБ на чолі з агентом-бойовиком «Бурлакою». «Бурлаці» було поставлено завдання, появившись у середовищі довірених до «Жара» людей, переконати «Жара» гарантією збереження його життя. Отримавши дані, що «Жар» квартирує у селах Ішків і Богатківці Золотниківського р-ну, у лютому 1947 р. емдебісти провели облаву, але «Жара» там не застали.

У кінці лютого 1947 р. агентка «Сльоза» повідомила, що листа вручила «Жару» з порушенням інструкції – у присутності військового референта крайового проводу ОУН «Поділля» «Бондаренка», заступника референта СБ «Ковалья», окружного провідника «Шаха» і районного референта СБ «Юрка».

«Сльоза» розповіла, що «Жар», прочитавши записку у присутності цих чотирьох, сказав: «Погляньте, як добре пишуть». Присутній при цьому «Коваль» звернувся до «Жара»: «Чи не думаєте Ви махнути в МДБ Тернополя?» На що той відповів, що не такий дурний. Упродовж березня-травня 1947 р. УМДБ провело ряд облав у Золотниківському і Козівському р-нах. У середині червня 1947 р. Козівським РВ МДБ в районі с. Вівся проведено облаву, під час якої загинув військовий референт крайового проводу ОУН «Поділля» майор «Бондаренко», він же «Стрийський», і референт СБ Чортківського окружного проводу ОУН «Міша», у яких було захоплено велику кількість підпільної кореспонденції. Серед тих документів знайшли записку від «Жара» на ім'я окружного референта «Міші».

«Жар» писав: «Я... зараз організував флот і мене призначили капітан-лейтенантом. Якщо хочеш, то на початку липня приїжджай». За раніше отриманими даними агентур емдебістам стало відомо, що улюбленим місцем квартирування «Жара» є очерети на р. Стрипа. Отже, вони здогадувалися, що «Жар» переховується там. Разом з тим, схоплений підпільник «Ілько» повідомив, що районний провідник «Топір» у липні 1947 р. пішов за викликом у район очеретів на р. Стрипа. Значить, повстанці концентруються в очеретах, розмірковуювали емдебісти.

На основі нових даних червоні вирішили здійснити наскок на очерети, залучивши для операції чотири стрілецьких роти і три школи МВС з 86, 450 12 стрілецького полку внутрішніх військ МДБ, а

також оперативну групу ОУ МДБ у складі 11 оперативних працівників під керівництвом начальника УМДБ полковника Коломийця.

Увечері 28 липня війська оточили зарослу очеретами місцевість на р. Стрипа між селами Купчинці Козівського р-ну та Ішків Золотниківського р-ну. Уранці по р. Стрипа човнами пропливла оперативна група МДБ і з нею у перестрілці загинуло три повстанці. Уночі з 29 на 30 липня через оточення до емдебістів вийшов без зброї «Жар», який здався і назвав себе кущовим провідником на псевдо «Лоза». Він захотів говорити з працівником УМДБ. Емдебісти негайно зашифрували «Жара», так що про його здачу в полон не було відомо нікому, й доставили до полковника Коломийця. «Жар» йому сказав, що в очеретах ховаються ще дев'ять повстанців і з ними референт крайового проводу СБ «Поділля» – «Єфрем».

Крім того «Жар» показав криївку на Драгоманівських хуторах Козлівського р-ну, в якій квартирував провідник Тернопільського окружного проводу ОУН «Шах» та інші.

У результаті зради «Жара» емдебісти продовжили операцію, під час якої загинули:

1. Вовк Мирослав Михайлович («Мир», «Корнило», «Єфрем», «99/100», «635») – референт СБ крайового проводу ОУН «Поділля».

2. Бабій Ярослав Миколайович («Богдан», «Чугайстер») – референт Тернопільського окружного проводу ОУН.

3. Сіно Петро («Супрун») – організаційний референт Тернопільського окружного проводу ОУН.

4. «Нечай» – провідник Козлівського районного проводу ОУН.

5. «Пластун» – секретар референта СБ крайового проводу ОУН.

6. Стець Ольга Михайлівна («Оля»), вона ж «Роксолана» – друкарка Тернопільського окружного проводу ОУН.

7. «Голенко» – кур'єр крайового проводу ОУН «Поділля».

8. «Шпак» – кур'єр крайового проводу ОУН «Поділля».

9. «Лоза» – провідник кущового проводу ОУН та інші.

Під час операції емдебісти захопили 1 кулемет, 20 гвинтівок, 8 автоматів, 13 пістолетів, 3 друкарські машинки.

Далі «Жар» добровільно розшифрував дані на керівників Проводу ОУН, крайового, Тернопільського і Чортківського окружних, Тернопільського, Бережанського і Скалатського надрайонних проводів ОУН.

Він також розповів про існуючу лінію зв'язку, якою пересилалась кореспонденція від Проводу ОУН, крайового і Тернопільського окружного проводів ОУН, і що він до його затримки був шефом цієї лінії зв'язку згідно з обов'язками референта СБ.

Від «Жара» ішли контакти до організаційного референта крайового проводу ОУН «Поділля» – «Бурлана». Він назвав його близькі зв'язки, місця квартирування та лінію зв'язку до члена Проводу ОУН Василя Кука. «Жар» запропонував УМДБ допомогти ліквідувати «Бурлана». Побачивши, що «Жар» стає на шлях співпраці з МДБ, його завербували. Емдебісти вирішили розробити агентурний план. Їм потрібно було в'яснити, чи підпіллю відомо про зраду «Жара». Для цього емдебісти організували агентурно-бойову групу у складі «Жара», «Юрка» – колишнього кур'єра надрайонного проводу ОУН, «Романа» – колишнього командира районної боївки і «Сокола» – підрайонного референта пропаганди. Всі ці здаванці були перевірені емдебістами на ділі й «закріплені» кров'ю повстанців.

Їхнім завданням було добратися в район очеретів, під виглядом боївки СБ почати діяльність та найперше – в'яснити зв'язок з «Бурланом».

11 липня 1947 р. спецгрупа вийшла на завдання. Прибувши на місце, «Жар» вирішив відвідати свою наречену. У розмові з нею довідався, що у підпіллі існує думка, що він загинув під час бою в очеретах на Стрипі. Щоб себе не розшифрувати, «Жар» взяв від дівчини «Коваль» підписку про збереження таємниці.

Через два дні «Жар» у с. Богатківці зв'язався з дружиною станичного ОУН «Гака». Після довгої розмови він сказав «Гакові», що зв'язаний з МДБ, і запропонував йому співпрацю. «Гак» погодився, і «Жар» присвоїв йому псевдо «Око».

«Око» повідомив, що лінія зв'язку до «Бурлана» функціонує, і на ній справно працюють довірені зв'язківці «Хмара», «Сірко». «Жар» дізнався, що «Око» має можливість особисто зустрічатися зі зв'язківцем «Хмарою», тож запропонував МДБ особисто зустрітися з «Хмарою» і завербувати того.

УМДБ план схвалило, і «Жар» приступив до його виконання. Для цього він запропонував «Окові» зустрітися ввечері з «Хмарою» у с. Богатківці, а звідти піти повечеряти на Драгоманивські хутори. На шляху переходу «Жар» мав сидіти у засідці. «Окові» ж належало

повідомити «Хмару», що вони йдуть до «Жара», який знаходиться з більшовиками. Якщо «Хмара» відмовиться іти, негайно вистрілити у нього. Коли «Око» зголосив «Хмарі», що вони йдуть до «Жара», який перебуває з військами, «Хмара» здивувався, але виконав усі вимоги «Ока».

У розмові з «Жаром» «Хмара» пояснив, що у підпіллі ще ніхто толком не знає, хто забитий в очеретах на Стрипі. Після відповідної обробки «Жар» завербував «Хмару», взяв від нього підписку і присвоїв псевдо «Осока».

Таким чином, «Жар» спричинився до появи в УМДБ ще одного агента, який виконував кур'єрські обов'язки на лінії зв'язку «Бурлана». Після вербовки агенти «Око» і «Осока» були прийняті начальником відділу УМДБ полковником Хорсуном.

«Осока» повідомив, що останніми днями «Бурлан» дав йому у записці завдання спільно з кур'єром «Сірком» підготувати криївку на Богатківських хуторах Золотниківського р-ну.

У цей час пункт зв'язку «Бурлана» розташовувався у с. Теляче Підгаєцького р-ну, звідки він сам був родом, і там квартирують два кур'єри на псевдо «Піч» і «Лист».

У зв'язку з оперативними заходами МДБ рекомендувало якнайшвидше викопати криївку, щоб туди зайшов «Бурлан». Водночас, щоб змусити «Бурлана» вийти у с. Теляче, 3 серпня 1947 р. УМДБ здійснило операцію, під час якої було знайдено криївки, у яких загинули:

1. «Арон» – колишній заступник референта СБ Проводу ОУН.
2. «Мирон» – становище в ОУН не з'ясовано.
3. Хома Федір Павлович («Щупак», «Лист») – кур'єр «Бурлана».
4. Гринчишин Федір Іванович («Піч») – кур'єр «Бурлана».
5. Івашків Іван Васильович («Жак», «Дуб») – станичний провідник.

Таким чином пункт зв'язку «Бурлана» у с. Теляче був ліквідований разом з прибулими туди «Ароном» і «Мироном».

12 серпня 1947 р. під час зустрічі «Осоки» з «Бурланом» останній вимагав якнайшвидше побудувати на Богатківських хуторах криївку на п'ять осіб. Далі «Осока» і «Око» повідомили «Жару», що з ними квартирують два підпільники «Чайка» і «Револьвер» – вони можуть розказати усе підпільникам. Ці люди були близькими до «Жара» і він їх без особливих труднощів перевербував на свій бік під псевдо «Невірний» і «Сокира».

Вивчаючи особисті якості завербованої агентури, оперативники УМДБ встановили, що «Око» потрапив під підозру СБ. На допиті він міг розповісти про комбінацію МДБ. Його вирішили вивести з підпілля. Разом з «Невірним» їм наказано було вийти на Богатківські хутори. Там на них мали напасти емдебісти. «Невірний» утік, а «Ока» схопили й негласно вивезли на поселення у Заліщицький р-н. Натомість, щоб показати, що «Око» убитий, на місце перестрілки привезли убитого повстанця, після чого його вивезли у райцентр. Комбінація вдалася, бо з підпілля надійшли свідчення, що «Око» убитий.

На черговій зустрічі 15 вересня 1947 р. агент «Осока» повідомив, що криївка для «Бурлана» вже готова, але «Бурлан» не заходить до неї у зв'язку з тим, що був легко поранений, але після одужання обов'язково поселиться у ній.

29 вересня «Осока» сказав, що «Бурлан» прийшов у с. Ішків Золотниківського р-ну, але в криївку не заходить, маючи бажання попередньо зустрітися з членами Тернопільського окружного проводу ОУН, і в зв'язку з цим він деякий час затримується.

На зустрічі в УМДБ 6 жовтня 1947 р. «Осока» заявив, що 5 жовтня він і «Сірко» були допитані «Бурланом» і надрайонним есбістом «Орестом» з питання, що відомо їм у справі загибелі підпільників в очеретах. Причиною допиту було те, що він і «Сірко» у той момент були в очеретах на річці і залишилися живі.

Але, за словами «Осоки», детальному допиту їх не піддавали.

Однак, як згодом з'ясувалося, «Осока» не став на шлях зради. Повідомив про емдебівські розробки Службі Безпеки, яка приступила до ліквідації агентури УМДБ, нав'язаної «Жаром».

На зустрічі з емдебістами 9 жовтня 1947 р. «Осока» наполягав на ліквідації «Бурлана», «Ореста» і керівника СБ Тернопільського окружного проводу ОУН «Кайдаша», які перебували в той час на Драгоманівських хуторах і допитували бойовиків, намагаючись вивести усю агентуру в єдине місце і зліквідувати її. «Осока», за вказівкою СБ, взяв участь у розстрілі агентів «Сокири» і «Невірного» та головного провокатора «Жара». Після вбивства «Жара» «Осока» із криївки, підготовленої для «Бурлана», спішно виніс усі документи й особисті речі провідника.

Емдебісти прорахувалися, особливо тоді, коли «Жар» переконував їх у вірності «Осоки». Діяльність «Жара» та завербованих ним агентів дорого обійшлася підпіллю ОУН, адже воно втратило понад двадцять підпільників та зазнала морального розкладу у результаті агентурних дій «Жара» над своїми підопічними. Крім власної загибелі, «Жар» підвів під знищення, як заручників, своїх рідних. Задум ліквідації організаційного референта ОУН «Бурлана» припинився у зв'язку зі знищенням агентурних підходів до нього.

НАГОРОДИ ЯНИЧАРАМ

Агентурних працівників, яких емдебісти кров'ю повстанців закріпили у своєму середовищі за каїнову працю по знищенню повстанського руху, крім того, що вони отримували грошові винагороди, нагороджували цінними подарунками. У вересні 1951 р. начальник Управління 2-Н МДБ УРСР полковник Сараєв клопотав перед Міністерством державної безпеки УРСР генерал-лейтенантом М.К. Ковальчуком про нагородження агентів, які відзначилися вислужництвом, іменними годинниками. Полковник констатував, що «агентурно-бойовими групами УМДБ західних областей України здійснена велика робота по ліквідації бандитсько-оунівського підпілля і його керівних ланок. Агентами-бойовиками розшукувались і захоплювались головні оунівські керівники, учасники проводів, бандгруп, розконспіровувались і перехоплювались лінії організаційних зв'язків підпілля, виявлялися диверсійно-терористичні організації з числа легально замешканих осіб.

Багато агентів-бойовиків під час виконання завдання МДБ проявили сміливість і рішучість у боротьбі з бандитизмом.

Найбільш відзначених у боротьбі з бандитсько-оунівським підпіллям агентів-бойовиків начальники УМДБ західних областей України представляють до нагородження цінними подарунками».

По УМДБ Станіславської області:

«Каштанов», «Громадянин», «Сергій», «Свій», «Седов», «Михайло», «Граб», «Смішний».

По УМДБ Дрогобицької області:

«Буйний», «Степ», «Шумний», «Козак».

По УМДБ Львівської області:

«Яремчук», «Міша».

По УМДБ Тернопільської області:

«Бистрий», «Смілий».

По УМДБ Рівненської області:

«Орел», «Железняк».

По УМДБ Чернівецької області:

«Осторожний».

По УМДБ Волинської області:

«Дрюк».

По Управлінню 2-Н:

«Крилатий», «Ромко», «Орест», «Орел», «Тарас», «Буревій», «Бистрий», «Орел», «Гай».

АГЕНТИ ЛАМАЛИ ЗВ'ЯЗОК

У результаті операції, проведеної спецгрупою агентурної розвідки у районі села Свистельники Большівцівського р-ну Станіславської обл. і сіл Слав'ятин-Шумляни Підгаєцького р-ну Тернопільської обл., в ніч на 18 серпня 1946 р. у районі села Свистельники емдебісти захопили зв'язкову референта радіозв'язку оргреферентури Проводу ОУН «Арсена» – «Доню», яка під час допитів довго мовчала, нарешті зізналася, що йшла до «Арсена».

В ніч на 20 серпня у районі запланованої зустрічі «Арсена» з «Донею» емдебісти виставили засідку, на яку вийшли два повстанці. Одного з них убили, в якому розпізнали політвиховника Третьої військової округи «Лисоня» «Блакитного».

За даними, отриманими від «Доні», 21 серпня було проведено операцію у лісі поблизу села Слав'ятин Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. Вона показала криївку з повстанцями, які при наближенні червоних відкрили стрільбу і намагалися підірватися гранатами.

Після вибуху з криївки спецгрупою витягнуто 2-х повстанців у несвідомому стані, які були упізнані спецагентами спецгрупи МВС УРСР «Охом», «Кудіяром», «Соколом» і особисто зв'язковою «Арсена» – «Донею». Ними були: Скоробогатий Сильвестр, 33 р. із с. Метенів Зборівського р-ну Тернопільської обл., псевдо «Арсен», і «Граб» та Серeda Михайло Йосипович 1918 р.н. із с. Слав'ятин Підгаєцького р-ну, псевдо «Довбня».

Під час їх полонення з криївки забрано радіопередавач, 2 радіоприймачі, різну несправну апаратуру та зброю. Після надання повстанцям медичної допомоги їх почали допитувати. Один із них – «Довбня» почав зізнаватися, «Арсен» відмовився говорити. «Довбня» розповів, що є членом ОУН з 1939 р. Під час німецької окупації працював у референтурі пропаганди під керівництвом крайового провідника ОУН на ЗУЗ «Легенди». Потім ад'ютантом у Миколи Лебеда, провідника ОУН після арешту Степана Бандери. У 1944-1945 рр. – заступником референта зв'язку Проводу ОУН «Помсти». Улітку 1945 р. після загибелі «Помсти», оргреферент Проводу ОУН «Леміш» направив «Довбню» до «Арсена», якого Р. Шухевич призначив шефом радіозв'язку Проводу ОУН. З цього часу «Довбня» близько року працював з «Арсеном». За даними «Довбні», «Арсен» безпосередньо підпорядковувався «Лемешу».

27 серпня за даними «Довбні» емдебісти арештували у м. Львів зв'язкову «Арсена» – «Надю», а через неї зв'язкову керівника пункту радіозв'язку «Крука» – «Ліду».

У зв'язку з тим, що «Ліда» виведення спецгрупи на заплановану ліквідацію «Крука» відтягувала, останню разом з «Надею» арештували. На допиті енкаведисти дізнались, що «Ліда» – Боднар Лідія Михайлівна на псевдо «Орел», 1922 р.н. – працювала радисткою шефа технічного зв'язку Проводу ОУН «Арсена», член ОУН з 1944 р. У червні 1944 р. вона успішно закінчила курси радистів УПА і була направлена у розпорядження «Роберта». 1945 р. переведена до «Арсена», який легалізував її у Львові для виконання спецдоручення. У момент арешту Боднар працювала у Львові секретарем міської дезінфекційної станції.

Зв'язок «Арсена» з «Робертом» здійснювався через Соню Мельничук. Вона зізналася під час допитів, що у травні мала

вийти на зв'язок із жителькою села Свистельники Марією Найдю, яка могла через кущового провідника «Грізного» на випадок крайньої потреби зв'язатися з членом Проводу ОУН «Лемешем». 30 серпня за даними «Довбні» спецгрупа МВС виходила на операцію в урочище між селами Божиків і Сільце Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. для захоплення зв'язкового між «Лемешем» і «Арсеном» – «Ігоря», який мав вийти на зв'язок з «Арсеном», але він не з'явився.

Тоді вирішили відкрити криївку, яку показав «Довбня», де періодично під час переходів зупинявся «Леміш». 1-го вересня криївку знайшли у лісі поблизу села Липиця-Турна Большівцівського р-ну Станіславської обл., але в ній нікого не виявилось. Криївка являла собою радіовузаол, розташований у двох добре обставлених кімнатах. З криївки було забрано 6 радіоприймачів, 1 хвилемір і 2 гвинтівки, а також радіодеталі, ключі Морзе та інші радіоматеріали. Також знайшли різні коди, шифри і кореспонденцію, з якої енкаведисти довідалися, що «Арсен» підтримував зв'язок з «Робертом» та дізналися ще про один склад радіоапаратури у Миколаївському р-ні Дрогобицької обл. Знайшли ще лист «Лемеша» на ім'я «Іскри» (друге псевдо «Арсена»).

«Довбня» заявив, що у цій криївці він зимував з «Арсеном», однак зім'ята газета від 3 квітня 1946 р. свідчить про те, що хтось інший ще перебував у цій криївці. Через кілька днів енкаведисти повторно детально оглянули криївку, з якої захоплено «Арсена» і «Довбню», де знайшли коди і радіодані. Радіоапаратура і документи передано до Києва.

Від автора: Дана інформація надрукована 15 листопада 1946 р. Міністр внутрішніх справ УРСР Строкач намагався ситуацію показати так, начебто МВС майже вийшла на зв'язок з «Лемешем» і готова до захоплення. Із вищеподаної довідки каральні сили бажане видавали за дійсне. «Лемеша» як командира збройного підпілля в Україні вони схопили аж через шість років боротьби. Зміст довідки не свідчить про якісь серйозні здобутки боротьби з УПА.

АГЕНТ МДБ У РЕФЕРЕНТУРІ СБ «ОКА»

Радянська влада констатувала, що восени 1946 р. на території Чортківського р-ну діяли боївки ОУН під керівництвом кущового провідника «Тимоша», районна боївка СБ «Бурого», боївка «Чорноти», а також боївка СБ надрайонного проводу ОУН «Ока». При цьому наголошувала, що найактивнішою серед них була група «Ока, яка 1946-1947 рр. здійснила кілька десятків диверсійних актів проти влади.

Під час проведення агентурних заходів емдебісти встановили, що до складу боївки «Ока» входило додатково ще п'ять повстанців. Серед них «Бурий», який виконував функції референта СБ Чортківського районного проводу ОУН, стрілець «Грива» – колишній референт СБ Товстенського районного проводу ОУН, бойовик «Ока» на псевдо «Железняк» і слідчий референтури СБ надрайонного проводу ОУН «Рот».

МДБ із виявлених зв'язків референта «Ока» зуміло у 1946 р. завербувати агента «Шоферова». Однак він не знав складу боївки «Ока» і був лише зв'язаний з «Железняком» за дорученням «Ока», від якого отримував продукти.

Наближений до агента «Шоферова» «Железняк» познайомився з його дочкою і почав приходити до неї на вечорниці. На одній із зустрічей «Железняк» заявив «Шоферову», що йому набридло бути в боївці, постійно боятися і бути голодним. Очевидно, на його психіку вплинуло знайомство з дочкою «Шоферова», що було взято до уваги емдебістами.

Агента «Шоферова» емдебісти проінструктували так, щоб він у розмовах з «Железняком» більше грав на почуттях, які той проявляв до його дочки. Виконуючи завдання МДБ, агент «Шоферов» у жовтні 1946 р. схилив «Железняка» до конспіративної зустрічі з оперативним працівником, причому час і місце зустрічі з «Железняком» він визначив сам. Під прикриттям військової групи оперативний працівник уночі прийшов до лісу біля с. Улашківці. У процесі вербувальної бесіди «Железняк» ще не повністю довірився емдебістам, не розказував про «Ока», говорив, що переховується в одиночку. Але потім погодився докласти усіх зусиль, щоб розшукати криївку, у якій квартирує «Ока», і дав підписку на співпрацю під псевдо «Гай». Із

завербованим «Гаєм» була наперед визначена лінія поведінки і спосіб зв'язку, який мав здійснювати агент «Шоферов» у нічний час на полі біля с. Капустинці, куди він мав приходити за харчами під час відвідин села.

Під час декількох зустрічей узимку 1947 р. агент «Гай» виказав деякі зв'язки провідника «Ока» і назвав частину учасників його боївки. Згодом було встановлено, що учасники боївки «Ока» квартирують у трьох криївках. У першій переховувалися «Бурий» і його бойовик «Грива», у другій – «Польовий», у третій – «Око», «Рот» і агент «Гай». «Око» викликав своїх бойовиків на зустрічі, і агенту «Гаю» емдєбісти дали завдання фізично ліквідувати боївку «Ока». У здійсненні агентурних заходів «Гаєві» сприяло довір'я від «Ока». Він його відпускав у село за харчами та на лінії зв'язку. Першим на зустріч у село з «Гаєм» вийшов підпільник «Польовий», і «Гай» його застрелив. Військова група МДБ, яка розташовувалася поблизу, інсценізувала засідку, в яку начебто потрапив «Польовий», відкрила автоматний вогонь і кинула кілька гранат.

Після ліквідації «Польового» «Гай» продовжував розігрувати агентурну комбінацію з метою знищення всієї боївки «Ока». Згідно з легендою, відпрацьованою МДБ, «Гай» прийшов до «Ока» з невеликою кількістю харчів і заявив, що, будучи у с. Капустинці, почув постріли і вибухи гранат, тому негайно вийшов з села, щоб не натрапити на засідку. «Око» «Гаю» повірив, але надовго заборонив йому виходити з криївки. У перших числах квітня 1947 р. «Око» дозволив «Гаю» вийти з криївки. В ніч із 17 на 18 квітня 1947 р. агент «Гай» вийшов на зв'язок з підпільниками «Бурим» і «Гривою» на мості через р. Серет, де з автомата обох їх застрелив, а військова група МДБ інсценізувала засідку зі стрільбою і ракетами.

Тіло «Бурого» вимочили в річці, щоб створити враження, ніби він намагався переплисти на другий берег. Таким чином, агент «Гай» знов залишився поза підозрою «Ока». Тим не менше, «Око» вирішив направити слідчого «Рота», щоб той дослідив, за яких обставин загинули «Бурий» і «Грива». Агента «Гая» «Око» направив супроводжувати «Рота».

18 квітня 1947 р. уночі «Рот» і агент «Гай» вийшли з криївки, в якій залишився «Око», й направилися у с. Капустинці. У дорозі «Рот» у бесіді з «Гаєм» висловив думку, що у провокації підозрює агента

«Шоферова» і має намір його розстріляти. Агент «Гай» вирішив випередити «Рота» і вбити його. Не доходячи до села, «Гай» нагнувся, щоб зашнурувати черевик. «Рот» вийшов наперед, а «Гай» чергою з автомата застрелив його. Сам же о четвертій годині ночі зв'язався у с. Улашківці з оперативним емдебістом. Військова група, яка прийшла, підбрала тіло «Рота», агент «Гай» направився з іншою групою військових МДБ до криївки «Ока», але там його не застав. Відчуваючи можливу зраду, «Око» вийшов наверх і пішов у невідомому напрямку.

Після чотирьох убивств, здійснених «Гаєм», емдебісти вирішили його вивести з підпілля. «Гая» поселили на горіщі будинку у с. Улашківці, куди потім прийшли емдебісти з інсценізацією його арешту. «Гай» «відстрілювався», а потім, коли не стало набоїв, здався. «Око» згодом арештував агента «Шоферова» і на допитах він зізнався у скоєному злочині. Його розстріляли.

Від автора: З «Оком» – Іваном Пінязем ми познайомилися у 90-хр р. ХХ ст. на його квартирі в Одесі, де встиг записати від нього детальні спогади про діяльність на посту Чортківського окружного референта СБ. «Око» був невловимим, і всі спроби схопити його закінчувалися невдачею. Далі публікуємо розповідь І. Пінязя про свою діяльність та прийоми агентурних дій МДБ.

Великоповажний друже Несторе! Чим я зможу Вам допомогти? Те, що я пам'ятаю, я напишу. Так, я був активним учасником боротьби від 1944 по 1952 рік. Брав участь у боях з німецькими окупантами, а потім переключився на боротьбу з більшовиками.

Народився 11 листопада 1924 р. у с. Голгочі Підгаєцького району Тернопільської області. Після закінчення сільської школи 1938 року вступив до гімназії в м. Бережани, 1940 р. – у Юнацтво ОУН. 1944 р. закінчив гімназію і зразу перейшов на нелегальне становище. Мене направили в Рогатинський повіт до повітового референта СБ «Ореста», який невдовзі був убитий власовцями. Тодішній обласний провідник СБ «Гар» зібрав нас усіх і створив спецгрупу СБ числом близько 100 чоловік на околиці перемишлянських лісів Львівської області. Після вишколу мене призначили слідчим при обласній референтурі СБ. Ми вели боротьбу з німцями та советськими парашутистами, яких засилали в тил до нас. У серпні 1944 року ми перейшли фронт і почали відновлювати підпільні зв'язки в со-

ветській зоні. Відновили зв'язки в Скалатському, Гримайлівському та інших районах. Наладнали зв'язок з обласним референтом СБ «Максимом». Відтак перейшли в південні райони області, такі як Копичинський, Чортківський та Борщівський. Тут не було організаційної сітки Служби безпеки. Провідник «Гар» налагоджував зв'язки і залишав людей з нашої спецгрупи СБ на керівні роботи. Так ми зайшли в Чортківський і Борщівський райони. Окружним референтом СБ був призначений старий підпільник «Дик», який загинув 17 лютого 1945 року в с. Щитівці Заліщицького р-ну разом з провідником «Гаром». Після «Дика» став окружним СБ «Міша» із колишньої групи СБ «Гара». «Міша» загинув у Козівському районі. Тоді Чортківський округ розформували, укрупнили Бережанський. З Чортківського округу утворили Чортківський надрайон. До надрайону входили такі райони: Чортківський, Товстенський, Заліщицький, Мельниця-Подільський, Скала-Подільський, Борщівський. Надрайонним референтом поставили мене («Око», «Сівач»).

У серпні 1948 р. я був важко поранений. Куля пробила хребет і засіла у сечовому міхурі. З нею я ходив до 1953 року. Восени 1949 року мене перевели з Чортківського надрайону в Копичинський. До Копичинського надрайону належали райони: Копичинський, Пробіжнянський, Буданівський, Гримайлівський, Білобожницький. Тут я пропрацював до мого арешту 8 листопада 1952 р.

Від 1950 року стало дуже важко працювати. Підпілля винищили, населення здеморалізоване і тероризоване. Агентура діяла сильно. Зв'язки порвані і райони залишилися без підпілля. Я шукав зв'язку з Проводом ОУН, МДБ шукало мене. Чортківський округ ОУН був ліквідований на чолі з провідником «Кригою» (Сказінським), а зв'язковими між округом і обласним проводом ОУН стали агенти МДБ. Зв'язкові «Олесь» і «Думка» виловили і ліквідували всіх провідників («Олесь» – Трус Володимир, «Думка» – Том'як Василь). Тернопільським МДБ була створена провокаційна група – більше 50 чол. До цього «Олеся» потрапив і я з провідником ОУН Петром 8 листопада 1952 року. Петра вбили, а мене оточили і наділи наручники. Накинули на голову палатку і посадили між двома емдебістами – капітаном Домбровським і майором Дроновим. Біля шофера сидів начальник обласного опервідділу полковник Котенко. Руки мої в

наручниках, але я потихеньку вийняв з верхньої кишені малий складений ніжик, відкрив і сунув вістря прямо в горло, намагаючись перерізати вену. Кров хлинула і емдебісти завважили, скрутили руки і забрали ніж. По дорозі до Тернополя повернули до районної лікарні, кинули на стіл. Коли хірург давав наркоз, я вдарив його ліктем і шприц попав йому в око. Зашили і кинули в камеру з постійними вартовими. Так закінчилась моя революційна діяльність.

ЗАГИБЕЛЬ КУЩОВОГО «ТРИБА»

10 квітня 1951 р. оперуповноважений Заліщицького РВ МДБ молодший лейтенант С. Злобін будучи у с. Зозулинці Заліщицького р-ну, зустрівся з головою сільської ради І. Лучиним, який розповів, що будинок мешканки села Марії Дем'янів відвідують повстанці, можливо, що у її господарстві спорудили криївку, бо на її городі голова бачив свіжовисипану землю.

Отримавши такі дані, С. Злобін вирішив їх перевірити. Того ж дня о 20-й годині спільно з головою відвідали господарство М. Дем'янів, де під час огляду Лучин підійшов до сараю, підняв лист черепиці й побачив на горищі трьох повстанців, які лежали на соломі. Вислужник негайно повідомив емдебістам. Повстанці також побачили їх. Швидко спустилися з горища і поза сараєм побігли в напрямку глибокого яру. Дільничний Злобін відкрив з пістолета вогонь і вбив одного з них. Два інші втекли. Почувши постріли, на допомогу прибів директор школи А. Бондаренко, агент Заліщицького РВ МДБ під псевдо «Ленський», і приніс дві гвинтівки з набоями взятими у «стрибків». Озброївшись гвинтівками Злобін і Бондаренко почали переслідувати підпільників і вбили ще одного. Третього поранили і він, скориставшись темрявою, врятувався. Серед убитих розпізнали Бурденюка Іллю Івановича («Триб») 1914 р.н., чл. ОУН з 1946 р., командира кущової боївки ОУН. Другий загиблий – Кіндрат Петро Іванович («Внук») 1927 р.н., чл. ОУН з 1944 р., учасник кущової боївки «Триба».

ПРОВОКУВАННЯ СВЯЩЕНИКА

На території Коропецького р-ну в період 1949 р. діяли наступні повстанські групи:

1. Районний провід ОУН під керівництвом «Жара» – 6 осіб.
2. Боївка СБ районного провідника ОУН «Мирона» – 3 особи.
3. Три кущові боївки командирів «Ема», «Чумака» і «Сулими» – 15 підпільників.
4. 13 повстанців-одиначок.

Члени ОУН володіли обширними зв'язками в районі. Створювали молодіжні організації ОУН, частина з яких переходила на нелегальне становище. РВ МДБ для боротьби з повстанським рухом створив з колишніх здаванців Коропецького р-ну агентурно-бойову групу у складі 5 агентів-бойовиків. Ця група видавала себе за членів УПА, що виконували функції СБ, для чого мали відповідну екіпіровку. До складу групи входили:

«Лісний», 1921 р.н. З 1943 по 1944 р. служив у дивізії «СС-Галичина». З 1947 р. завербований в агентурно-бойову групу; «Крук», 1925 р.н., освіта 5 кл., 1947 р. – старший групи; «Богун», 1928 р.н., освіта 4 кл., завербований 1947 р.; «Марко» 1926 р.н., освіта 4 кл. – усі з Коропця; «Дух» 1928 р.н., із с. Вербка Коропецького р-ну, освіта 5 кл., колишній стрілець УПА, здаванець. Загальне керівництво агентурно-бойовою групою очолював заступник начальника РВ МДБ Сафронов. Група направлялась для виконання різних завдань. Оперативні працівники проводили з групою виховну роботу. Під час виходу на провокаційне завдання група підтримувалась військовим нарядом, який розташовувався конспіративно в обумовлених місцях і була забезпечена взаємно узгодженими сигналами на випадок критичних ситуацій. Група постійно зустрічалася в нічний час через кожні 2-3 дні з оперативним працівником і отримувала нове завдання.

Так, за повідомленням агента «Гриба», з листопада 1948 р. в с. Задарів Коропецького р-ну існувала молодіжна організація «Юнак». Хто входив до складу організації, агент не знав. Але про неї начебто міг знати священик (декан) Дуда Микола Пантелеймонович 1896 р.н. Про це агенту розповів один із мешканців с. Задарів. У районі села квартирували також дві боївки районного провідника ОУН «Жара» і кущова боївка «Сулими». РВ МДБ вирішили перевірити Дуду через

агентурно-бойову групу. Було виявлено, що Дуда восени 1946 р. переховував на пробостві двох підпільниць і постачав підпілля харчі.

10 грудня 1948 р. група агентів-бойовиків підійшла до будинку священика Дуди, де застали домашню працівницю. Розпитавши, хто така, наказали викликати отця. До будинку зайшли «Крук» і «Дух», решта залишилися на подвір'ї. Зустрівшись з Дудою, агенти запитали, чи він дійсно священик Дуда. «Крук» сказав, що у них мало часу, вони представляють СБ і повинні перевірити, чи у нього переховувалися нелегали, які потім потрапили до рук МДБ. Дуда спочатку злякався, а потім, опанувавши себе, відповів, що дійсно переховував двох нелегалів, але куди вони потім ділися – йому невідомо. Пізніше послався на двох повстанців з боївки «Сулими», яким він надавав матеріальну допомогу – і вони можуть поручитися за нього. На вимогу «Духа» Дуда змушений був розповісти про себе та рідних, які мешкають за кордоном.

У кінці «Крук» додав, що все сказане ним вони перевірять і потім ще раз навідаються. Через декілька днів агентурно-бойова група вночі знову відвідала Дуду. Агенти цього разу почали допитувати Дуду, з якою метою до нього заходили два емдєбісти. Такий випадок дійсно був з метою провокації священика. Дуда відповів, що вони заходили, щоб заручитися допомогою у підписці на державну позику. Але бойовики-агенти зробили вигляд, що незадоволені такою відповіддю, і вчинили над отцем справжній допит, звинувативши його у зв'язках з МДБ.

Дуда злякався. Потім дістав з шухляди фото, на якому була зазнимкована група молодих людей на фоні могили героїв с. Задарів. Дуда заявив, що ці люди можуть за нього поручитися. На питання, хто вони такі, почав говорити, що учасники молодіжної націоналістичної організації.

«Крук» фотографію забрав із собою, сказавши, що вони перевірять сказане Дудою. Повечерявши у священика, агенти пішли. У результаті до рук МДБ попала фотографія всіх учасників молодіжного націоналістичного підпілля, яка мала свої структури у селах Задарів, Красіїв, Баранів, Яргорів. Ідентифікуючи осіб, почали їх арештовувати. Однак емдєбісти були незадоволені діяльністю спецгрупи. Їм потрібні були підпільні структури, лінії зв'язку, прізвища людей. Світлина, яку принесли їм агенти, не давала відповідей на поставлені питання. Агентура не змогла вийти на місце квартирування боївок «Жара і «Сулими». Констатовано, що агенти-здаванці бояться зустрічі зі справжніми підпільниками ОУН.

МДБ ПІД ШИРМОЮ СБ

Ліквідація матеріальної бази друкарні крайового проводу ОУН «Поділля»

До Підгаєцького РВ МДБ надійшли агентурні дані, що мешканець хутора Гулак Підгаєцького р-ну Кунька Євгеній Миколайович 1914 р.н. підтримує зв'язок з повстанцями і їх симпатиками. На основі цих даних Куньку арештували, доправили до райвідділу МДБ, але на допиті він не зізнався і його відпустили. Після того через місяць, 27 квітня, до Є. Куньки вдерлася під виглядом СБ агентурно-бойова група МДБ й почала звинувачувати його у співпраці з владою. Виправдуючись, Кунька розповів агентам-бойовикам, що він з 1943 р. – член ОУН під псевдо «Лиман». 1941 р. був в УПА. З 1945 р. був у складі спецбоївки крайового проводу ОУН під керівництвом «Грома». У тому ж році сховав друкарню у лісовому масиві біля с. Рудники Підгаєцького р-ну й на вимогу агентури показав її. Емдебісти викопали друкарський верстат «Американка», велику кількість шрифтів та додаткових матеріалів. Зашифрувавши групу, емдебісти арештували Куньку і засудили.

Убивство референта пропаганди Підволочиського районного проводу ОУН

У кінці березня 1947 р. з метою розконспірації Скалатського надрайонного проводу ОУН була направлена агентурна група бойовиків РВ МДБ, яка відвідала у с. Каменка Підволочиського р-ну мешканця Шевчука, симпатика ОУН. Діючи від імені контрольного відділу СБ, у розмові з ним почули скаргу на місцевих есбістів, які начебто вели погану роботу та не надавали допомоги сім'ям загиблих повстанців. Потім показав три криївки, в яких перебувають есбісти, щоб ті поговорили з ними. За підтримки оперативно-військової групи МДБ Підволочиського р-ну криївки розконспірували і там пострілялися три повстанці. Серед них референт пропаганди районного проводу ОУН «Швейко» і есбіст «Гора». До рук емдебістам потрапили зброя і документи.

Арешт агента УМДБ «Богдана»

У 1946 р. УМДБ в результаті підготовленої комбінації завербувало агента «Богдана». Однак він ніяких даних до МДБ не надсилав і його вирішили перевірити на предмет «чесності» щодо МДБ. Відстежуючи його дії, МДБ встановило, що «Богдан» зустрічається з членами ОУН. З ними вирішили провести агентурну комбінацію і 6 лютого 1947 р. направили агентурно-бойову групу, яка арештувала його таким же прийомом, як і попередніх людей. «Богдан» розповів про свою діяльність, пов'язану з підпіллям ОУН, і навіть назвав декількох осіб, відомих йому через співпрацю в організації.

Убивство провідника Чортківського районного проводу ОУН і слідчого СБ Чортківського надрайонного проводу ОУН

Під час агентурної комбінації РВ МДБ при допомозі агента «Шоферова» удалося завербувати підпільника «Гая», безпосередньо зв'язаного з членами районного проводу ОУН. «Гай» наробив багато шкоди. Йому було доручено убити районного провідника ОУН «Бурого». Для цього він отримав пістолет системи «наган» і автомат.

Виконуючи це завдання, «Гай» 18-го квітня, зустрівшись з «Бурим» і його стрільцем «Польовим» на дорозі із с. Лисівці до Капустинців, чергою з автомата убив обох. З метою зашифрування «Гая» оперативно-військова група МДБ, яка розташовувалася у с. Капустинці, прибула на місце, де інсценізувала перестрілку із застосуванням ракет, а потім забрала тіла повстанців і вивезла до Чорткова.

Для з'ясування обставин убивства «Бурого», агента «Гая» вночі викликав на допит есбіст «Рот». Натомість «Гай» придумав легенду, що «Бурий» з товаришем не убиті, а більше п'яти днів перебувають разом з ним у криївці в полі і запропонував «Роту» піти з ним й переконатися. «Рот» погодився. У дорозі агент «Гай» вибрав момент і застрелив «Рота» й одразу повідомив оперпрацівнику МДБ у с. Улашківці. Той забрав тіло «Рота» й доставив його в Чортківське РВ МДБ.

Розвінчання емдебістами у «зрадництві» агента СБ

Агент «Гусева» була завербована Коропецьким РВ МДБ у червні 1945 р. Під час вербовки вона була членом ОУН і продовжувала працювати для організації. Однак емдебісти її запідозрили у тому, що вона проявляла інтерес до структури МВС-МДБ. Для перевірки в ніч з 24 на 25 червня її арештували агенти МДБ під виглядом боївки СБ. Під час допиту «Гусева» розповіла, що вона член ОУН з 1943 р. під псевдо «Зірка». У 1944 р. закінчила двомісячні курси ОУН в Карпатах, у вересні цього року семиденні курси розвідниць СБ у с. Шумляни Бережанського р-ну під керівництвом відомого «Жара». Після повернення з курсів виконувала функції надрайонної розвідниці СБ під псевдо «Галка». Організовувала розвідку у Коропецькому, Бучацькому, Монастириському, Золотопотіцькому районах і подавала звіти в окружний провід ОУН. Свої зізнання «Гусева» підкріпила підписом. Потім її знову захопили солдати МДБ, й на основі підписаного нею протоколу були продовжені допити. «Гусева» зізналася, що працювала розвідницею в ОУН. Її арештували й засудили до ув'язнення.

Викриття МДБ інформатора СБ «Хельченка» і розкриття повстанського виступу у Вишневецькому районі

В ніч на 16-те червня 1947 р. у с. Заруддя Вишневецького р-ну повстанці роззброїли групу «стрибків» і убили дільничного міліціонера Вишневецького РВ МВС Волкова. У результаті пошуків РВ МДБ запідозрив Віктора Цебринського («Хельченко») – мешканця с. Рошківка цього р-ну. Його арештували, але на допитах він ні в чому не зізнавався. Тоді його «пропустили» через групу агентів-бойовиків. 22 червня група агентів, діючи під виглядом боївки СБ, «відбила» Цебринського від конвоювання. Цебринський дуже втішився і розповів агентам-бойовикам, що з 1944 р. перебував у кушовій боївці. У 1945 р. переведений у диверсійну групу «Сергія». Брав участь у знищенні телефонно-телеграфних стовпів на трасі Вишневець. Потім був інформатором СБ і брав участь у роззброєнні

«стрибків». Крім цього, агенти випитали у нього близько десятка прізвищ активних оунівців, які мешкали легально, та симпатиків ОУН серед членів «стрибківського» гарнізону. Цебринського арештували і засудили до ув'язнення.

Розкриття повстанського виступу у с. Бариш Бучацького р-ну і легальних есбістів

8 червня 1948 р. о 23-й годині в с. Бариш Бучацького р-ну повстанці поранили завідуючого господарством Бучацького райпромкомбінату П. Коржилова і вбили його дружину. Емдебісти запідозрили у вбивстві «стрибка» Никифора Брилковського, на якого були також агентурні дані, що він виконує функції станичного ОУН. Брилковського арештували, допитували, але він нічого не сказав. Його також пропустили через агентурно-бойову групу МДБ під виглядом контрольного відділу СБ. Відбивши Брилковського, агенти його допитали і він, як «есбістам», розповів про себе, що він справді є станичним Бариша. Його примусили підписати протокол, а потім знову захопили вже справжні емдебісти. Маючи на руках протокол із зізнанням Брилковського, його арештували і згодом судили.

Затримання повстанця Олійника у с. Хмелиски Скалатського р-ну

В ніч на 5 червня 1951 р. в с. Хмелиски Скалатського р-ну повстанці повішали місцевого висулужника І. Байдера – заступника голови сільської ради.

Емдебісти вважали, що цей акт міг вчинити Анатолій О., колишній «стрибок», який втік з гарнізону і мешкав нелегально. На його розшук направили агентурну групу під виглядом відділу СБ. Його затягнули до криївки і тим же прийомом, що і попередніх, примусили розповісти про свою діяльність у лавах збройного підпілля, а потім арештували.

Використання колишніх «здаванців»

За агентурними даними, УМДБ стало відомо, що в селі Сороцьке Тереховлянського р-ну квартирує боївка ОУН. Для виявлення їх

зв'язків до села направлено спецгрупу УМДБ, яка діяла від імені СБ окружного проводу ОУН. Вони відвідали активного симпатика ОУН «Дениса». Свою появу у селі спецагенти мотивували «розшуком агентури МДБ» серед підпільників-нелегалів. Унаслідок підступних дій спецгрупа отримала детальні дані на повстанців, які квартирували у селі, а також компрометуючі матеріали щодо ставлення мирного населення до підрайонного провідника «Мартина».

«Денис» інформував, що дружину «Мартина» кілька разів арештовували, але потім звільняли. Використовуючи ці дані, агенти завербували «Дениса» і примусили стежити за «Марином» з тим, щоб у майбутньому ліквідувати його.

РВ МДБ стверджував, що подібних фактів діяльності спеціальних агентурних груб існує багато. Підпілля ОУН такі прийоми ворога були відомі, і Служба безпеки попереджувала населення та актив не піддаватися на провокації, не вступати у контакти і розмови з невідомими відділами ОУН, бо вони можуть бути провокаційними. Тим не менше, такі факти продовжувалися, можливо, попередження ОУН не доходило до конкретних людей, а ще, можливо, емдебісти, видаючи бажане за дійсне, приписували успіхи діяльності спецгрупам МДБ.

КООРДИНУВАННЯ АГЕНТУРНИХ ДІЙ МДБ

Від автора: Йдеться про роботу Товстенського РВ МДБ Тернопільської обл. зі спецагентами щодо розшуку залишків збройного підпілля ОУН у 1952 р. На території діяли три спецагенти «Голуб», «Грізний» і «Ольга», які сповна відпрацювали гроші, отримані від емдебістів. Мова йде про підпільника Григорія Герчака 1931 р.н. із с. Солоне Заліщицького р-ну. Під час набору на роботу в Донбас Григорій втік і влився до підпілля. З довідки видно, як звужувалося агентурне кільце навколо Герчака і його друзів. У 1953 р. його схопили і засудили на 25 років

в'язниці, які він відбув повністю. У в'язниці в Григорія проявився талант до вирізання екслібрисів на в'язничну тематику, яких він створив цілу серію. Нині мешкає в Канаді.

Спецагенти УМДБ «Голуб», «Грізний», «Ольга», виконуючи завдання УМДБ по нав'язуванню зв'язку з підпільниками в Товстенському р-ні, 18 жовтня 1952 р. у с. Цапівці зустрілися з оунівським нелегалом Стадником.

На зустрічі з останнім він назвав спецагенту УМДБ «Голубу» з числа діючих підпільників у Товстенському р-ні Герчака, з яким зустрічався три тижні тому. Крім того, Стадник розповів «Голубу» про його можливості зустрічатися з підпільником Герчаком і що 23-го жовтня цього року він може вийти до них на зустріч спецагентів УМДБ.

23 жовтня 1952 р. спецагенти повторно зустрілися з нелегалом Стадником, але він прийшов один, пояснивши, що з Герчаком може зустрітися тільки 26-27 жовтня. Після цього агенти домовилися про зустріч зі Стадником на 29 жовтня. Враховуючи, що на цю зустріч Стадник мав прийти з Герчаком, то лінію поведінки спецагентів УМДБ «Голуба», «Грізного», «Ольги» вирішено було визначити наступним чином.

Увечері 29 жовтня 1952 р. спецагенти «Голуб», «Грізний» і «Ольга» повинні зайти до хати Ганни Михайлюк у с. Цапівці, де мали б зустрітися зі Стадником. Коли там буде «Герчак», агент «Голуб» мав би його відкликати набік для бесіди. Під час розмови потрібно в'яснити, де він квартирує і якою підпільною діяльністю займається, чи готується до зимового періоду, приготував криївку, харчі), наявність інших учасників підпілля у Товстенському і суміжних районах, маючи на увазі Золотопотіцький, і якими можливостями володіє, щоб зв'язатися з ним. Одночасно спецагент «Голуб» має уточнити, звідки Герчаку відомо про наявність підпілля у Білобожницькому р-ні, про що він повідомив Стаднику, і хто вони такі.

З'ясувавши ці дані, агент «Голуб» разом з ним повинен підійти до Стадника й дати їм завдання і чіткий інструктаж з наступних питань – квартирувати разом, суворо дотримуватися конспірації та зайнятися вивченням націоналістичної літератури.

Далі установити зв'язок з «надійними» людьми з метою отримання від них харчів та інших речей. Щоб не викликати репресій МДБ – не займатися грабунками колгоспів і кооперативних магазинів. Пе-

ревірити криївку у с. Буряківка на предмет можливості перебування у ній, чи можна туди перенести друкарську машинку і літературу, які зберігаються у криївці Герчака, та занести туди необхідні продукти. Спецагенти також призначили місце зустрічі з Герчаком і Стадником на 12 листопада.

ДОНЕСЕННЯ СПЕЦАГЕНТА «ГОЛУБА»

29 жовтня 1952 р. приблизно о 24 годині «Голуб» разом з «Грізним» і «Ольгою» відвідали у с. Цапівці Ганну Михайлюк.

Підійшовши конспіративно до будинку Михайлюк, «Голуб» постукав у вікно. Ганна запитала, хто, і почувши пароль, відчинила йому двері й запросила до хати.

У квартиру Михайлюк «Голуб» зайшов разом з «Ольгою», де зустрілися з підпільником Стадником Степаном Антоновичем, який очікував їх згідно з домовленістю про зустріч 23 жовтня. У бесіді Стадник повідомив, що того вечора, тобто 23 жовтня, у будинку його матері був Герчак ще з одним підпільником, щоб зустрітися зі Стадником.

Удосвіта 24 жовтня мати Стадника приходила до Ганни Михайлюк і цікавилася, чи не було у неї її сина. Михайлюк сказала, що син зустрічався з «Голубом» і кудись пішли. Крім того, вона сказала матері, що син буде у неї через тиждень.

Виходячи від Михайлюк, мати Стадника передала Герчаку, що син Степан з двома підпільниками кудись пішли і обіцяли прийти через тиждень 30 жовтня. Після цього Герчак з товаришем пішов і сказав, що прийде через тиждень – 30 жовтня, щоб зустрітися зі Степаном Стадником.

У процесі дальших розмов зі Стадником той розказав «Голубу», що Герчак говорив його матері добре приглянутися до «Голуба», «Грізного» і «Ольги», адже вони можуть бути агентами МДБ. Герчак також наголосив на небезпеці зустрічі у Ганни Михайлюк, бо невідомо, хто до неї приходять.

Вислухавши Стадника, «Голуб» запропонував йому вийти на вулицю, бо зустрічатися в Г. Михайлюк стало небезпечно.

Стадник погодився з «Голубом», і вони вийшли за село, де домовилися про місце наступних зустрічей. На вибраному пункті Стадник передав, що він був з мешканкою с. Попівці Анастасією Чопик, яка викликала за його завданням Герчака. Через нього він дізнався, що підпільник «Мирон» живий і квартирує у с. Садки Товстенського р-ну. Про це А. Чопик стало відомо від її подруги із с. Садки, бо до її сестри заходить «Мирон» і вона з ним зустрічається. А. Чопик сказала, що вона має можливість передати для «Мирона» записку і організувати зустріч зі Стадником. Коли Ганна сказала, що йдуть розмови, ніби «Мирон» убитий, то Стадник відповів, що це неправда. В убитого було два золотих зуби, а в «Мирона» таких немає.

«Голуб» запропонував Стаднику написати записку «Мирону» і передати її через Чопик з тією метою, щоб у майбутньому зустрітися з ним. На цьому агентурне донесення «Голуба» завершено.

ЧЕКІСТИ ПРО РОМАНА ШУХЕВИЧА

Від автора: У довідці про Романа Шухевича заступник начальника управління 2-Н УРСР підполковник Шурубалко в основному правильно і справедливо, без пропагандистських штампів визначив основні віхи боротьби Шухевича за волю України. Емдебіст відзначає високу освіту провідника, участь в організації легіону ім. Степана Бандери, що брав участь у боях у складі авангардних частин німецького вермахту. Як відомо, у наступні роки радянські фальсифікатори історії приписували батальйону «Нахтігаль» розстріли польської та єврейської інтелігенції у Львові, що не відповідало дійсності. У довідці таких даних немає. Правдиво сказано про процес демократизації ОУН, в якому брав участь Роман Шухевич, особливо про німецькі репресії над активом українського підпілля та роззброєння батальйону, яким Шухевич командував у Білорусії і намагався його перекинути в район дій УПА.

Шухевич Роман Йосипович, 1907 р.н., м. Радехів Радехівського р-ну Львівської обл., українець. Із сім'ї службовців з вищою освітою, закінчив Львівський політехнічний інститут, за спеціальністю інженер-будівельник. В оунівському підпіллі відомий під псевдо «Тур»,

«Шух», «Ар», «Чернець», «Туча», «Білий», «Мамай», «Гриць», «Чумаць», «Шуб», «Щука», «Василь». «Тарас Чупринка», «Старий» і цифровим псевдонімами «205» і «171».

За наявними слідчими й агентурними даними МДБ УРСР повідомляю, що Шухевич до 1920 р. мешкав разом з родичами у м. Радехів, а потім Кам'янка Струмійлова Львівської області, де батько працював суддею. Тут же закінчив 5 класів гімназії. З 1920 р. він навчався в українській гімназії у м. Львові, яку закінчив 1925 р. Навчаючись у Львівській гімназії, Шухевич був керівником спортивної української організації «Пласт».

Після закінчення гімназії Шухевич виїхав у м. Гданськ, де вступив на навчання в Гданський політехнічний інститут, і повернувся до Львова. За іншими даними, упродовж 1926-1928 рр. він мешкав у м. Коломия Станіславської обл.

З 1928 по 1934 р. Шухевич учився на інженерно-будівельному факультеті Львівського політехнічного інституту, після закінчення якого отримав диплом інженера-будівельника. Одночасно в цей період був також студентом-заочником Львівської консерваторії.

Будучи студентом Львівського політехнічного інституту, у 1928 р. поступив в УВО (Українська військова організація), у 1930 р. стає головою українського спортивного клубу, де, користуючись його легальністю, вів активну націоналістичну діяльність. У той же час Шухевич – член Львівської націоналістичної корпорації студентського товариства «Чорноморе», неодноразово обирався делегатом студентських з'їздів і конгресів.

У 1932 р. за протипольські студентські виступи і зв'язок з учасниками нападу на польську пошту у м. Городок Р. Шухевича арештувала польська поліція. Упродовж декількох місяців його утримували у в'язниці, потім звільнили.

У 1934 р. після закінчення Львівського політехнічного інституту Шухевич деякий час працював у Львівській будівельній фірмі «Левінського», а потім з видним українським націоналістом Богданом Чайковським утримував бюро реклами.

У тому ж 1934 р. у зв'язку з убивством українськими націоналістами міністра внутрішніх справ Польщі Перацького, Шухевича як учасника теракту разом з керівником ОУН Степаном Бандерою та іншими арештовано і засуджено польським судом на довічне

ув'язнення, але у лютому 1937 р. при допомозі свого дядька, відомого політичного діяча, колишнього учасника УГА, що мав вплив у польському уряді, професора Степана Шухевича, звільнено з тюрми. 1 липня 1937 р. Шухевича знову заарештували у числі великої групи видних українських націоналістів, але наступного дня звільнили.

Уночі з 29 на 30 жовтня 1938 р. польська поліція здійснила великі арешти серед української молоді за підготовку демонстрації, присвяченої 20-й річниці українсько-польської війни. Арештували і Р. Шухевича, але після двох тижнів перебування під арештом звільнили.

У 1938 р. Шухевич виїхав у м. Хуст (Закарпатська Україна), де брав участь в організації повстання проти угорців і створення «Закарпатської Січі» на чолі з Августином Волошиним. Після придушення цього повстання і розгрому т.зв. Волошинського уряду втік до Німеччини, звідти у 1939 р. у м. Краків, де взяв активну участь у націоналістичному русі, будучи одним із наближених до Степана Бандери.

У зв'язку з розколом в ОУН 1940 р. на бандерівців і мельниківців, Шухевич приєднався до молодішої генерації прибічників Бандери і був введений до складу т.зв. «революційного» проводу ОУН бандерівського напрямку.

Після цього Шухевич став керівником військової референтури Центрального проводу ОУН, а пізніше провідником крайового проводу ОУН на території Генерального губернаторства. Ці функції Шухевич виконував до початку війни фашистської Німеччини проти Радянського Союзу.

Фашистська Німеччина, готуючись до війни проти СРСР, приступила до активного використання у якості військової сили усієї націоналістичної еміграції і особливо української.

Керівництво Центрального проводу ОУН бандерівців, будучи у тісному контакті з німецькими розвідувальними органами, за наказом останніх сформували у м. Бранденбург т.зв. український легіон ім. Степана Бандери, керівником якого призначили Побігушого, а його заступником – Романа Шухевича.

Відомо, що Шухевич організував у м. Кракові банкети на честь представників німецької окупаційної влади в Польщі, на яких були присутні керівники гестапо на території Генералгубернаторства

доктори Фелль, Гайм та інші. На цьому ж банкеті забавлялися й вищі чини Центрального проводу ОУН.

На початку Вітчизняної війни Шухевич у складі легіону разом з наступаючими німецькими військами прибув до Львова. Там же у зв'язку з утворенням уряду Самостійної України, очолюваного Я. Стецьком, увійшов до складу цього уряду у якості заступника міністра з військових справ, потім з тим же легіоном Шухевич відійшов у східні області України.

У 1942 р. за наказом німецького командування легіон перекинуто у Білорусію, де брав активну участь у боротьбі з радянськими партизанами.

Після розгрому німцями «уряду» Стецька і арешту Бандери та інших очільників ОУН, Роман Шухевич за вказівкою Центрального проводу ОУН намагався перебазувати український легіон ім. Бандери з території Білорусії в Україну, але того йому здійснити не вдалось, оскільки німці попередньо розгадали його задум і розформували легіон.

На початку 1943 р. Шухевич перейшов на нелегальне становище, встановив зв'язок з Миколою Лебедем, кличка «Максим-Рубан», який очолював після арешту німцями Бандери Центральний провід ОУН, і призначив його керівником військової референтури Проводу.

У лютому 1943 р. на ініціативою Шухевича у с. Теребежня (напевно, хутір, у національній статистиці Галичини В. Кубійовича не значиться. – Н.М.) Олеського р-ну Львівської обл. відбулася 3-тя конференція ОУН, у роботі якої брали участь від Центрального проводу ОУН Шухевич Роман, Арсенич-Березовський Микола, кличка «Михайло», Маївський Дмитро, кличка «Тарас», Степаняк Михайло, кличка «Сірий», Кравчук Роман, кличка «Петро» та інші провідники ОУН.

Внаслідок того, що на думку більшості делегатів конференції Лебедь Микола не забезпечив політичного і організаційного керівництва ОУН та розгортання операції УПА в тилу радянських військ, ігнорував вимоги більшості членів Центрального проводу ОУН про запровадження в ОУН принципу внутрішньопартійної демократії, його у квітні 1943 р. рішенням бюро Центрального проводу ОУН звільнено від керівництва ОУН та командування УПА.

Шухевич Роман, будучи на той час одним із старих і впливових оунівських діячів, погоджувався з критикою Лебеда Миколи, став на позиції нової політичної організації і перебудови організаційної роботи на принципах внутрішньої демократії – рішенням бюро Центрального проводу ОУН від 13 квітня 1943 р. обраний до складу бюро Проводу.

Рішення Центрального проводу про призначення Шухевича керівником Проводу було затверджено 3-м Надзвичайним великим з'їздом ОУН, який відбувся у серпні 1943 р. у с. Слобода-Золота Козівського р-ну Тернопільської обл.

Згідно із затвердженням на цьому з'їзді організаційним статутом, Шухевич називався головою бюро Центрального проводу.

З того часу Шухевич очолює Центральний провід ОУН і керує усією терористичною діяльністю підпілля ОУН та формувань УПА на території західних областей УРСР.

У 1944 р. Шухевич створив т.зв. Головний військовий штаб УПА, для чого організував існуючі у той час в Галичині загони УНС (Українська народна самооборона) і загони УПА, і як головнокомандуючий підпорядкував цьому штабу формування УПА.

При керівництві головного військового штабу УПА Шухевичем були поставлені кадрові українські націоналісти Грицай Дмитро, кличка «Перебийніс» і Гасин Олександр, кличка «Лицар».

Із захоплених органами МДБ у м. Львові документів німецької поліції безпеки «СД» видно, що Шухевич Роман мав зв'язок з підполковником німецької розвідслужби «Абверкоманда 202» Зелігером, якому висловлював пропозиції про потребу створення дрібних диверсійно-терористичних груп УПА для перекидання їх через лінію фронту в тил Радянської армії.

У 1944 р. Шухевич та інші провідні оунівці за дорученням Центрального проводу ОУН вели переговори з німцями і їх союзниками, вищим угорським і румунським командуванням, а також польським націоналістичним підпіллям про припинення боротьби між собою і спільні дії проти наступаючих частин Радянської армії.

Із зізнань арештованого НКДБ УРСР в 1945 р. члена Центрального проводу ОУН Луцького видно, що серед ряду членів Центрального проводу ОУН виникали незадоволення діяльністю Шухевича, особливо з боку Лебеда Миколи і Кука Василя.

Але Шухевич як один з визначних організаторів і керівників оунівського підпілля в Україні користується великим авторитетом у Закордонному бюро Центрального проводу ОУН і особливо у Бандери Степана.

Шухевич відомий як сильний оунівський конспіратор, навіть наближені до нього особи, з якими він переховується, не знають його прізвища, кличок і займаної посади в оунівському підпіллі. У літній час він в основному переховується в лісових масивах, спираючись на відданих членів оунівського підпілля, узимку – в населених пунктах або містах під відповідним прикриттям.

Місця квартирування для нього у містах і населених пунктах підбирали його довірені особи оунівки-нелегали – Дідик Галина, кличка «Анна», Буцяк Стефанія, кличка «Марта, Ільків Ольга – «Роксолана» і Гусяк Дарія – «Дарка», вони ж виконували його особисті доручення по організації зв'язку з іншими членами Центрального проводу ОУН.

8 березня 1950 р. у Львові захоплено особисту зв'язкову Романа Шухевича – Гусяк Дарію Юріївну по кличці «Дарка». В результаті агентурно-слідчої роботи встановлено, що Шухевич Роман переховувався у с. Білогорця Брюховецького р-ну Львівської обл. На основі цих даних уночі з 4 на 5 травня 1950 р. у с. Білогорщі проведено чекістсько-військову операцію, під час якої Шухевич Роман загинув, а його зв'язкова Дідик Галина захоплена живою.

ХИТРІ ПРИЙОМИ НАВКОЛО «ЛЕМЕША»

У плані МДБ говорилося, що на території Станіславської, Дрогобицької, Чернівецької і Закарпатської областей УРСР упродовж 1945-1951 рр. діяв Карпатський провід ОУН, до складу якого входили шість окружних проводів ОУН – Дрогобицький, Калуський, Станіславський, Коломийський, Буковинський і Закарпатський, а також ряд надрайонних «проводів» ОУН і велика кількість повстанських груп.

В оунівському підпіллі існуванню на території західних областей України Карпатського крайового проводу надавалося особливого значення.

Звідси, вказувалось у советському документі, «крайовий провід організовував антирадянську діяльність підпілля, засилав своїх емісарів у східні області України, переправляв на захід зв'язкові групи, поповнював кадрами повстанські загони, які діяли на території Тернопільської, Львівської та інших областей України».

Сюди від ЗЧ ОУН закидалися повітряним або сухопутним шляхом зв'язкові для надання допомоги учасникам боротьби.

МДБ УРСР стверджувало, що у 1952 р. національно-підпільний рух на Західній Україні в основному був ліквідований, тим не менше, на території Станіславської обл. продовжують діяти керівник Служби безпеки крайового проводу ОУН на псевдо «Гром» (Микола Твердохліб), керівник референтури пропаганди Станіславського окружного проводу ОУН «Сокіл» та боївки, які прикривали їх.

Владні органи наголошували, що під їх натиском частина підпільників вийшла з повинною, легалізувалась і продовжує займатися антирадянською діяльністю. У цьому їм активно допомагає греко-католицьке духовенство. Під впливом оунівської ідеології у районних і обласних центрах серед шкільної і студентської молоді виникали підпільні групи, на яких збройне підпілля покладає великі надії у майбутній боротьбі.

Під час боротьби, наголошувало МДБ УРСР, з числа його провідників МДБ укомплектували спеціальну агентуру, яку перевірено і закріплено практичними діями.

Зі складу учасників Коломийського окружного проводу у 1951 р. був завербований заступник провідника проводу і чл. ОУН з 1939 р. Турчак Р.С. 1919 р.н. під псевдо «Клим» як спецагент під псевдонімами «Тарас Степанович», «Кіров», який упродовж року перебував у підпіллі й користувався авторитетом у повстанському середовищі.

Зі складу того ж проводу навесні 1952 р. завербовано під псевдонімом «М.В.» заступника референта СБ Ільницького М.В. («Орест»).

Восени 1951 р. емдебісти «притягнули» до співпраці Стельмаха Р.В. («Шум»), провідника Калуського надрайонного проводу ОУН з 1947 р.

Поруч з вищеназваними агентами діяла й інша агентура, не розшифрована у співпраці з органами МВС.

Від автора: Виходячи з наявної ситуації, спецоргани УРСР вирішили створити спеціальні групи під легендою раніше діючих підпільних проводів, на які покладалися наступні завдання:

виявлення і перехоплювання каналів зв'язку із ЗЧ ОУН, встановлення контактів з зовнішньою розвідкою західних країн та закинення у її середовище агентури, виявлення зв'язку із залишками підпілля та окремими націоналістами, також осіб, які практикують націоналістичну діяльність, водночас провокування підозрілих осіб у приналежності до ОУН.

Вирішили практичну роботу почати зі створення Калуського і Коломийського легендованих проводів з числа людей, які раніше були їх учасниками.

Калуський окружний провід ОУН розповсюджував свою діяльність на Калуський, Рожнятівський, Перегінський, Долинський, Вигодський, Болехівський і Войнилівський р-ни Станіславської обл., а також Жидачівський і Журавнівський р-ни Дрогобицької обл. Використовуючи вигідне територіальне розташування округи, на її базі діяли спеціальні кур'єрські спецгрупи для зв'язку з Проводом ОУН. З числа цих груп у різний час емдебісти завербували підпільників «Вітра», «Кучера» і «Опришка», які продовжували «працювати» у підпільній структурі.

На базах Калуської округи постійно квартирували члени Проводу ОУН «Север» і «Петро». У 1952 р. за допомогою завербованих агентів емдебісти захопили представника ЗП УГВР Охримовича («Посол»), який висадився літаком. У 1950-1951 рр. сюди продовжували закидатися групи повітряним і пішим шляхом.

Варто нагадати, що на території Калуської округи у 1944-1946 рр. концентрувалися великі сили повстанських угруповань у складі тактичного відтинка «Чорний ліс». Щодо оунівської структури, до складу окружного проводу ОУН входили і підпорядковувались йому три надрайонних і дев'ять районних проводів.

Було вирішено створити легендований окружний провід під керівництвом «Івана Гавриловича» з групою спецагентів. Керівником СБ затвердити спецагента «Петра Івановича», який до вербовки був референтом СБ Городенківського надрайонного проводу ОУН.

Планувалося через спецагентуру легендованого Калуського окружного проводу ОУН проводити найбільш серйозні чекістські розробки та агентурні комбінації. Вирішили також, що у структурі легендованої округи районні проводи не створювати за відсутністю відповідних агентурних кадрів і бази їх поповнення. Відповідно,

емдебісти не в силі були створити провокаційні станиці, кущі, підрайони й інші структури.

Тим не менше, були створені деякі районні проводи у структурі легендованої округи. Так, легендований Калуський районний провід очолили спецагент «Північний» і його бойовик «Південний». Ці здаванці раніше працювали на території Калуського району, мали відповідні зв'язки і не були розконспіровані. Їм належало діяти на території Калуського р-ну й частини сіл Войнилівського і Рожнятівського р-нів.

Легендований Войнилівський районний провід ОУН доручили спецагентові «Гаврилові» та його бойовикам-агентам «Гаю» і «Михайлові». Їм ставилося завдання виявляти учасників ОУН у Войнилівському р-ні, частині сіл Жидачівського і Журавнівського р-нів Дрогобицької обл. Групу планувалося використати в агентурних комбінаціях проти учасників Рогатинського підрайонного проводу «Шувара» і «Румуна» та виходу на голову Проводу ОУН Василя Кука («Леміш»).

Легендований Долинський районний провід ОУН віддали під керівництво спецагента «Відважного» і його бойовика «Стефана». «Відважний», у минулому член підпілля ОУН, був рішучим і кмітливим, знав багатьох симпатиків ОУН, користувався у них авторитетом і не був розконспірований. Перед ним ставилось завдання діяти у селах Болахівського р-ну Станіславської обл. і Стрийського р-ну Дрогобиччини, де необхідно було зв'язатися з групою підпільників «Херсона» на території району.

Легендований Вигодський районний провід мав діяти під орудою спецагентів «Данила» і його бойовиків «Ковалю» й «Петра». Ця група мала довірених осіб, через яких намагалася вийти на крайового провідника «Грома».

Легендований Перегінський районний провід мав вести спецагент «Зенко» з агентом «Яковом». Ще будучи у підпіллі, вони обое працювали у цьому районі й мали завдання підтримувати контакт з кур'єрською групою крайового проводу ОУН «Яркою» з метою виходу на «Грома».

Легендований Надвірнянський провід ОУН очолив спецагент «Любомир» з бойовиком «Іванком». «Любомир» до 1951 р. був керівником «технічного звена» Надвірнянського надрайонного

проводу, мав зв'язки. Його особисто знали «Гром», «Сокіл» та інші провідники. У 1951 р. за вказівкою крайового проводу «Любомир» працював на Закарпатті. Після його вербовки використовував свої можливості у Яремчанському р-ні, видав емдебістам живим сотенного УПА «Богуна».

Спробуємо охарактеризувати прийоми щодо створення легендарного Коломийського окружного проводу ОУН.

Колишня Коломийська округа ОУН охоплювала своєю діяльністю території Коломийського, Печеніжинського, Обертинського, Косівського, Жаб'ївського, Кутського, Яблонівського, Городенківського і Гроздецького р-нів. До округи входили чисельні повстанські збройні формування у рамках 4-ї ВО «Говерля». Провідники ОУН округи проводили інтенсивну роботу щодо участі в ОУН українців зі Східної України та направляли туди на роботу підпільників. У 1948-1949 рр. з території цієї округи на дільниці Жаб'ївського р-ну здійснювалися рейди на прикордонну Румунію.

Керівником легендарного окружного проводу рекомендовано спецагента «Тараса Степановича» і бойовика «Михайла». До її складу призначено кур'єрську групу зі спецагентів «Рішучого» і «Жовтневого» для зв'язку з повстанцями Чернелицького районного проводу. «Тарас Степанович» знав зв'язкові лінії на території Яблонівського, Коломийського, Заболотівського, Снятинського, Городенківського, Косівського та інших районів.

Легендований Косівський районний провід створено у складі керівника агента «Граба» і його бойовика «Чорного». Ці агенти були введені в оунівське підпілля восени 1952 р. і закріпилися на території Косівського р-ну.

Легендований Кутський районний провід мав діяти під керівництвом агента «Яра» і його бойовика «Арсена», завербованих восени 1952 р.

Легендований Коломийський районний провід у складі агента «Сергія» у своїх діях мав спиратися на агентів «Василька» і «Кузьмича», які в минулому були учасниками кущової боївки і діяли на територіях сіл Коломийського, Заболотівського і Косівського районів, де мали широкі підпільні зв'язки.

На легендарні проводи покладалися завдання вистежувати структури легальної мережі ОУН, молодіжних організацій, сим-

патиків ОУН, озброєних оунівців і місця їхньої конспірації, націоналістично налаштовану інтелігенцію, греко-католицьких священиків, викриття членів ОУН серед переселенців у Східній Україні тощо.

Для зміцнення становища спецагентури у складі Калуського окружного проводу ОУН та перехоплення каналів зв'язку оунівського підпілля із ЗЧ ОУН вирішено опрацювати легенду про перебування на базах проводу, захопленого 6 жовтня 1952 р., В. Охрїмовича («Посла»). Але закріплення легенди і практичні заходи щодо використання «Посла» у створенні легендованого Карпатського крайового проводу ОУН провалилися. В. Охрїмович різко відмовився співпрацювати з МДБ і був засуджений до розстрілу.

Відповідні плани на базі легендованих округ склалися відносно захоплення Василя Кука («Леміш») і «Грома». Наприклад, по Василю Куку («Леміш») намічались такі заходи:

Після вербовки учасників кур'єрської групи спецагентів «Гая», «Гаврила» і бойовика референта СБ Журавнівського надрайонного проводу ОУН «Бурового» спецагента «Михайла» їх направили на лінії зв'язку у Букачівський і Рогатинський райони. Під час цих заходів цими спецагентами було обумовлено зустріч з підпільниками «Дем'яном», «Довбушем» і «Петром», на яку 6 жовтня 1952 р. разом з ними вийшов Володимир Охрїмович («Посол»).

Після захоплення «Посла» зв'язок перервався, але у листопаді 1952 р. був заново відновлений з участю Рогатинського надрайонного проводу зв'язковими «Румуном», «Дубком» і «Соловієм». На зустрічі з повстанцями, яка відбулася 14 квітня 1953 р., спецагенти передали на адресу «Шувара» листа від «Посла», в якому останній зобов'язував «Шувара» зробити все можливе, щоб відновити зв'язок з кур'єрами від «Лемеша» і направити йому спеціально розроблений від нього лист. Із записки «Шувара», отриманої спецагентами на тій же зустрічі, у відповідь на раніше отриманого листа «Шувар» висловлював деяку настороженість і відмовлявся прийняти агентів МДБ, посилаючись на те, що він не зможе гарантувати їхню безпеку, оскільки протягом минулої осені і зими поповнив підпорядковане йому підпілля чотирма новими підпільниками. Одночасно «Шувар» пропонував з метою безпосереднього зв'язку обмінятися підпільниками з «Послом», які добре знають територію і легальні зв'язки (насправді йшлося про

перевірку емдебівської агентури, наявність якої на лінії зв'язку запідозрював «Шувар». – Н.М.). «Шувар» далі просив прислати йому підпільників, колишніх упівців, уродженців Рогатинського і суміжних з ним районів, які добре орієнтуються на території.

Заходи МДБ по «Грому»: Знаючи, що на зв'язках діє емдебівська агентура, «Гром» припинив всякі контакти з окружним проводом ОУН і останнім часом переховувався на кордоні Надвірнянського р-ну Станіславського обл. та Рахівського р-ну Закарпатської обл. «Гром» був настільки обережним, що не виходив навіть на зв'язок у 1951 р. з членами проводу ОУН «Севером» і «Байраком», які неодноразово намагались вийти з ним на зв'язок.

Щоб схопити «Грома», ОУ МДБ вимагало опрацювати легенду про наявний стійкий стан Калуського окружного проводу ОУН, з яким йому треба рахуватися, і що перестановки, які відбулися на Калушині, справді зробив колишній крайовий провідник ОУН «Байрак». Легендою передбачалося показати існування «Байрака» (загинув у грудні 1951 р.) який після невдалих спроб установити зв'язок з «Громом» протягом 1951-1952 рр. перезимував у криївці спецагента «Івана Гавриловича» і навесні 1953 р. пішов від нього за Дністер, доручивши останньому встановити зв'язок з «Громом».

Восени 1952 р. на встановлення контакту з «Громом» направлено спецагента «Зенка», який зайшов до зв'язкової «Магди», встановив контакт із зв'язковими «Дубом» і «Ярким». На цій зустрічі «Зенко» вручив записку на адресу «Грома» від спецагента «Івана Гавриловича», у якій говорилося, що попередня лінія зв'язку не існує, два зв'язкових дезертирували і він, виконуючи наказ «Байрака», зобов'язаний відновити зв'язок з «Громом».

У відповідь на цю записку «Яркий» через «Магду» повідомив, що у зв'язку з приходом зими він цю записку від «Івана Гавриловича» «Грому» не вручив, незважаючи на цілий ряд підозр. Навесні 1953 р. вони планували зустрітися із «Зенком» і «Яковом».

Щоб закріпити довір'я до спецагентів «Зенка» і «Якова», а також приязнь до них «Магди», через яку встановлювався зв'язок з «Ярким» і «Дубом», останньому видано незначну грошову допомогу і, згідно з її проханням, агенту «Зенку» доручено передати на виховання малого сина «Магди» довіреним особам у с. Грабівка Перегінського р-ну.

(Отже, зв'язок навколо «Грома» був розкладений так, що з часом він мусив вийти на нього. – Н.М.).

У зв'язку з тим, що «Гром» законспірувався, то щоб не злякати його, вирішено було не наполягати на зустрічах, які могли б ускладнити втілення емдебівської легенди і викликати недовір'я до неї. Тому ухвалено лише коротко від імені «Івана Гавриловича» передати невелике повідомлення про стан начебто існуючого підпілля у Калуській окрузі, а також ту обставину, що «Івану Гавриловичу» доручено встановити з ним зв'язок.

З метою авторитетного тиску на «Грома» заплановано почерком В. Кука («Леміш») написати листа до нього від літа 1952 р., начебто не переданого йому через відсутність зв'язку.

У цьому листі «Леміш» мав вимагати детального звіту про стан підпілля Карпатського крайового проводу ОУН і пояснити «самоусунення» «Грома» від керівництва.

Одночасно з цією запискою від «Лемеша» готувалася й наступна, датована початком осені 1952 р., у якій «Леміш» повідомляв би «Грома» про повноваження прибулого з-за кордону Володимира Охрімовича («Посол») і, посилаючись на першу записку й мовчання «Грома», зобов'язував його підпорядкуватися «Послу». У цій же пошті планувалося відзвітувати «Послу» про стан підпілля, провести детальну перевірку причин провалів підпільної роботи та розробити план щодо відновлення кадрів ОУН. Такою легендою оперативники МДБ не викликали «Грома» на зв'язок, але примушували його у силу вимог «Лемеша» рано чи пізно вийти на бази легендованих Калуського і Коломийського проводів ОУН.

У випадку, якщо «Гром» і цього разу не з'явиться на зустріч, а буде підтримувати зв'язок через інших підпільників, планувалося підібрати зі складу спецагентури групу до «Грома» від «Посла» під легендою прибулих з-за кордону розвідників із завданням виведення «Грома» до «Посла» або захоплення його на базах.

Якщо «Гром» і цього разу не вийде на зустріч зі спецагентом МДБ і відмовиться прийняти зв'язкових, опрацювати від імені Проводу ОУН повідомлення про відсторонення «Грома» від керівництва крайовим проводом і виключення його з лав ОУН. З метою його компрометації планувалося використати його «самоусунення» від керівництва підпіллям з 1951 р. і факт його зв'язку з агентами-

зрадниками «Хмарою» й іншими, а також особистими прикметами характеру, як боягузтво та ін. Це повідомлення передати через повстанців «Яркого» і «Дуба» для ознайомлення іншими підпільниками, що прикривають і забезпечують «Грома». Група «Грома» у складі «Тараса», «Карого», «Чорноти» має родинні зв'язки у селах Лемня, Грабів і Суходол Рожнятівського р-ну, з якими періодично зустрічаються. На зустріч до них направити агентів «Ковалю», «Петра» і «Данила», легендованих як учасників Вигодського районного проводу для встановлення контакту з наступним виходом на «Грома».

Йшлося також про те, щоб направити спецагентів «Любомира», особисто відомого «Грому», та «Іванка» для зав'язування контактів групою СБ Надвірнянського надрайонного проводу ОУН та встановлення зв'язку з групою «Яркого» і «Дуба» з метою наближення до «Грома». Встановлення зв'язку з «Деркачем» і «Ярким» провести під легендою повернення «Любомира» з території Рахівської округи Закарпатської обл., куди його направляв крайовий провід для активізації оунівського підпілля. Роботу щодо встановлення зв'язків з повстанцями проводити через наявні у «Любомира» зв'язки, де переховуються «Деркач», «Яркий» і «Дуб».

Наголошувалось, що у роботі легендованого Калуського окружного проводу ОУН може завадити агент-зрадник «Дуб», який освідомлений про деякі методи агентурної діяльності МВС. З числа повстанців, які були агентами МВС і які втекли назад у підпілля, «Хмара», «Галайда», «Сокол» – загинули, а «Железняк» з «Мирославою» захоплені живими.

З метою зміцнення довір'я «Грома» до спецагентів «Івана Гавриловича» і «Тараса Івановича», компрометації агентів-зрадників, на основі зізнань захопленого «Железняка» ліквідувати наближеного до «Грома» провідника «Сокола», про місце квартири якого знає «Железняк» з тим, щоб у «Грома» склалася думка про «Дуба» і «Железняка» як про спец агентів, засланих до нього під легендою втечі з ОУ МВС. Одночасно заданими «Железняка» здійснити інсценування засідки й обстрілу «Грома» або його бойовиків на пункті зустрічі, обумовленому ними для зв'язку з «Дубом», «Хмарою» та іншими агентами-зрадниками для того, щоб примусити «Грома» не вірити розповсюдженим «Хмарою» версіям про співпрацю з органами

МВС спецагента «Тараса Степановича» і тим самим пришвидшити вихід «Грома» на зв'язок зі спецагентами МВС.

Незалежно від результатів виведення «Грома» з підпілля, ОУ МВС планувало ще ряд заходів. Так, у січні 1953 р. спецагент «Тарас Степанович» зустрічався з учасницею референтури крайового проводу ОУН «Христею», яка розказала, що керівник пропаганди колишнього Станіславського окружного проводу ОУН «Сокіл» за завданням «Грома» упродовж 1951-1952 рр. пробував установити зв'язок з Коломийським окружним проводом і з цією метою вислав людей у Косівський і Коломийський райони. «Христя» розповіла про ліквідацію Станіславського окружного проводу і про те, що вона має завдання зустрітися з «Соколом» на весну 1953 р. Агент «Тарас Степанович» розказав «Христі» версію про існуюче на Коломийщині підпілля і просив її добитися до «Грома», щоб той налагодив регулярний зв'язок та передав вказівки, як діяти далі. «Христя» у березні 1953 р. пішла до «Сокола» й завірила «Тараса Степановича», що повернеться до нього. Згодом планувалося послати групу кур'єрів до «Грома» з метою виведення його на територію Коломийської округи, де й захопити його.

Далі восени 1952 р. через агента «Рішучого» було встановлено зв'язок з учасником Чернелицького районного проводу ОУН «Яремою» та іншими підпільниками, з якими підтримувався зв'язок упродовж усієї зими.

На початку весни 1953 р. «Ярема» повідомив «Рішучому» про свій намір зустрітися з ним. Вирішено, що агент «Рішучий» під час зустрічі з «Яремою» повинен від імені окружного проводу вимагати від нього звіту про діяльність учасників Чернелицького районного проводу.

Той же агент «Рішучий» восени 1952 р. за завданням ОУ МВС установив письмовий зв'язок з учасником Коломийського надрайонного проводу «Марком», який висловив незадоволення спецагенту «Тарасу Федоровичу». «Марко» 24 квітня 1953 р. через легального зв'язкового передав агенту «Рішучому» вказівку вчинити суд над агентом Яблонівського РВ МВС, який видав 1951 р. одного повстанця. 7 травня 1953

р. «Марко» призначив зустріч агенту «Рішучому», а той отримав наказ від ОУ МВС зліквідувати його.

Підсумовуючи агентурні дії щодо ліквідації «Грома» та створення і функціонування легендованих проводів, МВС всю агентурну діяльність зводило до наступних заходів:

1. Вистежувати людей з націоналістичними поглядами у радянських адміністративних і господарських органах.

2. Продовжувати збирати серед населення харчі і розповсюджувати бофони.

3. Дозволити допитувати населення від імені підпільної Служби безпеки.

4. Використовувати прийоми непереконливої націоналістичної агітації.

5. При оперативній потребі будувати криївки у довірених осіб спецагентів.

6. Продовжувати масові вербовки, допити свідків з метою створення враження активної роботи по розшуку учасників легендованих проводів у рамках оперативної необхідності. Серед них псевдовербовка агентури з числа осіб, пов'язаних зі спецагентами, виклики деяких осіб, що розповсюджують чутки про появу у селах спецагентів, псевдовійськові операції та інсценування бойових сутичок зі спецагентами.

7. Створити у лісових масивах бази спецагентів під прикриттям військових топографів. Кожну спецгрупу забезпечити радіосигналізаційним апаратом «Тривога» з відповідними сигналами. Забезпечити бази УМВС польовими радіостанціями для зв'язку з керівництвом. Відповідні бази спецагентури створити у наступних населених пунктах:

- У лісовому масиві біля с. Завадка Войнилівського р-ну для зв'язку зі спецагентурою легендованих Калуського, Войнилівського, Долинського районних проводів.

- У лісових масивах біля с. Слобода-Небилівська Перегінського р-ну і поблизу с. Новошин Вигодського р-ну для зв'язку зі спецагентурою легендованих Перегінського і Войнилівського районних проводів.

- У лісах, що прилягають до с. Березів Нижній Яблонівського р-ну у зв'язку зі спецагентурою, що входить до складу легендованого Коломийського окружного проводу ОУН.

Агентурна робота МДБ, МВС проти ОУН, УПА

- У лісі поблизу сіл Соколівка і Яворів Косівського р-ну для роботи зі спецгрупою, що входить для складу легендованого Косівського надрайонного і Кутського районного проводів.

- У лісовому масиві недалеко від села Хімчин Косівського р-ну для зв'язку з спецагентурою Коломийського районного проводу ОУН.

Для охорони доступу до цих баз закріпити команди військ МВС. Для перекидання спецагентури і надання їй допомоги виділити 2 автомашини ГАЗ-67, чотири машини ГАЗ-51 і дві ГАЗ-63.

З метою зашифровки спецагентури шляхом організації обманливих пошуків під виглядом повстанців дислокувати у селах невеликі військові групи.

1. У с. Пістинь Косівського р-ну – 5 солд.
 2. с. Хімчин -//- – 5 солд.
 3. с. Соколівка -//- – 5 солд.
 4. с. Яворів -//- – 5 солд.
 5. с. Н. Березів Яблонівського р-ну – 5 солд.
 6. с. Стопчатів -//- – 5 солд.
 7. с. Ключі Великі Печеніжинського р-ну – 5 солд.
 8. с. Тюдів Кутського р-ну – 5 солд.
 9. с. Верхня Войнилівського р-ну – 5 солд.
 10. с. Тростянець Долинського р-ну – 5 солд.
 11. с. Завуй Перегінського р-ну – 5 солд.
- Райцентрі Вигода – 5 солд.
-//- Рожнятів – 5 солд.
-//- Болехів – 10 солд.

Для прикриття спецагентури під час відпочинку у спец-приміщеннях дислокувати у Коломиї – 25 солдатів, Снятині – 10 солдатів. Цих же солдатів використовувати для здійснення різних заходів, пов'язаних з зашифровкою агентури. У тих місцевостях, де ліквідоване збройне підпілля, забрати автоматичну зброю у дільничних міліціонерів і оперативного складу міліції.

Практичну роботу зі спецагентурою покласти на оперативний склад I відділення I відділу УМВС згідно з поданою розкладкою. Керівництво і відповідальність за проведення

планованих заходів покласти на заступника начальника УМВС полковника Нечаєва і в.о. начальника I відділу УВМС підполковника Сліпого.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЛИСТ, ПРОЧИТАНИЙ МДБ

Нижчеподаний лист писав організаційний референт Карпатського крайового проводу ОУН Ярослав Косарчин («Байрак») до члена Проводу ОУН Романа Кравчука («Петро»). Лист не дійшов до адресата. Враховуючи його цінний аналітичний матеріал, емдебісти переклали російською мовою для орієнтування у відділ 2-Н УМДБ Станіславської обл. Ось його зміст:

Ст.-5 передав мені додаткові вказівки і ще дещо, що мав передати. На жаль, передати вказівки по всій території найближчим часом навряд чи буде можливим. Зв'язки порвані і до зими їх відновити неможливо. Якщо на цій території будуть підпільники з того району, який Вас цікавить, перешлю Вам. Але поки що нічого про них не знаю. Я зустрівся з друзями, з якими мені потрібно було зустрітися. Того, кому Ст.-5 мав Ваше доручення передати вказівки у письмовому вигляді, на останньому пункті я чекав два місяці, але не зустрівся з ним. Можливо, причиною цього – не погане становище у цій групі, а операції ворога. Оскільки не налагоджений зв'язок з потрібними мені друзями, не маю уяви про останній стан організації на всіх східних територіях від того, у якого Ви були. Також не маю з тих територій і повідомлень про вороже становище. Інформують мене, що останніми місяцями на території Калущини було декілька випадків, коли більшовики захопили живими повстанців. Одне звено почалося все-таки в горах Калущини. В липні 1951 р. тут (Вигодський район) загинула група сотника «Хмеля». Один з бойовиків «Сорока» здався під час бою живим і став співпрацювати з ворогом.

28 серпня він захопив живим, викликавши на зустріч (щоби передати рейдуєчих провідників) бойовика «Грозу» з окружної референтури СБ.

Через декілька днів «Гроза» почав показувати інших. Поки його безпосередні провідники повідомили по території, він устиг захопити двох підпільників живими (станічного з помічником). Три інших підпільники, які зорієнтувалися у чому справа, загинули від більшовицьких куль (серед них один з товаришів по подорожі Вашого товариша звідси).

Друге звено провокаційних захоплень підпільників прийшло на територію Калущини з Станіславщини. Районного провідника Перегінського району «Шпака», який утримував зв'язок на Станіславщину, викликали добре відомі йому підпільники (поручник «Сокіл» – останнім часом районний провідник Богородчанського р-ну, «Орлик» – районний інформатор СБ того ж району і якийсь провідник «Курява», на додаткову зустріч, знову, «щоб передати переходячих провідників».

«Шпак» йшов обережно, але коли побачив разом трьох відомих йому керівних людей, заспокоївся. Тоді його і захопили 8.09.1951 р. Захопили також двох його бойовиків.

Через 10 днів (18.09) «Шпак» і один бойовик втекли від більшовиків, зараз зв'язалися з іншими повстанцями і викрили більшовицьку роботу. Мені ще не прислали протоколу з показами «Шпака» і його бойовика, але з повідомлень, переданих мені запискою, представляють інтерес:

1. «Шпак», який до того часу числився у підпіллі стійким, переконаним революціонером, уже наступного дня став дещо «сипати» все те, що знали бойовики.

Більше всього вплинуло (а можливо, тільки це, тому що самі чекісти поводитися з ним ввічливо) на «Шпака» те, що в кімнатах Станіславського УМДБ він побачив крім трьох, котрі передали його більшовикам, колишнього провідника Калуського р-ну «Остапенка», надрайонного провідника Долинщини «Орленка» та інших невідомих йому раніше підпільників, усього 35 осіб. Всі вони (крім «Орленка») працюють зараз у чекістських спецгрупах по захопленню живими підпільників.

Крім того, як показує «Шпак», він «сипав» ще й тому, щоб заслужити собі довір'я і при першій можливості втекти. Тому вони погодилися іти захоплювати або убивати інших підпільників. Оба бойовика «Шпака» погодилися допомагати йому. 18.09 «Шпак» повів

на першу «роботу» (так це називається в МДБ). Викликав на зустріч станичного. (До того часу, поки «Шпак» сам не сказав, ніхто з підпільників на його території, навіть провідники, не знали, що він і його бойовики були в руках ворога). Станичний з помічником вийшли на зустріч. Залишившись без догляду, коли два других провокатори захоплювали станичного, «Шпак» з бойовиками утекли. Цікаво, що на захоплення більшовики направили лише чотирьох колишніх підпільників «Шпака», бойовика «Ігоря» і ще двох, «Шпаку» невідомих).

Як показує «Шпак», по ньому взагалі не мали часу стріляти, по бойовику випустили три автоматних черги і легко поранили в ногу. Станичного, можливо, захопили, а помічника убили.

2. Коли «Шпак» 9.09 сказав більшовикам, що 10.09 він повинен зустрітися з надрайонним провідником, вони провели операції проти зв'язкових надрайонного провідника, виправдовуючись перед «Шпаком», що у той день не мають часу. А наступного дня уже написали, яким би методом пробратися до надрайонного провідника.

(У відношенні надійності надрайонного провідника немає у нас ніякого сумніву. Ця людина вірна організації. Чому тоді не хотіли його захопити, це поки що залишається загадкою).

3. На допиті в УМДБ (його допитував підполковник) «Шпак» признався про один бідон з архівом, його бойовик «Ігор» про два бідони, але більшовики не робили очних ставок «Шпаку», начебто погодившись з його показами. Мало того, за 10 днів перебування «Шпака» в УМДБ більшовики не взяли названі бідони. Так що зразу ж після втечі «Шпак» бідони переховав і, таким чином, зберіг не тільки архів, але й солідну суму організаційних грошей (про гроші «Шпак» взагалі не зізнавався).

4. Щоб не викликати підозріння у керівництва «Шпака», більшовики відпускали «Шпака» і «Ігоря» два рази, «щоб показатися на території».

Вони ходили у село тільки у супроводі «Сокола» і «Орлика» (також відомі у тому селі, тому що село у Чорному лісі, а належить до Перегінського р-ну. Перші два мали зброю без набоїв, два останніх, хоча в руках більшовиків не так ще довго, їх могли захопити приблизно у третій декаді серпня) – з патронами. Два останніх спостерігали за «Шпаком», так що вони не могли втекти.

5. На кожну «роботу» ловити підпільників їздить начальник УМДБ полковник Костенко. Він особисто вникає у всі деталі підготовки і проведення операції.

Колишній районний провідник Калуського району «Остапенко» працює в УМДБ як старший серед усіх провокаторів. Він часто є комендантом провокаційної групи, коли виїжджають на територію. Працює також як слідчий.

6. На основі даних, зібраних «Шпаком» від інших провокаторів, більшовикам пощастило розбити організацію на території усієї Станіславської округи. Якщо вірити цим даним, то у цій округі повинні залишитися ще два не захоплені повстанці і чотири таких, які втекли під час «роботи», таких як «Шпак».

За допомогою захоплених у Станіславській округі більшовики могли би перехопити зв'язок, крім Калущини, також на Коломийщину, Рогатинщину і «вгору» – так розвідав «Шпак». У Долинському р-ні більшовики якимось чином захопили бойовика надрайонного провідника. Він тепер ходить з більшовиками по селах і видає усіх людей, які чим-небудь допомагали організації.

Що сталося з надрайонним провідником «Прутом» невідомо. Але більшовики передали через місцевих людей записку до однієї зв'язкової групи з викликом на зустріч. Записка написана почерком, подібним до почерку надрайонного провідника. Зв'язкові вийшли на зустріч, але, завдяки пильності, залишилися неушкодженими. Як стверджують друзі, які добре знають почерк цього надрайонного провідника, почерк на вказаній записці не його, хоча й дуже схожий. А якщо і він писав, то можливо, свідомо змінив деякі букви і нахил, щоби попередити тих, до кого його примусили написати.

Чекістські операції

У тих місцях, де органи МДБ надіялися інших підпільників, у серпні або вересні, тобто у період, коли більшовики вважали, що не всі підпільники знають про захоплених, було повністю спокійно. В інших місцевостях і лісах відбувалися часті операції.

Облави проводять часто (2-3 облави на місяць), більшими силами і на великих лісових масивах, але, як правило, не більше 1-7 днів. У горах та деяких низинних лісах чекістські групи кількістю 50-200 осіб перебувають постійно і контролюють територію. Для прочісування лісів знаходять різні причини. Є дані, що в горах

Болехівського, Вигодського, Сколівського (можливо, і Славського) районів будують цілу систему бункерів.

По всіх селах, навіть таких, куди підпільники не заходять і де більшовики минулого року операцій по ліквідації повстанців не проводили, зараз постійно діють посилені спецгрупи. У деяких селах чисельність чекістів у спегрупах сягає до 50 осіб.

На території багато навчальних частин, військ МДБ, мінерів, артилерії. Більше всього червонопогонників. Усі вони беруть участь в операціях проти українського підпілля. Але настрої у них не зовсім бойовий.

Останнім часом відчувається однаково сильний натиск як на ліси, так і на села. Останніми місяцями почалися також часті перевірки на периферіях райцентрів, навіть таких міст, як Калуш, хоча ніякого приводу до пошуків не було.

Колгоспне питання

У деяких гірських районах ще й зараз є по декілька сіл зовсім без колгоспів. В одних організація колгоспів продовжується, в інших – ні. Ці останні, напевно, стануть робітничими селищами.

Грабунок хліба державою у колгоспах такий же, як всюди. Проте режим роботи трохи легший. Жінки у другій половині дня ідуть варити їсти; за невиробіток трудоднів не судять (хіба що за рідкісним винятком). У зв'язку з поганим врожаєм зерна і картоплі селяни дуже погано забезпечені продуктами. Буде голод.

У цій записці я використовував календар Ст-5. Якщо виникне потреба, користуватимусь також його шифром. Отримання пошти з інших К. підтвердити адресатам не можу, тому що пошта не нумерована і немає специфікації. Тому важко бути переконаним, що пошта доходить.

Крім того, мені часом важко угадати, яка пошта звідки, головне – видання: статті, журнали, в яких не вказані місцевості.

У зв'язку з цим, даними із території я не користувався і про оцінку ситуації зараз не пишу. Прошу прийняти сердечні побажання щасливо перезимувати.

Переклав з української: заступник нач. відділення управління 2-Н МДБ УРСР капітан Костигін.

Довідка: Документ вилучений 21 грудня 1951 р. під час проведення чекістсько-військової операції у лісовому масиві

північно-східніше села Вишнів Букачівського р-ну Станіславської обл.

Ключ: 6525 – зашифрована дата складення записки;

814 – Кравчук Роман («Петро», член Проводу ОУН);

Ст-5 – керівник Калуського окружного проводу ОУН «Жар»;

Указані в документі «станичний з помічником» – «Волиняк» і «Ромко», захоплені органами МДБ 27 серпня 1951 р.;

Указані в документі як загиблі «три інших підпільники» – це парашутист, закинений на територію України 19 травня 1951 р., два інших «Колос» і «Комар», усі загинули на початку вересня 1951 р.;

«Надрайонний провідник», з яким «Шпак» мав обумовлену зустріч на 10.09 – керівник Калуського надрайонного проводу ОУН «Шум»;

717 – організаційний референт Карпатського крайового проводу ОУН. «Байрак» – Ярослав Косарчин із м. Бучач.

ЗАХОПЛЕННЯ ПРОВІДНИКІВ ЧОРТКІВСЬКОЇ ОКРУГИ

У 1951 р. органи МДБ продовжували практику захоплення провідників оунівського підпілля живими і вербування їх на свою сторону. Виходячи з аналізу дій, треба визнати, що їм багато вдавалося, адже сили були нерівні. Так, у січні-березні 1951 р. в результаті агентурних прийомів були встановлені основні райони переховування, а також виявлені лінії зв'язку крайового проводу ОУН. На лінію зв'язку були закинуті агенти «Думка» і «Гриць», які відновили регулярний зв'язок з кур'єрами «Дніпром» і «Мішкою», про яких мова ітиме далі.

На основі здобутих агентурних даних і перехопленої оунівської кореспонденції ОУ МДБ розробило план щодо розшуку провідників крайового проводу ОУН «Поділля» «Уласа», «Бурлана», керівників окружного проводу ОУН «Криги», «Олеся», «Скоба» та інших.

На виконання цього завдання 21 квітня 1951 р. агенти «Думка» і «Гриць» зустрілися на обумовленому місці у Товстенському р-ні з кур'єрською групою «Дніпра», з якою обмінялися підпільною поштою і прийняли від них для подальшого супроводу по лінії зв'язку двох

провідників. На шляху їх передислокації обох провідників конспіративно захоплено і ними виявились:

Гук Мирослав 1920 р.н. із с. Березів Бірчанського р-ну Перемишльського п-ту (Польща), освіта незакінчена вища. На нелегальному становищі з 1945 р., референт пропаганди Перемишльського повітового проводу ОУН під шифром «Холодний Яр». У 1948 р. він нелегально перейшов кордон і прибув у Бережанський р-н Тернопільської обл., де встановив зв'язок з провідником Чортківського окружного проводу ОУН «Кригою» і був призначений ним референтом пропаганди цього проводу. Останнім часом Гук квартирував на території південних районів Тернопільської обл. і конспірувався під псевдо «Косач», «И-606», «К-32», «50-05», «Д-27».

Наступним був Ярчук Михайло Васильович 1921 р.н. із с. Іванків Скала-Подільського р-ну Тернопільської обл., освіта 6 кл., член ОУН з 1940 р., на нелегальному становищі з 1944 р., конспірувався під псевдами «Клим», «Тугар», «Гарт», «Ш-55», «Д-2». За весь період «Клим» займав різні становища в оунівському підпіллі, а з 1950 р. був провідником Чортківського надрайонного проводу ОУН.

«Косач» і «Клим» йшли лінією зв'язку на зустріч з провідником Чортківського окружного проводу ОУН «Кригою», який повинен був вийти на обумовлене місце до агентів «Думки і «Гриця» у ніч на 1-ше травня. З цією метою на місці зустрічі з «Кригою» біля с. Зубрець були направлені агенти «Думка» і «Гриць» під прикриттям оперативної групи МДБ. На зустріч від «Криги» до агентів вийшли його зв'язкові «Мішка» і «Місько». Вони передали агентам оунівську пошту, яка йшла по лінії зв'язку у східному напрямку. Агенти, у свою чергу передали їм дві записки на ім'я «Бурлана» і вісім пакетів на адреси: «579» («Бурлана»), «01-7» («Олеся») – провідника Тернопільського окружного проводу ОУН і «ВД-1» («Мартина») – провідника Бучацького надрайонного проводу ОУН). У числі 4-х пакетів, адресованих «Олеся», емдебісти заклали «сюрприз» (міну). Мали намір пакет із «сюрпризом» покласти на адресу «Бурлана», але врахувавши, що останній перебував у північні райони області, цього разу відмовилися.

Після обміну поштою кур'єри зв'язку повідомили агентам, щоб вони вийшли на зустріч до «Криги» у Ліщинецький ліс Золотопотіцького р-ну вночі з 1-го на 2-ге травня, де їх зв'яжуть з провідником «Шрамом», і вказали пункт зв'язку.

Виконуючи це завдання, агенти «Думка» і «Гриць» зустрілися у лісі з «Кригою» і боївкою «Шрама» у складі чотирьох підпільників, домовилися про наступні зустрічі, потім легендуючи, що до них зі сходу прийшли два оунівські провідники, викликали «Кригу» для того, щоб він пішов з ними на зустріч з тими керівниками. На шляху передислокації, приблизно за 3-4 км від місця зустрічі «Криги» з агентами-бойовиками, при допомозі оперативної групи МДБ «Кригу» захопили і конспіративно доставили в УМДБ. Ним виявився Сказінський Іларій Михайлович 1921 р.н. із с. Мшана Зборівського р-ну Тернопільської обл., освіта середня педагогічна. З 1939 р. член ОУН, на нелегальному становищі – з 1941 р. З 1942 р. виконував функції оргреферента Зборівського районного проводу, з 1943 р. – референт пропаганди Зборівського повітового проводу, а потім заступник референта пропаганди Бережанського окружного проводу ОУН. У 1944-1945 рр. – політвиховник куреня УПА «Романа» 3-ї ВО «Лисоня». 1948 р. «Крига» переведений оргреферентом у Чортківський окружний провід ОУН, а з 1949 р. став керівником цього проводу. У підпіллі «Крига» конспірувався під псевдонімами «Кутний», «Кравець», «Тимчук», «СВУ», «Кр.-3», «Р-9», «Т-320». На попередніх допитах від «Криги», «Косача» і «Клима» отримано дати і місця зустрічей з оунівськими ланками підпілля і діючими на лінії зв'язку крайового проводу ОУН кур'єрськими боївками.

Так, «Крига» сказав, що в липні цього року до нього на пункт зв'язку з кур'єрською групою «Чалого» повинен вийти «Улас» – провідник ОУН «Поділля». За даними «Клима», емдебістам стало відомо, що він перебуває на території Кам'янець-Подільської обл. і базується на теренах т.зв. східного проводу ОУН «Скоба». Зв'язок від «Уласа» до «Клима» здійснювався кур'єрською групою на чолі зі зв'язковим «Романом»: «Клим» вказав пункт зв'язку і час зустрічі на ньому. Крім того, «Крига», «Косач» і «Клим» назвали ряд криївок, у яких квартирували підпільники узимку.

У березні-квітні 1951 р. УМДБ виставило на пунктах зустрічі керівника Копичинського надрайону ОУН «Боярина» засідки, але вони не дали результатів. За показами «Криги» і «Косача» стали відомі два запасні пункти зустрічей з «Боярином», домовлені з ним восени минулого 1950 р. на 5 і 14 травня 1951 р. У своїх показаннях згадані провідники охарактеризували стан оунівського підпілля на території

Чортківського окружного проводу ОУН. ОУ МДБ продовжувало допитувати провідників. Вони намагалися применшувати свою діяльність, подавати різні дані, які не мали оперативного значення. Потрібна була швидка реакція підпілля ОУН на зникнення провідників, щоб уникнути провалів та розконспірації агентурних кадрів МДБ на лінії зв'язку.

28 квітня агенти МДБ «Думка» і «Гриць» зустрілися зі зв'язківцем «Дніпром». Агенти отримали пошту на адреси: «155» – члена Проводу ОУН «Орлана», «579» і «Б-42» – «Боярина», «88» – «Євгена» (на той час загинув), «СВУ» – «Криги», «Ол-7» – «Олеся», «Б-С2» – західного краю «Карпати», «123» і «ВД-1» – керівника Бучацького надрайонного проводу ОУН «Мартина», «ВВ-5» (Північний окружний провід ОУН). Ці пакети МДБ не відкривало, бо поверховим оглядом встановило, що усередині – оунівська література, листівки, виготовлені взимку технічним звеном Чортківського окружного проводу ОУН.

Окрім того, отримані записки на адресу «579» – «Бурлана» і «СВУ», «КР-3» – «Криги», які надійшли від «Уласа» з різними організаційними вказівками хоч і відкрили, вони не мали оперативного значення для МДБ. 30 квітня їх передали кур'єром на пунктах зустрічі «Міськові і «Мішці» для відправки адресатам.

На зустрічі 30 квітня з кур'єрською групою «Мішки» агенти «Думка» і «Гриць» прийняли від неї пошту на адресу «111» – Уласові, «Ск-9» – керівникові т.зв. східного окружного проводу «Скобу», «50-05» – «Косачу», «Ш-55» – «Климу» для відправки по лінії зв'язку у східному напрямку. Ці пакети були відкриті: у них була вложена література і листівки від «Бурлана» й «Криги».

Агенти «Думка» і «Гриць» також отримали записки, адресовані «Уласу» і «Скобу». Після захоплення «Криги», «Косача» і «Клима» лінія зв'язку крайового проводу ОУН «Поділля» на території Золото-потіцького р-ну продовжувала контролюватися УМДБ. Агенти-зв'язкові продовжували виходити на зв'язок. Чергова зустріч між агентом «Думкою» і «Дніпром» про яку домовлено на 3-тє травня, відбулася, на ній він передав «Дніпру» пошту, захоплену від підпільників «Криги» – «Мішки» і «Міська» 30 квітня і призначив йому зустріч на 12 травня.

На основі даних «Криги», «Косача» і «Клима» УМДБ розгортало наступну агентурну провокацію. Вони планували захопити

провідника Копичинського надрайонного проводу «Боярина» на «мертвому» пункті зв'язку, куди він мав вийти на зустріч з «Кригою» 14 травня. Потім, використовуючи «Кригу», викликати на зустріч з агентами «Думкою» і «Грицем» керівника Бучацького надрайонного проводу ОУН «Мартина» та захопити його живим. Через агентів «Карпенка» і «Гриця» продовжувати контролювати контакти та місце зустрічі між «Уласом» і «Бурланом». Виходячи з наявних обставин, емдебісти приступили до остаточної ліквідації ланок ОУН на території Чортківського окружного проводу ОУН, технічних засобів пропаганди тощо.

ДВОБІЙ МІЖ МДБ І СБ

Поряд з втратами, яких зазнавали повстанці у боротьбі з переважаючими силами ворога, на рахунку ОУН було також немало розгаданих комбінацій МДБ, під час яких вони зазнавали провалу важливих для них агентурно-провокаційних справ.

Так, 26 липня 1950 р. у результаті агентурної комбінації у с. Остапівці Зборівського р-ну емдебісти захопили підпільника Бережанського надрайонного проводу ОУН «Дзвона», а другого, що був разом з ним на псевдо «Арсен», убили. Допитаний на місці арешту «Дзвін» показав місце переховування провідника надрайонного проводу ОУН «Романа», який при реалізації агентурних даних загинув уранці 24 липня 1950 р.

Продовжуючи роботу з «Дзвоном», емдебісти примусили його нав'язати зустріч з членом окружного проводу, керівником кур'єрської групи «Маєм» з метою його захоплення і використання у майбутніх агентурних комбінаціях. Для нав'язання зв'язку з «Маєм» емдебісти вирішили використати «Дзвона», давши йому на допомогу агента-бойовика також під псевдо «Роман», який брав участь у захопленні «Мая» та його вербовці. Залишившись наодинці з «Романом», «Дзвін» розстріляв його і знову зник у підпіллі.

Невдачею для УМДБ закінчилась вербовка агента «Граніта», колишнього керівника Бучацького надрайонного проводу ОУН. «Граніт» повідомив про свою вербовку провіднику Чортківського

окружного проводу ОУН «Кризі», який відмежував його від виконуваних функцій і направив у Заліщицький р-н під нагляд районного провідника «Віра», де він загинув у перестрелці з оперативниками МДБ.

Наступний випадок був вкрай неприємний для працівників МДБ. Так, 28 квітня 1951 р., як згадувалося вище, шляхом агентурної комбінації емдебісти конспіративно захопили керівника Чортківського райрайонного проводу ОУН Михайла Ярчука («Клим»). У зв'язку з тим, що «Клим» знав усю структуру підпільної ОУН південної Тернопільщини, було вирішено його завербувати як агента. «Клим» після відповідної бесіди з ним погодився на співпрацю і йому присвоїли псевдонім «Ярема». Увечері того ж дня «Ярему» відповідно до плану оперативного використання під прикриттям трьох агентів «Дуба», «Дума» і «Ясного» передано у Золотниківський р-н кур'єрською групою «Дніпра» для подальшого переходу через Товстенський р-н у Борщівський. Агенти-бойовики були суворо попереджені ні на хвилину не спускати очей з «Яреми», нікуди не випускати його одного.

Щоправда, група агентів-бойовиків, яка здійснювала закид «Яреми» на лінію зв'язку, повернулася із запізненням і доповіла, що «Ярема» висловлював невпевненість у своєму становищі й говорив, що, напевно, покінчить життя самогубством.

За планом агентурної комбінації «Ярема» разом з агентами-бойовиками із Товстенського р-ну повинен був залишити кур'єрську групу «Дніпра», взяти з собою керівника Товстенського районного проводу ОУН «Євгена», піти з ним у Борщівський р-н і там захопити його живим або убити.

На шляху пересування «Яреми» і агентів-бойовиків у Товстенському р-ні на полі біля с. Романівка розташовувалася для прикриття оперативно-військова група на чолі з заступником начальника відділу 2-Н підполковником Дубовим, який уранці 15 травня 1951 р. на краю Мишковецького лісу, розташованого на суміжжі Товстенського, Борщівського і Заліщицького районів, знайшов три трупи. Емдебісти, виїхавши на місце, упізнали своїх агентів, розстріляних із засідки. Довгий час обставини розстрілу залишалися нерозкритими.

«Клим» не зміг би убити «Євгена», адже він був його другом дитинства. Виконуючи свій задум, він передав кур'єром «Дніпром» записку, у якій попередив, що з ним ідуть три агенти-бойовики МДБ,

і пропонував їх ліквідувати, що було зроблено підпільниками «Дніпром» і «Левком».

Від агентури надходили дані про те, що «Ярема» перебуває у підпіллі, продовжує керувати Чортківським надрайонним проводом ОУН, але своє перебування в органах МДБ у підпіллі не розголошує. Однак емдебісти продовжували розшукувати «Клима-Ярему». У квітні 1952 р. агентурною комбінацією він вийшов на територію Кам'янець-Подільського окружного проводу, яким керував завербований агент «Скоб».

Разом з другом, провідником Борщівського районного проводу ОУН Володимиром Гнибідю («Неплюй») вони пішли на зустріч у с. Кадіївці, де їх було схоплено за посередництвом «Скоба».

Про ситуацію і як вона відбулася, детально описано у попередній книзі Н. Мизака і В. Горбатюка «За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА». «Клима» і «Неплюя» кинули до Проскурівської тюрми. Там з «Климом» зустрівся начальник Кам'янець-Подільського ОУ МДБ полковник Руденко. МДБ не могло йому пробачити трьох агентів-бойовиків та активної боротьби. Його після слідства розстріляли.

Сміливий вчинок «Клима» відтягнув погром оунівського підпілля на півдні Тернопільської області більше як на рік.

АГЕНТ, ЩО ЗНИЩИВ 50 ПОВСТАНЦІВ

З метою ліквідації повстанської боївки «Шрама» у Золотопотіцькому р-ні Тернопільської обл., що періодично відвідувала село Берем'яни цього р-ну, емдебісти 7 лютого 1950 р. на чолі з капітаном Кузьмічовим на радянській патріотичній основі завербували секретного освідомлювача під псевдо «Зіна», односельчанку учасника боївки «Шрама» і «Думки», з яким будуть пов'язані майбутні провокації МДБ.

«Зіна» для емдебістів була доброю знахідкою. Завдячуючи їй, 11 лютого 1950 р. у с. Берем'яни червоні убили повстанців «Вира» і «Лука» з боївки «Шрама».

ОУ МДБ наступну провокацію вирішили застосувати з приманкою грошей. «Зіні» дано завдання, щоб вона поширила серед повстанців

чутку про те, що, мовляв, отримала велику суму грошей за померлого чоловіка – інваліда війни. «Зіні» вручили фіктивну ощадну книжку на суму 25 тис. крб і водночас видали 500 крб готівкою, щоб купила радіоприймач. Приблизно через два місяці після того, як вона придбала приймач, до неї зайшли підпільники «Думка», «Орест» та ще один невідомий повстанець. Повечерявши, підпільники почали слухати зарубіжні радіопередачі. Йдучи від «Зіни», «Думка» запитав, чи можна приходити до неї ще слухати радіопередачі. «Зіна», згідно з інструктажем МДБ, після деяких сумнівів погодилася. Далі запропонувала емдебістам завербувати її сина «Василя», з яким вона мешкала разом. З думкою «Зіни» погодилися і 12 липня 1950 р. її сина завербували під псевдонімом «Данилов». Таким чином, «заробітки» цієї сім'ї збільшилися, адже емдебісти щедро оплачували прислужництво провокаторів.

Емдебісти детально проінструктували «Данилова», як йому діяти під час зустрічі з підпільниками у себе дома або в селі. Приблизно через два тижні до «Зіни» знову прийшов «Думка» послухати радіопередачі. Однак він мав на меті перевірити наявність грошей у «Зіни» та вивчити її реакцію на пропозицію будівництва у неї криївки. Третього разу, коли прийшов «Думка», він запитав «Зіну», чи є в неї гроші і чи могла б вона поділитися ними для потреб підпілля ОУН. «Зіна» відповіла, що гроші має, але вони на ощадній книжці. На четвертий раз у серпні 1950 р. «Думка» з підпільниками попросили у «Зіни» збудувати криївку на осінньо-зимовий період. Вислухавши «Думку», «Зіна» категорично йому заперечила у зв'язку з небезпекою для життя, але потім сказала, що їй треба подумати. Доповівши РВ МДБ, вона отримала від них згоду на будівництво криївки. Лінія поведінки, згідно з інструкціями РВ МДБ, агентурної сім'ї мала бути наступною. «Зіна» повинна була сказати підпіллю, що треба запитати сина або щоб вони самі переговори з ним. «Данилов» при розмові повинен показати себе як вдумливий серйозний симпатик ОУН. Отримавши згоду підпільника, «Думка», «Орест» і ще один невідомий підпільник два тижні будували у сараї криївку. Виконуючи завдання підпільників, «Зіна» і «Данилов» увійшли до них у довір'я та дізнались, що на зиму до бункера повинен прийти «великий провідник». ОУ МДБ вирішило чекати його приходу. І справді, 2 січня 1951 р. на черговій явці з оперуповноваженим «Данилов» повідомив, що появився очікуваний

провідник, і вказав його зовнішні прикмети – зріст, одяг, зброя, з чого їм стало зрозуміло, що то прийшов крайовий референт пропаганди «Євген» (Поздик). Показавши фотографію, «Данилов» підтвердив, що це справді він.

Емдебісти 12 січня 1950 р. викликали «Данилова» на зустріч і проінструктували щодо методу захоплення повстанців. Йому передали снодійний препарат, маючи на меті забрати усіх сплячих без розшифровки агентури. «Данилов» отримав вказівку: після того, як подасть вечерю зі снодійним, негайно викликати сигналом «Тривога» оперпрацівників, які будуть чекати у колгоспі с. Берем'яни.

12 січня «Зіна» приготувала для підпільників вечерю і о 17-й передала її у криївку, заправивши вечерю перед тим снодійним порошком. Приблизно через півгодини після подачі їжі з криївки почулися крики і стрільба. У зв'язку з цим оперативна група МДБ кинула до середини димову гранату. Опісля звідти вийшов тільки «Думка», якого захопили, а решта пострілялися, у тім числі і «Євген». («Думка» 1924 р.н., с. Берем'яни Золотопотіцького р-ну Тернопільської обл., член ОУН з 1944 р. і Золотопотіцького райпроводу ОУН). Факт захоплення «Думки» перед агентами «Зіною» і «Даниловим» залишився невідомим. Серед убитих були впізнані: «Євген» – Поздик Йосип Григорович, він же «Євтух», «Дорош», «40-3», «СМ», «816», «А-2», «88», 1921 р.н., с. Деренівка Буданівського р-ну Тернопільської обл., середня освіта, чл. ОУН з 1944 р. З 1948 р. референт пропаганди крайового проводу ОУН «Поділля». Його стрільці: «Степ» і «Орест». У них забрано 2 автомати, 2 гвинтівки, 5 пістолетів, 6 гранат і документи «Євгена». Жителям с. Берем'яни про загибель «Євгена» і його друзів не було відомо.

Захоплений «Думка» розказав про себе, що він під час німецької окупації у 1942 р. закінчив 7 класів Яблунівської школи Золотопотіцького р-ну. Напередодні приходу Червоної армії у червні 1944 р. вступив до куреня УПА «Сірі вовки» під командуванням Петра Хамчука («Бистрий») і діяв у ньому до квітня 1945 р. Після втрат, яких зазнав курінь, і його розформування перебував у кущі «Орлика» до вересня 1945 р.

З вересня 1945 р. після реорганізації УПА діяв у боївці «Гонти» до початку 1946 р. У травні 1946 р. перейшов до боївки «Байрака» до осені 1946 р., а потім керівництвом ОУН переведений у боївку

провідника Золотопотіцького р-ну ОУН «Шрама» рядовим стрільцем. У серпні 1948 р. його за вказівкою провідника Чортківського окружного проводу ОУН «Яра» поставили на лінію зв'язку між Коропецьким, Товстенським і Білобожницьким районами. На допиті «Думка» зразу ж показав відомі йому криївки, і в них загинули під час розконспірації заступник референта пропаганди крайового проводу ОУН «Промінь» та захоплені учасники його боївки «Дон», «Вуйко», «Волок», яких усіх засудили до розстрілу. «Думка» повідомив про наступні весняні зустрічі з повстанцями і про те, що по лінії зв'язку, яку він обслуговує, навесні 1951 р. будуть іти керівники крайового, Чортківського окружного і надрайонного проводів ОУН. Він же назвав прізвища активних симпатиків підпілля, які мешкали в селах району. Батько «Думки» за націоналістичну діяльність перебував з 1945 р. у в'язниці, мати 1947 р. виселили на Сибір. У Берем'янах ще мешкала заміжня сестра.

Емдебісти «Думку» не арештували, а вирішили використати його послуги у наступних агентурних комбінаціях. Особисто «Думка» схилився до співпраці з МДБ. З ним почали ідеологічний перевишкіл, обіцяли блага, які він отримає, допомагаючи у будівництві радянської України. Його забрали до обласної лікарні, щоб підлікувати від димової гранати, диму від якої він надихався у криївці.

В обласній лікарні «Думку» помістили в палату, звідки втекти було неможливо, та виставили негласну охорону. Водночас робили вигляд, що йому повністю довіряють. Перевдягнений емдебіст приносив йому харчі і радянську літературу. Створені обставини справили на «Думку» потрібний вплив. У бесідах з оперативними працівниками він підкреслював, що навіть не очікував, щоби ним, «бандитом», так щиро опікувалися та приділяли стільки уваги.

Побувши декілька днів у лікарні, «Думка» попросив оперативних працівників якнайшвидше випустити його на лінію зв'язку, щоб не згаяти часу щодо розшуку відомих йому «бандитів». Після лікарні його поселили на конспіративній квартирі, де мешкало кілька агентів. «Думці» і тут надавали відповідну медичну допомогу. До нього проявляли «щирість» у взаєминах агенти і керівництво УМДБ. Все це «Думці» подобалось, він переконувався, що його судити не будуть, а своєю «чесною працею» з органами МДБ він «спокутує свою вину перед радянською владою і увільється у вільну сім'ю народів-братів».

Вивчаючи особисті дані «Думки», емдебісти констатували, що він наділений достатнім природним розвитком, вольовими якостями, фізично здоровий і витривалий, правильно і швидко орієнтується в екстремальних ситуаціях, добре знайомий з оунівським підпіллям.

24 лютого 1951 р. емдебісти провели з «Думкою» бесіду, в якій йому запропонували співпрацю з органами МДБ, на що він погодився і був завербований агентом під псевдо «Карпенко».

У кінці березня і на початку квітня 1951 р., як заявив «Думка», у нього запланована зустріч з кур'єрською групою «Дніпра» на суміжжі Товстенського і Золотопотіцького р-нів, «Калини» – на межі Коропецького і Золотопотіцького р-нів та «Боярина» – Товстенського і Білобожницького р-нів. Постало питання, кого підібрати до «Думки» у співагенти з тим, щоб можна було легендувати його кур'єрську групу. Таким «товаришем» призначено агента «Гриця», який до грудня 1951 р., будучи у підпіллі, зустрічався з керівником крайового проводу «Поділля» «Уласом», референтом пропаганди цього ж проводу «Євгеном», «Кригою» – провідником Чортківського окружного проводу ОУН та іншими.

Агентів «Думку» і «Гриця» поставили в пару і відпрацювали лінію поведінки на каналах оунівського підпілля. Для успішного вирішення завдань провокаційного плану «Думка» мав відвідати відомих йому повстанців і в'яснити, що відомо у підпіллі про обставини загибелі «Євгена», «Волока» та інших повстанців.

Згідно з опрацьованим планом, «Думка» з агентом «Грицем» у ніч з 1-го на 2-ге березня 1951 р. під виглядом повстанців відвідали відомих їм симпатиків у с. Новосілка і Дуліби, з 2-го на 3-тє березня – Жнибороди Золотопотіцького р-ну, а з 3-го на 4-тє березня у с. Летяче Товстенського р-ну. У донесеннях «Думка» писав, що всі симпатики у селах приймали їх за дійсних повстанців і повідомляли цінні дані. Так, у с. Новосілка Аделя Бедрійчук розказала, що 15 січня 1951 р. її відвідував кущовий провідник «Запорожець» з двома товаришами. Василь Карачинський у с. Летяче Товстенського р-ну повідомив, що 14 лютого 1951 р. у нього була група зв'язкових зі структури «Дніпра». У березні 1951 р. «Думка» і «Гриць» ще декілька разів відвідували відомих активістів. Таким чином створили вигляд, що вони активно діючі повстанці.

В ніч з 17-го на 18-тє березня 1951 р. агенти навідалися до мешканця с. Передмістя Золотопотіцького р-ну Дмитра Ролька, в

господарстві якого існувала криївка, до якої заходив провідник Чортківського окружного проводу ОУН «Крига» та інші повстанці. «Крига» давав вказівку, що на випадок розриву зв'язку його можна відновити через Ролька. У бесіді з «Думкою» Ролько заявив, що він у с. Берем'яни зустрічався з жінкою, яка повідомила йому, що «Думка» захоплений органами МДБ і тепер водить працівників по тих місцях, де переходять повстанці. «Думка», почувши небезпеку, занепокоївся, що Ролька може відвідати «Крига» і викрити ситуацію. Спільно із Золотопотіцьким РВ МДБ вирішили його арештувати разом з сестрою за самогоноваріння по лінії міліції. Так і зробили. Симпатиків арештували, передали МДБ і ті засудили їх до ув'язнення. Таким чином зустріч симпатиків Ролька з «Кригою» була випереджена. У зв'язку з тим, що перша зустріч «Думки» і «Гриця» мала відбутися зі зв'язковими групи «Дніпра» 28 березня, куди могли прийти провідник «Косач» та інші, вирішили передбачити їхнє захоплення.

Для виконання цього плану «Думку» і «Гриця» закинули у Золотопотіцький р-н, де вони у ніч на 28 березня під прикриттям військової групи вийшли на зустріч з кур'єрською групою «Дніпра». У 00 годин 29 березня з боку сіл Кошилівці-Цапівці Товстенського р-ну вийшли «Дніпро» і його товариші «Богданко» і «Хмель». Обмінявшись паролями, «Дніпро» підійшов до «Думки» і привітався. Після того до «Дніпра» підійшли супроводжуючі їх бойовики. Усі вони на пропозицію «Думки» присіли й почали розмову. «Дніпро» запитав «Думку» про те, що йому відомо про загибель повстанців у с. Бровари Золотопотіцького і чи то відповідає дійсності. «Думка» підтвердив те, що сталося, але хто там загинув – відповів, що знає лише на рівні чуток від населення, мовляв, під час облави емдебісти наткнулися на криївку.

«Гриць» запитав «Дніпра», чи зараз хтось із провідників квартирує у нього. Але той відповів, що ні, оскільки ще холодно та сказав, що один із пунктів зв'язку зараз розташований поблизу села Більче-Золоте Борщівського р-ну. На цій зустрічі «Дніпро» передав «Думці» пошту на адреси «88» «КУ-3», «НД-1», «ВД-1», «Б-42», «СЛ-7» і «579».

«Дніпро», переконавшись, що на лінію зв'язку від «Думки» пошти немає, обумовив чергову зустріч на цьому ж місці з 00 години до 2-ї години 3 квітня 1951 р. Таким чином, «Думка» з «Грицем» відновили

зв'язок, який контролювало МДБ. Отримавши пошту, «Думка» передав її працівникам ОУ МДБ, які її відкрили і перевірили. Вказані адреси належали: «88» – «Євген», який загинув під час захоплення «Думки», «КР» – «Крига», «579» – «Бурлан», оргреферент крайового проводу ОУН, «ОЛ-7» – «Олесь», керівник надрайонного проводу ОУН, «Б-42» – «Боярин», керівник Копичинського надрайонного проводу ОУН і «ВД-1» – «Мартин», керівник Бучацького надрайонного проводу ОУН.

У ніч з 30-го на 31-ше березня 1951 р. мала відбутися зустріч «Думки» з кур'єрською групою «Калини» від Коропецького р-ну і тим самим відновити на цьому відтинку втрачений зв'язок. Через це емдебістами також був розроблений відповідний план, згідно з яким під прикриттям оперативно-військової групи вони мали вийти на зустріч у квадраті північної частини Зубрецького лісового масиву. На цей пункт зв'язку прийшли кур'єр «Калини» на псевдо «Мішка» і бойовик «Криги» – «Фаест». Обидва вони були знайомі з «Думкою». На зустріч зв'язківці прийшли на дві години пізніше. Привітавшись, «Мішка» із здивуванням запитав «Думку», чому вони очікують їх на цьому місці, адже минулого року було домовлено про зміну місця зустрічі і воно розташоване за кілометр від цього місця.

«Думка» відповів, що зв'язковий «Волок» про зміну зустрічі йому нічого не сказав, а взимку загинув. При цьому «Мішка» заявив, що вони очікують «Думку» вже близько двох годин і якби на це місце їх не прислав провідник, то б вони пішли і зв'язок перервався б. «Мішка» сказав, що на новому місці їх очікує «провідник», і запропонував піти до нього. «Думка» згодився, і всі вони пішли за «Мішкою». Переходячи, «Думка» запитав, чому на зустріч не вийшов «Калина», на що «Мішка» відповів, що він захворів. На пункті зустрічі їх чекав «Крига», який відкликав «Думку» набік і вони почали розмовляти. «Крига» у першу чергу поцікавився, чи є з ним «Євген» (уже вбитий на той час). «Думка» відповів, що з грудня 1950 р. провідник «Євген» прислав свою людину, але сам чомусь не прийшов через відсутність зв'язку у зимовий період, а бойовик «Євгена» залишився з ним і зараз прийшов на пункт зустрічі. Потім «Крига» сказав «Думці», що у нього вчора відбулася зустріч (з ким – не сказав), на якій він дізнався, що у с. Бровари Золотопотіцького р-ну ліквідовано чотирьох повстанців, у тім числі «Дона» і «Волока». «Думка» це підтвердив, хоч насправді останні два були захоплені живими. «Крига» дав завдання «Думці» з'ясувати

обставини загибелі чотирьох підпільників у Берем'янах і доповісти йому наступної зустрічі.

Далі «Крига» запитав «Думку», з якими групами він установив зв'язок. «Думка» відповів, що 28 березня він виходив на Товстенський пункт, але звідти ніхто не вийшов. Тут «Думка» обманув «Кригу», тому що якби він йшов з ним, то там не було умов його захоплення. «Крига» запропонував зробити усе можливе, щоб відновити Товстенський і Білобожницький пункти зв'язку. З невідомих причин «Крига» поцікавився, чи «Думка» знає ліси навколо сіл Маркова Монастирського р-ну і Затурин Підгаєцького р-ну і чи відомо йому місце знаходження сотенного УПА «Тура». «Думка» відповів позитивно, але «Крига» промовчав. Після цього «Крига» запропонував «Думці» привести до нього зв'язкового від «Євгена». Його роль грав агент «Гриць», з яким він розмовляв близько 10-ти хвилин. Потім зв'язковий «Криги» витягнув пакети пошти і передав їх «Думці». «Крига» сказав «Думці», що хотів би йому передати кілька записок, але він їх не заготовив і запропонував перейти на Бариські хутори, де він їх напише і вручить, але «Думка» відмовився, зіславшись на пізній час, насправді він побоювався відлучитися від емдебівської групи прикриття, що була недалеко. Тоді «Крига» запропонував «Думці» зупинитися на денний час у с. Зубрець і наступного дня отримати записки, й «Думка» погодився. Повернувшись до ОУ МДБ, вручив їм пошту від «Криги».

Таким чином, ОУ МДБ констатувало – «Думка», завдячуючи своїй кмітливості, відновив втрачені з проводом ОУН зв'язки та зустрівся з окружним провідником Чортківщини «Кригою», який не запідозрив його у співпраці з МДБ.

Пошта, яку «Крига» передав «Думці», адресувалася «111» – «Уласові», керівнику крайового проводу ОУН «Поділля», «Б-42» – «Боярину», керівнику Копичинського надрайонного проводу ОУН; «606» – «Косачу», керівнику пропаганди Чортківського окружного проводу ОУН; «Ш-55» – «Климу», керівнику Чортківського надрайонного проводу ОУН. Таким чином, Тернопільське ОУ МДБ заслало свою агентуру на дуже важливу підпільну лінію зв'язку ОУН і стало контролювати її.

Наступна зустріч «Думки» мала відбутися з «Мішкою» в ніч з 31 березня на 1 квітня 1951 р., з «Дніпром» – з 3-го на 4-те квітня, і

чергову зустріч він призначив на 28 квітня, а «Мішці» на 1 травня 1951 р. Згідно з інформацією «Думки», УМДБ стало відомо, що провідники оунівського підпілля – «Улас», «Бурлан», «Євген», «Косач», «Клим», «Мартин» і «Боярин», як правило, навесні збираються на наради і багатьох з них він супроводжував по лінії зв'язку.

У записках на адресу «Косача», «Клима», «Боярина», які передав «Думці» кур'єр «Криги», останній писав, що зустріч повинна відбутися у першій декаді травня. У зв'язку з цим ОУ МДБ приступило до розробки плану щодо захоплення провідницького активу.

Оперативники спільно з агентами «Думкою» і «Грицем» опрацювали план дій на маршруті супроводу провідників. Були визначені найбільш зручні місця щодо конспіративних засідок емдебістів, на які агенти мали вивести провідників.

Так, з пункту зустрічі з «Дніпром» «Думка» завжди йшов польовою дорогою, стежкою і долиною у північно-західному напрямку між населеними пунктами Дуліби, Новосілка Золотопотіцького р-ну, де входили у Язловецький ліс. Але на цьому маршруті не було зручного місця для конспіративного розташування групи захоплення, тому вирішили дещо змінити маршрут проходження з таким розрахунком, щоб пройти поблизу старих закинутих окопів, про які провідники ОУН не знали, і таким чином створити умови для захоплення. Якщо б провідники ОУН запитали «Думку», чому він змінив маршрут, він мав би відповісти, що попередній курс розшифрований і там часто бувають засідки МДБ, тому з метою їхньої безпеки він змушений змінити дорогу, хоча вона стала трохи довшою.

Ще один можливий пункт, через який могли іти «Мартин», «Крига» і «Боярин», розташовувався у Ліщинецькому лісі. Його очолював провідник Золотопотіцького районного проводу ОУН «Шрам». З цього пункту «Думка» повинен був вести їх у східному напрямку лісовими масивами, переправитися через річку Стрипа і далі йти в Язловецький ліс. На цьому шляху після переходу р. Стрипи починався крутий пагорб завдовжки два кілометри, а після нього невелика, поросла кущами галявина, де зручно було розташувати групу захоплення.

Отже, згідно з розробленим емдебістами планом, увечері 28 квітня агенти «Думка» і «Гриць» пішли на пункт зустрічі з «Дніпром», а група

захоплення розташувалася у згаданих старих окопах. О 23-тій на пункт прибули «Дніпро», його бойовики «Богданко» і «Хмель», провідник «Косач» і один невідомий підпільник, із зовнішності й поведінки якого було видно, що він теж провідник. Обмінявшись привітаннями і поштою, «Косач» запитав «Думку», чи налагоджений у нього зв'язок із західним напрямком після зимового періоду. «Думка» сказав, що зв'язок налагоджений і він зустрічався з «Кригою». «Косач» відповів, що піде з ним. Перед тим, як розходитися, «Косач» дав вказівку «Дніпру» вийти на цей пункт зв'язку 3 травня, плануючи повернутися назад. Зважаючи на те, що «Думка» отримав багато пошти від «Дніпра», «Косач» запропонував «Дніпру» виділити одного підпільника на допомогу «Думці».

Але агент «Думка» швидко зорієнтувався, що присутність третьої особи з «Косачем» може ускладнити процес їх захоплення, й сказав, що провідник «Євген» (убитий на той час) не бажає мати при собі сторонніх осіб і відмовився взяти одного підпільника від «Дніпра». «Косач» погодився з ним і вони пішли. На шляху маршруту, як і передбачалось, «Косач» запитав «Думку» чому вони змінили маршрут. «Думка» пояснив, що згідно з його даними, маршрут розшифрований МДБ. У дорозі «Косач» запропонував «Думці» зупинитися відпочити, але оскільки цей лісок був далеко від групи захоплення, «Думка» відповів, що тут небезпечно зупинятися, бо недалеко пастухи випасають коней. Підійшовши близько до групи захоплення, «Думка» запропонував відпочити і всі четверо лягли на узбіччі дороги. За домовленим сигналом «Думка» крикнув «тепло» і накинувся на «Косача», а «Гриць» на невідомого провідника. Водночас на допомогу підбігли із групи захоплення спецагенти «Дума» і «Зіркий» з оперативними працівниками. «Косач» під час затримання намагався підірватися гранатою, але «Думка» вирвав гранату з його рук.

Невідомим виявився «Клим» – Ярчук Михайло Васильович 1921 р.н., с. Іванів Скала-Подільського р-ну, член ОУН з 1940 р., провідник Чортківського надрайонного проводу ОУН. У провідників забрали два автомати ППС, 2 пістолети, три гранати і важливі в оперативному значенні документи. Захоплених взяли на допити. Від отриманих у них даних 7 і 8 травня 1951 р. емдебісти здійснили дві операції, у ході яких ліквідували друкарню крайового проводу ОУН «Поділля» у смт Товсте, де загинули три повстанці-друкарі, і ще одну

групу «технічного звена». Про те, як впала друкарня крайового проводу ОУН «Поділля», автор опублікував у третьому томі книги «За тебе, свята Україно».

У блокноті «Косача» розшифрували записку, в якій подано пункт зв'язку з провідником Копичинського надрайонного проводу ОУН «Боярином». 7 липня 1951 р. агентурна група вийшла з ним на зустріч. Не маючи можливості взяти його живим – застрелили.

В ніч з 30 квітня на 1 травня 1951 р. «Думка» і «Гриць» вийшли на пункт зв'язку з «Кригою» у Зубрецький ліс, а неподалік розташувалася група захоплення. Але «Крига» на зустріч не прийшов, а вислав своїх підпільників «Мішку» і «Міська», які передали їм пошту, що йшла у східний напрям. Водночас «Думка» і «Гриць» вручили їм свою пошту на адресу «Бурлана» – дві записки і вісім пакетів до провідників «Олеся» та «Мартина». У числі чотирьох пакетів, направлених «Олесю», один був із «сюрпризом», у результаті чого, як стало відомо пізніше, підірвалося три повстанці, у тім числі референт СБ Тернопільського окружного проводу ОУН «Шлях».

Після обміну поштою підпільники «Криги» передали «Думці», щоб вийти до нього на зустріч у ніч з 1-го на 2-ге травня 1951 р. у Ліщинецький ліс Золотопотіцького р-ну, де він їх зв'яже зі «Шрамом», та визначили конкретний пункт зв'язку.

«Думка» і «Гриць» зустрілися з «Кригою» і «Шрамом», з якими домовилися про майбутні зустрічі, потім «Думка» сказав «Кризі», що з ним зі сходу, тобто пункту зв'язку «Дніпра», прийшли два провідники, які стоять недалеко. Послухавши «Думку», «Крига» пішов, де був обеззброєний і захоплений емдебістами.

На допитах «Крига» признався, що у липні до нього на зустріч має прийти «Бурлан», оргреферент крайового проводу ОУН, та назвав відомі ще йому групи підпілля ОУН.

На наступній зустрічі 3 травня 1951 р. між «Дніпром» і «Думкою» останній передав йому оунівську пошту, отриману ним 30 квітня від бойовика «Криги», та призначив йому зустріч на 12 травня 1951 р.

На наступних допитах «Крига» розповів, що довгий час переховувався на території Бучацького надрайонного проводу ОУН під керівництвом «Мартина» і підтримував з ним безпосередній зв'язок. Враховуючи це емдебісти запропонували «Кризі» написати записку і викликати «Мартина» на зустріч. 7 травня 1951 р. під час

зустрічі «Думки» зі «Шрамом» був і провідник «Мартин», якому передано записку від «Криги» для нього і «Мішки». «Мартин», прочитавши записку, запитав «Думку», у зв'язку з чим «Крига» призначив зустріч на 7 травня, а сам не прийшов. Агент «Думка» швидко зорієнтувався і знову викрутився, сказавши, що «Крига» ще не прибув з території Копичинського надрайону, куди ходив для відновлення зв'язку з «Боярином», і призначив йому зустріч на 22-23 травня в Зубрецькому лісі. Таким чином, «Думка» розвіяв сумнів «Мартина». Як пізніше з'ясувалося, «Крига» на допитах не сказав про призначену зустріч з «Марином» на 7 травня 1951 року. Продовжуючи розмову, «Мартин» заявив «Думці», що точного місця зустрічі у Зубрецькому лісі він не знає і може вийти туди 22 травня тільки тоді, коли до цього часу зв'яжеться з «Мішкою». Якщо ця зустріч у них не відбудеться, то він буде чекати «Думку» у Ліщинецькому лісі на пункті «Шрама». Як згодом з'ясувалось, «Крига» спеціально дав «Мартину» неіснуючий пункт зустрічі у Зубрецькому лісі, щоб той здогадався, що він пише під диктовку емдебістів. 22 травня «Мартин» на зустріч у Зубрецькому лісі не прийшов. Увечері 23 травня 1952 р. на пункт зв'язку «Шрама» в Ліщинецькому лісі знову вийшли агенти «Думка», «Гриць» і «Зіркий», туди о 23-й прийшов «Мартин» зі «Шрамом» та його підпільниками. Після обміну вітаннями і недовгої розмови «Думка» домовився зі «Шрамом» про зустріч 25-26 травня, тут же він прийняв «Мартина» і повів його по лінії зв'язку начебто на зустріч з «Кригою». Захоплення «Мартина» відбулося за попередніми сценаріями «Думки» і ОУ МДБ. У зв'язку з тим, що у момент захоплення «Мартина» солдат групи прикриття випадково вистрілив з автомата, а потім з ракетниці, що міг почути «Шрам», 24 травня у цьому ж лісі емдебісти організували фіктивну операцію, щоб зробити вигляд втечі повстанців вночі 23 травня, а «Думка» і «Гриць» на зустріч зі «Шрамом» не прийшли, «божачись небезпеки».

«Мартина» у цей час інтенсивно допитували і він розказав про діючі повстанські групи на території Бучацького надрайону, місця розташування криївок, назвав відомі йому пункти і лінії зв'язку провідників крайового і Чортківського окружного проводів.

30 травня, згідно з домовленостями про зустрічі, агенти «Думка» і «Гриць» вийшли на зустріч з бойовиками «Криги», «Мішкою» і

«Міськом». На цій зустрічі «Думка» передав по лінії зв'язку три пакети оунівських документів, у тім числі один на адресу члена Проводу ОУН «Орлана» – Василя Галаси, який квартирував на території Рівненської обл. У пакет «Орлана» був вкладений «сюрприз». У результаті його дії було ліквідовано одного із соратників «Орлана», і про цей випадок описує у своїх спогадах «Тисяча доріг» Марія Савчин.

На цій же зустрічі «Думка» передав «Міськові» записку, написану під диктовку МДБ «Кригою», в якій він повідомив, що тепер він не може прийти до них і зобов'язав «Міська» прийти до нього 9 червня 1951 р. на місце, вказане «Думкою».

Згідно з цією запискою, на зустрічі 9 травня 1951 р. «Думка», «Гриць» і «Зіркий» прийняли «Міська» і повели начебто до «Криги», а «Мішці» і третьому невідомому повстанцю призначили чергову зустріч. Відійшовши від пункту зустрічі – «Думка», «Гриць» і «Зіркий» самі від імені СБ обеззброїли «Міська» і передали його оперативникам. «Місько» – Ковба Михайло Якович 1923 р.н. с. Панасівка Зборівського р-ну Тернопільської обл., освіта 6 класів, у підпіллі з 1944 р. «Місько» розповів, що до 1949 р. був керівником пункту підпільного зв'язку у Підгаєцькому р-ні, а потім ті самі функції виконував у Коропецькому р-ні під псевдо «Місько», «Лиско», «Василь». Далі він розказав, що перебуваючи на пункті в Коропецькому р-ні, підтримував зв'язок у східному напрямку з боївкою «Вовка», а останнім часом – з «Думкою» в Золотопотіцькому р-ні і в західному напрямку – з боївкою «Жука», який діяв у Підгаєцькому р-ні. «Жук» підтримував зв'язок з боївкою «Петра», що була у тому ж районі. Крім того, «Місько» інформував, що мав регулярні зустрічі з боївкою «Граба», діючою у Коропецькому р-ні. Показав місце і час зустрічі з цією боївкою, назвав ряд криївок, у яких він переховувався у той час, коли там утримував пункти зв'язку.

Як уже згадувалось, після захоплення «Мартина» зв'язок між «Думкою» і «Шрамом» перервався. З метою відновлення зв'язку зі «Шрамом» емдебісти змусили «Мартина» написати йому дві записки, в яких від його імені пропонувалося прийти до нього на зустріч у ніч на 25 червня 1951 р. в Ліщинецький ліс. Там мали організувати його захоплення. Записками було передбачено, якщо з невідомих причин зустріч не відбудеться, тоді належало прийти на 5, 15 і 25 числа кожного місяця. Підготовлені записки на початку липня «Думка» вручив зв'язковим для «Шрама».

Але 25 липня ОУ МДБ проводило велику операцію по захопленню членів Проводу ОУН і в зв'язку з цим заборонило виходити на зв'язок зі «Шрамом». Таким чином, зустріч не відбулася. Щоб законспірувати невихід «Думки» на зв'язок, інсценізували в районі облаву з густою стріляниною та освітленням території ракетами.

Чергова зустріч «Думки» мала відбутися 15 липня. «Думка» і «Гриць» прибули у Ліщинецький ліс під прикриттям військової групи МДБ чисельністю 10 осіб. Точно у призначений час на пункт зв'язку прийшов «Шрам» у супроводі підпільників «Ромка» і «Лісовика», який залишився у кущах за 20-30 метрів від місця зустрічі. Не маючи можливості схопити «Шрама» живим, «Думка» і «Гриць» убили його і «Ромка», а «Лісовику» пощастило втекти. Його схопили 1953 р. у с. Бариш Бучацького р-ну.

30 квітня 1951 р. «Думка» і «Гриць» зустрілися з кур'єрською групою «Криги», яку очолював «Мішка». З ним на зустріч прийшов представник провідника крайового проводу ОУН «Мирон», який поцікавився обставинами провалів, дав вказівку, як зберігати пошту, і домовився про зустріч на 9 червня. Як пізніше виявилось, «Мирон» прийшов по лінії СБ, щоб розслідувати агентурні прояви у південній Тернопільщині, а також факт вибуху міні-«сюрпризу» під час відкриття поштової бандеролі ОУН, які «Думка» і «Гриць» надіслали на ім'я провідника Тернопільської округи «Олеся». Переговоривши з «Думкою» і «Грицем», він не запідозрив, що перед ним агенти МДБ, дав вказівки щодо зміни місця збереження пошти і пунктів зв'язку з «Дніпром». Емдебісти вирішили схопити 9 липня «Мирона» живим, але він швидко повернувся назад по лінії зв'язку.

Проте довга відсутність «Криги» в Коропецькому р-ні, а потім його зв'язкового «Міська», захоплених ОУ МДБ, викликали занепокоєння у підпіллі, яке висловлював під час зустрічей з «Думкою» зв'язковий «Мішка». З'явилася небезпека, що «Мішка» може доповісти по лінії зв'язку у Провід ОУН. Крім того, втеча у підпілля провідника крайового проводу ОУН «Уласа» і надрайонного провідника «Клима», яких невдало завербувало ОУ МДБ, робило лінію зв'язку контрольованою «Думкою», неактуальною. Було вирішено востаннє зліквідувати кур'єрську групу «Мішки» у складі трьох осіб. Для його захоплення на пункт зустрічі пішли, крім «Думки» і «Гриця», агенти «Зіркий», «Бистрий», «Голуб», «Корень», «Смілий», озброєні автоматами

і кулеметом, та 18 солдатів військ МДБ на чолі з командиром взводу і 4 оперативні працівники. Оперативно-військова група емдебістів прийшла на пункт зустрічі на три години раніше.

Захоплення «Мішки» і ліквідація його друзів відбувалися наступним чином. Безпосередньо на пункт зустрічі був виставлений «Думка». Агенти «Гриць» і «Зіркий» розташувалися на відстані 10-ти метрів позаду пункту для прикриття, як це робили повстанці. За 15-20 метрів від пункту зустрічі добре замаскувалися агенти «Голуб» і «Зіркий» та оперативний працівник з кулеметом. Третя група розташувалася на краю лісу за 50-60 метрів від «Думки».

Коли «Мішка» перейшов на пункт зустрічі і підійшов до «Думки», той сказав йому, що «Крига» стоїть у куцах і запропонував йому піти з ним, щоб забрати його для супроводу в Коропецький р-н. Таким чином, «Думка» повів «Мішку» безпосередньо до групи захоплення. Його тут же схопили, а по бойовиках «Ігорю» і «Остапу» відкрили вогонь.

На допиті «Мішка» розказав, що він очолював у Коропецькому р-ні і Бучацькому надрайоні пункти підпільного зв'язку, яким керував провідник «Граб». Ця група забезпечувала зв'язок на Станіславську область.

Після ліквідації «Граба» у липні 1951 р. на зустріч до «Мішки» продовжували регулярно виходити два учасники його групи «Орел» і «Борис». Чергова зустріч з ними мала відбутися 8 серпня. Крім того, «Мішка» міг встановити зв'язок з боївками «Івана» і «Чалого» та нелегалкою під псевдо «Орися», що квартирувала у Монастирисьькому р-ні. Емдебісти запропонували «Мішці» співпрацю. Йому сказали, що він не здійснював терористичних актів і йому нічого не загрожує, завербували під псевдо «Грозний» і ввели до групи «Думки». Після вербовки «Мішки» «Думка» і «Гриць» разом з ним відвідали підпільні зв'язки й тим самим показали, що «Мішка» продовжує діяти у підпіллі.

5 вересня 1951 р. вони навідалися до одного симпатика ОУН у с. Залісся Коропецького р-ну, через якого дізналися, що «Орел» і «Борис» були у нього два тижні тому. «Мішка» вручив йому записку, щоб той передав «Орлу» і «Борису» з визначенням місця зустрічі. Тієї ж ночі вони відвідали симпатика ОУН на хуторі Яценка біля с. Велеснів Коропецького р-ну, який розказав «Мішці», що «Орел» і «Борис» були у

нього 1-го і 2-го вересня та вияснили можливості зустрітися з ним. «Мішка» передав записку для вручення «Орлу» і «Борису», де також позначив дату і місце зустрічі.

В ніч з 10-го на 11-те вересня 1951 р. «Думка», «Гриць» і «Мішка» відвідали симпатичку ОУН Анастасію Пулик у с. Задарів Коропецького р-ну, якій вручили записку для підпільника «Івана» і виявили його найближчих родичів.

Наступної ночі – з 11-го на 12-те вересня агенти зайшли до симпатика Дмитра Кулибаби у с. Яргорів цього ж району і вручили записку для «Чалого» з датою зустрічі з «Мішкою». Але, як потім виявилось, «Чалий» відмовився прийти.

13 вересня «Дуб», «Гриць» і «Мішка» підійшли до Анастасії Петрів, щоб вияснити, хто з підпільників відвідує село і як з ними можна зв'язатися. Петрів відповіла, що село не відвідує ніхто, але вона чула розмову, начебто вони заходили до голови колгоспу, щоб приготувати для них зерна. Петрів розказала також, що 12 вересня на базарі в Коропці вона зустрічалася з мешканкою хутора Теребеж'я біля с. Вістря (по-вуличному називають Лабачиха), яка розповіла, що до неї кожного вечора приходять «Ориська», що шукає зв'язків з підпільниками. Лабачиха просила Петріву передати «Мішці», щоб він зайшов до неї.

Увечері 17 вересня 1951 р. «Думка», «Гриць» і «Мішка» відвідали Лабачиху, яка у бесіді розказала, що 10 вересня у неї була «Ориська» і просила її організувати зустріч з «Мішкою». Останній вирішив зустрітися з «Ориською» 19 вересня у будинку Лабачихи. У ніч з 18-го на 19-те вересня «Думка», «Гриць» і «Мішка» прийшла до Павла Бойка, щоб вияснити, чи він вручив записку «Орлу» і «Борису». Бойко відповів, що у нього був «Орел», прочитав записку «Мішки» і відписав, що вийти у призначений час на зустріч не зміг і призначив зустріч «Мішці» там само на 24 вересня, а якщо б він не зміг вийти, то на 4 або 12 жовтня 1951 р. від 11-ї до 12-ї години ночі. 24 вересня 1951 р. на пункт зустрічі з «Орлом» і «Борисом» прийшли агенти «Мішка», «Гриць» і «Зіркий». За три кілометри в лісі була організована група захоплення у складі «Думки» і «Голуба» з військовою групою з трьох солдатів та оперативного працівника. «Мішка» зустрівся з «Орлом» і «Борисом», поговорив з ними і запропонував іти до провідника, якого грав «Думка». Зустрівшись

з «Орлом» і «Борисом», «Думка» від імені СБ запропонував їм здати зброю для перевірки. Підпільники без вагань віддали і таким чином опинилися в руках ОУ МДБ.

19 вересня і наступні дні «Мішка» не міг зустрітися з «Ориською». В ніч з 3-го на 4-те жовтня агенти «Мішка», «Думка» і «Михайло» вдруге відвідали Наталію Петрів і говорили з братом Ярославом про «Ориську». Ярослав розказав «Думці» і «Мішці», що 26 і 27 вересня до них приходила «Ориська» і висловлювала бажання зустрітися з «Мішкою», для чого залишила записку, в якій призначила йому зустріч на 7 жовтня 1951 р. у Наталії Петрів. 5 жовтня «Думка», «Мішка» і «Михайло» знову відвідали Наталію Петрів, щоб зробити вигляд, ніби вони перебувають недалеко від села Вербка, і дізнатися про зміст її бесіди з «Ориською».

Петрів розповіла, що «Ориська» хоче зустрітися з «Мішкою» та вирішити питання з особистими речами загиблого Золотопотіцького провідника ОУН «Жара». Йдучи від Петрів, «Ориська» обіцяла прийти до неї 7 жовтня і буде чекати на «Мішку». У ніч з 7-го на 8-ме жовтня «Думка», «Мішка» і «Михайло» пішли до Наталії Петрів, де їх очікувала «Ориська». Зустрівшись з нею, «Мішка» представив «Орисці» «Думку» як «провідника» і пішли говорити про можливість зустрітися з підпільниками «Чалим» та «Іваном», а потім обеззброїли й передали оперативно-військовій групі. Таким чином, «Думка» з допомогою «Мішки» затримав трьох жінок-нелегалів.

Враховуючи, що «Ориська» могла б установити зв'язок з «Чалим» та «Іваном» і з її допомогою могли б захопити їх, вирішили «Ориську» завербувати та включити до групи «Думки». «Ориська» без вагань погодилася на вербовку і їй присвоїли псевдо «Ольга». 17 жовтня «Ориська»-«Ольга» відвідала сестру дружини «Чалого», яка разом з ним перебувала на нелегальному становищі, і вручила їй записку написану під диктовку емдебістів «Мартином», в якій він «викликав його на зустріч». 28 жовтня «Ориська» відвідала сестру «Чалого» Софію з метою з'ясування, чи передана записка «Чалому». Софія у бесіді з «Ориською» заявила, що «Чалий» записку забрав, прочитав і сказав, що «Ориська» отримає відповідь через відомий їй тайник.

1 листопада агенти перевірили тайник і в ньому знайшли записку «Чалого», у якій він писав, що виходив на зустріч, але тому, що на зустріч ніхто не вийшов, то він чергову зустріч призначає на 4

листопада 1951 р. з 12-ї до 2-ї години ночі. Місце зустрічі біля тайника у Яргорівському лісі Коропецького р-ну.

На основі цих даних емдебісти розробили новий агентурний план з участю агентів «Думки», «Гриця», «Мішки», «Голуба», «Темного» та солдатів військ МДБ.

«Чалий» прийшов з товаришем «Стрілою» і дружиною. Їх схопили, роззброїли і передали оперативним працівникам МДБ.

Таким же методом 27 жовтня о 21-й годині «Думка» з агентами схопив підпільників «Івана» та «Богдана», а 29 жовтня о 22-й годині – учасницю підпілля Анастасію Турчин.

ОУ МДБ з приводу агентурної діяльності писало, що агент «Думка» за час співпраці з органами МДБ «неодноразово брав участь у складних агентурно-оперативних заходах по захопленню і ліквідації бандитів оунівського підпілля і показав себе відданим, винахідливим, енергійним і сміливим. З його допомогою і при його особистій участі ліквідовано більше п'ятдесяти оунівських бандитів».

У результаті ганебної зради «Думки» ОУ МДБ здійснило повний розгром підпільної ОУН на території шести районів Тернопільської обл., зліквідувало основні повстанські ланки збройного підпілля та їх організаційні зв'язки.

За каїнову працю емдебісти звільнили зі спецпоселення його матір та інших родичів. У 1958 р. на клопотання УКДБ Президія Верховної Ради СРСР амністувала його вину, пов'язану з перебуванням його раніше в оунівському підпіллі.

Матеріали з діяльності агента «Думки» та інших провокаторів відображені у наступних справах:

1. Справа-формуляр на керівника Золотопотіцького районного проводу ОУН «Шрама». – арх. №9182.

2. Особиста справа агента «Зіни» – арх. №30646.

3. Особиста справа агента «Данилова» – арх. №30647.

4. Особиста справа «Думки»-«Карпенка» – арх. №2598.

5. Справа спецповідомлень відділу 2-Н УМДБ по Тернопільській обл.

6. Справа доповідних записок відділу 2-Н по Тернопільській обл.

7. Справа з документами по розробці керівного складу Чортківського окружного проводу ОУН, що зберігається у 2 відділі УКДБ по Тернопільській обл.

8. Справа з планами агентурно-оперативних заходів по боротьбі з підпіллям ОУН за 1949-1951 рр.

9. Особиста участь у всьому комплексі заходів.

Далі публікуємо спогади безпосередніх учасників збройного підпілля ОУН, жертв провокаційної діяльності «Думки», з якими автор мав честь спілкуватися про ті трагічні події. Серед них – Михайло Ковба із с. Панасівка Зборівського р-ну Тернопільської обл. і Ярослав Крисюк з Червонограда Львівської обл.

Спогади Михайла Ковби

«Вельмишановний друже Несторе! З «Кригою» я перебував постійно, упродовж п'яти років від 20 серпня 1946 р. до 29 квітня 1951 р., коли ми з ним попрощалися. «Крига» потрапив у лабеті енкаведистів 30 квітня 1951 р. на Великдень при безпосередній участі «Думки». Осінню 1949 р. ми, т.е. група «Криги», перейшли у Коропецький район, тільки залишили у Підгаєччині «Петра» і «Миколу». З «Кригою» пішов «Дем'ян», «Пугач» і я. Тут у Коропеччині до нас приєднались двоє підпільників – один місцевий «Калина», другий з Підкарпаття з села Тростяниця, що біля Калуша, але в цій місцевості він перебував ще з 1945 року. Псевдонім його «Мішка». У мене у цій місцевості був псевдонім «Василь». Зиму 1949-1950 рр. ми сяк-так перебули, хоч були на межі краху. Зате на наступний 1950-1951 р. задумали закріпитися добре. Правда, криївку у лісі над річкою Коропцем ми побудували, можна сказати, капітальну. Можна було в ній перебувати хоч 50 років. Але в цій місцевості нам взагалі не щастило. У 1950 році ми два рази потрапляли на більшовицьку засідку. 14 жовтня біля села Криниця загинув наш друг «Пугач» – Шмулик Левко. 27 листопада дістав поранення у селі Лазарівка наш друг «Калина». Через три дні він помер. Ще перед смертю він витягнув з-під голови свій наган, поцілував його і помер.

Роботу тут, у Коропеччині, ми проводили ту ж саму, що і всюди: друкували підпільну літературу, а точніше, розмножували її, розповсюджували. Найголовнішою нашою роботою був зв'язок. Зв'язок для такої підпільної організації, як ОУН, був головною артерією її життєдіяльності, без якої вона не могла існувати. У нашій

організації був зв'язок від самих низових клітин: станиць, куштів (підрайонів, районів, надрайонів, округів, країв і далі до проводу ОУН).

Через наші руки як в Березанському, Підгаєцькому, так і в Коропецькому районах йшов зв'язок із заходу на схід і навпаки. Наша група «Криги» у 1949-1950-1951 рр., як я вже згадував вище, базувалась у Коропеччині і ми мали зв'язок на північному заході з підгаєцькою групою, на сході – з бучацькою. На зв'язок ходили переважно місцеві – «Калина» і «Мішка». Часом ходили і другі, але як помічники. З бучацької групи напрямку я знав тільки «Думку», він власне виявився провокатором. Про це мова буде нижче. А тепер розповім про події в хронологічному порядку. У «Криги» я перебував майже 5 років: з кінця серпня 1946 року по квітень 1951 р. включно. Кожного року на тому самому зв'язку через бучацьку групу він ходив у східні райони Тернопільської області.

На зимовий період 1950-1951 рр. зв'язок був перерваний. Останній зв'язок з бучацькою групою відбувся 30 листопада 1950 р. Перший зв'язок у 1951 р. мав відбутися 30 березня. Але я ще хочу згадати події, які відбулися до 30 березня. Як я вже згадував вище, під кінець 1950 р. ми тут у Коропеччині втратили двох наших друзів – «Калину» і «Пугача». На їх місце прийшли до нас двоє молодих хлопців, які щойно закінчили середню школу. Присвоїли їм псевдоніми «Ігор» і «Остап». На жаль, не знаю їх прізвищ. Не знаю, звідки вони родом. Правда, вони часто згадували село Жизномир. Зиму 1950-1951 рр. зимувало нас шість: «Крига», «Дем'ян», «Мішка», «Ігор», «Остап» і я.

У кінці 1951 р. важко захворів «Дем'ян». У нього болів шлунок. Узимку ми виходили з криївки, ходили по селах – шукали лікарів і ліків, приносили таблетки, лікарства – нічого не допомогло. А «Дем'ян» наш нічого не їв, чах на очах у нас, вже й не піднімався. І от вночі 14 лютого 1951 р. «Дем'ян» немовби ожив, прокинувся і розповів свій сон. Снилось йому рідне село Саранчуки, батько, мати, Золота Липа і що Україна вже вільна. І знову заснув. До ранку нашого дорогого друга не стало. Поховали ми «Дем'яна» без домовини, накрили хустиною очі, тіло шинеллю. Викопали могилу у сосновому лісі на пагорбі недалеко від річечки Коропця, щоб до його могили було чути шум коропецьких порогів. Так, мали ми полки, сотні, загони, але вони вже відійшли у легенду. На 1951 рік осталося нас одиниці.

Весна 1951 року була ранньою, не затяжною. Пам'ятаю, коли 14 лютого ховали «Дем'яна», снігу вже не було, але після ще довго квасило. Коли 30 березня ми йшли на зв'язок, снігу вже також не було, але й весна ще не приходила. Були ще розмоклі поля і дороги. Трудно було ходити полем і дорогою. На місце зв'язку ми прийшли своєчасно, зв'язкові з бучацької групи вже чекали нас. До нас на зустріч вийшов лише «Думка», а всі інші лежали в кущах. І це видалось мені дивним, бо під час попередніх зустрічей у попередні роки такого не було. Завжди, коли ми приходили на призначене місце, та ті, що чекали нас, а їх завжди було двоє-трьох, всі підходили до нас, вітались, розмовляли. А тут вийшов один «Думка». І ще одне видалось мені дивним. Почувся мені специфічний запах, такий, який залишали після себе більшовицькі солдати. Але зустріч відбулася, «Думка» передав нам пошту, пакети, бандеролі, грипси, всього були неповних два наплечники – все те, що йшло зі сходу на захід. Ми теж йому передали все те, що йшло на схід. Прибувши на місце постою, ми всю пошту передали «Кризі». Про свої спостереження я теж йому розповів, але він на це не звернув ніякої уваги. Наступний зв'язок, як звичайно, мав відбутися 30 квітня. Була Великодня субота 29 квітня. Весна вже вступила в свої права, колгоспи веснували, на деревах появились перші зелені листочки, у лісі і на полях защебетали птахи. 29 квітня ввечері, недалеко від нашого місця постою, відбулася зустріч між «Кригою» і провідником «Гуком». На цю зустріч вийшли тільки нас двоє – «Крига» і я. «Крига» і «Гук» щось між собою кілька хвилин поговорили, після чого відкликає мене в сторону і говорить: «На зв'язок завтра, 30 квітня ви не підете, а я піду з цими людьми». Після цього «Крига» призначає місце і дату – 15-те травня. Після подав мені руку і ми з ним розійшлися. Розійшлися назавжди, навіки. Але ні він, ні я цього не знали. Не знав він, що то його остання дорога, дорога на Голгофу. Я називав її так тому, що це було на Великдень. Саме на Великдень, при допомозі провокаторів потрапив у руки катів, які повели його на муки. Не знали його ні батько, ні мати, що саме на Великдень їхній син пішов на Голгофу, на смертні муки.

А події розвивалися далі. 15 травня я пішов на призначене місце зустрічі, подаю умовний сигнал, ніхто не відповідає. Чекаю півгодини, годину – нема нікого. Був у нас такий порядок, що якщо зв'язок не відбувається одного дня, то в назначений час треба йти на

другий день. Пішли ми на другий день і знову безрезультатно. «Крига» не повернувся. Бувало, що провідник «Крига» і в попередні роки ходив цим зв'язком, але завжди повертався в назначений ним час. В час, коли «Крига» пішов від нас, в нашій місцевості робилося щось неймовірне – по лісах, селах і полях тисячі солдатів-червонопогонників робили облави. Яюсь ввечері ми зайшли у село до знайомої хати, але перш чим зайти, ми заглянули у тильне вікно, а там повна хата москалів. Вартовий стояв, напевно, біля дверей. Був у нас вигідний момент закидати їх гранатами, але ми пошкодували господиню, яка була між ними. Потихеньку ми відійшли від цієї хати.

Наближалось 30 травня і, як звичайно, треба було йти на зв'язок. Ми надіялись, що вже тепер повернеться наш командир. Прийшло 30 травня. Ми пішли на зв'язок. І знов те саме, знов до нас підходить «Думка» один, а всі інші лежать у кущах. Запитую у «Думки»: «А де командир?». А «Думка» каже: «А хіба він мені говорить, куди іде?» «Думка» ще мені нагадує, що між цією поштою, яку я вам даю, є записка на вашу адресу. На цьому ми розійшлися. Записку я прочитав на другий день вранці. Записка була від імені «Криги», але почерк був якийсь дуже поганий. У записці йшлося про те, аби я вийшов на зв'язок 9 червня, і більше нічого. Тепер ми вже думали і сподівалися, що вже прийде «Крига».

День 9-го червня видався дуже дощовим. Все довкола: дерева, кущі, стежки і дороги були мокрі. Поки ми вийшли із лісу, дощ вже утих. Дорога була важка, і поки ми добрались до призначеного місця, на нас все парувало. На зв'язок ми не запізнились, але, як завжди, бучацькі на нас вже чекали. Першим моїм запитанням до «Думки» було: «Де командир?» «Думка» каже: «Командир у нас в криївці. Він поранений і казав, щоб ви прийшли до нього». Я відповідаю: «Нас є троє, підемо всі три». «Ні, – каже «Думка», – командир казав, аби ви один прийшли». Я знов відповідаю, що я скажу своїм хлопцям, аби вони йшли на місце постою, а я піду з вами. Я з хлопцями попрощався, подав руку і більше вже ніколи їх не бачив. Я пішов з «Думкою» і його людьми. «Думка» був озброєний автоматом ППШ, йшов першим, а з ним, на віддалі йшли ще двоє людей «Думки» теж з автоматами. Дорогою ми не розмовляли і взагалі, я їх не знав. Ось ми входимо в лісок, який десь взявся серед поля. Лісок невеликий, розділений надвоє вузьенькою дорожиною.

Проходимо його, виходимо в поле. Тут «Думка» зупиняється, повертається до мене, за цей час я зближаюсь до нього, а ті, що йшли позаду, наблизились до мене. І тут «Думка» кричить: «Давай!» Ті двоє, що йшли позаду, тепер наблизились до мене, хапають мене за руки і в'яжуть. «Думка» віднімає зброю і обшукує кишені. Я трохи шарпаюсь, від чого злетіла з голови військова фуражка, яка там і осталась на зубрецьких полях. Мене беруть попід руки, я не хочу йти, тоді волочуть, тягнуть. «Думка» пішов вперед, світить ліхтариком. Не пройшли ми й 50-ти кроків і тут, дивлюсь, стоїть одна машина, друга, третя. З жита вилазять солдати. Мене зв'язаного викидають на машину. Садять на задню лавчину, по обох сторонах мене сідають два офіцери. На машину вилазять солдати. Тут один із них командує: «Розв'язати руки!» І до мене: «Руки наперед!» Тут на руках клацнули наручники. Пролунала команда: «Поехали, песня!» Не знаю як починається та пісня, але пам'ятаю такі слова: «Всех бандитов ми перестреляем і очістім родіну свою». Я сидів на машині, закутий в наручники, весь мокрий, в голові все переверталось. Вранці щойно розвиднілось, машини приїхали до Тернополя. Вїхали у якийсь двір. Вартові зачинили браму. Солдати кудись пішли. На машині із закутими руками я остався один. І в цей час підходить до мене, закутого, «Думка». Цей самий «Думка», який щойно крутив мені руки, роззброював мене, підходить і дає кусок ковбаси. Я нічого не говорю, відвертаюся. Він пішов.

Приблизно через десять хвилин мене знімають з машини і ведуть у будинок і далі по сходах кудись вгору. Заводять в якийсь кабінет і в куток. Тут, кажуть, лягай. За столом сидять два офіцери, щось між собою розмовляють. Незабаром підходить до мене один офіцер і питає: «Ти знаєш, де знаходишся?» Я мовчу, а він говорить: «Ти знаходишся в Управленні КГБ. Я підполковник КГБ Дубовий. Ти будеш говорити?» І далі: «І не такі були, заговорили!» Пішов. Я лежу у кутку і ловлю кожне слово, що говорять між собою офіцери, які сидять за столом. І ось один другому каже, що сьогодні ввечері у них заняття чеської мови. І далі, що вже повідомили Сталіну. Я зрозумів, що повідомили Сталіну про ліквідацію нашої групи. Тут раптово відкриваються двері, вбігає якийсь чин в шикарному мундирі. Вбіг і через другі двері вибіг. Але у нього був у руках планшет із жовтої шкіри. Я його відразу впізнав. Це був планшет нашого

командира «Криги». Я його впізнав по чорнильній плямі, яка на ньому була. Я лежав у кутку закутий, із заплющеними очима і офіцери не дуже звертали на мене увагу. Вони тихо розмовляли. Дальше я почув з їхньої розмови і зрозумів, що як брали «Кригу», то він ще зумів зубами вирвати із гранати запобіжне кільце. Так і сказав чекіст, вставивши тут москальського матюка, що щастя наше, а то всі загинули б.

Тепер, лежачи у кутку кабінету, я збагнув, чому так довго не повертався «Крига» і те, що він теж тут знаходиться. Мене засудили 8-го грудня 1951 року на 25 років. У «приговорі» було записано, що він «окончателный, обжалованию не подлежит». До суду мене тримали у одиночній камері. Після суду перевезли в так звану пересильну тюрму, або просто пересилку. Тепер вже тут я зустрів багато політв'язнів, з якими швидко познайомився і здружився. Від них багато чого довідався. Були тут такі, що недавно прийшли з волі. Вони мені розказали про «Кригу» і ще трьох друзів, яких засудили у Чорткові у жовтні на кару смерті через повішання. Ще мені сказали про газету «Вільне життя», де була опублікована стаття про цей процес. Ще тоді я собі постановив, як буду живий і вийду на волю, то обов'язково віднайду цю статтю. Тепер я це здійснив. Є така стаття, не одна, а дві, за 28 жовтня 1951 року і за 30 жовтня того ж року.

Ще мені люди на пересилці сказали, коли навесні 1951 р. зв'язкові з підгаецької групи прийшли зі зв'язку з Коропеччини і заквартирували у лісі, з ними заквартирувала інша група підпільників і між ними був провокатор. Під час перевірки пакунка стався вибух. От тоді стало зрозуміло, що зв'язкова лінія знаходиться у руках МДБ.

«Крига» – Іларій Сказінський, народився 1921 р. у с. Мшана Зборівського району Тернопільської області. Після закінчення гімназії навчався в Українській сільськогосподарській академії в Подебрадах у Чехословаччині, яку успішно закінчив. Член ОУН ще з довоєнних років.

На початку 1944 року «Крига» вступив до лав УПА. Незабаром його призначено політвиховником військової округи. На цьому місці він працював два роки – від 1944 року по 1946 рік. З 1947 року «Крига» окружний провідник ОУН Чортківської округи, яка входила до складу Подільського краю.

Впродовж довгих і важких п'яти років спільної праці і боротьби я завжди був з «Кригою». Не раз доводилося ділити з ним останній шматок хліба, вступати в бій з ворогом. «Крига» – відважний воїн і розсудливий командир, як людина справедливий, скромний, чесний. Він усього себе віддав святій боротьбі за волю рідного краю. Це був справжній лицар Української Національної Революції».

Спогади Ярослава Крисюка («Борис»)

«Друже Несторе! На жаль, я вже не зможу дати Вам вичерпної біографічної довідки про особу сл. п. Дмитра Малиника («Мартин»), але про те, що знав, постараюсь повідомити.

Так це був я на початку 90-х років у с. Вовківцях у сестри Малиника – Катрусі (чит. «За тебе, свята Україно». – Чернівці, 1998. – С. 321-322). Я думав, що від неї одержу якусь інформацію, з якої місцевості і хто була ця людина (якщо можна її ще так назвати), яка підсипала до їжі наркотичного порошку, внаслідок чого Малиника і з ним ще двох підпільників сонних пов'язали емдебісти і завезли в Тернопільське МДБ. Але у селі мені розповіли про те, про що я вже знав на початку 1952 р. у Львові на пересилці від одного політв'язня на прізвище Крук, який сидів в одній камері з Д. Малиником. Він, Малиник, розказував йому, що вони втрюх зайшли над ранком до однієї вчительки і та дала їм поснідати, підсипавши до їжі наркотичного порошку. Результат відомий. Але хто була та вчителька, хлопець не знав. Я тільки від нього довідався, що сл. п. Д. Малиник уродженець с. Вовківці Борщівського району Тернопільської обл., 1924 р.н., займав пост надрайонового провідника Бучацького, Коропецького, Золотопотіцького і Монастирського районів.

Я уродженець Золотого Потюку. Пов'язаний з національно-визвольним рухом з 16-ти років. В той час це був район. Мені районний провідник «Шрам» та районний СБ «Подоляк» доручили збирати біографічні дані про всіх посадових осіб району та оперативників МДБ, розповсюджувати підпільну літературу та листівки. Десь у 1948 р. на зустріч зі мною і провідником «Шрамом» прийшов надрайоновий провідник «Мартин» (Малиник Д. Я знаю його під цим псевдо, а не «Потап»). Від цього часу майже два роки ми з ним постійно зустрічались, коли я ще перебував на легальному

становищі. А коли мені прийшла повістка йти у сов. армію, я перейшов у підпілля, де вже у підпільних умовах з іншими друзями-підпільниками ділили долю і недолю порівну.

З 1950 р. на 1951 р. ми з надрайоновим «Мartiном» зиму зимували в одній криївці. А весною 1951 р. почалася розроблена емдебістами ліквідація українського революційно-визвольного підпілля при активній допомозі спеціально підготовлених провокаторів.

На Великдень 1951 р. у лісі над рікою Коропець біля с. Велеснів ми, декілька боївок, скромно відзначили, як тільки можливо в підпільних умовах, день Воскресіння Христового. Помолилися. Надрайоновий провідник виголосив промову на честь свята і побажав всім дожити до світлого дня здобуття УССД. Розділяли цю скромну святочну «трапезу» з нами окружний провідник пропаганди «Косач» (Мирослав Гук), окружний провідник ОУН «Крига» (Іларій Сказінський). Під вечір усі боївки порозходились по своїх теренах. Пішли з ними і всі три провідники – «Косач», «Крига» і «Мартин». Наша боївка залишилася на своєму терені. Тобто «Габ», «Орел» (Василь Василик) і я, «Борис» – Ярослав Крисюк.

Стріча з надрайоновим провідником «Мartiном» була назначена на 15 травня. Вона відбулася. Надрайоновий квартирував з нами більше тижня. На початку червня у нас була стріча з районним провідником Бучаччини «Шрамом». З «Шрамом» і відійшов від нас надрайоновий провідник «Мартин». Наступна стріча мала відбутися 30 червня зі «Шрамом», з яким повинен був повернутися до нас надрайоновий провідник. Ця стріча зі «Шрамом» 30 червня відбулася, але надрайоновий провідник з ним не прийшов. На наш запит, де провідник, «Шрам» відповів, що не знає, бо мав надрайоновий провідник по зв'язку прийти до «Шрама», а з ним уже до нас, зле, що до «Шрама» він не прийшов.

Ми призначили між собою стрічу на 26 липня. За той час районний Бучаччини обіцяв щось довідатися про надрайонового провідника, але «Шрам» вже не вийшов на цю стрічу, бо потрапив у засідку у с. Ліщинці Бучацького р-ну і там у бою загинув. Це був Бедрій Михайло, сотенний УПА, уродженець с. Новосілка Бучацького р-ну. 20 липня 1951 р. загинув, потрапивши в кагебівську засідку,

кущовий нашої боївки «Граб» у с. Дубенка.

24 вересня ми з «Орлом» потрапили в пастку, підготовлену емдебістами при допомозі провокатора «Мішки», до якого ми з «Орлом» вийшли на стрічу, а він сюди привів гарнізон. До того часу ми не знали, що він уже завербований емдебістський агент.

Другий провокатор під псевдо «Думка» аналогічним способом завів у підготовлену пастку і практично здав у руки кагебістів окружного провідника пропаганди Гука Мирослава – «Косача», колишнього визначного провідника ОУН на Закарпатті.

У 1947 р. він перейшов кордон до УРСР і в Галичині займав пост окружного референта пропаганди та редактора підпільної друкарні у Товстому.

Пrawdopodobно, і провідник «Крига» (Сказінський) став жертвою цього самого провокатора «Думки», бо обидва провідники мали вийти до нього на стрічу. Уже декілька років я займаюся розшуком цих провокаторів, але успіхи незначні. Про цей судовий процес, що відбувався у Чорткові у жовтні 1951 р. над Сказінським, Бегерським, Малиником і Поповичем, було опубліковано у тернопільській обласній газеті «Вільне життя» за жовтень 1951 р.

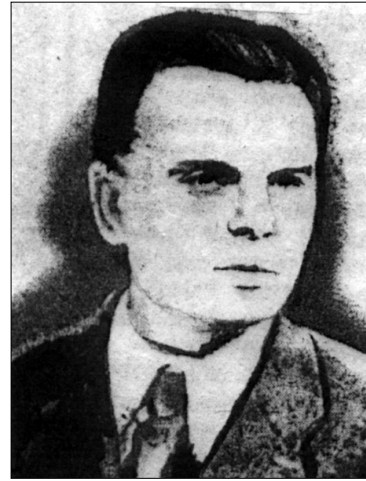
Мені недавно розповів мій друг, з яким ми партизанили, що він декілька років тому читав про цей процес у вищезгаданій газеті у Тернопільському обласному архіві. Однак, крім московської «блевоти» на учасників національно-визвольного руху, більш нічого не знайшов.

Фотографії Д. Малиника у мене немає, бо за правилами конспірації, особливо в останні роки підпільної боротьби, було заборонено фотографуватись або носити з собою будь-які родинні фотографії.

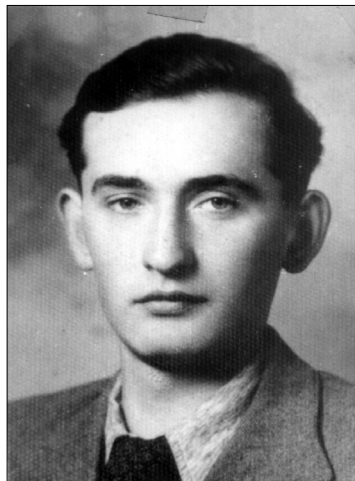
Коли я був у його сестри у Вовківцях, то я бачив на столі портрет сл. п. Малиника, але якось не випадало брати у неї портрет. Точної дати виконання вироку я не знаю».



Дмитро Малиник («Потан», «Мартин»). Н. 1921 р. у с. Вовківці Борщівського п-ту на Тернопільщині. Надрайонний провідник ОУН Бучацького р-ну. Виданий агентом «Думкою». Повішаний у грудні 1951 р. у Чорткові.



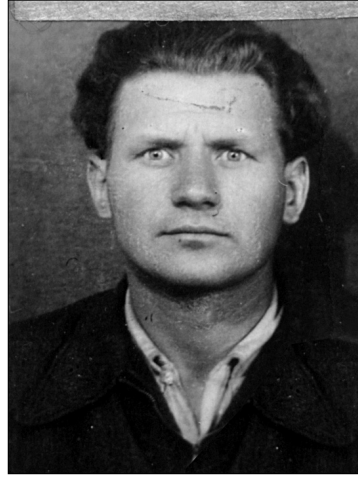
Іларій Сказінський («Крига»). Н. 1921 р. у с. Мшана Зборівського п-ту. 1949-1951 рр. – окружний провідник ОУН Чортківщини. Виданий агентом «Думкою». Повішаний у грудні 1951 р. у Чорткові.



Мирослав Гук. Н. 1920 р. у с. Павлокома Березівського п-ту (Польща). Референт пропаганди Чортківського окружного проводу ОУН. Виданий агентом «Думкою». Розстріляний 14 березня 1952 р.



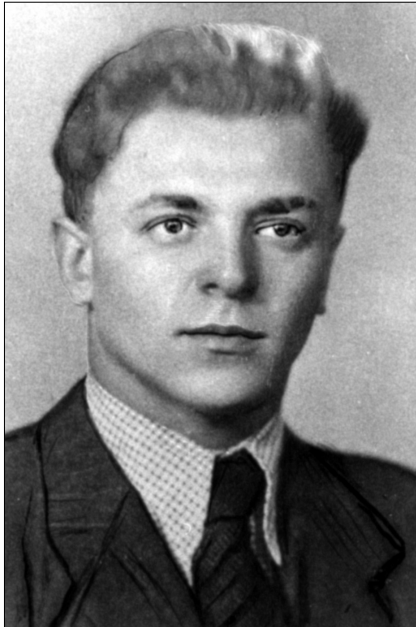
Михайло Ярчук («Клим»). Н. 1921 р. у с. Іванків Борщівського п-ту. Надрайонний провідник ОУН Чортківського надрайону. Виданий агентом «Думкою». Утік знову у підпілля. Через рік виданий агентом «Скобом» у Кам'янець-Подільській обл. Розстріляний 2 грудня 1952 р.



Іван Пінязь («Око»). Н. 1924 р. у с. Голгочі Підгаєцького п-ту. Референт СБ Чортківської округи (1944-1948 рр.) та Копичинського надрайону (1948-1952 рр.). Захоплений агентурою 8 листопада 1952 р. Політв'язень СРСР. Похований у рідному селі.



Івасиль Бей («Улас»). Н. у с. Литвинів Підгаєцького п-ту. Провідник ОУН Подільського краю і Осередньо-східних українських земель (ОСУЗ). Загинув 1952 р.



Василь Бучковський. Н. у с. Іване-Пусте Борцівського п-ту. Студент Львівського політехнічного інституту. Автор підпільних листівок, розповсюджуваних у Львові. Арештований агентурно. Політв'язень СРСР. Похов. у с. Мотовилівка Білоцерківського р-ну Київської обл.



Володимир Чубей. Н. у с. Іване-Пусте Борцівського п-ту. Студент Львівського політехнічного інституту. Розповсюджував у Львові підпільні листівки ОУН. Арештований агентурно. Політв'язень СРСР. Помер у червні 2011 р. Похов. у рідному селі.



Навчальний корпус Львівського політехнічного інституту.



Марія Мотичка
(дружина Івана).
Н. 1914 р.
Господиня хати, під
якою діяла підпіль-
на друкарня у смт
Товсте.
Політв'язень СРСР.



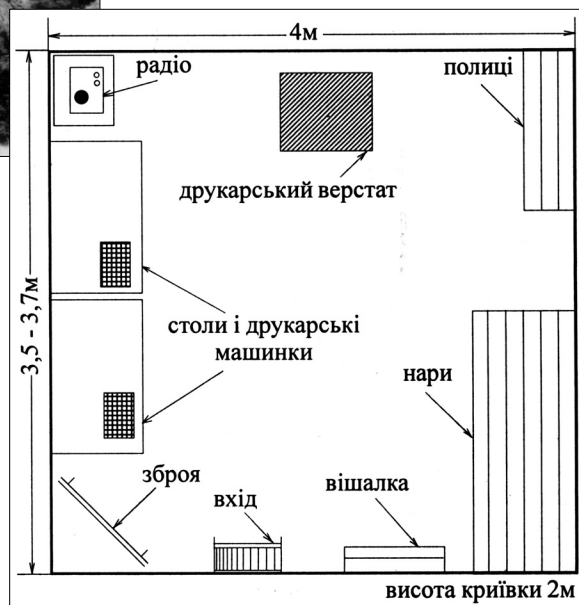
Іван Мотичка (1907-
1906) – господар хати,
під якою діяла
підпільна друкарня,
розконспірована діями
агента «Думки».
Політв'язень СРСР.



Орися Вугляр-
Мотичка (донька).
Співпрацювала з
підпільниками-
друкарями.
Політв'язень СРСР.



Хата Івана та Марії Мотич-
ків у смт Товсте під якою
розташовувалась підпільна
друкарня крайового проводу
ОУН ім. Ярослава Старуха
«Стяг». Розконспірована у
результаті агентурних дій
«Думки».



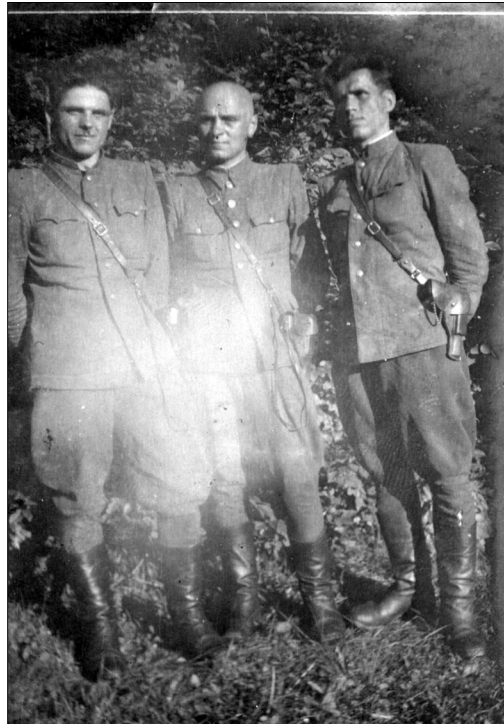
План друкарні.



«Комар».

Степан Слишинський («Комар»). Н. у с. Завалля Борщівського п-ту. Референт СБ Мельниця-Подільського р-ну. Зустрічався зі студентом Львівського політехнічного інституту Василем Бучковським та інструктував його, як виконувати підпільні листівки.

У центрі Іван Прокопишин («Бурлан») – організаційний референт крайового проводу ОУН «Поділля». Н. у с. Теляче Підгаєцького п-ту, заг. 6 листопада 1951 р. у результаті агентурної роботи МДБ.





Мирослав Вовк. Крайовий референт СБ («Єфрем»). Загинув 29 червня 1947 р. у результаті зради агента «Жара».



Ілля Білик («Лоза»). Н. 1919 р. у с. Купчинці Бережанського п-ту. Кущовий командир. Загинув 29 червня 1947 р. у результаті зради агента «Жара».



Василь Дусановський («Голенко»). Н. 1910 р. у с. Денисів Бережанського п-ту. Заступник крайового референта СБ «Єфрема». Загинув 29 червня 1947 р. у результаті зради агента «Жара».



Василь Мельник («Хмель»).
Н. 1927 р. у с. Кошилівці
Заліщицького п-ту. Друкар.
Застрелився під час
розконспірації друкарні.



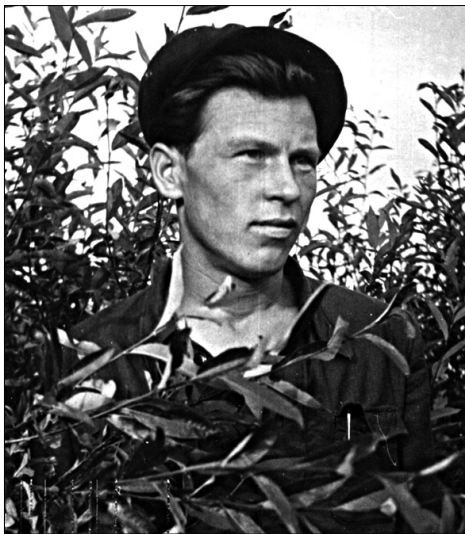
Петро Кіндрат («Внук»). Н. 1927 р.
у с. Зозулинці Заліщицького п-ту.
Підпільник. Виданий головою
сільської ради, агентом МДБ.
Застрелився 10 квітня 1951 р.



Михайло Ковба («Місько»).
Н. 1923 р. у с. Панасівка
Зборівського п-ту.
Зв'язковий ОУН. Виданий
агентом «Думкою».
Політв'язень СРСР.
(Сучасне фото).



Віднайдене місце поховання повстанців з друкарні крайового проводу ОУН ім. Я. Старуха «Стяга» у смт Товсте.



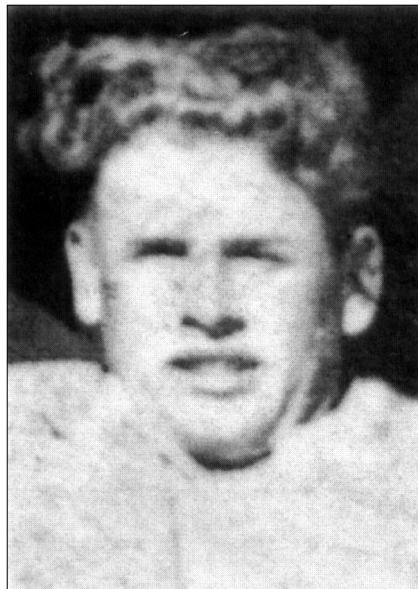
Василь Василик («Орел»). Н. 1930 р. у с. Жизномир Бучацького п-ту. Підпільник ОУН. Виданий агентом «Думка». Політв'язень СРСР.



Ярослав Крисюк («Борис»). Н. 1930 р. у смт Золотий Потік. Підпільник ОУН. Виданий агентом «Думка». Політв'язень СРСР.



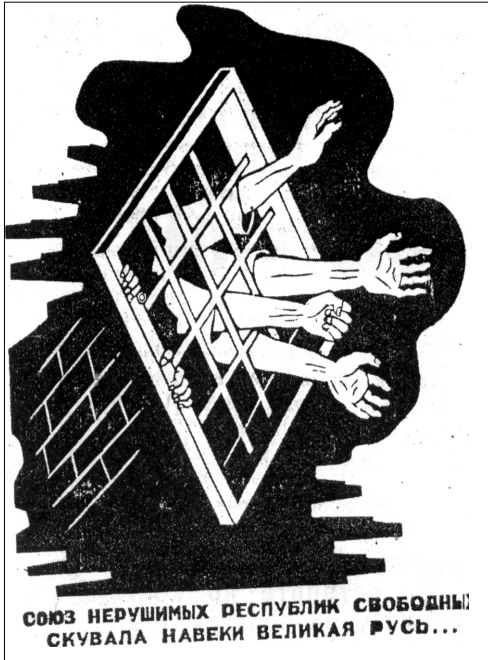
Броніслав Попович («Борис»). Н. у с. Березка на Перемишльщині (Польща). Підпільник ОУН. Схоплений за допомогою агента «Думка». Повішаний у Чорткові в грудні 1951 р.



Левко Бегерський («Дон»). Н. 1922 р. у с. Язловець Бучацького п-ту. Підпільник ОУН. Виданий агентом «Думка». Повішаний у Чорткові в грудні 1951 р.



Ярослав Косарчин («Байрак»). Н. 1919 р. у м. Бучач. Провідник ОУН Карпатського краю. Загинув 13 грудня 1951 р. у с. Сваричів Рожнятинського р-ну Станіславської обл.



**ГИМН УГНЕТЕННЫХ НАРОДОВ
СОВЕТСКОГО СОЮЗА.**

НАСИЛИЕМ ЖЕСТОКИМ РЕСПУБЛИК СВОБОДУ
ЗЛОДЕЙСКИ ЗАБРАЛА СОВЕТСКАЯ РУСЬ,
НО БУДЕТ РАЗРУШЕННЫЙ СИЛОЙ НАРОДОВ
НАСЛЕДНИК ЦАРИЗМА — СОВЕТСКИЙ СОЮЗ.

ДОВОЛЬНО ТЕРПЕТЬ НАМ НАСИЛИЕ, ОБМАНЫ,
КРЕМЛЕВСКОЕ РАБСТВО СМЕТЕМ МЫ В БОРЬБЕ,
ВПЕРЕД, ВСЕ НАРОДЫ, ВПЕРЕД НА ТИРАНОВ,
И СТАНЕМ ВЛАДЫКАМИ САМИ СЕБЕ!

СКВОЗЬ БУРИ И ГРОЗЫ МЫ ШЛИ ДО СВОБОДЫ,
НО ЛЕНИН СВОБОДУ НА ШТЫК НАНИЗАЛ,
А СТАЛИН НАС МУЧИЛ ЗА ВЕРНОСТЬ НАРОДУ
И В РАБСТВО КОЛХОЗОВ НАМ ПУТЬ ПОКАЗАЛ.

ДОВОЛЬНО ТЕРПЕТЬ НАМ НАСИЛИЕ, ОБМАНЫ,
КРЕМЛЕВСКОЕ РАБСТВО СМЕТЕМ МЫ В БОРЬБЕ,
ВПЕРЕД, ВСЕ НАРОДЫ, ВПЕРЕД НА ТИРАНОВ,
И СТАНЕМ ВЛАДЫКАМИ САМИ СЕБЕ!

МЫ С БОЕМ ВЫХОДИМ ИЗ РАБСТВА И ПЛЕНА,
ЗАХВАТЧИКОВ ПОДЛЫХ С ПУТИ МЫ СМЕТЕМ,
В БОРЬБЕ МЫ РЕШАЕМ СУДЬБУ ПОКОЛЕНИЙ,
— СВОБОДУ НАРОДАМ И ЛЮДЯМ НЕСЕМ.

ДОВОЛЬНО ТЕРПЕТЬ НАМ НАСИЛИЕ, ОБМАНЫ,
КРЕМЛЕВСКОЕ РАБСТВО СМЕТЕМ МЫ В БОРЬБЕ
ВПЕРЕД, ВСЕ НАРОДЫ, ВПЕРЕД НА ТИРАНОВ,
И СТАНЕМ ВЛАДЫКАМИ САМИ СЕБЕ!

Друк. ОУН ім. Яр. Старуха, 1949.

УКРАЇНСЬКІ КОЛГОСПНИЦІ!

Сталін та його кліка підготовляють новий імперіалістичний похід. Вони хочуть загарвати цілий світ. Для цієї підготовки і для забезпе- чення правлячої верхівки та їх посіпак предметами розкоші, їм потрібно з року в рік більше хліба, м'яса, масла й інших сільськогосподарських продуктів. Все це вони заплянували здобути коштом посилення експлуатації Вашої праці, коштом ще сильнішого закріпачення Вас у колгоспному ярмі. Вони запрягають Вас у борони, заставляють носити гній на колгоспні поля, копати їх. Вами подовнюють тяглову силу, яку сталінські й німецькі загарвники винищили в часі другої імперіалістичної війни й яка вигинула внаслідок «геніяльної» господар- ки Сталіна та його «сратників».

Колгоспниці! Тоді, коли Ви тягнете борони, носите гній, копаєте поля, жінки сталінських вельмож виліговуються на курортах Криму й Кавказу, роз'їжджають автомашинами, справля- ють балі за награвоване Ваше добро, спеку- люють. Вони користають з усіх благ природи й людських культурних надбань.

Колгоспниці! Досить звірських знущань ста- лінських посіпак над Вами й Вашими родина- ми! Досить, щоб партійні верховоди й мда-исти глушили з Вашої людської гідності! Сабот-уйте колгоспні роботи! Зривайте сталінські господарчі плани кожного дня й на кожному кроці! В цей спосіб прискорите розвал нена- висної сталінської імперії!

СМЕРТЬ СТАЛІНСЬКИМ БАНДИТАМ!
Хай живе вільне і заможне міноцтво в Укра- їнській Самостійній Соборній Державі!

Українські Повстанці

Друк. ОУН ім. Яр. Старуха, 1949 р.

**ЯК СТАЛІНСЬКІ ВЕЛЬМОЖІ ЗМУЩАЮТЬСЯ
НАД УКРАЇНСЬКИМИ КОЛГОСПНИЦЯМИ**

У с. Нігин Смотрицького р-ну колгосп- ниці тягали борони.
У с. Жабинці Оринінського р-ну кол- госпниці скопали лопатами 23 га кол- госпного поля.
У с. Великий Олександрів Вінковець- кого р-ну колгоспниці носили гній на колгоспне поле на віддалі 1 км. На один трудовень треба було ви- нести 8 раз.

/Кам.-под. обл., весна 1948 р./

Повстанські листівки з друкарні ім. Я. Старуха ("Стяга"), які поширювалися на території УПА-"Захід".



За Українську Самостійну Соборну Державу!

Воля народам! Воля людям!

ПЕРЕСТОРОГА!

Громадяни!
В боротьбі проти українського народу більшовицькі бандити стосують не тільки дикий терор, ає вліються до найбільших засобів підступу, до найефективнішого — пропаганди. Ви ж уже відомий не один такий підступ, але нивд винюче широз вил. Тому берітьесь!

Зараз нивд стосує такий підступ:
Один група енкаведистів заарештовує підозрілого зм громадянина і везе до району. Друга група енкаведистів, перебривши за по-встанців, по-дорозі відбиває арештованого. Арештований, думачи, що він насправду потрап до повстанців, дає їм і розказує про все, що він робив для підпілля і його збр. зм і підпільників. Коли ж арештований нічого не говорить, тоді перебрив за повстанців енкаведистів, закладають арештованого, що він сексот, б'ють його і про-зять розстрілом. Арештований, щоб виправдати себе, що він не сексот, розказує, як він допомагає підпільникам, хто до нього за-ходить, і все інше, що знає. Коли арештований вже все скаже, тоді перебрив енкаведисти розкривають себе і везуть вже арешто-ваного до району. Буває також так, що після того, як арештований вже про все розказав, тоді на перебрив енкаведистів «напо-вд» інша група енкаведистів. Стається страшний, перебрив енкаведистів енкаведистів, в арештований знов попадає до цих, що його арештували. Таким чном, арештований сам себе свить, аєм дає нивд готові зізнання на себе.

Мийперестеріть ємо Вас перед такими звільнюваннями. Пам'ятайте, що це підступ! Ніколи не розказуйте про підпілля перед людьми, яких добре не знаєте! Перед незнайомими не признавайтесь про Ваші зв'язки з підпіллям, щоб Вам не робили! Пам'ятайте, що справжні повстанці ніколи не виліють кого. Ви знаєте в підпілля, і хто до Вас заходить!
СМЕРТЬ БОЛЬШЕВИЦЬКИМ БАНДИТАМ!

1949

Українські Повстанці

КОЛГОСПНИКИ!

СТАЛІНСЬКІ ВЕЛЬМОЖИ ГОТУЮТЬСЯ ЗАБРАТИ У ВАС ВЕСЬ ХЛІБ. ВОНИ БУДУТЬ РОЗКОШУВАТИ НА ВАШОМУ ХЛІБІ, А ВИ ЗАЛИШИТЬСЯ ЖИТИ ВПРОГОЛОДЬ. ХЛІБ — ВАМ, БО ВИ ЙОГО ПРОДУКУЄТЕ! БЕРІТЬ ЙОГО! РОЗГАНЯЙТЕ ОХОРОНИ КОЛО КОЛГОСПНОГО ЗЕРНА! САБОТУЙТЕ МО-ЛОТЬБУ! ВИНИШУЙТЕ Й УШКОДЖУЙТЕ МОЛО-ТАРКИ! ЗНИЩУЙТЕ ЗАГОТСКЛАДИ І МАГАЗИНИ! ВИНИШУЙТЕ АКТИВНИХ ПАРТІЙНИХ НАГЛЯДАЧІВ, ПОГОНІЧІВ І ДОНОШИКІВ!

СМЕРТЬ СТАЛІНСЬКИМ ПРАБІЖНИКАМ!
ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНЕ КОРИСТУВАННЯ ПРАЦЮ-ЮЧИХ ПРОДУКТАМИ СВОЄ ПРАЦІ!
НА БОРТЬБУ ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ

Друк. ОУН ім. Яр. Старуха. 1949р.

Смерть Сталіну і його послуйникам!

Україні „стрибки“ і члени т.зв. охорон колгоспів

Московсько-більшовицькі нагарбники поневолили Україну і в постійно арешто-вувать розірвані енкаведисти українського народу, тобто наш національно-соціалістичний елемент і революційно-визвольний рух українського народу.

У цих захисно-бандитській роботі допомагають їм різної масті послуйники, вивидки українського народу, серед яких не останнє місце займають ви, члени т.зв. охорон колгоспів.

Ратуєте свою незарплатну шкуру, ви взяли від більшовицьких банкітів зброю на те, щоб допомогти їм поневоляти свій рідний український народ, гнати своїх братів у Сибір на довічне заслання, гнати їх на колгоспну пашину, грабувати у них мізерний дохід, арештувати і пильнувати українських жінок, розпочувати і де-корувати молярів, кончат, стріляти в людей оборонця українського народу — українських повстанців.

Служите „стрибки“, ви стали слугами і прихисниками кривавого м'яг-м'яг. Ви стали вільними невольниками. Ви заважали в тини катами, які в жорстокий спосіб викор-дували мільйони невольних людей — невольних мешканців СРСР, а тини розшугубили, які терором, невипуском праці і голодом держали у білому жаку перед ставною сторою криваво-колгоспників і чорноробітників, а тини садистами, які „по пла-чу“ мордували і вивалили без жалю наш рідний український народ.

Брате і неслухайтеся його нурани. Коли його мордувати дикі більшовицькі злоде-їни — не забувайте про останній день, коли можете спастись перед лицем свого на-роду, щоб дати звіт зі своєї ганяної, кривавої роботи, коли за ваші злочини карма-ти не справляють рука маршала правосуддя.

Перед справедливою карою руки вам не скритися ніде! Ваші пролятиї найкращі роботи вже почисали кін так, як і невольний народ — більшовиць-кий СРСР. Крім ваших пролятиї смерті не ніде на морі, а в наших пролятиї впа-де на нас і на ваші покоління.

Не ж задоволяйтеся ви, коли на вашого, кровожерного моляка рушить цілий світ, щоб розчавити його змілке кубло? Як тоді поглянете своїм зрадинським оком на бжес і наші воєнствені Україну?

Пам'ятайтеся, бо не знаєте, що робити!

„Скаменіться, будьте люди, бо лихо вам буде!“

Розкуйтеся напаром
Заковані люди — настане суд!”

Негайно порайте в пролятиї ворогом! Знищуйте катів на-роду — сталінсько-більшовицьких опрачників з м'яг і м'яг, які підло використа-ють вас проти відомих ваших братів! Гарячим вичинаєм допийте своє на-вернення до вічного народу!

Українські повстанці і весь український народ спільно за кожним вашим рухом навіть там, де ви цього найменше сподіваєтесь та ждуть нашого покаяння, щоб вам простили.

Личо не завернете з погубної дороги, то не знайти вам місця на землі перед викидами класної свесті і народною справедливостю. Підступу революцій твердий! Знищуйте нас — бандитів, якщо не похочете кривавого процесу!

Скаменіться, пона ще не пізно!
Не вайте зброю і вважайтесь демія!
СМЕРТЬ ЛАКЕМ КРИВАВОГО М'ЯГ І М'ЯГ — ПЛОУГАВИМ СЛУГАМ З „СТРЕ-ВІТЕЛЬНИХ“ БАНД!
ХАЙ ЖИВЕ ВІЗВОЛЬНА БОРТЬБА УКРАЇНСЬКОГО І ВСІХ ІНШИХ, ПОНЕ-ВОЛЕНИХ МОСКВОЮ, НАРОДІВ!
ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!
ХАЙ ЖИВЕ ВОЛЯ НАРОДАМ І ВОЛЯ ЛЮДИНІ!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ

Друкерня ОУН ім. Ярослава Старуха-СТІГА, 1949.

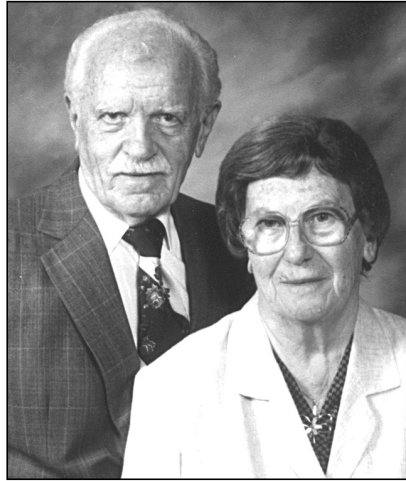
Листівки ОУН, виготовлені у друкарні ОУН ім. Ярослава Старуха («Стяга») у смт Товсте.

Перестороги ОУН щодо діяльності агентури МДБ.





Сучасна могила повстанців-друкарів з підпільної друкарні ОУН ім. Я. Старуха «Стяга» у с.мт Товсте.





Дмитро Гулей
фінансував
видання цієї
української
книги
**«ПОЦІЛУНОК ЮДИ
Агентурна робота
МДБ, МВС проти
ОУН, УПА»**
у пам'ять покійної
дружини Марії.
Торонто,
Канада, 2011 р.





Ділимося сумною вісткою з українською громадою, що 12 червня 2010 року, по тяжкій недузі, на 86-му році трудоволюбного життя, відійшла у вічність у Торонті найдорожча дружина і тета

БЛ. П. МАРІЯ ГУЛЕЙ

залишивши у глибокому смутку і горі чоловіка Дмитра і дочку кузена Ольгу Горейко з родиною, родину в Україні і сельчанку в Америці та багато приятелів і знайомих.

У світлу пам'ять Марії Гулей складаю \$2,000 на фонд розбудови «Гомону України».

Вічна їй пам'ять!

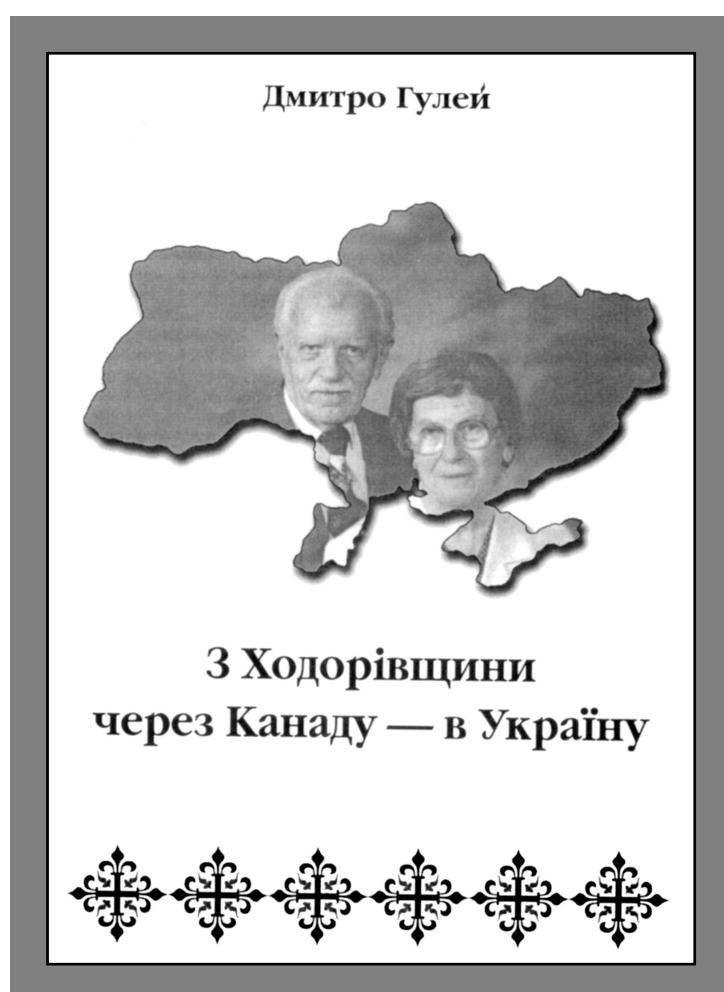
*Дмитро Гулей
Ольга Горейко*

* * *

Українські Державницькі Організації Канади і Видавництво «Гомін України» висловлюють щирі співчуття Дмитрові Гулеєві і родині та щиро дякують за пожертву в сумі \$2,000 на фонд розбудови «Гомону України».

Вічна пам'ять Марії Гулей!

На прохання мецената цієї книги Дмитра Гулея передруковуємо його спогади та публікації «З Ходорівщини через Канаду – в Україну», які віддзеркалюють складний життєвий шлях автора, що прослався з Ходорівщини на Львівщині у Канаду.



Обкладинка книжки Дмитра Гулея.

ЖИТТЄПИС ДМИТРА І МАРІЇ ГУЛЕЙ

Дмитро Гулей народився 30 жовтня 1919 р. у с. Отиневичі Жидачівського повіту Львівського воєводства, яке знаходилось у той час, як і вся Східна Галичина, у складі польської Речі Посполитої. Виростав у багатодітній родині на лоні чудової галицької природи, якою славилась Ходорівщина.

Коли підріс, батьки віддали Дмитра на навчання до української школи в недалекому Ходорові, але за браком коштів змушені були передати до польської державної школи, де закінчив сім класів.

Потім рік навчався у торговельній школі, прагнув вступити до Рогатинської гімназії, та матеріальні обставини назавжди поховали мрії юнака.

Зате, коли в Отиневичах організувалась бібліотека при читальні «Просвіта», перечитав усі її книжки та почав цікавитись націоналістичною ідеологією.

Напередодні більшовицької окупації Східної Галичини 1939 р. вступив до юнацтва ОУН. У 1940-1941 рр. керував районною структурою юнацтва. У листопаді 1940 року потрапив під советську мобілізацію до червоної армії. Лише збігом щасливих обставин врятувався й залишився живим від репресій НКВС.

Під час німецько-советської війни Дмитро Гулей продовжував працювати у юнацтві ОУН: копали криївки, збирали й ремонтували зброю, розповсюджували повстанські листівки й готувались до збройних виступів проти німецького нацизму.

В 1943 р. під час облави у поїзді на шляху до Львова Дмитра схопило гестапо. Завдячуючи, що мав у кишені чужі документи, залишив-

ся живим, але звідти його направили на каторжну роботу у вугільну шахту м. Гамм у Північній Вестфалії III Райху.

Після капітуляції Німеччини виїхав у пошуках кращої долі до Канади, де з подвійною енергією включився до активного громадсько-політичного життя. Став активним членом Ліги Українців Канади, Спілки Української Молоді, Пласту, відділу Антибільшовицького Блоку Народів та інших організацій. Після смерті дружини Анни одружився з Марією (з дому Чорній), яка втратила чоловіка Петра.

Народилася Марія 8 жовтня 1924 р. у с. Закомар'я Золочівського повіту на Львівщині. У хуртовину Другої світової війни вивезена гітлерівцями до Німеччини на роботу. Упродовж усього свого життя працювала в багатьох українських громадських організаціях для добра майбутньої вільної України.

Дружина Марія Гулей продала свій попередній будинок і за ці гроші з чоловіком Дмитром створили «Культурно-освітню фундацію Марії та Дмитра Гулей».

Фундація фінансувала у 1983-1986 рр. видавництво часопису «Украпрес», якого вийшло 33 примірники; 1986 р. видала велику гарну книгу «Українська народна творчість»; 1993 р. перевидала збірник Номиса «Українські приказки та прислів'я»; 1994 р. Дмитро Гулей написав і видав книгу власних спогадів «З Ходорівщини через Канаду в Україну»; 1999 р. подружжя оплатило вихід у світ книги Романа Рахманного «Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919-1939 роки)»; 2000 р. перевидали працю Василя Лаби «Не пийте, хлопці, Вкраїна плаче» та фінансували дослідження з історії сіл Отиневичі, Городище Королівське, Городище Цетнарське, Закомар'я, райцентру Пустомити та інших; 2003 р. оплатили книги «Сто гагілок Львівщини» та драму Петра Мірчука «Марко Проклятий»; 2004 р. Фундація підтримала коштами видання Петра Мірчука «Нариси історії ОУН» та кандидата історичних наук Нестора Мизака «За тебе, свята Україно», присвячену Бучацькому повіту Тернопільщини у визвольній боротьбі ОУН, УПА, 2006 р. фінансували п'ятий том «За тебе, свята Україно» присвячений Кам'янець-Подільській області у визвольній боротьбі ОУН, УПА.

Марія і Дмитро Гулей направили до львівських вищих навчальних закладів та наукових бібліотек сотні цінних видань, фінансово підтримують молодих студентів у їх наукових дослідженнях у галузі

україністики. Дмитро Гулей часто виступав зі статтями на сторінках канадської україномовної преси з різних проблем минулого, сучасного й майбутнього України.

Подружжя Марія і Дмитро Гулей – це патріоти-українці, про яких варто зголосити світові словами відомого мецената Євгена Чикаленка: «Вони захоплюються українськими справами не тільки до глибини душі, а й до глибини кишені». Хай же історія України навечно вигаптує їхні славетні імена золотою ниткою на синьо-жовтому прапорі української нації.

44 ПРАВИЛА ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТА

Невмируща воля Української Нації, що казала Твоїм предкам завойовувати світ, водила їх під мури Царгороду, поза Каспій та Вислу, здвигнула могутню Українську Державу, мечем і плугом зазначала границі своєї владарности, в боротьбі проти орд сповняла історичну місію України, що проявлялася в державницьких чинах і творчих замірах Великих Гетьманів і Геніїв, що піднялися з руїни до нового революційного чину й державного будівництва, що посягає тепер владно по нове життя і творить могутню епоху Українського Націоналізму й наказує Тобі: Встань і борись! Слухай і вір, здобувай і перемагай, щоб Україна була знову могутня, як колись, і творила нове життя по власній уподобі і по своїй волі.

1. Приймай життя як героїчний подвиг і здобувчий чин незламної волі та творчої ідеї.

2. Найвищим Твоїм законом і Твоїм бажанням є воля й ідея Нації.

3. Будь гідним виконавцем заповітів великих синів Твоєї Нації і борись та працюй для великого майбутнього.

4. Твоїм найбільшим добром і Твоєю честю є сила і велич Твоєї Нації.

5. Залізна дисципліна супроти Ідей та Проводу й обов'язок праці є Твоєю чеснотою.

6. Пам'ятай, що Україна покликана до творення нового життя і тому працюй для її могутности й розвитку.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

7. Плекай духа волі й творчости, неси всюди ідею Правди України і закріплюй в життя її історичну місію.

8. Твоєю найбільшою любов'ю є Українська Нація, а Твоїми братами всі члени української національної спільноти.

9. Будь вірним Ідеї Нації на життя і смерть і не здавайся, хоч би проти Тебе був увесь світ.

10. Красу і радість життя вбачай у невинному стремлінні на вершини духа, ідей і чину.

11. Могутній Бог княгині Ольги і Володимира Великого жадає від Тебе не сліз, ані милосердя чи пасивного роздумування, але мужности й активного життя.

12. Знай, що найкраще віддаси Богові почесь через Націю та в ім'я Нації чинною любов'ю до України, суворою мораллю борця та творця вільного державного життя.

13. Здобувай знання, що допоможе Тобі опанувати світ і життя, піднести Україну й перемогти ворогів.

14. Будь свідомий того, що Ти є співвідповідальним за долю цілої Нації.

15. Пам'ятай, що найбільшим злочином є шкодити своїй Нації.

16. Твоїми ворогами є тільки вороги Твоєї Нації.

17. З ворогами чини так, як цього вимагає добро і велич Твоєї Нації.

18. Знай, що найкращою ознакою українця є мужній характер і вояцька честь, а охороною – меч.

19. Постійно пізнавай, удосконалюй себе, і здобудеш світ і життя.

20. Знай, що світ і життя – це боротьба, а в боротьбі перемагає той, хто має силу.

21. Тоді Ти повна людина, коли перемагаєш себе і світ і постійно стремиш на вершини.

22. Знай, що в боротьбі перемагає той, хто не заломлюється невдачами, але має відвагу піднятися з упадку й завзято змагає до цілі.

23. До перемоги треба витривалости й постійного зусилля в діянні й боротьбі.

24. Кожночасно будь готов на найбільший чин, але при тому не занедбуй щоденної праці.

25. Будь першим у боротьбі й перемогах життя, щоб здобути для Нації вінець перемоги.

26. Живи ризиком, небезпеками і постійним змагом, а погорджуй всякою вигодою та спокійним життям філістра.

27. Радо й без нарікань виконуй покладені на Тебе обов'язки, щоб власною працею і наявними вартостями здобути собі право на провідництво.

28. Пам'ятай, що провідництво вимагає постійних трудів і великих зусиль.

29. Будь сильним і незламним навіть в обличчі смерті і всяких терпінь.

30. Став гордо чоло небезпекам, а на удари життя відповідай збільшеним зусиллям праці й боротьби.

31. Пам'ятай, що милостиню приймає тільки немічний прошак, що не може власною працею і власними вартостями здобути право на життя.

32. Не покладайся на нікого. Будь сам творцем свого життя.

33. Будь скромним і шляхетним, але знай, що означає слабкість і покора.

34. Співчуття з велетнями духа Тебе підносить, а співчуття з підлими і безхарактерними людьми ослаблює. Подай братню руку тим, що хочуть, як і Ти, йти на верхів'я.

35. Не завидуй нікому. Приймай те, що здобудеш власною працею й вартістю.

36. Будь товариським. Зав'яжуй побратимство духа, ідеї і зброї в житті, праці й боротьбі.

37. Зв'яжуй тісно своє життя з життям Нації. Віддай Україні свою працю, майно, кров.

38. Гидуї всякою лицемірною облудою і хитрим фальшем, але перед ворогом укривай таємні справи і не дайся заманути в наставлені сіті, для здобуття ж тайни від ворога вживай навіть підступ.

39. Шануй жінок, що мають стати Тобі товаришками духа, ідей й чину, але гидуї розгнуданими.

40. Ціни високо материнство, як джерело продовження життя. З Твоєї родини роби кивот чистоти Твоєї Раси і Нації.

41. Люби й опікуйся дітворою, як молодістю майбутнього Нації.

42. Плекай фізичні сили, щоб тим видатніше працювати для своєї Нації.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

43. Будь точним. Вважай за витрачену частину життя кожна хвилину, що пройшла без діла.

44. Що робиш, роби совісно й так, якби воно мало остатися вічно й мало стати останнім і найкращим свідоцтвом про Тебе.

На кров і славу пам'ять Великих лицарів, в ім'я майбутніх поколінь все і всюди засвідчуй чином вірність і любов Україні. Неси гордо й непохитно прапор Українського Націоналізму, високо цінуй й шануй честь та ім'я Українського Націоналіста.

ВІД УПОРЯДНИКА

Так склалося, що перше видання цієї брошури у вигляді книжечки кишенькового формату появилось у Дрогобичі 1994 року. Але видавництво через недогляд або з інших міркувань випустило ряд думок автора з тексту його спогадів і це не давало йому спокою, бо вважав, що його думки мають бути донесені до земляків у такому вигляді, як були викладені. Так виникла ідея перевидання спогадів, яка реалізована у цій брошурі.

Моє знайомство з п. Гулеєм відбулося вже після того, коли вийшла книжечка його спогадів, в якій була поміщена і моя коротка історична розвідка про село Отиневичі. Ми ніколи не бачилися особисто, але з надісланих мені листів постать Дмитра Гулея постає немов тверда скеля, яка прорізає морські хвилі життєвої суєти й марноти і мов маяк служить дороговказом заблуканим морякам. По його життєвій позиції можуть звиряти своє життя ті, що стали на службу українській ідеї. Його вірність ідеалам боротьби за УССД є не декларативною, а підкріпленою низкою добрих справ, в які вкладав не тільки добрі слова, а велику працю своїх рук. Підтримуючи матеріально українські видання, він тим самим поширював і помножував українські ідеї, прокладаючи їм шлях до українських душ.

Мабуть, його у повній мірі стосуються Шевченкові слова:

Ми не лукавили з тобою,

Ми просто йшли; у нас нема

Зерна неправди за собою.

І в його рядках чується гірка правда, яка не втратила своєї актуальності від того, що написані вони близько двох десятиріч років тому. Таврує пан Дмитро розбрат політичний і релігійний, який панував серед української діаспори, а тепер постав і в Україні. В наших людей справді «є на все – і на тютюн, і на пиятику, на прийняття, на весілля..., але на добру українську пресу, журнал, книжку і всяку українську справу і діяльність – то треба до них скиглити, просити і апелювати». Однакова українська ментальність і в Канаді, і в Україні. Тому залюбки купляємо російськомовну барвисту пресу, а при нагоді патріотично скиглимо про нову хвилю русифікації України, і таємнича «чорна рука» діє у нас непогано, сіючи недовір'я у власні сили та послаблюючи нашу державу. Так, як у Канаді сіяла непорозуміння між українцями. Тобто написане Д. Гулеєм зберігає свою актуальність для українців.

Здавалося б, що людині його віку з серйозними проблемами зі здоров'ям уже варто було б спокійно займатися консультаціями з лікарями, але той дух «відвічної стихії», з яким запізнався у молоді роки, постійно тримає його на посту вартового інтересів Української Держави. Це той дух, «що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю», як писав наш пророк І. Франко. Таким виховали його батьки та навчання в доброго українського педагога Д. Гулея в Городищі Королівському. Таким виховала його ОУН.

В процесі нашого спілкування він проявляє неослабний інтерес до України та її розвитку. Наприклад, у листі від 7 липня 2000 року п. Дмитро пише: «Я маю перед собою «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», який підписали в Києві 31 травня 1997 року президенти Кучма та Єльцин. Там є 41 стаття, де між іншим написано, що Високі Договірні Сторони сприятимуть створенню рівних можливостей для вивчення української мови в Росії та російської мови в Україні та її функціонування у галузі культури, літератури, мистецтва, масової інформації, туризму і спорту, телебачення і радіо в Україні – російською мовою, в Росії – українською мовою. І ми бачимо, що росіяни в Україні мають це усе, а українці в Росії – дуже мало або нічого. Тому президент Кучма, який підписав цей договір, весь український уряд і всі українські патріоти

мусять робити домагання і тиск до російської сторони, щоб українці в Росії мали це все, що мають росіяни в Україні. І тут якраз напрошуються і підходять слова великого Шевченка, які недавно в Києві повторив американський президент Клінтон: «Борітеся – поборете, вам Бог помагає, за вас сила, за вас воля і правда святая». Гірка правда!..

А в листі від 9 січня 2001 року він розвинув далі свої думки, що виникли під впливом статті Олексія Коновала «Чи не час демонструвати», поміщеної в часописі «Свобода» (ч. 43/2000). У ній автор слушно критикує наші українські порядки, пасивність влади, панування російської мови. Пан Дмитро на те радить: «Тепер українською мовою у школах України навчається лише 21 відсоток школярів, а ми мусимо зробити так, щоб було навпаки, щоб українською мовою навчалися 79 відсотків і багато більше. Наші президенти Кучма і Кравчук мусять виправити свої помилки, якщо хочуть залишитися в історії чесними українськими президентами і патріотами. Вони повинні разом з усіма чесними українськими патріотами зробити все можливе, щоб з усіх українських урядів повиганяти зайців, яничарів, злодіїв, брехунів і всяких спекулянтів. Там повинні працювати українські патріоти, яким добро рідного народу та держави лежить глибоко в серці і душі. Рівнож зробити все можливе, щоб ці всі величезні мільярди, вкрадені в українського народу і держави та поміщені в закордонні банки, були повернуті в Україну. За ці гроші треба побудувати багато різних фабрик, щоб всі мали роботу в Україні, а не їздили на непевну і небезпечну роботу в Італію, Чехію, Грецію, Росію, Польщу, Ізраїль чи інші країни. Треба так зробити, щоб з інших країн приїжджали на роботу в Україну. Тоді економічний та життєвий рівень в Україні покращиться, люди будуть задоволені життям у своїй вільній державі на рідній землі! Відновлення свідомої України можна досягнути шляхом перевиховання українців. Їм треба прищеплювати любов до рідної мови, культури, історії, літератури, розвивати україномовність, видавати українські книжки і газети, спілкуватися між собою виключно українською мовою, в українських радіо- і телепередачах висвітлювати теми українського патріотизму. Треба заборонити комуністичну партію, яка діє проти української держави, а винуватих притягнути до відповідальності. Настав час переіменування міст Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Кіровоград та

інших, як рівнож вулиць, містечок та сіл з подібними чужинецькими назвами. Мусимо жити і працювати під кличами: 1) В українській державі – українська мова, в Росії – російська; 2) З Росією хочемо жити мирно, по-сусідськи, але не хочемо знову стати рабами Росії на своїй рідній землі».

З болем серця він помічає, що з розвитком незалежної України на поштових штемплях листів, які надходять йому з України, замість українських написів з'являються написи латинкою. Що це? Невже сліпі поступки Заходів недолугих українських чиновників? Просить вияснити цю справу і повідомити йому. Отже, досі болить його душа за Україну та її долю. Він відчуває себе її незмінним вартовим. Яка глибока синівська вірність!..

Якби кожна українська родина виховувала дітей такими, як п. Дмитро Гулей, справа розбудови і зміцнення нашої держави була би в надійних руках. І тоді не треба було б скиглити, що у нас того нема, й іншого нема. Кожному треба будувати Україну в своєму серці і плекати патріотичний дух у своїй родині. Хай думки Дмитра Гулея цьому допомагають.

Василь Лаба

СЛОВО ПРО «СПОМИНИ...»

п. ДМИТРА ГУЛЕЯ

„Спомини» Дмитра Гулея про життя і громадсько-політичну діяльність українців Прикарпаття, зокрема у селі Отиневичі та сусідніх селах, що на Ходорівщині у Львівській області Західної України, мають важливе пізнавальне і виховне значення. Автор докладно висвітлює умови і діяльність національно свідомих українців у важкі часи польської і советської окупації, вказує конкретні імена й прізвища організаторів і учасників просвітньої діяльності, творення ними гуртків і товариств для збереження й розвитку національної свідомості людей цього краю.

У спогадах простежується участь і самого автора у громадсько-політичному житті Ходорівщини, хоча докладно він на цьому не наголошує. Його діяльність у просвітницькій та громадсько-

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

політичній площині на Прикарпатті цілком підтверджує святі слова нашого Великого Генія і Пророка Тараса Шевченка:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України...

Власне такі люди, українські патріоти, як п. Дмитро Гулей, його сучасники і попередники, зуміли зберегти й розвинути національну культуру і мистецтво, українську національну ідею та передати своїм нащадкам.

Дорогий читачу! Із «Споминів» Дмитра Гулея ти дізнаєшся про своїх предків, їх невтомну і здебільшого небезпечну для них самих працю задля збереження й відродження української нації, становлення і розбудови української соборної незалежної держави. Співстав їх звитягу у визвольних змаганнях з поневолювачами і теперішнє своє буття та розуміння істини нашого нинішнього етапу політичного, економічного та соціального розвитку. В усі часи нас вороги переробляли на свій лад, намагаючись зробити українську землю і її народ своїм придатком. Нас паплюжили, цькували один на одного, робили нас нашими ж ворогами. Ми не змирилися з чужинецькою ідеологією, традиціями та культурою, і ми як нація зберегли себе, бо в нас з прадавніх часів було і є все своє, не гірше, а в багатьох аспектах досконаліше, ніж чуже.

Зміст і ідея «Споминів» Дмитра Гулея й полягає в тому, щоб донести до широкого загалу читачів сутність та умови боротьби за визволення українського народу на конкретній ділянці нашої землі. Сам Дмитро Гулей є знаним українським патріотом. Усі свої духовні та фізичні зусилля він спрямовує на збереження і розвиток української мови та культури. Його видання «Українська народна творчість», «Українські народні прислів'я, приказки та інше» отримали високу оцінку серед українських читачів. Це було відзначено і на українському радіо в радіопрограмі «Слово». Дмитро Гулей за свої власні кошти надіслав і далі надсилає для українських бібліотек в Україну багато політичної, публіцистичної, релігійної та художньої літератури, в тому числі й для наукової бібліотеки Львівської державної академії ветеринарної медицини, про що також неодноразово з подякою відзначалося у пресі.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Він створив особистий 100-тисячний фонд для україномовних студентів університетів України, відсотки з якого можуть використовуватися для національних українських видань. Дмитро Гулей бере посильну участь у багатьох українських патріотичних та громадських організаціях в діаспорі, є постійним дописувачем газети «Гомін України», що виходить у Торонто. Він також у міру своїх можливостей надає їй грошову допомогу.

Слід відзначити, що вся його теперішня діяльність тісно пов'язана з його дружиною п. Марією, яка в Торонто організувала гурток української вишивки та благодійну організацію для потребуючих.

Слава справжнім українським патріотам-героям не лише на полі бою, але також у звитяжній щоденній праці.

Степан Марич

НЕЗГАСНА ЛЮБОВ ДО УКРАЇНИ

Утвердження об'єктивної історичної пам'яті народу, відтворення сторінок славної героїчної і виснажливої боротьби українців за свою державність, чільне місце в якій посідають мужні звитяги ОУН-УПА, – важлива складова частина сучасних процесів державотворення. На прикладах безстрашної борні тривалого періоду новітньої української національної революції сформувалися нинішні покоління, до них має бути прикута увага наступних генерацій нашого народу. «Знайте, що такої героїчної доби взагалі не знає історія людства, – говорив генерал Тарас Чупринка (Роман Шухевич). – На героїзмі УПА і визвольно-революційного підпілля будуть виховуватися нові українські покоління».

У звитяжних битвах освяченого кров'ю згаданого періоду важлива роль належить галицькому П'ємонту, в тому числі Ходорівщині. Її масову участь прославили: Зенон Пеленський – уродженець Ходорова, один із засновників ОУН, головний редактор тижневика «Свобода» та щоденника «Новий час», учасник Великого збору Української Головної Визвольної Ради, активний громадсько-політичний діяч на еміграції; Петро Олійник (с. Молодинче) – відомий організатор Крайового проводу ОУН, відважний командир

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

УПА; Богдан Прокопів (с. Дуліби) – особливо діяльний член ОУН, референт Служби Безпеки Крайового проводу цієї організації; Микола Левицький (с. Молодинче) – активний діяч ОУН, політв'язень польських тюрем, референт служби пропаганди в структурах ОУН-УПА; Дмитро Слюзар (с. Бортники) – енергійний член ОУН, у 1943-44 роках обласний провідник, з липня 1944 до грудня 1945 року – Крайовий провідник ОУН.

Багато вмінь, хисту, сміливості і саможертвності вклали у визвольну боротьбу на теренах краю Дмитро Гулей (с. Отиневичі), Йосип Сирота, Петро Марків (с. Букавина), Зеновій Мельничин (с. Молотів), сотні інших відомих і безіменних героїв безстрашного бойового підпілля. Сьогодні Дмитро Гулей, шановний ветеран легендарних змагань за незалежну Україну, проживає в Канаді. Проте душею і серцем Він завжди лине на рідну Батьківщину, постійно відтворює в пам'яті милі серцю дитячі та юнацькі роки, душевну тягу до ОУН, яка найбільше виражала інтереси соборної України, вела широкопланову культурно-просвітницьку роботу серед населення, давала нестримний поклик до повстанської боротьби.

В наш час пана Гулея полоняють не лише спогади про ці буремні роки, вболівання і туга, а, насамперед, щирі поради нашої суверенній державі та її народу. Вони єднають Його з нами міцними зв'язками. Він багато пише, видає літературу, спонсорує випуски потрібних видань, постійно надсилає книги нашим читачам. Його дарунки прикрашають книгозбірні багатьох Його друзів та знайомих, а також бібліотек рідного села, Ходорова, Дрогобича, Львова та інших місцевостей.

Міцні і тривалі контакти єднають пана Дмитра та його дружину пані Марію з Львівською державною академією ветеринарної медицини ім. Степана Гжицького. Шановне подружжя не лише відвідувало академію, але й неодноразово надсилало їй значну кількість надзвичайно цінної літератури, яку з великим інтересом читають студенти, професорсько-викладацький корпус, співробітники та гості навчального закладу.

Вихід у світ нової книжки добродія Дмитра Гулея – переконливий доказ вагомих потенціальних можливостей автора, бажання залишити помітний слід у літературі, збагатити змістовні взаємини між Україною та Канадою, світовою українською діаспорою. Вона ще

більше єднатиме українців, допомагаючи їм долати труднощі на шляху розбудови і зміцнення суверенної України, зростання її авторитету на міжнародній арені.

Ми гордимся паном Дмитром – нашим славним земляком. Щиро йому вдячні за гідний захист не лише рідного і близького Придністров'я, але всієї великої України. Від усього серця зичимо йому творчої наснаги, подальших пошуків, нових змістовних патріотичних епізодів життя, міцного здоров'я і многая-многая літа. Нехай його велика любов до України ніколи не згасає.

Михайло Брик, професор,
заслужений працівник народної освіти України

ЩИРИЙ УКРАЇНЕЦЬ, СПРАВЖНІЙ ПАТРІОТ

Попри рідних і близьких, доля кожному із нас створює в житті безліч ситуацій для знайомства з до того не знайомими людьми, одні з яких стають друзями, товаришами чи добре знайомими, з іншими стосунки є не більш як миттєвими або короткочасними.

Судилося долею і мені запізнатися, правда, заочно з людиною, про яку я раніше ніколи нічого не чув і не знав і яку насмілюся називати моїм добрим знайомим і одноступцем. Сталося це зовсім випадково (а може, й закономірно) влітку 1997 року, коли старший викладач нашої академії п. Степан Марич подарував мені книжку «Українські приказки, прислів'я і таке інше». Даруючи цю фундаментальну збірку українського фольклору, пан Марич сказав, що її з власними доповненнями і власним коштом перевидав п. Дмитро Гулей, наш земляк, який зараз живе в далекій Канаді. Більше того, продовжував він, чималу добірку цих книжок п. Гулей надіслав в Україну для бібліотек середніх шкіл і вищих навчальних закладів, у тому числі й для наукової бібліотеки нашої академії.

„Он як, – кажу. – Так про цю людину мусить знати вся академія. Його особистість, його життя, дії і вчинки є надто повчальними для нашого студентства, мають величезне значення для виховання нової генерації українських фахівців». Невдовзі в академічному часописі «Світ академії» під числом 11 (27) у липні 1997 року була видрукувана

моя стаття про п. Гулея з його та його дружини Марії спільною фотографією, що мала назву «Щирий українець».

Багато хто може подивуватися назві статті, зокрема епітету «щирий» до слова українець. У тому, що п. Гулей є українцем, ні я, ні хтось інший, думалося мені, не може сумніватися. Таких українців є мільйони. А ось чи щирі українці вони? Тут для сумнівів, на жаль, є більше ніж достатньо підстав. Вживши це словосполучення, я хотів підкреслити, що воно є всеохоплюючим мірилом найвищого вияву національної свідомості та громадянської позиції українця, які мають першість у його особистому житті.

Словосполучення "щирий українець" у моєму розумінні асоціюється із таким словосполученням, як «справжній патріот». Бо різні є патріоти України. Знову ж таки мушу сказати, на жаль, бо аж занадто багато різних їх є серед нас. Та задля справедливості мусимо визнати, що серед їх строкатого розмаїття все-таки чисельно переважають ті, хто не хизується своїм ура-патріотизмом, не б'є себе в груди, покриті вишиванкою, галасуючи на всіх перехрестях, що він найвіддаленіший син свого народу, а ті, хто спокійно і розважливо, без самовихвалання і крику, щохвилино, щоденно і щорічно впродовж довгих років свого життя, незалежно від того, де він перебуває: чи то на рідній землі, чи далеко за морями-океанами, куди його закинула за щирю любов до рідного народу зла доля, наполегливою працею, потугою свого інтелекту, матеріальною підмогою все робить для того, аби українська нація усвідомила священність, соборність і незнищенність власної душі, перейнялася гордістю за свою тисячолітню величну культуру та героїчну історію, спромоглася через усілякі тимчасові нестатки і біди напружити свої сили для розбудови, становлення й процвітання віками виборюваної держави, що має таку милозвучну назву Україна.

З цієї великої когорти щирих українців, справжніх патріотів своєї землі, маємо всі підстави виокремити п. Дмитра Гулея, який не з власної волі змушений був замешкати в Канаді. Будучи фізично відірваним від України, він душею завжди був з нею і, не покладаючи рук, усе робив для того, аби український народ, перебуваючи в складі колишнього Радянського Союзу, не зневірився у змаганнях за свою незалежність та державність. Він всіма силами разом зі своїми однодумцями підтримував його духовно і морально. На щастя, його

старання не пропали марно. І ось тепер, коли Україна як самостійна, суверенна і незалежна держава остаточно утвердилася в колі держав світу, п. Гулей, радіючи разом з нами цій історичній справедливості, міг би вважати свою місію закінченою. Але ні!

Маючи великий життєвий досвід і добре знаючи героїчну, але гірку історію українського державотворення, розуміючи усі неминучі складнощі спинання на ноги молодій державі, Дмитро Гулей знову в лавах будівничих України. Де можна грошовими внесками, а більше друкованим словом – книжками і журналами з нашої історії та культури, які він безкоштовно пересилає в Україну для поповнення бібліотек військових частин, середніх шкіл і вищих закладів освіти, аби ми могли, читаючи їх, глибше пізнати самих себе, свою минувшину і впевненіше дивитися в нашу прийдешність.

Жодна з цих книг, що видані за кордоном, не відома нам, бо в часи попереднього режиму їх пересилання в Україну було неможливим.

За неповні останні три роки наша академія отримала від п. Гулея понад 160 вельми цінних книг, що вийшли друком у Канаді, США та країнах Західної Європи, в яких висвітлюються героїчні події національно-визвольних змагань українського народу за свою свободу і незалежність, патріотична діяльність українських організацій у діаспорі, видатні постаті нашої історії, літератури і мистецтва, які ми, завдяки цим книгам, заново відкриваємо для себе.

Перш ніж потрапити на полиці академічної книгозбірні, ці книжки виставляються для огляду широким загалом викладачів і студентства, серед яких вони знаходять своїх вдячних читачів. Окрім цього, газета «Світ академії» друкує їх перелік з анотаціями, що сприяє ще більшому зацікавленню цими книжками.

Загальну вдячність професорів, викладачів і студентів за подвижницьку працю й добродійні дії п. Гулею висловив ректор академії, академік Роман Кравців у надісланому йому листі, в якому також йшлося про впевненість у подальшому підтриманні взаємних стосунків, побажано нашому добродієві та його шановній дружині п. Марії гарного здоров'я, великого щастя та усіляких гараздів на многії літа.

Перебуваючи далеко від України, п. Гулей на диво чудово ознайомлений з її сьогоденною економічною та політичною ситуацією, з життєвими проблемами нашого народу. Про це суджу з

Його листів, які час від часу надходять на мою адресу. Здавалося б, що в цих приватних листах повинно, як це зазвичай буває, йтися про приватні справи адресатів. Але ж ні! Кожен лист п. Гулея, що написаний у гарному літературному стилі і не менш гарним, взірцевим почерком, – це суспільно-політичний трактат з глибоким і правдивим аналізом внутрішньої ситуації в Україні. У кожному з них – уболівання за кричущі негаразди у нашому державному будівництві, переживання за стан української мови, української книжки і української преси, убивча критика окремих народних депутатів, що своєю поведінкою та діями завдали великої матеріальної і моральної шкоди народові й державі, не прохання, а буквально волення до української інтелігенції, яка, на думку п. Гулея, як елітарна, найбільш свідома і патріотична частина суспільства, "мусить докласти усіх зусиль, щоби Українську державу зберегти і закріпити НАЗАВЖДИ».

Перечитуючи ці листи, не раз і не два, задумувався над тим, звідки у цієї людини стільки любові до України, її землі і народу, яку вона пронесла через усе, дароване їй Богом, довге життя (п. Гулей відсвяткував уже своє 80-річчя), більша частина якого, починаючи з 1943 року, протікала спочатку в Німеччині (був схоплений і вивезений гестапо), а потім на канадських теренах. Не асимілювався, не загубився серед канадського народу і не втратив своєї національної ідентичності, а навпаки, ставши громадянином Канади, зберіг свою національну душу, національну гордість і ще більше зріднився зі своєю матір'ю-Україною через щоденну невтомну працю задля її щасливого майбуття.

Відповідь на своє запитання відшукав у книжці п. Гулея під назвою «Мої спомини про Ходорівщину». Ходорівщина, а на ній село Отиневичі, – це його батьківська земля, де народився і провів молоді літа. А були це літа для нього, звичайного селянського хлопця, вельми непростими. Вони, а радше ті обставини і час, як мені здається, в яких проходили ці літа, і сформували на все подальше життя його український характер, розвинули патріотичні почуття, зміцнили національну свідомість, загартували волелюбство, загострили ненависть до чужоземних зайд і поневолювачів рідного народу.

Маючи з діда-прадіда вроджену горду і непримиренну до наруги над собою душу, малим хлопцем він відчув уже в перші шкільні роки

за часів панування на наших землях Польщі національну зневагу до себе і собі подібних, а також пройшов через різні поневіряння, щоб здобувати знання рідною мовою в українській школі.

Не могла не вплинути на нього атмосфера загального національного піднесення 1920-30-х років, виявом якого була невтомна праця «Просвіти» у західноукраїнських селах і містах, а також «Сільського господаря», кооперативного руху, різноманітних гуртків – драматичних, світських і церковних хорів, а особливо діяльність політичних організацій – Організації Українських Націоналістів та Українського Юнацтва.

На хвилі цього піднесення Дмитро Гулей разом зі своїми ровесниками стає його активним і дієвим учасником. Вступає в ряди Українського Юнацтва, згодом стає районним провідником цієї організації, веде національно-просвітницьку роботу серед сільської молоді. У час Другої світової війни, коли його рідна земля була окупована вже іншим – німецько-фашистським зайдою, переслідуваний гестапо за свою патріотичну діяльність, змушений був піти в підпілля, де провів більше року. А далі – облава німців на українську молодь, серед якої опинився і він, вивезення до Німеччини, понад два роки – робота в копальні під землею, а після закінчення війни-дорога в Канаду, бо повернення в Радянську Україну для колишнього члена Українського Юнацтва мало один фінал – етапом у Сибір.

Ось який, як бачимо, життєвий «університет» закінчив юнак Дмитро Гулей, отримавши «диплом» щирого українця і справжнього патріота рідної землі. І живе він з цим дипломом впродовж усіх своїх років з честю і гордістю, виправдовуючи його призначення.

Із багатьох чеснот і гарних рис, притаманних еству п. Гулея, не могу не виокремити і таких, як його людяність, щира любов і пошанування людей, з якими зводила його доля на довгому життєвому шляху. У цьому може перекопатися кожен читач його «Споминів про Ходорівщину». Скільки в них прізвищ та імен різних людей, що й не перелічити! Це й поіменовані шкільні товариші, вчителі, священики, урядовці, громадсько-політичні діячі, побратими по підпіллю... Про усіх їх, що спричинилися до корисної праці на благо рідного народу, п. Гулей говорить з особливою теплотою і вдячними словами. Навівши їх прізвища на сторінках

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

своїх споминів, п. Гулей увічнив цих людей для прийдешніх поколінь, для нашої історії, яка твориться у більшості саме такими простими людьми з конкретних сіл, містечок і великих міст. Інакше б вони стерлися згодом з людської пам'яті, пішли б у небуття.

Хочу відзначити також, а це теж прикметна риса характеру і переконань п. Гулея, що кожен його лист, надісланий мені, завжди починається вітанням «Слава Україні» і закінчується відповіддю «Героям слава». Тому завершуючи ці нотатки про п. Дмитра Гулея – високоосвічену, талановиту, добру і порядну людину, інтелектуала і гуманіста, щирого українця і справжнього патріота, мені б хотілося скористатися цим же вітанням: «Слава Україні», що має таких славних синів. – "Героям слава», які самовіддано і невтомно їй служать, стоять на її захисті, трудяться заради її блага – теперішнього і майбутнього.

Йосип Берко, проректор Львівської академії
ветеринарної медицини імені С. Г. Гжицького,
доктор біологічних наук, професор

ДОЛЯ ЛЮДИНИ НА ТЛІ ЕПОХИ

У долі Дмитра Гулея відбито всі ті випробування і колізії, які довелося пережити поколінню, що народилося на зламі епох: розвалу Австро-Угорської та Російської імперій, визвольних змагань українців за свою державу, їхньої поразки та нового поневолення Великої України російським більшовицьким окупантом.

Люди цього покоління зростали в період боротьби за визволення від польської окупації, в часи підпільної боротьби Організації Українських Націоналістів.

По їхніх долях кованими чобітьми пройшлася Друга світова війна. Коли німецькі окупанти почали відтискати російських загарбників на схід, одні з них пішли у підпілля або взяли зброю в руки, інших вивезли на роботу до Німеччини або загнали в концентраційні табори, ще іншим судилося воювати в Червоній армії.

Було все і по-всякому. Їхні долі терлися і гартувалися у жорнах збройної боротьби, кувалися між молотом і ковадлом жорстокої долі ХХ віку.

Потім для багатьох була вимушена еміграція. Півстоліття життя за межами рідної землі з правом повернення до неї лише у думках, мріях, піснях та снах: у Краї панував чужинець, насаджуючи чужу мову, чуже безкультур'я та тупу російсько-більшовицьку ідеологію. Їх, вирваних і відірваних від рідної землі, називали «предателями родини», поливали брудом брехні й облуди, а тих, кого найбільше боялися й ненавиділи, – нищили по чужих державах руками найманих убивць, призначаючи на цю роль з'яничарених українців.

Вони ж, закинуті долею за гори й океани, не розчинилися в чужому морі, зберегли свою мову, культуру, розбудували українське суспільне життя, незважаючи на небезпеку страшної хвороби – асиміляції.

Їх гризла і мучила за давнєнну туга – ностальгія за Батьківщиною.

Дмитро Гулей, як багато хлопців і дівчат з його покоління, зміг приїхати на рідну землю, до рідної оселі лише через 48 років.

Багатьох рідних, друзів і знайомих уже не залишилося в живих, а тим, з ким зустрічався тепер, через піввіку, час поорав борозни на обличчі і помалював волосся у білий колір.

Його другою домівкою стала канадська земля, але своє серце він залишив назавжди тут, у мальовничих Отиневичах, на берегах розкішного Лугу.

Проте ще залишилися спогади. Спогади про минуле, пережите, передумане. Хтось читатиме ці спогади, як давню і забуту легенду. Але його розповідь – про тих, хто був, жив і боровся, хто нині ще живе в Україні і за тисячі кілометрів від неї, і тих, хто вже відійшов у вічність.

Хоча розповідь пана Дмитра – це сага рідного села Отиневичі та історія Ходорівщини періоду польської, російської, німецької окупацій і Другої світової війни, впевнений, – її із задоволенням прочитає кожен, кому вона потрапить до рук. Вона яскраво забарвлена суб'єктивізмом, і в цьому її привабливість.

Можна писати історію села, чи якоїсь місцевості, оперуючи фактами, взятими з архівних чи хронікальних джерел, а можна ось так, як в оповіді Д. Гулея, де історія народу відбита в спогадах про живих людей, які жили і боролися, вірили в краще прийдешнє України.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Переконаний, що такі і подібні матеріали зі спогадами неодмінно повинні з'являтися друком, бо вони – частинка нашого минулого, – отже, повинні мати місце в підмурівку нашого майбутнього.

Крім спогадів про Ходорівщину, читач знайде надруковані в українській пресі Канади есе, статті і репліки Дмитра Гулея. Вони доповнюють образ цієї непересічної, невтомної, розумної людини, яка через тисячі кілометрів і десятки років завжди була з Україною – рідною їй і близькою.

Ігор Набитович

МОЇ СПОМИНИ ПРО ХОДОРІВЩИНУ

Я народився в селі Отиневичі, яке знаходиться 4-5 км на північ від міста Ходорів Львівської області. Між Отиневичами і Ходоровом плила дуже гарна річка Лут, яка сполучала став в Отиневичах з Ходорівським ставом, а за селом Бортники впадала до Дністра. Ми, дітваки і хлопці, а також і дівчата з насолодою купалися в нашій річці, ловили рибу і раки, на великих пасовиськах над річкою пасли худобу, а на великих сінокосах господарі косили сіно. Біда була в тому, що власником того всього був пан-дідич-поміщик, а люди мусили за все панові платити чи відробляти на поміщицьких ланах. Коли літом було сухо, то ми понад річкою ходили до школи до Ходорова, бо туди була коротша віддаль як гостинцем-дорогою. Бо в Отиневичах була лише 4-класна школа, а в Ходорові була 7-класна, а також торгівельна і ремісничка. Була народна польська школа і українська «Рідна школа». Одні студенти ходили до польської школи, інші до «Рідної школи». Родичі записали мене до «Рідної школи» і я вже був здав іспит до 5-го класу, але у «Рідній школі» за навчання треба було платити, бо польська держава не оплачувала українських вчителів, а мої родичі не були заможні (родина складалася з 8 осіб), отже мене пізніше перевели до польської школи. Переписати до цієї школи не було так легко і треба було мати протекцію. Якраз тоді десь у 1931 році до школи в Отиневичах прийшов новий директор Йосиф Єрмель, який перед тим вчителював у Ходорові в польській школі. Він ще вчив мене в Отиневичах протягом одного року, отже за його

протекцією мене прийняли до польської школи. Я закінчив в Ходорові 7 класів, відтак не цілий рік торговельної школи, а далі пішов вчитися в гімназію до приватного вчителя. Цим вчителем був Дмитро Гулей син Кипріяна з Городища Королівського (тепер Городище І). Так я і не закінчив другого класу гімназії, бо матеріальні обставини не дозволяли оплачувати навчання. Після закінчення цього класу гімназії ми мали іти здавати іспити до української гімназії в Рогатині, але через матеріальні нестатки ми до Рогатинської гімназії не ходили. У 1934-35 роках Дмитро Гулей вчив нас чотирьох студентів: з Отиневич були Василь Костик, Іван Яворський і я, а з Городища Королівського- Володимир Камінський. Оскільки польська шовіністична влада не давала змоги багатьом українцям закінчити університетські чи інші студії, а навіть тим, які закінчили навчання не давали роботи, тому наш учитель Дмитро Гулей виїхав у Аргентину, де передчасно помер.

У школі в Отиневичах до приходу Йосифа Єрмея директором був Микола Мушинський, а учителькою Марія Врублівна. У час мого навчання з 1930 до 1934 року з Отиневич до Ходорівських шкіл ходили такі учні: Костик Василь, Верес Йосиф, Мода Петро, Стегніцький Василь, Стегніцький Тома, Яворський Василь, Яворський Іван, Дмитро Гулей, Микола Гулей, Коптюх Стефан, Кравець Михайло, Сярок Людвик, Коцовський Ілько, Ревуцький Богдан, Ревуцький Микола, з дівчат Куца Марія, Стегніцька Марія, дві дочки Данила Моди, імен яких не пригадую, та багато молодших від мене учнів, прізвища яких уже не пам'ятаю.

Громадсько-політичними і культурними діячами в Отиневичах у 1920-30-их роках були: Данило Мода, Іван Сярок-Чорний, Семен Кравець, Іван Кузів, Василь Безп'ятий, Яворський Кипріян, Федір Чепіль, Семен Чепіль, Василь Костик, Гриць Тимків і інші. Війтами і солтисами були: Роман Ґоловчак, Роман Гулей, Михайло Гамкало, Федір Чепіль, Василь Безп'ятий. Священиками були: Омелян Кравич, Жигимонт Слиж. Дяками були: Володимир Коцовський, Гриць Тимків, помічниками дяків: Тома Стадник, Дмитро Верес і Тимко Мудрий.

В Отиневичах була читальня «Просвіти» з досить великою і гарною українською бібліотекою, гарна кооперативна крамниця, молочарня, гурток «Сільський господар», Український жіночий гурток (довголіт-

ньою головою якого була Катерина Пук-Коцовська), гарно працювали аматорський драматичний гурток, церковний і світський хори. Гарну бібліотеку мали священик Омелян Крвавич і його дружина Стефанія. Вони радо нам позичали книжки до читання. Тоді я з великою насолодою перечитав славнозвісну трилогію Богдана Лепкого «Мазепа». Тоді ми дуже любили повісті таких майстрів українських повістей і оповідань як Андрій Чайковський, Адріан Кащенко, Іван Франко, Вячеслав Будзиновський, Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Богдан Лепкий, Ольга Кобилянська, Юра Шкрумеляк, Василь Стефаник і багатьох інших. Польська шовіністична цензура кривим оком дивилася на «Просвіту», читальні і бібліотеки, деякі книжки забороняла і конфіскувала. З цих заборонених ще й тепер пригадую «Під Корсунем», «Тарас Бульба», «Син України». Їх забрали бібліотекарі додому і випозичали вже нелегально. В Отиневичах десь у 1927-40 роках був духовий оркестр, який складався з 18 інструментів. Він виступав на фестинах та інших імпрезах в Ходорівщині та інших районах. Ще пригадую прізвища членів оркестру: Чепіль Федір, Кузів Іван, Гулей Степан (син Романа), Гулей Кипріян, Гулей Микола (мій брат), Балук Микола, Балук Федір, Бардак Володимир, Пухаль Стах, Пухаль Йосип, Стегніцький Михайло, Стегніцький Іван (Пилипів), Галевич Антін, Шоробура Роман, Гулей Іван (Логоїв), Гаврон Федір, а ще кількох членів вже не можу пригадати. Керівниками оркестру були Чепіль Федір та Кузів Іван.

Національна свідомість дуже зросла вже на початку 1930-х років, коли від рук польських окупантів загинули полум'яні українські патріоти Василь Білас і Дмитро Данилишин, а близько від Ходорова під Бібркою поляки замордували сотника Юліана Головінського. Організація Українських Націоналістів і Українське Юнацтво почали сильно розвивати українську національну свідомість серед молоді і серед населення взагалі. Була це тяжка праця, бо польські окупанти дуже переслідували членів ОУН і Юнацтва, робили часті напади, обшуки і запроторення до тюрм. Тому однією з найголовніших основ ОУН була сувора конспірація. У члени ОУН і Юнацтва підбирали лише таких людей, які могли працювати і жити за вказівками Декалогу та інших приписів українського націоналіста-патріота. Деякі молодики, головні студенти, не могли втримати язика, щоби не

похвалитися, що вони належать до Організації, а тоді відбувались всі, арешти і тюрми.

Коли почалась німецько-більшовицька війна у червні 1941 року, то такі студентики, які через згадані причини не були в лавах згаданих Організацій, скоро вступили в ряди мельниківців. У наші сторони в Рогатинщину прибули з Німеччини декілька мельниківців (серед них горезвісний Коник-Онуфрик) і вони на скору руку почали творити мельниківську організацію, якої до цього часу в Україні не було, а особливо я можу сказати це про Ходорівщину. Щоб якнайшвидше назбирати до своєї організації найбільше членів, вони не дивились на якісні, духовні, моральні і характерні прикмети людей. У Ходорівщині, наскільки я пригадую, їм не вдалося підняти багато людей. З Чорного Острова двох братів Богданів, з Городища Королівського- Заборського і може ще декількох. Але вони не мали майже ніякого впливу на громадське чи інше життя Ходорівщини, хіба може дещо пізніше при допомозі німців, які почали шалено арештувати і переслідувати українських патріотів-самостійників, а властиво бандерівців.

Коли у вересні 1939 року Західну Україну окупували більшовики, то відразу почали творити свої уряди. Люди тоді ще не знали багато правди про більшовиків, отже до уряду вибирали поважних і шанованих господарів. Головою сільради в Отиневичах вибрали Василя Безп'ятого, а секретарем Івана Сярока-Чорного. Василь Безп'ятий був дещо заражений соціалізмом, але коли на практиці побачив соціалістично-комуністичну дійсність, то став дійсно українським патріотом-самостійником. Іван Сярок як знаний український громадський і політичний діяч, а може ще й до деякої міри куркуль, побачив, що на становищі секретаря сільради він скоро може потрапити в халепу, тому старався якнайскоріше з цього вимотатися. Отже вмовили мене, бо мій батько не є куркуль, а десь так бідняк-середняк і поставили мене на секретаря сільради. Вже не можу собі пригадати в який спосіб це відбулося, чи післали це для затвердження районної і обласної рад, чи було ще щось більше. І так я пробув десь від місяця грудня 1939 до листопада 1940 року на становищі секретаря сільради в Отиневичах. Праця була нелегка. Більшовики відразу почали творити колгоспи. До мене приходили голова райвиконкому чи голова або секретар райпарткому, чи

начальник НКВД або міліції і намовляли вступати до комітету організування колгоспів, а спочатку самому стати членом колгоспу, щоб бути прикладом і заохотою для других. Як же ж мені було вступати в колгосп, коли я не був жодним господарем, а лише самотнім молодим хлопцем. Господарями були мій батько і старший брат. Іти до них і намовляти вступати до колгоспу я вважав злочином. Іти до людей і намовляти їх вступати у колгосп – та ж вони мене зненавидять. Більшовицька влада завжди робила щось так, не щоб людям допомогти щось добре зробити, але щоб їм надокучити.

Тоді був Ходорівський район і Ходорів був районним центром. Отиневичі були віддалені від Ходорова всього на 4-5 км, то вони Отиневичі приєднали до Ново-Стрільського району, а Нові Стрільчі віддалені на 12 км. Дороги погані – коли падають дощі, то така грязюка, що віз і коні грузнуть в болоті, а взимку в заметіль ні дороги, ні Божого світа не видно. А ви мусите їхати на зібрання та мітинги. А такі села як Бориничі, Дрогобичі, Борусів, Бринці Церковні, Бринці Загірні ще набагато далі віддалені від Нових Стрільч. Душевне задоволення я мав з того, що коли в село приїжджали з НКВД чи міліції, то я повідомляв організаційних людей, щоб були обережні. Бо вже тоді більшовики арештували свідомих українців, котрі вже перебували в польських тюрмах і були розконспіровані, а їх родини вивозили на Сибір. Щоб уникнути арешту, вони йшли в підпілля, але родини все-таки вивозили.

І коли в листопаді 1940 року мене взяли як призовника в Червону армію, то я до певної міри був задоволений, що позбувся цього напруженого і небезпечного секретарства. Нас завезли служити у місто Саранськ, столицю Мордовської Соціалістичної Республіки. З Отиневич зі мною служив Василь Яворський, а з Городища Королівського – Михайло Гулей, мій двоюрідний брат. Звичайно, з нами служили багато хлопців з Ходорівського, Ново-Стрільського та інших районів. Нас дали у полкову школу підстаршин. Від народження я був короткозорий, але якось пройшов через призовну комісію, бо дали мені читати великі букви. Значить у цьому випадку я мав щастя. Але коли прийшлося стріляти до цілі, то я ніяк не міг в неї попасти. Лікарі почали перевіряти мій зір і відіслали до найкращих лікарів у корпусний військовий шпиталь в місто Горький над Волгою.

Там я також мав щастя, бо попав на дуже доброго лікаря в ранзі полковника, вже старшого віку, який міг мати синів такого віку як я. Він був дуже розумний і добрий і завжди мене потішав, щоб я не журився, бо все буде добре. Я повернувся в Саранськ і через деякий час мене звільнили з армії через поганий зір.

В березні 1941 року я повернувся в Отиневичі. В цей час протибільшовицьке підпілля було вже досить велике. Люди йшли в підпілля, щоб уникнути арештів, знущань і тортур. Переважно це були провідні члени ОУН, які з підпілля вели організаційну, політичну, національно-культурну діяльність і військову підготовку, щоб у майбутньому змагатися за побудову української держави. «Здобудеш українську державу, або згинеш в боротьбі за неї» – це був найважливіший клич українського націоналіста-самостійника. Тоді вже працювали у підпіллі такі мені знамі люди з Ходорівщини: з Отиневич Костик Василь, з Городища Королівського Гамкало Гриць і Пухаль Нестор, з Дрогобича Микола Баріляк і Михайло Нагірняк, з Дуліб Богдан Прокопів, зі Стрілич Нових Михайло Кондрат, зі Сугрова Олесь Радкевич, з Молодинча Антін Хомусяк і багато інших. Мені ці підпільники були відомі, бо наша стодола та стрих хати були одним з місць зв'язку і переходили через нашу хату багато підпільників.

Були дуже строгі вимоги конспірації й обережності, бо в разі викриття більшовики нищили і вивозили в Сибір цілі родини. Ці підпільники, про яких я тут згадав, були мені майже всі відомі з їх дотеперішньої діяльності. Інших я знав лише по псевдах, бо заборонялося знати забагато, бо якщо хтось попадав ворогові в руки і міг би заломатися на тортурах, то не міг сказати того, чого не знав. Ці місяці (квітень, травень і червень 1941 року) вже були добрі для підпілля, бо можна було переховуватися в стодолі, на стриху на сні, на оборозі чи в якійсь неопалюваній лісничівці. В ці місяці копали і будували багато підземних криївок і сховищ.

22 червня 1941 року вибухнула німецько-більшовицька війна. Німці скидали багато бомб і на станції у Ходорові цілими ночами горіли вагони з нафтою чи з чимсь іншим. Німецькі війська досить швидко просувалися на схід. З ними також йшли два відділи українського війська. Один відділ під командою майора Побігушого посувався на південь, а відділ «Соловейко-Нахтігаль» під командою сотника Романа Шухевича вже 30 червня був у Львові і цього дня

Українські Національні Збори у Львові під проводом ОУН(б) проголосили відновлення Української Держави. Головою уряду обрано Ярослава Стецька, великого українського діяча і патріота. До складу тимчасового державного правління увійшли знані діячі з політичних, культурних, наукових, суспільно-громадських кіл, організацій і установ, а також безпартійні діячі. Українські церковні провідники митрополит Андрей Шептицький і Полікарп Сікорський дали своє пастирське благословення на відновлення Української Держави. Радість серед нашого народу була велика. Вірили, що сповнилися мрії, за які віддали своє життя найкращі сини і дочки українського народу багатьох поколінь. З цієї нагоди у кожному місті і містечку відбувалися величаві святкування. В церквах відправлялися урочисті Служби Божі і молитви подяки Всевишньому творцеві за його ласки. Відтак ішли величезні походи на могили січових стрільців чи інших героїв, а де таких могил не було, то насипали символічні могили.

У Ходорові також відбулися такі святкування. Після урочистої відправи в церкві величезний похід рушив вулицями міста аж на цвинтар, де знаходиться могила січових стрільців. На чолі походу йшли численні церковні процесії з хрестами і хоругвами, а також українськими прапорами. Було багато священиків, громадських і політичних діячів, а також високі німецькі старшини. Всюди було видно величезні маси народу. Тоді, в липні 1941 року, старшини німецької армії ще добре ставилися до українців, бо серед німецької армії були і розумні старшини, які передбачали, що політика і тактика Гітлера і Гімmlера доведе Німеччину до програної війни, однак вони мусіли підкоритися диктатурі Гітлера. Почесна чвірка представляла ОУН. Ми здається мали пластунські напіввійськові однострої із синьо-жовтими опасками на рукавах. В цій чвірці були Богдан Кицала з Ходорова, який щойно повернувся з еміграції з Німеччини, Гриць Гамкало з Городища Королівського, Гриць Коваль з Молодинчого і я. Я представляв Українське Юнацтво. Можливо, що хтось ще має фотографії з цих святкувань, бо мої пропали в час війни.

В цей час у 1940-41 роках я був районним провідником Українського Юнацтва. Здається, що не всі райони були однаковими, були більші і менші. Наш район належав до менших і складався з 6 сіл: Отиневичі, Городище Королівське, Городище Цетнарське, Руда,

Чорний Острів і Дрогобичі. В Отиневичах провідником був Костик Йосиф, в Городищі Королівському Балук Дмитро, в Городищі Цетнарському Гриник Микола, в Руді Мандрик Іван, в Острові Бобак Пилип, в Дроговичах здається Нагірняк (вже не можу точно пригадати). В кожному селі провідник мав двох членів і вони спільно організували певне число симпатиків. Завданням Юнацтва було в першій мірі проводити національно-освідомлюючу роботу серед української молоді, вивчати історію України, географію, літературу, культуру, дещо з всесвітньої історії і може ще дещо, що тепер вже призабулося. У всьому зобов'язувала сувора конспірація, щоб не попасти в руки окупантів. У кожному місті, містечку і селі відбулися народні збори, на яких обрано голову і членів місцевої управи. Створено українську поліцію, українське шкільництво, майже в кожному селі створено молодечі товариства «Січ». ОУН у кожному місті і містечку створила свої повітові чи районні бюро. Мене поставили секретарем такого бюро в Ходорові. Праця проходила з радістю і піднесенням. Люди приходили зі всіх сіл за інструкціями, порадами, відозвами, листівками, бюлетнями і всякими потребами, бо всі відчували, що треба творити і зміцнювати свою державу. Молодь з ентузіазмом працювала в товаристві «Січ», навіть проходила напіввійськові вправи і вишколи. ОУН зорганізувала похідні групи, які пішли на Східну Україну, щоб ширити там національну свідомість. Там вони допомагали скликати національні збори, на яких вибирали управи міст, містечок і сіл. Народ був одухотворений тим, що «вже воскресла Україна».

Але загарбницька політика німецького окупанта під проводом шовіністів-фанатиків Гітлера і Гімmlера поставилася ворожо до творення Української Держави. Німці арештували її творців С.Бандеру та Я.Стецька, а також багатьох членів Тимчасового Державного Правління. Арештували і безпощадно знищували членів похідних груп ОУН. Арештували і засиляли до концентраційних таборів командантів і членів української поліції, голів і членів повітових, міських і сільських управ, яких уважали членами ОУН або тільки патріотами-самостійниками. Хто не хотів бути арештований, мусів знову переходити в підпілля. Провідником однієї з похідних груп «Південь» був Микола Сидор-Чарторийський з Ходорівщини з села Чортория. Він дуже гарно описав це у своїх споминах «Від Сяну по Крим». Мешканцям Ходорівщини раджу її прочитати.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Почалася підпільна робота в Ходорівщині. Одним з перших мусів перейти в підпілля Микола Бариляк, командант поліції в Бортниках. Олесь Радкевич, син священника з Сугрова, який вже перебув підпільний вишкіл при більшовицькій владі, був членом управи міста Ходорова і саме тоді одружився з ходорівською красунею Зосею Калинець (колишньою моєю шкільною товаришкою), запізнився з переходом в підпілля. Німці його арештували і кинули в концтабір, де він перебував до кінця війни і зіпсував своє здоров'я. Відтак виїхав до Канади і там передчасно помер.

З Отиневич мусив піти в підпілля Костик Василь. Це був дуже талановитий молодець, провідний член ОУН. Він був моїм шкільним товаришем і близьким другом. Ми подивлялися його здібності. Був добрим малярем і міг за кілька хвилин накинути шкіц портрету людини, мав чудовий каліграфічний почерк, був знаменитим промовцем, декламатором, режисером вистав та журналістом. Якби були його більшовики не знищили, то міг стати видатною людиною.

Наше державницьке життя в Ходорові проіснувало протягом липня та серпня. У вересні німці почали несамоовиту нагінку на українських патріотів-державників, головно на бандерівців, а молодь почали вилловлювати і вивозити на роботи до Німеччини. Тоді ОУН в Ходорові також мусіла зліквідувати своє бюро.

Провідних людей в Ходорові пригадую собі вже небагато. До вересня 1939 року були: адвокат Корнило Троян, провідний діяч УНДО, сенатор польського парламенту; адвокат Стронціцький і його помічник магістр Василь Лаба, який походив з Бертешева; адвокат Денис; лікар Білинський; професор Гарасим'юк, директор «Рідної школи» у Ходорові; професор Василик. Інших вже не можу пригадати. Після проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року пригадую: магістр Гуцало, Василь Вишиваний, Олесь Радкевич, проф. Гарасим'юк, решта вже забулися. Священником був о. Довгий.

Ще про Отиневичі. Вже згаданий Василь Безп'ятий після програних Українських Визвольних Змагань 1917-21 років залишився в Чехословаччині, де мабуть закінчив сільськогосподарську школу. Мабуть там і набрався соціалізму-комунізму. Другим соціалістом-радикалом був Роман Гулей. Він деякий час був в Америці і там набрався соціалістичних ідей. Як приїхав з Америки, то накупив

багато поля, мав кілька пар коней, молотилку-кєрат, тримав понад 10 голів худоби, тоді коли звичайний господар мав 1-2 корови і 1-2 коней. Отже за комуністичною термінологією був куркулем. Він не любив панів-поміщиків, не любив священників і не ходив до церкви. Мав гарний голос і часто любив співати при роботі при хаті, в саду чи на городі. Ми, дітваки, тоді ставали десь в закутку і з насолодою слухали його спів, а головню патріотичних пісень: «Ми гайдамаки», «Гей, там на горі Січ іде», «О, Україно, о, люба ненько», «Чом, чом земле моя», «Сміло друзі» і багато інших. А знав він їх багато. Мав він чотирьох синів: Івана, Степана, Миколу і Славка, які також мали чудові голоси-тенори, співали в церковному і світському хорах і всі ходили до церкви. Хоч Романа в селі називали комуністом, він ним не був і це видно навіть з того, які пісні співав. Церкву і священників він не любив взагалі, але його дружина і сини ходили до церкви. Він не любив тих священників, які нечесно і несовісно виконували свої священничі обов'язки посередника між людьми і Богом, забуваючи про любов до ближнього, милосердя, допомогу убогим, страждаючим, терплячим. Таких священників не любив і велетень духу Іван Франко. Тому вони називали його соціалістом, радикалом та безбожником. Коли він написав наукову працю «Біблійне оповідання про сотворене світа в світлі науки», то ці священники викупили весь наклад і знищили. Після цього Франко попав у велику депресію, почався параліч і можливо через це передчасно помер.

Таку доброту деяких священників я гірко пережив особисто. Коли в 1936 році несподівано померла моя мама, то тато, брати і сестри у великому горі випровадили мене до священника замовити похорон. Я мав тоді 17 років, недавно закінчив школу, вчився релігії в священника і тому вони думали, що скаже мені меншу ціну. А він заспівав, як то кажуть «як за рідну маму», і я ще гірше заплакав. На цю тему Іван Франко написав оповідання «Навернений грішник», де гарно змалював долю героя Василя Півторака та його родини. Раджу читачам прочитати це оповідання.

Коли весною 1939 року виникла Карпатська Україна, то деякі націоналісти з Галичини почали нелегально переходити туди, щоб допомогти їй втримати свою незалежність. Деяким хлопцям вдалося перейти кордон, а деякі попалися в руки шовіністичної польської поліції та прикордонників. Тоді до польської тюрми потрапили три

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

провідні члени ОУН з Ходорівщини- Микола Левицький та Антін Хомусяк з Молодинчого, Богдан Прокопів з Дуліб. Коли у вересні 1939 року Галичину окупувала комуністична Росія, то багато українських патріотів втекли до Німеччини, щоб уникнути переслідувань, арештів і тортур. Серед цих втікачів був і згаданий Микола Левицький. В липні 1941 року він повернувся до Ходорова. Він був талановитим публіцистом та письменником, а також добрим оратором. В Ходорові він заснував друкарню, яка друкувала летючки, відозви, газети і журнали, а може і книжки. Пізніше друкарня була передана українському підпіллю. Щоб ширити національну свідомість серед народу, члени і симпатички ОУН їздили по селах, нібито від імені «Просвіти» і читали лекції в читальнях. Пригадую, що з Ходорівщини такі лекції читали Микола Левицький, Микола Лушпак та Микола Пухаль (обидва з Городища Королівського). Це було ще перед вереснем 1939 року.

Восени 1941 та зимою 1942 року гестапо виарештувало відомих політичних і культурних діячів, переважно членів і симпатиків ОУН і Юнацтва. А вже від зими 1942 року почало братись до менш помітних діячів та до жидів. У березні прийшли і по мене. З сільради мене повідомили своєчасно і я пішов у підпілля, пам'ятаючи про ігнорування Олесем Радкевичем такого попередження. Життя підпільника є небезпечне, напружене і докучливе. В теплу пору року спання і перебування по стодолах, стрихах, оборогах, лісничівках та інших місцях, а зимою вже треба бути в хаті, а тоді зобов'язує ще строгіша конспірація. Доводилося днями перебувати у приміщеннях, а ходити ночами. В денну пору можна було ходити в таких теренах, де ніхто підпільника не міг знати, але якби хтось впізнав, то це могло спричинити небезпеку та клопоти. Більшість підпільників мали з собою пістолет, щоб при потребі оборонити себе. Я зброї ніколи не мав і не носив, бо від народження мав алергію до крові. Втрачав свідомість не тільки від вигляду людської крові, але навіть в тих випадках, коли говорилося про кров. Тому в школі, в Червоній армії чи де-небудь, де говорилося про кров, перев'язування ран і тому подібне, я мусів виходити з таких лекцій, навчань чи розмов. І коли я міг працювати на культурно-освітньому відтинку, пропагандивному чи зв'язку, то вже ніяк на відтинку військовому, де стріляють і ллється кров. Я звертався з цією справою до лікарів, то вони мені сказали, що

це не є хвороба і не лікується. Є більше таких людей, які мають таку нервову систему. Якби всі люди мали таку систему, то не було би ні війн, ні вбивств, ні жодного пролиття крові.

За час перебування в підпіллі мені протягом року доводилося перебувати в Дроговичах, Чорному Острові, Городищі Королівському, Городищі Цетнарському, Отиневичах, Старих і Нових Стрільчах, Вовчатичах, Сугрові, Підлісках, Черемхові, Новосілках, Молодинчу, Бортниках, Букавині, Ляшках Горішних, Загірочку, Ходорові та Львові. Родини, які допомагали підпільникам та переховували їх, ризикували своїм майном і життям, а було таких патріотів багато. За 50 років, які проминули з того часу, я ще пам'ятаю декотрих з них.

Родини Ревуцьких і Шевців у Стрільчах Старих, Анна Гриник в Городищі Цетнарському, Антін Завадовський і Дмитро Кравець в Отиневичах, Стахів і Гулей в Городищі Королівському, Костецькі в Чорному Острові, Ганушаки в Вовчатичах, Катола в Сугрові, Хомусяки в Молодинчу, Гриць Нагірняк в Дроговичах.

Пригадую також кількох священиків: о. декан Прийма в Дулібах, о. Козак в Ліщині, о. Курчаба в Чорному Острові, о. Сайкевич у Васючині. Особливо пам'ятаю останнього. В Отиневичах щорічно 27 вересня на свято Чесного Хреста відбувався храмовий празник. На нього прибували багато людей і священиків з сусідніх сіл. Отця Сайкевича чомусь називали «плаксивий», можливо тому, що під час його проповідей люди плакали і сам він плакав. А ще у Ходорові був о. декан Довгий.

Коли я був молодим 15-16-річним юнаком, то мав бажання вступити до монастиря. На свято Успення Пресвятої Богородиці 28 серпня брат Гринь і сусіди ходили на прощу-відпуст до монастирів в Гошеві та Уневі. Я пішов до катехитів, які навчали мене релігії, о. Довгого у Ходорові та о. Крвавича в Отиневичах, і вони дали мені рекомендаційні листи до директора школи в унівському монастирі. Маючи ці листи, я пішов з батьком та сусідами на відпуст до Унева. Ігуменом монастиря там був Климентій Шептицький, рідний брат митрополита Андрея Шептицького. Ректором монастирської школи був о. Йосиф, якого прізвища вже не пам'ятаю. Це була дуже ввічлива благородна і розумна людина. У нашій розмові він давав мені багато життєвих вказівок та повчань. Одне з них запам'яталося мені на все життя. Зміст його був приблизно такий: одного разу Ісус Христос з

апостолом Петром були у довшій мандрівці. Доводилося їм ночувати у багатьох місцях в людей. Вони вели розмови на різні теми, між іншим про людську доброту, любов до ближнього, чесність і милосердя, співчуття і допомогу бідним. Петро обстоював думку, що люди в монастирях є найбільшими праведниками, чесними і благородними. Ісус Христос сказав, що це не завжди так, і каже йому: «Чи пам'ятаєш, Петре, цих двох людей, у яких ми недавно ночували. Це є дуже чесні, порядні, праведні і благородні люди і вони ніколи від своїх дверей не відпустять бідного, голодного і потребуючого, щоб його не нагодувати і обдарувати. Це подружжя є шановане і люблене у своїй оселі і всюди, де їх знають. Вони всюди стараються вносити любов, радість, втіху і допомогу. Такі люди є добрим прикладом для других. Тому, щоб бути чесним і справедливим не конечно жити в мурах монастиря». І сказав мені ректор о. Йосиф: «Іди, синку, в світ, бо в ньому можна знайти багато праці, задоволення і добрих людей. Щоб жити за мурами монастиря, треба мати багато вроджених покликань, Божих ласк, скромности, терпеливості, витривалості й аскетизму».

Влітку і восени 1942 року, взимку й весною 1943 року гестапо шаліло. Домордовували й вивозили до концтаборів жидів, арештували й вивозили до концтаборів українців, які не встигли втекти, або не хотіли чи боялися йти в підпілля. Весна 1943 року була для мене останньою на Україні. Німці забирали молодь на примусові роботи до Німеччини. Багато молодих не хотіли їхати туди і втікали. Німці робили облави на базарах, у поїздах, а навіть в церквах. У квітні 1943 року я їхав поїздом до Львова. Під Львовом німці зробили облаву і багато молоді забрали до табору, а відтак вивезли до Німеччини. Я мав тоді документи на прізвище Костишин Михайло. Мене вивезли до праці в копальню вугілля до міста Гамм у Північній Вестфалії. У копальні ми проробили 2 роки, тобто до кінця війни. Маючи чуже прізвище, я не міг нікому писати листів, бо тоді грозив би мені концтабір або щось гірше. Після капітуляції Німеччини зорганізувалися українські табори і я знову перейшов на своє ім'я і прізвище. Щоб знову не попасти в більшовицький рай «на Родіну», ми виїхали за океан в Канаду.

Канада є країною великих можливостей. За площею вона може в 20 разів більша від території України і протягається від Атлантичного до Тихого океану. Сусідів має дуже добрих, бо лише на півдні

граничить з США, а на півночі виходить до безмежних просторів Льодовитого океану. Середня і південна смуга вкрита безмежними просторами лісів, врожайних полів, тисяч озер і пустирів. Населення має менше, ніж 30 мільйонів, отже в майбутньому має великі господарські і промислові можливості.

Українців у Канаді є біля мільйона, точно важко сказати, бо асиміляція пожерла багато українців. Перші українці в Канаді, які записані в історії, це Іван Пилипів і Василь Єлиняк, які приїхали до Канади вже понад 100 років тому. Українці приїхали до Канади набагато скоріше, але в історії не записали. Невідрадли обставини на рідних українських землях, які впродовж віків з короткими перервами знаходилися під владою ворожих окупацій, змушували українців виїжджати в чужі краї до Канади, Америки, Бразилії, Аргентини, Франції, Німеччини на заробітки і шукати можливостей кращого життя. Їхали з Галичини, Буковини, Закарпаття, з-під австрійської окупації, бо зі східних земель України, які були під російською окупацією, границі на виїзд за кордон були замкнені. Життя на рідних землях було тяжке, головню тому, що величезні простори земель і лісів були власністю панів-поміщиків, головню поляків і їх жидівських вислужників. Українські селяни-хлібороби мали вузькі смужки поля, відділені на кілька кілометрів одна від другої, а родини бували багаточисельні, отже люди мушили шукати заробітків. В Отиневичах був поміщик Бохеньський, а відтак з його дочкою оженився князь Воронецькі з Познанщини. Мали вони два фільварки. Один був близько в селі, а другий Березки за кілька кілометрів на схід від села. Мали став, ріку, великі ставки, де годували рибу, багато пасовиськ і сінокосів, млин. Разом мали більше землі, ніж всі селяни. До того мали ще й корчми, де селяни пропивали свої гроші.

Перші українські поселенці в Канаді корчували ліси, головню у провінції Манітоба, Саскачеван і Альберта. Там вони зробили врожайні поля. Багато з них працювали лісорубами в лісах, в копальнях, фабриках, а деякі в містах. Вони зберегли свою рідну мову, пісню, звичаї і традиції, побудували свої церкви, читальні, школи, а опісля почали видавати українські книжки і газети.

Коли частина українців пішла у школи і добре вивчила англійську мову, то українці почали включатися в громадське, політичне,

культурне і державне життя Канади. Багато українців-канадців брали і беруть участь у суспільному і державному житті Канади. Найбільш визначні і помітніші з них Михайло Лучкович, Антін Плинка, Михайло Старчевський-Стар, Павло Юзик, Іван Гнатишин, Іван Яремко, Юрій Шимко, Андрій Вітер, Олесь Киндій, Роман Романів і багато-багато інших.

Після II Світової війни в Канаду прибула і прибуває нова українська еміграція. В час від 1939 до 1945 року в Західній Європі опинилася велика кількість українців. Крім великої маси робітників, яких насильно вивезла в Німеччину гітлерівська влада, тут опинилося велике число української інтелігенції, яка вийшла з німецьких концтаборів, полонених, втікачів перед новою навалою більшовиків та інших, які різними шляхами у воєнну хуртовину залишили рідні землі. Знаючи жорстоку комуно-імперську дійсність, ніхто не хотів повертатися «на Родіну», отже виїжджали в далекі країни за море до Америки, Канади, Аргентини, Бразилії, Австралії, а деякі залишилися в Німеччині, Франції, Голландії, Бельгії, Італії. Нова еміграція в Канаді з великою кількістю інтелігенції значно зміцнила існує тут українське життя.

Тут, в Торонті, де ми приїхали, заснували Спільку Української Молоді, Пласт, Об'єднання Демократичної Української Молоді (ОДУМ), Лігу Визволення України, відділ Антибільшовицького Блоку Народів (АБН), видавничу спільку «Гомін України». Вона дотепер видає однойменний український тижневик і друкує книжки на ідеологічно-політичні, історичні і літературно-культурні теми. Я є членом Ліги Визволення України (тепер називається «Ліга Українців Канади»), уділовцем і передплатником «Гомону України» від самого початку його існування.

На початку 1982 року в Америці в місті Грілей (штат Колорадо) професор університету Іван Овечко почав видавати цікавий журнал «Украпрес» (огляд української преси). Це був незалежний журнал, який на своїх сторінках поміщував статті і дописи різних авторів, часто на контроверсійні теми, насвітлюючи думки і проблеми однієї теми двома авторами в протилежному світлі. У рубриці «Форум вільної думки» поміщували численні листи читачів, які висловлювали свої думки відносно цих контроверсійних статей. У цих листах я також любив висловлювати свою думку і поміщувати свої дописи.

Проф. Іван Овечко видав довідник англійською мовою «Україна й українці», щоб поінформувати американців і англомовних читачів про Україну. Цей довідник вийшов двома накладами. Найбільшим жертводавцем для видання першого накладу був Семен Ляшенко, а для другого – Марія і Дмитро Гулеї (тобто я з дружиною). У 1987 році проф. Іван Овечко припинив видавання цього цікавого і вартісного журналу. Головною причиною було те, що померла його дружина Марія, яка була незаступимим помічником і правою рукою його видавничої діяльності. Цих 33 примірники журналу «Украпрес» я вислав до шкільної бібліотеки в Отиневичах.

У 1986 році я видав збірку «Українська народна творчість». Тому що ще деяка кількість цих книжок залишилася, я їх тепер висилаю для шкіл і бібліотек в Україну. Деякі свої дописи я поміщував також у часописах «Гомін України», «Наша мета» і «Народна воля».

З нашої Ходорівщини у Канаді є людей досить мало. В Монреалі живе знаний публіцист і журналіст д-р Роман Олійник (літературне псевдо Роман Рахманний) з села Піддністряни, а в столиці Америки Вашингтоні живе його рідний брат Степан Олійник, полковник американської армії (тепер вже пенсіонер). Про Романа Олійника варто додати, що він народився 1918 року, а в 1944 році закінчив Львівську Богословську Академію. На еміграції в Німеччині видавав газету «Трибуна». 1946 року виїхав до Голландії, звідки 1948 року переїхав до Канади. Очолював Українську Пресову Службу, був редактором засновником газети «Гомін України». Доктор філософії. Його публіцистичні твори формували на Заході громадську думку про Україну. 1973 року отримав першу премію Об'єднання українських журналістів Америки. 1994 року за тритомник «Україна атомного віку» нагороджений Державною премією України імені Т.Шевченка. 1999 року в Києві вийшла його книжка «Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919-1939 роки)», видання якої оплатили ми з дружиною Марією.

В Торонто є Олександра Іваницька-Зіняк з родиною з Ходорова, Іванна Худик, дружина священника Івана Лецишина з Ходорова, Євген Кецало з родиною з Ходорова, Степан Мандрик, Петро Кудла, Теодор Войтович, Дмитро Паняк, Михайло Петрівський-Пшик з Руди, Михайло Гулей з Городища Королівського, Шелаховський Андрій з Калинівки, Тимків Василь з Баковець, Мирослав Костишин з Боринич, Дмитро Дунько з Підлісок.

Ці більш помітні постаті, які відійшли у вічність: священник Петро Хомин з Піддністрян і його брат Василь Хомин, учитель Михайло Лукавецький зі Сугрова, Олесь Радкевич зі Сугрова, д-р Степан Кучменда зі Тужановець, священник Юрій Герич з Дуліб, Володимира Салаяк-Микитчук з Ходорова. В Америці ще живе Марія Гулей-Стефанів з Городища Королівського, Володимир Сохан з Ходорова, довголітній головний секретар Українського Народного Союзу в Америці, його брат інженер Ігор Сохан, Ярослав Закаляк і Ярослав Жмуркевич. Вже померли адвокат Корнило Троян з Ходорова, Левко Семущак з Ходорова, професор Осип Гулей з Гродища Королівського, д-р Василь Вишиваний з Ліщина, Осип Подоляк зі Сугрова. Це ті, про яких мені відомо. Не знаю чи живе, чи вже помер Микола Сидор-Чарторійський, великий український патріот, провідник похідної групи «Південь» у 1941 році, власник української книгарні «Говерля» в Нью-Йорку, який видав і перевидав багато українських книжок. Автор книжок «Від Сяну по Крим», «Мандри життя», «Проца до Святих місць» і може ще деяких. Звичайно, ще є ще дехто з Ходорівщини, кого я не знаю.

З висоти нині прожитих років, думкою завжди лечу до рідної української землі, кланяюсь могилам моїх рідних батьків, близьким і далеким родичам, знайомим і незнайомим патріотам ОУН, УПА з якими мав честь жити, боротись і працювати для добра і величі України.

ВСЕ ДЛЯ СЕБЕ, А ЩО ДЛЯ УКРАЇНИ?

Недавно я прочитав книжечку, яку написав Василь К-о у Нью-Йорку ще у 1952 році, під назвою «Все для себе – а що для України?». Автор цієї книжечки на 38 сторінках, між іншим, пише таке: «Ми, українці в Америці і Канаді, користуємось всіма найновішими досягненнями техніки; маючи телевізійні апарати, холодильники, авто, власні будинки; витрачаючи сотні і тисячі доларів на різні забави і розваги, – ми відсуваємо на задній план найактуальніші потреби і найсвятіші обов'язки перед нацією. Наші українці в Америці і Канаді, на жаль і на превелике диво, та що більше – на сміх в очах чужинців – пожертви на національні цілі обмежують центами

або кількома доларами, мовляв: «Нате і вам крихту з мого панського стола». Чи ці жалюгідні пожертви можна назвати справжніми жертвами, чи це тільки звичайна насмішка над жертвою. О, як далеко ще нам до жертвості ближньому та ще рідним нещасним братам і сестрам українцям! Жоден з українців-емігрантів не повинен забувати про наших братів і сестер за залізною, диявольською московською завісою! Хай кожний свідомий українець і українка, без різниці партійної приналежності релігії та переконань жертвують, де вважають за доцільне та за потрібне. Ще краще було б, якби існував надпартійний всеукраїнський фонд, щоб всі українці були з'єднані у співпраці для визволення. З певністю можна твердити, що такий фонд міг би мати значно більші успіхи, ніж будь-який фонд зокрема. Бо ще й тепер не один хитродумний скупар з радости аж долоні тре, мовляв, він «не жертвує, тому, що не знає, які з наших існуючих фондів ліпші, а які гірші, та боїться, щоби не пожертвувати гіршим». Отже, бачимо, що проблеми складання жертв українцями на наші національні потреби, а головне на потреби визволення України з неволі і побудову Самостійної Соборної Української Держави, є тепер майже такі самі, як були 28 років тому.

А коли поглянемо на життя наших товариств, організацій, церковних парафій і інших, то побачимо, що більшість із них ставлять на перше місце важливість і розвиток свого товариства, організації чи парафії, а до справи визволення України з тяжкої неволі вони практично не докладають ані зусиль, ані гроша. А ми мусимо змагати до того, щоби кожна українська організація, товариство чи парафія, поза своїми особистими потребами, призначила певну суму гроша і труду на фонд допомоги Україні у її визволенні. І було б добре, якби такий всеукраїнський соборно-державницький фонд нам удалося створити. Замість міжпартійних і релігійних сварів і взаємних докорів, обвинувачень і очорнювань, яких у нас, на жаль, так багато, – ми повинні робити конкуренцію і змагання, котра організація чи церква зробить і дасть більше для справи визволення України. Усі організації, товариства, середовища чи парафії не повинні у нас бути самоціллю, бо знаємо, що протягом нашої найновішої історії відійшли від діяльності і перестали існувати і Просвіта, і Луг, і Січ, і Сокіл, і Каменярі, і Сільський Господар, і Українське Національно-Демократичне Об'єднання

(УНДО), і багато інших українських товариств і організацій, – а справа визволення України з неволі осталася й надалі, вона нас зобов'язує і буде зобов'язувати й треба приготувати молоді покоління до цих завдань.

Кажуть, що коли Наполеона запитали, що найбільш важливе і потрібне у війні, він відповів, що три речі – гроші, гроші і гроші. Ми бачимо, що жидівська еміграція, головню в Америці, створила величезну матеріальну базу, при помочі якої могла робити усі можливі зусилля для створення своєї держави, – і вона таку державу допомогла створити. І українська еміграція також повинна подумати про створення нашої всеукраїнської соборницької бази – «Фонд допомоги Україні у її визволенні». На цей фонд повинні складати різні пожертви і датки всі українці без огляду на їх релігійні, ідеологічні чи політичні погляди. Також на нього повинні робити завіщання і спадки всі українці, головню ті, які не мають родини, – щоб наші тяжко запрацьовані гроші не попали в руки трасткомпаній, або туди – до поневоленої України у руки нашому ворогові.

Мені особисто при розробленні завіщання було проблемою, на котру українську організацію чи установу зробити запис, а хотів би згідно зі совістю – зробити це на пряму справу визволення України з неволі і збудування та закріплення української держави. А у нас такої всеукраїнської соборницької фундації, котра б прямим способом допомагала Україні у її визволенні, поки що нема. Цей всеукраїнський соборницький фонд повинен допомагати всіма можливими способами українцям в Україні і на засланнях, як також фінансувати всі потреби у вільному світі для справи визволення України. Якраз треба притягнути до цих завдань усіх наших молодих людей, які вже тут кінчали школи, здобули високу освіту, добре володіють англійською, французькою чи іншими мовами в країнах, у яких живуть, – якщо потрібно, то якраз із цього фонду давати їм допомогу ще додатково кінчати школи добрих журналістів, кореспондентів і науковців, щоб вони, маючи добре знання про Україну, ширили правдиві відомості про колоніальне положення України, писали книги і праці про правду України, про її історію, пофальшовану нашими сусідами-ворогами, ширили цю правду в англійськомовних і іншомовних часописах і журналах, на телевізії і радіо, у школах та університетах, як теж на форумах державних урядів і їхніх столиць.

Професор Валентин Мороз, хоч ще недовго у вільному світі, однак він величезну вагу покладає на українську молодь у світі, – і стверджує, що ми тут уже маємо молоду англomовну, франко- чи іншомовну Україну, а там на засланнях, по цілій російській імперії розсіяну, а також і в Україні, головню на Донбасі та інших частинах Східної України, – російськомовну Україну. Отже, всіх тих молодих людей, які уже слабо говорять або взагалі не говорять рідною українською мовою, але почувають себе українцями, – треба організувати, притягати в організовані ряди до праці для української справи, за визволення України з неволі і побудову Української Самостійної Соборної Держави.

Наші деякі люди не раз люблять багато шуму і патріотизму на словах, але практичних діл чи матеріальної допомоги для справи визволення України дуже мало або зовсім ніяких. Але треба робити не лише багато шуму і хизуватися своїм патріотизмом на словах, але й усі ті, у кого є кишеня, мусять також цілий час і потрясати патріотичною кишенею на справи і потреби визволення України; давати допомогу і можливість працювати на народній і визвольній ниві усім тим обдарованим патріотам, котрі ціле життя безкорисливо працювали і далі працюють для української справи, а у яких кишеня завжди порожня або напівпорожня. І хоч ми тут на терені Канади і в інших країнах нашого поселення вже багато проробили корисної праці для добра української справи і визволення України з неволі, – однак ми мусимо робити далі усі зусилля, щоб підготувати належно молоде покоління, щоб воно далі продовжувало цю працю аж до переможного завершення нашої найбільшої національної мети.

Щоб не бути голослівним із висловленими думками, пересилаю \$200,00 на потреби «Гомону України», щоб на його сторінках далі друкувалися відомості про справи України, про тяжке становище українського народу на рідній землі, про необхідність визволення України з неволі та збудування Самостійної Соборної Держави.

«Гомін України» (1980, 7 травня)

КІЛЬКА ДУМОК ЩОДО ВИДАННЯ «УКРАПРЕС»

Ця вістка мене дуже вразувала. Думаю, що видання такого органу, який би інтереси України завжди ставив на перше місце, а релігійні, союзові, ідеологічно-партійні і всі інші погляди, міркування чи переконання аж після цього, є дуже і дуже потрібне й на часі. Це навіть уже давно було потрібне. Мені здається, що Ви мусите згуртувати дуже сильну редакційну колегію, на авторитеті якої зможете зорганізувати величезну масу любителів української вільної преси – передплатників, уділовців, жертводавців, а головне – фундаторів і меценатів з поважними грошовими вкладами... Думаю, що до співпраці з Вами треба запросити таких визначних патріотів-соборників, як (далі список осіб, до яких редакція вже звертається з відповідними листами. – Прим. ред.)... Я переконаний, що Ви добро Україні ставите перед усе, що питання релігії й віри залишаєте вільним для людини відповідно до покликів її серця, до відчуття Бога в її душі, у вияві любови до ближнього і Батьківщини, у намаганні допомагати їм. Що перша мета є бути добрим, щирим і чесним українцем і допомагати тим, хто ці постуляти проповідує і виконує – чи то православні, чи католики, євангеліки й інші, чи бандерівці, чи мельниківці, старі чи нові демократи та всі інші. Я також цих поглядів. Отже, запропонована Вами публікація мусить нас усіх мирити та єднати до здобуття волі українському народові. Бо, дивлячись на теперішні потягнення наших асекураційних союзів, на приписування собі непомильностей, політично-ідеологічних середовищ, церковних провідів, пресових органів, наукових установ, потягнення нових дисидентів, що прибули недавно з України, – складається враження, що ми цими діями і потягненнями визволення України не наближаємо, а віддаляємо...

Ваш вільний орган мусить давати місце на своїх сторінках для авторів різних поглядів і стремлінь. Здається, що мусите поміщувати дописи всіх, навіть розкольників і шкідників українського об'єднання, якщо ці автори будуть підписувати свої статті, дописи чи листи повним іменем і прізвищем, і так піддавати їх думки на осуд читачам і всій українській спільноті, щоб знали всі, що діється серед нас, хто що проповідує, що робить, до чого прагне, – і тоді не піддержувати закукурічених фанатиків чи шкідників. Бо виглядає, що ворог розпустив серед української спільноти дуже сильні сіті, щоб нас

розбивати, розсварювати, розколювати й роз'єднувати... Посилаю поки що скромний даток \$200,00 (скромний не даток, а жертводавець. – Прим. ред.). Пізніше стану членом видавничої спілки, а як Бог нагородить здоров'ям й життям – стану й меценатом.

Від редакції: На те «пізніше» не прийшлося довго чекати і вже через три тижні після першого листа п. Дмитро Гулей прислав лист, що його майже повністю подаємо, бо в ньому мова лише про «Украпрес».

Така публікація буде дуже корисна для українського суспільства і для української справи. Ви мусите дійсно доложити багато зусиль, завзяття і впертости, щоб це діло відповідно наладати і провадити. Матеріальну допомогу мусите одержувати від усіх тих, на прохання і під тиском яких Ви розпочали таку важливу працю... Бо замало плакати, що... вони не мають чого читати, але треба їм усім «потрясти» патріотичним сумлінням і «патріотичною» кишенею на видання цієї цінної публікації... Як надішлете усім, кого адреси маєте, перше число видання, тоді багато мали б відгукнутися з передплатою, пожертвами, дописами чи іншою допомогою. Але на початку, здається, мусите одержати допомогу від любителів та ентузіастів вільної української преси і від тих, що «вимагали» від Вас видавати вільний український часопис. Думаю, що конечним має бути, щоб усі статті, дописи чи листи у цій пресі були з повними підписами авторів. Пожертви повинні бути поміщені для заохоти інших прийти з матеріальною допомогою. Якщо будуть анонімні жертводавці зі скромності чи інших причин, то це також гарно, і це їхня справа. Одначе, якщо такої потреби нема, то на загал анонімами, псевдонімами, криптонімами чи ініціалами України не збудуємо. Буде великим успіхом, якщо вдасться приєднати до співпраці якнайкращих журналістів, дописувачів і інших, – тоді легко буде Вам видавати «Огляд української преси», і він буде цікавіший, вартісніший і авторитетніший... Пересилаю Вам допомогу в сумі \$500,00, щоб започаткувати це велике діло, і бажаємо успіхів.

З пошаною Дмитро Гулей
«Украпрес» (1982, №1)

Треба висловити Вам признання за 2-ге число журналу. Воно гарно виглядає і назовні, і змістом – багато сильніша за перша число. Дуже гарно, що Ви помістили сильну статтю Олеса Бердника

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

«Тернистий вінець України», гарні фейлетони й статті – Панька Незабудька, Св. Караванського, Андрія Чаплі, Степана Підкови. Короткі, але корисні думки Ф. Федоренка, Людмили Почтар, Ваш коментар «Хто кого ображає», Н. Гусара, Івана Підпригори, о. Івана Ткачука, а спеціальне признання належить Вам за дуже вартісну статтю «про розгнудану демократію». Отже, Ваша праця з видаванням цього журналу на правильній дорозі. (Цей же автор раніше, відгукуючись на 1-ше число, писав так: «Не дуже погоджуюсь із Вашим коментарем до «Чи є «добрі» комуністи». Мені здається, що якраз ці вийнятки із згаданого Вами правила варті багато уваги. Бо, напевно, ці «вийнятки» в Україні – це більшість там, а якраз «злющі» комуністи – справжні вийнятки...).

«Украпрес» (1982, №3)

Я отримав останнє число «Украпресу» (ч. 34 – осінь 1986), де Ви пишете, що носитеся з думкою видавати його знову щомісяця. А мені здається, що це затяжко для однієї людини бути і видавцем, і редактором, і адміністратором, і видавцем книжок. Може, було б добре зробити «Украпрес» двомісячником або кварталником. Це тільки моя скромна думка, а зробіть так, як Вам удасться. (Від ред.: Ваша думка, мабуть, найреальніша. Але з Нового Року ясніше побачимо).

«Украпрес» (1986, №35)

НА ШЛЯХУ БУДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ

Коли вдумуємось у геніяльну творчість нашого найбільшого національного Пророка, завжди на думку приходять Його слова: «І день іде, і ніч іде ... І голову схопивши в руки, дивуєшся: чому не йде Апостол правди і науки!..». Коли він прийде, той Верховний Апостол Правди і Науки, той український Вашингтон, – ми не знаємо. Одначе українському народові у поході до волі потрібно багато апостолів, добрих учителів, наставників, діячів і провідників, котрі в братолюбії й єдинодумстві творили б Українську Солідарність. І коли вони виховують увесь український нарід до такої міри, що всі українці

стануть свідомі й готові до здобуття вільної української держави, нарід вилонить з-поміж себе нашого Вашингтона і весь потрібний провід.

Минуло вже 15 років, як нам на еміграції вдалося створити Світовий Конгрес Вільних Українців, і це було чи не найбільше досягнення української еміграції. Маю враження, що протягом цих 15 років міг би виконати більше корисної праці, якби мав більше сил і фінансів і якби він мав мандат вести діяльність не тільки на суспільно-громадському, культурно-освітньому та церковному відтинку, але й на політичному. Думаю, що не пошкодило б українській справі пробувати скріпити працю СКВУ шляхом зговорення, виборів чи делегування до СКВУ представників також політичних середовищ, щоб на форумі нашого центрального представництва створити Українську Солідарність і на цьому форумі соборно і солідарно репрезентувати Україну у вільному світі. Можна б також спробувати створити при СКВУ Соборницький фонд, що був би сильною базою для виконання цієї важливої праці. Тоді б представники чужих держав знали, до кого вони мають звертатися в усіх справах, що торкаються України. Бо якщо поляки в обличчі великої загрози і небезпеки, коли поки що загрожена тільки їхня територія, створили свою «Солідарність», то чому б українцям на еміграції цього не зробити, коли загрожена не тільки територія України, але її мова, культура, духовність, Церква і сама душа народу? У них Церква завжди була одним суцільним монолітом, майже не було боротьби на релігійному відтинку, бо в них церква і національно-державницький патріотизм – це майже одне. А в нас протягом всієї нашої історії, як і сьогодні, ми багато сил витрачаємо на релігійні міжусобиці. Якщо в Україні на ті справи мали і мають величезний вплив ворожі чинники й інтриги, то тут, у вільному світі, ми повинні б бути вільні від тих ворожих намагань.

Замість одностайно й солідарно змагатися за здобуття своєї держави, багато сил і часу витрачаємо на інші справи, коли треба думати про одне: саме існування нашого народу загрожене, а як не буде народу, то не буде кого і з ким будувати ні церков, ні культурно-наукових установ чи інших суспільно-громадських надбань.

Часто наші люди нарікають, що ми ніяк не можемо спільно підготувати святкування наших національних свят, таких імпрез, як на свято Самостійности й соборности, свято Шевченка, Героїв та інші. Коли виступає хор чи ансамбль однієї парафії, то вже з парафії

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

іншої церкви ніяк не хочуть виступати разом, щоб те свято зробити дійсно соборним. Те саме, коли беруть участь у святі з одного політичного середовища – з іншого вже не хочуть бути разом, щоб це людей з'єднувало, а не роз'єднувало.

Але є вже помітні й спільні виступи – серед молоді. Спілка Української Молоді, Пласт, Об'єднання Демократичної Української Молоді, студентські організації вже часом пробують виступати разом, дуже миле й зворушливе враження робить виступ молоді і дітей українських шкіл. Останній такий виступ дітей на святі у честь Т. Шевченка у Торонто зробив гарне враження. Біда тільки, що кожного року в школах і молодечих організаціях все менше й менше дітей і молоді.

Варто було б над цими справами нам подумати!

«Украпрес» (1982, №3)

БІЛЬШЕ ЛЮБОВИ, ПОЩАНИ, ТОЛЕРАНТНОСТІ І СПІВПРАЦІ

Письменник Олесь Бердник вважається в сучасну пору чи не найбільшим філософом і мислителем України. У своїй повісті «Прометей» він старається показати українському народові, скільки лиха і нещастя приносить нам фанатизм, брак толерантності, вирозуміння і терпимости до вільної думки людини. У цьому випадку – на релігійному відтинку. Дія відбувається в основному в єгипетському місті Олександрії, на початках ширення християнської науки. Героїня повісти по довших роках нещасливих пригод, терпінь і страждань, дістається до Греції, тодішнього центру культури і науки, де у пошуках за Божою і людською Правдою і їхніми законами здобуває знання високої науки і філософії вільної думки людини. Її суджений у своїх пригодах і терпіннях шукає цієї самої істини між аскетами, ченцями і релігійними проповідниками. Вона по закінченні науки повертається до рідного краю, де у високій школі навчає про намагання людини у шуканні Божої і людської правди, про Всесвіт і її Творця. Одначе фанатичний натовп народу вважає її еретиком. Підбурений релігійними фанатиками і проповідниками під проводом Патріярха, він убиває її

каміннями, як також і її судженого, який спішить їй на поміч. Подібні події на релігійному і політичному тлі в Україні дохристиянських часів наświetлені у його повісті «Сини Світовида».

У нашій історії, як і сьогодні, ми, на жаль, маємо багато фанатизму і нетерпимости на релігійному і політичному полі. Якщо кажуть, що історія є вчителькою життя – тоді ми у нашому релігійному і політичному житті дуже мало практикуємо із її вивчення – науки. Коли у часах козаччини і панщини народ поставав проти національно-політичного, економічно-господарського ворога, його поневолення, гноблення і визиску – то боротьба була перекинена у великій мірі на релігійне тло, бо один сусід-загарбник був представником польського католицизму, а другий – московського православ'я. Нам не треба за багато уваги звертати на Візантію, Рим чи на «третій Рим» – Москву, а плекати віру, любов, Божі закони і частіше звертати очі на наш рідний Київ.

Читаючи нашу українську пресу, яку видають чи то суспільно-політичні середовища, чи асекураційні союзи, чи релігійно-церковні установи, бачимо, як багато нарікань, взаємних обвинувачень і лайки, – то тяжко збагнути, хто має рацію, а хто винуватий, кому вірити, а кому – ні, чия кривда, а чия правда, – то складається враження, що все це перебуває в якомусь зачарованому колесі. І як з цього завороженого колеса вийти, то здається, що вихід є тільки один: взаємна любов, пошана, толеранція і довір'я до брата-українця, а фанатизм і ненависть залишити для ворога-поневолювача, який є ворогом Бога, і правди, і волі.

Гарним прикладом терпимости, пошани і толерантності до думки іншого була конференція інституту імені С. Петлюри у Торонто, де і петлюрівці, і гетьманці у дискусії і виміні думок з пошаною і толеранцією висловлювали свої погляди, шануючи думки інших. Було б дуже корисно, коли б у подібних зустрічах і бандерівці, і мельниківці, соціалісти і демократи, православні і католики з такою пошаною і толеранцією до поглядів і думок інших, наші люди і провідники шанували себе взаємно і з великою користю для Української Справи. Було б також добре, якби ми старалися влаштовувати спільні національні виступи, які б нас з'єднували в один суцільний моноліт, який також дуже потрібний у нашому поході до Волі. У деяких українських таборах у Німеччині такі спільні виступи відбувалися, наприклад, у та-

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

борі Гайденау, і для мешканців цього табору залишилися гарні спомини української соборності на все життя.

Отже, стараймося знайти це духовне єднання любови, взаємної пошани, толерантності і співпраці, згідно із словами-заповітом нашого Пророка: «Обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю!».

«Украпрес» (1982, № 6)

ОГЛЯД ВІЛЬНОГО СЛОВА

У відповідь на видавничі «факти і потреби» редакції «Украпресу».

Видання ОГЛЯДУ вільного слова і думки треба продовжувати за всяку ціну, бо він буде спричинятися до покращання української справи у світі, до злагіднення сварів і непорозумінь, до спільного наближення й співпраці і тим самим допомагати у нашому Поході до Волі. Справа приєднання нових передплатників тяжка, бо кожний привик до своєї партійної газети і воліє кваситися у власному соусі, а більшість є байдужа до українських політичних, наукових і визвольних процесів. Думаю, що наразі тих сотка-дві жертводавців і кілька сот передплатників не повинні дати загинути нашому місячникові та помаленьку приєднувати передплатників і жертводавців. Бо припинення ОГЛЯДУ створить прогалину або й порожнечу у їхніх душах... Висилайте мені по п'ять примірників кожного числа, будемо старатися їх реклямувати. Висилаю допомогу в сумі \$100,00, а ви апелюйте до передплатників, жертводавців і читачів!

«Украпрес» (1982, №7)

ЗГАДУЙМО ПРО УКРАЇНУ

Минулого літа, при кінці червня, ми поїхали до монастиря на Горі Марії в Анкестер-Онтаріо. На цей відпуст ми взяли з собою одну жінку, українку, яка щойно кілька місяців тому приїхала з Польщі. По закінченню богослужень і відправ, коли ми на лоні чудової погоди і природи посідали на зелену травичку обідати, та жінка нас запитує:

«Чому наші українські священники у своїх проповідях, науках і богослуженнях так мало згадують про нашу поневолену Батьківщину-Україну, про наш многотраждальний нарід, його терпіння і страждання за Бога, за свою Українську Церкву, його змагання і боротьбу за рідну землю, правду і волю? Я 60 років прожила у Польщі, слухала польських ксьондзів і проповідників. І вони у своїх проповідях, богослуженнях і науках ніколи не забувають про свій польський нарід, про його завдання і потреби, про свою польську церкву, про своїх великих польських людей, королів, літераторів і проповідників, про своїх польських героїв і святих».

Що ж ми могли на це їй відповісти? Ми відповіли, що є і в нас священники, однак їх є ще замало, бо багато священників у своїх проповідях і богослуженнях говорять тільки на теми біблійні, згадують тільки про Ізраїль, Візантію і візантійський обряд, а про Многотраждальну Матір нашу Україну, про Український Нарід, його терпіння, гоніння, ув'язнення, заслання і переслідування за віру в Бога, за Христа і Його науку, за наших українських Героїв-Страдників і Святців, великих визначних людей України чомусь забувають. А чей же проповідування любови до ближнього, яким у першу чергу є кожний брат-українець, є їхнім найважливішим обов'язком!

«Украпрес» (1988, №8)

У ВІДПОВІДЬ НА ВИДАВНИЧІ «ФАКТИ І ПОТРЕБИ» РЕДАКЦІЇ «УКРАПРЕСУ»

Кажете, що хочете збудити інших, однак не хочете перетворити журнал у щомісячне скиглення й апелі. Але здається, без цього поки що не можна... Бо в наших людей є на все – і на тютюн, і на пиятику, на прийняття, на весілля, на «котеджі» й інакше, але на добру українську пресу, книжку і всяку українську справу і діяльність – то до них треба скиглити, просити й апелювати, іншого способу поки що не видно і без попереджень про можливість припинення журналу, про що ви вже натякали, не обійтися.

«Украпрес» (1982, №8)

ПРО НАРОД І ЦЕРКВУ

У нас є багато явищ на релігійно-церковному відтинку, які чомусь промовчуються, а які є дуже тісно пов'язані з нашим народом і Церквою...

У нас боротьба і оплюгавлення свого рідного, боротьба за Православ'є, за Католицизм, за Євангелизм або за якесь механічне об'єднання. Об'єднання коло чого? Католицизму? Православ'я? Але ж ми, українці, того роз'єднання не робили. Роз'єднались Рим і Візантія..., отже нехай вони і єднуються! Наші сусіди мудріші: вони скапіталізували і пристосували Церкву до своїх потреб, на служіння не лише Богові, а й своєму народові. І коли поляки мають свою Ченстохову, польського Папу і польського голову Східної Конгрегації, а Росія сказала, що «Москва – третій Рим, а четв'ортому не бивать!», – то ми хочемо об'єднувати Рим із Візантією...

Було б добре, якби хтось написав і вияснив, чому деякі українці покидають свою рідну вже 1000-літню традиційну Церкву, відходять до інших, а навіть заводять поганство, хочуть видобути з дна Дніпра статуї Дажбога і Перуна і на всі лади ганьблять наші світлі й заслужені постаті, заслужених для Церкви й народу достойників?.. Здається, що із понад 30 держав Європи ні в одній народ цього не робить. А ми, українці, замість змагатися за добро свого народу й держави, сваримося й витрачаємо сили на релігійний фанатизм і взаємне поборювання...

Ті всі справи поки що контроверсійні, але болючі, і їх треба буде направляти. У нас нема авторів, які б ці справи порушували, бо бояться якоїсь анафеми. А тим часом писати правду – нема кого боятися. Ці справи порушували наші великі мислителі – Шевченко, Франко, Українка, а тепер Бердник...

«Украпрес» (1982, №10)

ХАЙ ЖИВЕ БОЙКО!

(Кілька думок і спостережень)

Український драматичний ансамбль «Заграва» відіграв у Торонто сатиру молодого драматурга Бориса Будного «Віва Бойко» (Хай живе Бойко). У сатирі представлені три покоління: дід, діти і внуки. Тема дії дуже популярна, бо вона змальовує невеселу теперішню дійсність української еміграції у Канаді, Америці та, напевно, у всій українській діаспорі.

Український пенсіонер Нестор Бойко живе в українському домі для старших, куди його віддали його сини і внуки. Вони не хотіли терпіти старого вдома, вважали, що він фанатик і мрійник, бо забагато говорить про Україну, її тяжку долю і поневолення та потребу нашої дії, щоб допомогти українському народові визволитися і збудувати свою Державу. Вони кажуть, що Україна – це якась мрія-фантазія, що змагання за її визволення – це щось нереальне. І на цьому тлі представлений доктор Северин Стрибог, пенсіонер, який узяв собі за завдання досліджувати історію і праісторію України, і він у сатиричній формі хоче довести, що колись, в давнину, українці прибули на землю з якоїсь іншої планети. Старий пенсіонер Нестор Бойко дуже захопився його дослідями і наукою, і коли він на щасливий лотерейний квиток виграв один мільйон доларів, то у заповіті записав цей мільйон для дослідника доктора Стрибога, щоб із цих грошей створити фундацію імени Нестора Бойка, що її завдання має бути дослідження історії України, написання історії України у правдивому, непофальшованому світлі та допомога Україні у її звільненні.

Дуже помітне у цій сатирі те, що молодий автор Борис Будний представив справу так, що коли українські установи й організації: Світовий Конгрес Вільних Українців, Комітет Українців Канади, Спілка Української Молоді, Пласт, українські жіночі організації – звернулися до щасливого Бойка за грошовою допомогою, то не показано його реакції на їхнє звернення. І з цього можна зробити припущення, що всі згадані та інші українські установи й організації не цікавляться написанням правдивої-непофальшованої історії України і всіх подій у справі визволення України на потрібному й відповідному рівні – й аж мусить знайтися якийсь щасливий Нестор

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Бойко, який створив би фундацію, а відтак, щоб усі щасливі і менше щасливі Бойки цій Фундації допомагали. І за це молодому драматургові Борису Будному, драматичному ансамблеві «Заграва» і його керівникам належить велика шана і подяка від усього українського суспільства.

«Украпрес» (1983, №1)

ГОЛОД НА УКРАЇНІ І «ТАЄМНИЧА РУКА»

Під таким заголовком у другій половині 1982 року вийшла в Торонто книжка історика Романа Млиновецького. Звичайний читач, який ніколи не читав і не бачив «Енциклопедії Українознавства», головним редактором якої є професор Володимир Кубійович, читаючи цю книжку Романа Млиновецького, не може зібрати своїх думок і не знає, в що вірити, а в що не вірити. Думки і твердження в цій книжці такі контрверсійні і загадкові, що не знаєш, де конверсія, а де диверсія «таємничої ворожої руки». Р. Млиновецький твердить, що професор Кубійович лише фігурує як головний редактор «Енциклопедії Українознавства», а за його ширмою редактора захована «редакційна колегія», яка складається з неукраїнців, що вони росіяни та лише прикрилися українськими прізвищами. Що вони деякі ділянки українознавства так пофальшували, поперекручували і підтасували, що тим роблять велику шкоду для України, а приносять користь Москві. Тим більше, що «Енциклопедія Українознавства» видана під патронатом Наукового товариства Шевченка, і під його фірмою збиралися гроші на це видання від усієї української еміграції. Р. Млиновецький вказує, що в таких ділянках українознавства, які не мають великого політичного значення, як фізична географія, народна культура або археологія, редакція не намагалася проводити своїх тенденційних ідей. Але такі ділянки, як історія, історія визвольної боротьби, історія української мови, історія письменства так підфальшовані, перекручені і підставлені, що вони можуть бути поміщені в "Українській Радянській Енциклопедії". А Наукове товариство імені Т. Шевченка не повинно надуживати імені Шевченка у виданні "Енциклопедії Українознавства", на сторінках

якої так пофальшовані і перекручені думки й ідеї, які проповідував, поширював і за них страждав Т. Шевченко. За ширення цих шкідливих для української справи інформацій на сторінках "Енциклопедії Українознавства" воно повинне називатися імені Пушкіна, а не Шевченка. І в додатку до цього деякі інші українські організації і товариства, що з цією пофальшованою справою не є обізнані, збирають гроші на «Енциклопедію Українознавства» і її поширюють. Звичайний читач не знає, як думати і реагувати на цю книжку Р. Млиновецького, і тому сподівається, що українські історики і науковці на сторінках української преси подадуть якісь висноження. Бо виглядає, що ворожа «таємнича рука» діє дуже сильно серед української еміграції, щоби її розсварювати, роз'єднувати і не дати їй можливості одностайно, спільними силами прямувати до визволення України.

«Украпрес» (1983, №2)

ЗАПОВІТИ І СПАДКИ

Потреба розроблення заповітів-тестаментів серед української еміграції є дуже важлива і актуальна. А її занедбання робить українській справі великі матеріальні шкоди. Адвокат Ярослав Ботюк у Торонто в одній із своїх інформативних доповідай у цій справі старався подати вказівки, як цьому лихові зарадити. Найбільшим лихом є те, що дуже багато українців, які живуть у Канаді, Америці чи будь-якій іншій країні нашого поселення, вмирають, не зробивши перед тим ніякого заповіту, або записують все своє майно на рідних в Україні. Він сказав, що в останньому році ворожа окупаційна советська влада забрала понад 28 мільйонів доларів спадків від померлих українських емігрантів у Канаді! Це діється серед нас тоді, коли, наприклад, Українська Шевченківська Фундація за 20 років не змогла ще зібрати 2 мільйонів доларів. Адвокат Я. Батюк каже, що кожен українець на еміграції обов'язково повинен зробити заповіт і залишити найменше двох або більше свідків, котрі би допильнували, щоб записане у заповіті майно було доручено людям чи організаціям, для яких воно є записане. Він подає приклад, що коли в Україні живе

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

понад 800 тисяч жидів, то ніхто із жидівських емігрантів не записує нічого для своєї родини в Україні – був тільки один випадок, що стара жидівка у Канаді записала спадок на родину в Україні. Він також наводить багато прикладів, що стається з майном людини, яка не зробила заповіту, або коли майно записане на родину в Україні. Ось один із цих прикладів. Одна старша жінка у Канаді була чесна і побожна, завжди ходила до церкви і була християнкою. Але вона померла несподівано і не залишила ніякого заповіту. Майно її було коло 500 тисяч доларів, а її поховали у паперовій труні. І яка шкода, що ця церква, до якої вона завжди ходила і в ній так щиро молилася, чи якась добродійна українська установа не одержала нічого із цих її тяжко запрацьованих грошей на потреби української церкви чи якоїсь іншої так потребуючої Української Справи. Тому було б дуже потрібно і доцільно, щоб українські священики у церквах, чи при різних нагодах пригадували своїм вірним про потребу і konieczність зроблення заповіту. Також українська преса і радіо час від часу повинні пригадувати українській спільноті про те і вказувати, що всі ті, що не мають родини, повинні записувати своє майно на українські установи, організації і церкви, наприклад: Шевченківська фундація, українські школи, університети і церкви, СКВУ, українська преса і видавництва, українські молодечі і виховні організації й на інші українські потреби, що кому ближче до душі. Тоді наші тяжко запрацьовані гроші не попадуть у ворожі руки, а українська справа дуже багато на цьому скористає. І тому для цієї справи нам треба присвятити більше уваги.

«Украпрес» (1980, №3)

НАША ЄДНІСТЬ, ОБ'ЄДНАННЯ І РОЗ'ЄДНАННЯ

Доктор Іван Овечко в «Украпресі» під ч. 8 піддає до нашого роздумування пропозицію створити «Всеукраїнську Раду Церков», і якщо би нам удалося створити таку Раду, то ми могли б мати багато користі для української церковно-релігійної справи, як також національної. Тоді змогли б наші церковні чинники і проводи час до часу зійти-

ся і разом обговорити наші спільні церковно-релігійні справи, а також із цього форуму впливати на наше суспільно-громадське і політичне життя. Нам вже вдалося створити Всеукраїнську суспільно-громадську установу – Світовий Комітет Вільних Українців, – тільки шкода, що на її форумі не ведеться української політичної праці. Отже, якраз на цих двох наших всеукраїнських форумах повинна вестися наша співпраця. Звичайно, що кожна Церква, установа, чи організація має і повинна вести свою працю на своєму власному відтинку, ґрунті і засягу, але час до часу повинні зійтися на форумі спільної церковної чи громадсько-суспільної організації для якихось важливих нарад, рішень чи постанов. От хоч би для обговорення соборного і величавого відсвяткування 1000-річчя Хрещення Руси-України, у 50-ту річницю спільно відзначити (а можуть організації й осібно) страшну подію українського голодомору-голокосту, і багато інших важливих справ і подій, обговорювати і рішати спільно і соборно.

Ми у наших українських церквах і політичних середовищах звикли закидати одні другим копання історично-політичного і релігійного Збруча, а це є зовсім безпідставне і непотрібне. Ми повинні перестудіювати, що копателями нашого релігійного і політичного Збруча були наші ненажерливі, захланні і несовісні сусіди – Москва і Польща. Бо коли Русь-Україна у 988 році за володіння Володимира Великого прийняла Христову віру і науку, то тоді ще не було роз'єднання і розбиття між Римом і Візантією. Тому ми не маємо ніякої причини їх об'єднувати. Отже, ні українці православні, ні католики не мають причини себе взаємно обвинувачувати у копанні Збруча, бо політичний Збруч був уже установлений в Андрусові угодою між Москвою і Польщею ще тоді на берегах Дніпра, а не Збруча – де Правобережна Україна попала під католицьку Польщу, а Лівобережна – під православну Москву. І від тих часів імперська Польща почала нам накидати католицизм, а Росія – московське православ'є. Ця інтрига наших католицьких і православних сусідів триває і досі. І цим вони стараються відвернути нашу увагу від наших спільних змагань, за нашу Вільну Українську Соборну Державу, а перекинути її на нашу релігійну боротьбу, сварки і міжусобиці. І, на жаль, їм у значній мірі це вдається, бо наша історична Церква у двох найбільших розгалуженнях – православному і католицькому, поки що не може дійти до належної і потрібної співпраці і діалогу. А поза тим творяться різні

менші релігійні угруповання, які також відвертають нашу увагу від соборного змагання за визволення України. Наші історичні загарбники і гробокопателі Росія і Польща не мають ніякої боротьби на релігійному тлі своїх народів: вони зуміли скапіталізувати і пристосувати Церкву до своїх потреб, на служіння не лише Богові, а своєму народові. І коли поляки мають свою Ченстохову, польського Папу і польського голову Східної Конгрегації, а Росія сказала, що «Москва – третій Рим, а четвертому вже не бути», то ми витрачаємо силу на якесь поки що абстрактне релігійне об'єднання, хочемо об'єднувати Рим із Візантією, а чей же ми України не роз'єднували, бо ми прийняли християнство у 988 році, а Рим із Візантією посварилися аж у 1054 році, отже аж на 66 років пізніше. Ми у наших церквах тепер замало виявляємо практично Христову науку і його заповіді любові ближнього. А ще головніше – любов до брата-українця не поставлена на належному рівні. Ще бувають, на жаль, численні випадки, що українець-католик не є українцем і навпаки. Це також буває і в менших українських угрупованнях. Коли ми подивимося на інші народи, то англієць є завжди англійцем, француз – французом, німець – німцем, американець – американцем і т.д., незалежно до якої Церкви і релігії належать. А у них релігій і церков багато більше як у нас. Є ще та різниця, що всі вони мають свої держави, а ми є у процесі змагань за свою державу. Отже, на цьому відтинку ми мусимо бути ще більш толерантними і згідливими. Також між деякими нашими священнослужителями бракує виявів цієї любові ближнього на практиці.

На ці помилки і недомагання старалися нам вказувати наші Велетні Духа – Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, В.Стефаник, тепер О.Бердник та інші. І коли цих несовісних священнослужителів І.Франко картав у своїх творах, то його називали безбожником. Випадок, який він змальовує у своїй повісті «Навернений грішник», де син загинув при копанню ями для видобування нафти, то священник домовляється з батьком про спільний похорон разом з мамою сина, яка, дуже прибита цим горем, ще жива лежить у хаті, – на жаль, не був самотнім. Подібних несовісних поступовань на наших рідних землях, на жаль, бувало багато. І так велетень Правди і Любові Іван Франко за його поучення і вказування на ці несовісні вчинки удостоївся того, що йому відмовили священничих похоронів. В.Стефаник у своїй безмежній любові до рідної землі і українського народу в

оповіданні «Сини» так змальовує свого героя, статечного господаря Максима: «а Ти, Мати Божа, будь моєю газдинею: Ти зі своїм сином посередині, а коло Тебе Андрійко та Іван по боках... Ти дала сина одного, а я двох». Т.Шевченко у своїй безмірній любові до України у своєму «Заповіті» каже, що аж тоді, як «кров ворожа потече у сине море» і Україна стане вільною, він «полине до самого Бога молитися».

Ці вказівки великої любові до рідної землі і до рідного брата-українця нам казали наші великі мислителі-філософи-Велетні Духа, і ми мусимо йти за цими вказівками. Мусимо вводити у життя заповідь Христа «любіть свого ближнього як самого себе» у поєднанні зі словами Шевченка «обніміте, брати мої, найменшого брата». Ці справи у нас багато промовчуються, хтось може їх називати контроверсійними, однак для добра українського народу і української церкви вони мусять бути відповідно насвітлені і застосовані у житті, – бо тільки у правдивій любові і пошані до свого брата може постати наша єдність.

«Украпрес» (1983, №4)

ПРО ДОБРИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Пан Т. Бабюк у своєму гарному листі (у 1-му числі «Огляду») між іншим пише: »...По війні на еміграції наплодилося маса різних писак, що пишуть всякі нісенітниці і тим підривають престиж добрим письменникам...». Це правда, що багато, але не знаю, чому вони мали б підривати престиж добрим письменникам. Читачі вміють читати і відрізнити добрих письменників від писак і відвіяти половину від доброго зерна. У вільній країні кожному можна писати і висловлювати свої думки, але якщо якась писанина є образою, наклепом і неправдою й шкодить людині або державі, то таких писак карають і навіть замикають у тюрму. Зрештою, ніхто не має монополію на писання. Бути добрим письменником, поетом чи журналістом – це результат не лише науки, іде іскра Божа у серці людини, це талант і дар, дані лише вибранцям, отим, що мають бути «сіллю землі». І тому ті вибранці мусять дуже уважати, щоб та сіль не вивітрилась, бо не буде чим землю солити. Поетів, письменників, мистців, музик, композиторів – цих вибранців Божих і людських –

ворог тому й жорстоко нищить, щоб позбавити землю соли, щоб не було чим зміцнювати дух в українському народі. А в Америці, в Канаді та в інших вільних суспільствах кожний має право висловлювати свою думку в газеті, радіо і в телевізії, а читачі чи слухачі відсівають зерно від полови. І праці правдивих письменників залишають надовго, як то кажуть, навіки (якщо взагалі є щось вічне), а те, що пишуть наплоджені писаки, – так і залишиться нісенітницею.

У нас буває так, що коли хтось із народу напише, чи висловить свою думку, то видавці чи редактори застосовують до нього нашу популярну приказку: «Коваль коня кує, а жаба ногу підставляє»... Але ж і ковалі, і коні, і жаби – це все Божі творіння, й у суспільстві є найбільше жаб, а нам усім треба лупати скалу, що їй нам призначено розбити і з-під неї вигребти поховану долю України. Адже наш національний Пророк писав: «Обніміте, брати мої, найменшого брата!». А в іншому місці: «Воскресну нині ради їх, людей закованих моїх; убогих, нищих... Возвеличу малих отих рабів німих! Я на сторожі коло їх поставлю СЛОВО...» І Христос сказав: «Блаженні вбогі духом, бо їх царство небесне». Ковалі, коні і жаби мусять усі разом змагатися за наш найвищий ідеал, так, як писав наш письменник С. Любомирський у повісті «Під молотом війни», що для справи визволення України треба заставити всіх, навіть і українську вулицю.

Ми, звичайно, ділимо людей на добрих і гірших патріотів – це є правильно. Але не ділимо їх по тому, чи вони православні, чи католики, чи євангелісти й інші, чи бандерівці, чи мельниківці, старі чи нові демократи й інші, але по тому, наскільки вони беруть участь у житті суспільства і громади, наскільки вони своїми жертвами або бодай лептами допомагають праці наших суспільно-громадських, культурних, наукових, церковних та інших організацій, наших шкіл, нашої преси! Бо на патріотизм також ніхто не має монополію – тут кожному підказує його серце, душа і власна совість. І тоді, коли ми всі заповіти нашого найбільшого Пророка введемо в наше життя, ми здобудемо волю і станемо вільним Божим народом.

„Украпрес» (1982, №3)

ДУМКИ – КОРОТКО

Я завжди такої думки, що своїх «яничар» було багато в часи колективізації, голодомору. Не бракує їх і сьогодні, коли їх витворює ворожа окупаційна влада в Україні ще від Андрія Боголюбського, пізніше від Переяславської угоди Хмельницького, через часи Мазепи, Петра I, Катерини II, Валуєва й інших сатрапів-загарбників аж до сьогодні. І як довго на землях України буде ворожа влада, так довго будуть «свої яничари». І їх під суд зможе поставити тільки влада вільної української держави. Бо вороги дуже завзято працюють, щоб цих «українських яничарів» витворити якнайбільше, а народ хоче вижити, хоче перетривати вороже ярмо і робить це різними можливими способами. Не всі можуть бути героями у в'язницях і на Сибірі...

Я дуже волів би, щоб у Вашому вільному журналі порушувати справи Української Держави, культури, науки, літератури, а не релігії. Одначе, справи народу й релігії так між собою тісно пов'язані і так спільно зазублюються, що поки що тяжко говорити про одне, не заторкнувши другого... Ніякі визнаві якоїсь української Церкви не повинні мати монополії у змаганнях за побудову Української Держави. Тут права і шанси для всіх однакові. Кожну українську Церкву чи релігійну групу треба оцінювати по тому, який вклад вона вносить у життя українського соборницького духа і в побудову Української Держави. Бо вільний український народ і його вільна держава – це одинока запорука вільного існування кожної української Церкви і кожної релігійної групи.

Я завжди заздрю нашим нещирим сусідам полякам і росіянам, що вони на релігійному тлі боротьби не мають.

Я Вам щиро ґратуюю за Ваші відверті слова: «Будьте бандерівцями, упаківцями, мельниківцями, стецьківцями, плав'юківцями, провидінцями, союзівцями, православними, католиками, протестантами, рунвістами, рідновірами, папістами, патріархальниками, плющівцями, григоренківцями, гетьманцями, севеушниками (а ще й «демократами»), але будьте найперше ЛЮДЬМИ! УКРАЇНЦЯМИ!».

Це також і моє «святее-святих».

«Укrappec» (1983, №8)

ЧУЖИНЦЯМ – ПРО СПРАВЖНЄ ОБЛИЧЧЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

(на маргінесі промови през. Рейгана)

46-хвилинну промову президента Рейгана 25 січня ц.р. приявні переривали оплесками 41 раз. Між іншими справами, що їх має Америка на внутрішньому і зовнішньому відтинках, президент зазначив, що свобода і демократія лягли в основу побудови американської держави, що ми ними втішаємось і дорожимо та будемо їх захищати. Одначе, він ані одним словом не згадав, що є в світі багато народів поневолених, яких позбавлено свободи, загарбано їхню землю, культуру, духовні й економічні надбання, а самі ті поневолені народи хочуть знищити, стерти з лиця землі, та що найбільшим з усіх поневолювачів сьогодні є російська імперія. Загрожує вона також свободі і демократії й американського народу!

Звичайно, таке промовчування є передвиборчою тактикою президента, бо він, знаючи думки й наставлення американського народу, не хотів також дратувати присутнього на тій промові «товариша» Добриніна, одного з представників кліки супер-бандитів. Бо коли б згадав проблему поневолення народів, то імперські поневолювачі назвали б президента й американський народ підпалювачами нової війни...

Президент сказав: «Я хочу сказати народові Советського Союзу...». А треба було б сказати «народам Советського Союзу», бо ж СРСР – це імперія багатьох поневолених народів, над якими панує російський народ при допомозі підібраних вислужників або присилуваних людей з поневолених народів. І якраз тоді, коли російська імперія зі своєю диявольською системою, урядом і законами знищила навмисне створеним голодом у 1932-33 роках до 10 мільйонів українського селянства, а величезні маси української інтелігенції знищила розстрілами, муками в тюрмах та засланнями, – якраз тоді Америка визнала Советський Союз легальною і законною державою!.. І яка трагічна доля випала Україні й іншим поневоленим народам у російській імперії, коли відтоді і аж дотепер ці народи терплять у царстві Сатани без відповідного зрозуміння з боку вільних держав Заходу, без їхньої допомоги поневоленим, яких всякими способами намагаються перетворити в один так званий советський, а насправді російський народ.

Тому стоїть велике завдання перед українським проводом в Америці й інших державах вільного світу: роз'яснювати, висвітлювати ці справи. Щоб американський уряд і народ зрозумів, як довго російська імперія буде втримуватися на горах трупів, на сльозах і стражданнях поневолених народів та при допомозі американської й канадської пшениці та західної технології, так довго буде дуже загрожена і свобода та демократія Америки, Канади та всіх вільних народів.

«Украпрес», (1984, №24)

РОЗ'ЯСНЮВАТИ АМЕРИКАНЦЯМ ПРО СПРАВЖНЄ ОБЛИЧЧЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У середу, 25 січня 1984 року президент Р. Рейган виголосив до американського народу 46-хвилинну промову, яку приявні оплескували більш як 40 разів. Між різними справами, які має Америка на внутрішньому і зовнішньому відтинках, президент зазначив, що свобода і демократія лягли в основу побудови американської держави, ми ними втішаємося і дорожимо і завжди будемо їх захищати. Однак він ні одним словом не згадав, що є у світі багато народів поневолених, яким свободу відібрано, загарбано їхню землю, усі культурні, духовні й економічні надбання – і щоб ці чужі загарбані землі втримати для себе, імперські уряди, держави й народи хочуть ті поневолені народи знищити й стерти з лиця землі. І що саме одна найбільша із них – російська імперія, загарбавши багато чужих земель і поневоливши багато вільних народів, загрожує також свободі і демократії американського народу – бо не може бути вічно так, коли на горах трупів, терпіннях і стражданнях поневолених народів існує і держиться російська імперія, щоб змогла втриматися, рости і процвітати американська свобода і демократія.

Звичайно, що це є передвиборча тактика президента, бо він, знаючи думки і наставлення американського народу, не хотів також дратувати присутнього на цій промові товариша Добриніна, одного з керівників супер-бандитів, бо коли б він надмінив проблему поневолених народів, де потоптана свобода і демократія, тоді

імперські поневолювачі і супер-бандити назвали б американський народ і його президента підпалювачами нової війни. Кажуть, і навчас релігія, що існує сатана і його царство: отже, в імперії, де переслідують за слово і думку, де заборонена віра в Бога і є Божі закони, де зруйновано і понищено церкви, храми Божі, монастирі, всякі релігійні пам'ятники, навіть придорожні хрести чи каплички, де виморено голодом не тільки дорослих, але й дітей і стариків – чи ж це не є царство сатани, з його диявольським урядом і законами? І чи можлива співпраця держав і народів, де панує свобода і демократія, із урядом і царством диявола? Президент сказав: «Я хочу сказати народові Советського Союзу» – треба казати НАРОДАМ у Советському Союзі, бо ж Советський Союз – це імперія багатьох поневолених народів, де панує російський народ із підібраними і присилуваними людьми з поневолених народів. Коли в Україні російська імперія із своїм диявольським урядом, системою і законами знищила голодом у 1932-33 роках приблизно 10 мільйонів українського селянства, а величезні маси української інтелігенції знищила розстрілами різними способами мук, знущань і терору по тюрмах, казематах і на засланнях – тоді якраз Америка й інші держави вільного Заходу визнали Советський Союз легальною і законною державою. І яка трагічна доля стрінула Україну й усі інші поневолені народи у російській імперії, коли відтоді аж дотепер, без ніякої допомоги, зрозуміння і співчуття з боку вільних держав Заходу, ці народи терплять і страждають у царстві сатани, де всіма пекельними способами стараються їх перемінити в один советський, а властиво російський народ.

Тому стоїть велике завдання перед українським народом в Америці, а також в інших вільних державах – щоб ці справи відповідно роз'яснювати і висвітлювати. Щоб американський уряд і народ зрозуміли, що доки на горах трупів і страждань та на допомозі американської і канадської пшениці тримається російська імперія – то свобода і демократія американського народу і всіх вільних народів є дуже загрожені.

«Украпрес» (1984, №21)

ШАНУЙМО НАШУ ІСТОРІЮ

Ми, українці, є дивний нарід, ми часто самі зневажаємо, а дехто і опльовує свою історію, героїчну боротьбу і змагання за останніх 40-50 років.

На початку місяця лютого 1984 року я мав нагоду говорити з українкою, яка приїхала у відвідини до родини і приятелів у Канаді. Вона була у Вінніпегу і Торонті кілька місяців і висловила свої зауваження та жаль, що на наших святах самостійности і соборности та інших святах, академіях чи зібраннях, ми обмежуємося лише до 1918 і 1919 років, а нашу новітню історію після цих років аж до сьогодні обминаємо, не згадуємо про неї так, якби ці останні 40 чи 50 років були у нас порожнечою або диким полем. Ця жінка за свою участь в українському визвольному русі каралась 10 років по тюрмах і на засланні в Казахстані. Вона має жаль, що у Канаді вона ніде не почула згадки про тих, які загинули і мучилися по тюрмах і каторгах, тих, що загинули в бункрах та криївках, обороняючи рідну землю, – а дехто їх називає ще «щурами». Ці герої і мученики, одержимі своєю любов'ю до України, були покинуті і залишені на поталу жорстокостей наїзника, а частина тих, що врятувалися і вигідно проживають у вільному світі, замість гідно оцінити їх подвиги, терпіння, муки й смерть і схилити свої голови перед величчю їх жертвенности, страждань, героїзму і посвяти для України – вони промовчують все те, а то й зневажають. Вони щасливі, що їм Господь дозволив вирватися з цього пекла в Україні і зажити свobodно. А тим часом їхнім завданням є розказати вільному світові про героїку, криївки, тюрми, посвяту, трагізм тих, що залишилися в Україні.

Відновлення української держави Актом 30 червня 1941 року і героїчна боротьба ОУН-УПА проти гітлерівського наїзника врятували престиж і честь України від закиду колаборації з гітлерівською Німеччиною. Проголошення української державности у 1918 році відбулося в Києві, а проголошення відновлення української державности 30 червня 1941 року відбулося не лише у Львові, бо після цього проголошення відбувалося через цілий місяць липень по всіх більших і менших містах України від Сяну аж по Дніпро і Одесу, де тільки це було можливе і де вже не було червоного окупанта. Український нарід у довгому очікуванні на свободу, підготовлений працею УВО, ОУН,

«Просвітами», «Рідними школами» й іншими українськими організаціями й установами, коли московський червоний окупант був прогнаний німецькими військами, думав, що у союзі з Німеччиною можна буде повалити московську імперію і збудувати свою вільну українську державу. Ніхто не припускав тоді, що політика німецького гітлерівського уряду буде така безглузда, шалена і пагубна, що німці у своїй зарозумілості, гордості і ставленні до українського народу, поваливши підвалини молодої української держави, не будуть свідомі того, що цим вони копають собі могилу. Український нарід, будучи вже національно свідомим, відчував, що будувати свою державу й уряд є національною konieczністю. І коли московський окупант під натиском німецьких військ почав утікати з українських земель, українці зразу взялися до будови української держави. З тюрем вирвалося багато української інтелігенції, з підпілля вийшло багато членів і симпатиків ОУН, які укривалися перед жорстокими переслідуваннями окупанта, з-за кордону повернулося багато української інтелігенції і під їхнім проводом увесь український нарід взявся негайно за творення свого уряду і порядку на своїй землі. У Львові 30 червня 1941 року проголошено відновлення Української Держави, а потім через цілий липень величаві проголошення і маніфестації відбувалися по всіх більших і менших містах України. У кожному селі чи містечку висипано могили на пошану загиблих Січових Стрільців, українських героїв УВО, ОУН та інших, а де таких не було, то висипали високі символічні могили на пам'ятку і пошану звільнення України. Величаві многотисячні маніфестації відбувалися у кожному місті і містечку на честь відновлення Української Держави. На переді маніфестаційних походів ішли церковні процесії з хоругвами, образами і національними прапорами, священники, громадські і національні діячі, церковні і світські хори, організована молодь у товариствах «Січ» і широкі маси одушевленого народу. Таких масових народних маніфестацій в Україні на честь звільнення України не було ніколи перед тим у цілій історії України, бо це вже повстав український нарід, свідомий своїх завдань. Але ненаситний і засліплений німецький наїзник почав криваве нищення цієї держави, чим і собі викопав могилу. Український нарід створив героїчну Українську Повстанську Армію, яка довгі роки обороняла свою землю перед німецьким і московським наїзниками, одначе встояти не було сили, бо держави вільного світу були глухі і сліпі, і нам не дали ніякої допомоги, а допомогли московському імперіалізові.

Тепер нашу присутність у вільному світі ми мусимо належно використати, щоб вияснити вільному світові про загрозу московської небезпеки та здобути для України приятелів. Про величаві маніфестації у 1941 році на честь відновлення української держави, про події у кожному селі, містечку і місті ми маємо дуже мало написаних спогадів. Написати такі спогади є нашим невідкладним завданням. Нарід в Україні і ми тут на чужині очікуємо, щоб ще раз пережити ці радісні урочисті маніфестації відновлення української державности, які пережив наш нарід у червні/липні і серпні 1941 року, але щоб ця наша вільна батьківщина і держава була вже вільна назавжди.

Наші історики чомусь бояться писати історію українського народу за останніх 40-50 років, наче б «цей час був у нас пусткою або диким полем. А було і є, одначе, навпаки. Цей час у нашій історії був найбільш бурхливим, трагічним і жорстоким, повним ідеалізму, посвяти і героїзму тих, що в Україні жили, творили і боролися за свободу, за існування українського народу на своїй землі. Невже ж чекаємо, поки вимруть усі наші сучасні історики, і хай вже пишуть історію історики майбутнього покоління, які цих подій не переживали і не бачили? Чи чекаємо, щоб історію України написали німецькі чи російські історики у фальшивому, викривленому і шкідливому для нас світлі? Не треба боятися, що декому із наших супердемократів, яким доля пощастила зберегти своє життя у вільному світі, не подобається опис подій в Україні, у яких вони не брали, чи не беруть участі, – одначе за цих останніх 50 років нарід жив, діяв і творив серед дуже тяжких, жорстоких і трагічних обставин. Що ж могли зробити українські патріоти? Не могли усі залишити свій нарід і втекти на еміграцію, вони вірили, що вільний світ все ж таки відгукнеться на їхню трагічну долю і допоможе побороти загарбника, бо не може вічно панувати і тріумфувати неправда, розбій і загарбництво чужих земель. Щоб зостатися з народом на рідній землі, вони мусили піти під землю, викопати бункри-криївки, з яких боронили рідну землю і чекали допомоги вільного світу. Одначе вільні народи оглушли, не чули і не бачили їхніх страждань, а все ж вони мусили хоч і без надії таки сподіватись. І коли вони у цих бункрах погинули чи опинилися на каторгах і засланнях, то великим злочином тих, що живуть вільно і вигідно у вільному світі, є осуджувати їхні дії і називати їх підземними щурами. І нарікати, що в рядах УПА, підпілля і визвольного руху в обороні рідної землі згинуло кільканадцять тисяч українських патріотів. А коли в рядах ворожої Червоної армії згинули мільйони ук-

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

раїнців за чужу, ворожу нам справу, то цього не шкода? Було шкода героїв з-під Крут чи Базару, Біласа і Данилишина, але ми їх не осуджуємо, бо часи, в яких вони діяли і жили, були тяжкі, жорстокі і безнадійні, вони віддали життя за свою рідну українську землю, за свій нарід, за його права і свободу. І нашим завданням, особливо наших істориків у вільному світі, є ці їхні героїчні подвиги гідно записати на сторінках історії України. Записати величні, а потім трагічні події, коли український нарід на протязі місяців червня, липня і серпня 1941 року творив свою владу і порядок. Як у кожному селі вибрав чи настановив війта і управу села, управи кооперативного, господарського і просвітнього життя, шкільництво і поліцію, посадників і управи міст, старостів і управи повітів чи районів, залізницю і все інше життя.

І ми собі на шкоду зупинили написання нашої історії на наших перших визвольних змаганнях 1918-20 років, і нема кому написати новітньої героїчно-трагічної історії українського народу.

«Гомін України» (1984, №26)

УКРАЇНА І УКРАЇНЦІ

Редактор «Украпресу» Іван Овечко видав англійською мовою кишеньковий довідник «Україна і українці» (128 стор.). Дмитро та Марія Гулеї активно допомагали його розповсюджувати в англійськомовному середовищі. Також висловлював критичні думки для покращення наступного видання довідника.

Я дуже поділяю думку пані Анастасії Біловус, щоб нашим державним володарям дати правдиві титули: королі, цісарі, імператори, а не «князі», «княгині», що є накинені московськими й іншими істориками, щоб славу України затьмарити і принизити. Роблячи це, треба зробити відповідний коментар, і на цю барикаду мусить хтось наступити і перейти Рубікон. А коли Ви перші зробили таку корисну роботу щодо інформації про Україну виданим «Довідником», то, мабуть, і це мусите зробити Ви.

„Украпрес» (1985, №25)

Коли І. Овечко вирішив видати книжечку про українських козаків, то подружжя Гулеїв також підтримало цю думку.

Думку про видання книжечки про українських козаків і лицарів ми поділяємо з Вами. Нехай світ дістане правдиві відомості про наших славних лицарів і козаків, про славних козацьких отаманів, запорізьких кошових і гетьманів, про легендарного Байду, про державників Хмельницького, Мазепу та інших, які в дуже тяжких історичних і географічних обставинах під окупацією жорстоких лукавих наших сусідів боролися, щоб здобути волю для України і збудувати на своїй землі свою державу для українського народу.

„Украпрес» (1985, №30)

Як далеко Ви вже зайшли з книжечкою про українських козаків в англійській мові? Ця книжечка була б дуже корисною для української справи, бо інформації про українських козаків і гетьманів, про Козацьку й Гетьманську добу так же пофальшовані й спотворені нашими сусідами і ворогами-загарбниками, як і вся історія України.

Не треба дивитися, що хтось має на це негативні думки чи погляди. А як ми будемо боятися писати про нашу правду, то ми ніколи нічого не зробимо, бо позитиви і негативи були і є всюди, і... «ще ся той не вродив, щоби всім догодив»...

»Украпрес» (1986, №35)

КІЛЬКА ДУМОК НАПЕРЕДОДНІ 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ

Вже тільки три роки залишається нам для підготовки, щоб гідно і достойно відсвяткувати цю велику історичну, релігійну і культурну подію, яка сталася тому 1000 літ на землях України за князя Володимира Великого. Однак чомусь серце багатьох українців огортає непевність і тривога. Бо чуємо і читаємо у пресі, що там, у поневоленій Україні, московський уряд буде святкувати не тисячоліття хрещення Володимиром Великим Руси-України, а хрещення Росії.

Цю саму пропаганду і пресію московська імперія проводить по цілому світі, отже далі впихають у голови вільного світу брехню та фальшують і викривляють цілу історію українського народу.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Український нарід там, у під'яремній Україні, не може реагувати на цю брехню і фальш і не може вільному світові передати про це правдивих історичних інформацій, але ми, українці у вільному світі, можемо, і повинні, і мусимо це робити. На жаль, турбота огортає нас, бо лише три роки відділяє нас від цих величавих святкувань, а ми ще не знаємо, як наші Церкви будуть відзначати ці святкування. Ще й досі не появилася спільна соборна заява чи повідомлення проведів наших Церков: чи Українська Православна, Українська Католицька та Українська Євангельська і Баптистська Церкви будуть проводити ці святкування спільно та соборно. Уже є такі тривожні вістки, що провідники російської православної Церкви в Канаді будуть будувати російську православну церкву у столиці Канади Оттаві на честь охрещення Росії Володимиром Великим у православну віру.

Тому ми мусимо перед урядами, провідниками, ученими, а також і загалом громадян у країнах поселення українців ці справи відповідно їм вияснювати і спростовувати, бо ворог в Україні не тільки старається знищити український нарід, його мову, Церкву і культуру, але через пофальшування історії старається цілу Україну загарбати для себе.

Кажуть, що поляки у 1966 році, коли святкували 1000-ліття хрещення Польщі, то уже чотири роки перед цими величавими святкуваннями носили ікону Чудотворної Матері Божої Ченстоховської (ікона, як виявляє історія, була занесена до Ченстохови з України у часи воєнних лихоліть) по цілій Польщі. Її передавали з міста до міста, з села до села і так майже у кожній польській хаті молилися до чудотворної ікони Матері Божої, щоб вона зберегла і просвітила польський нарід та допомогла гідно відсвяткувати цей величавий ювілей.

Тому український нарід з радістю і одушевленням привітає соборну заяву чи заклик проведу наших Українських Церков – гідно, велично і соборно відсвяткувати цей величний історичний ювілей – Хрещення Руси-України.

1985 рік

ДО УКРАЇНСЬКО-ЄВРЕЙСЬКИХ ВІДНОСИН

Писати на сторінках української преси про українсько-єврейські справи і стосунки, а головню в історичному минулому, є дещо не-вигідно, бо справи ці є досить дразливі, і тому треба підходити до них дуже обережно, роздумливо і об'єктивно. Однак писати про це треба, бо справи ці на протязі кількох останніх століть нашої історії є досить наболілі, є багато фанатиків як з єврейської, та і з української сторони, і тому ці відносини треба в міру можливостей злагіднювати, а не загострювати.

Агентура окупанта України якраз дуже сильно працює над тим, щоби посилювати і розпалювати ненависть між цими двома народами, і це у великій мірі їм вдається. І коли слухати розмови і думки на цю тему між нашими людьми, то якраз видно і відчувається: ці думки і прямування до загострювання, а не злагіднювання цих відносин. Чується багато нарікань, що наші українські газети і головні національно-самостійницькі напрямки не пишуть на своїх сторінках про всі ці провини євреїв супроти українського народу, їхні услуги польській шляхті і польському окупантові, які довгими століттями гнобили український нарід на його рідній землі, ними загарбаній і окупованій, – отже, своїм вислужництвом і діями допомагали окупантові гнобити і держати у кріпацтві український нарід, нищити його господарські, культурні і релігійні надбання і цінності, розбудовували корчми і цим старалися держати український нарід у пияцтві і темноті, а навіть мали ключі від українських церков, бо ще і тепер в українських гаївках співають «Їде, їде Зельман», – і везе ключі відчиняти церкву. Далі – що вони допомагали московському окупантові закріплювати комуністичну владу в Україні, що в комуністичній партії і НКВД займали головні позиції, що допомагали нищити український нарід голодом у 1932-33 роках.

Кажуть, що історія є учителькою життя і що є три роди людей, які по різному цю науку розуміють та з неї користають. Одні вчаться на своїх власних історичних помилках, другі вчаться на помилках своїх сусідів чи інших народів, а треті – не вчаться нічого взагалі. Отже, будьмо тими, що вчаться і на своїх помилках, і на чужих, а головню наших сусідів, а не будьмо тими третіми, що не хочуть вчитися нічого. Бог дав українцям гарну і родючу землю, одначе доля чи недоля

присудила нам жити поміж заздрісними, ненаситними і жорстокими сусідами – колись дикими степовими народами і ордами, а тепер росіянами і поляками. І хоч наша історія з сусідами не була лагідна і приязна, бо вони довгими періодами були загарбниками і поневолювачами земель, ми зазнали від них багато кривд, наруг і знущань, – одначе нам таки доведеться жити з ними по-сусідськи. Тому мусимо вживати і застосовувати багато дипломатичного хисту, розсудливості і політичного розуму, а не плекати дух фанатизму, ненависти і нетолерантності, бо це у здобуванні і закріпленні української держави нам може тільки пошкодити.

Щоби поширювати правду про Україну і потребу побудови вільної української держави серед народів світу, між якими ми живемо, то нам треба здобувати собі найбільше приятелів і симпатиків, а не ворогів.

Там, в Україні, кожного українця, хто їм не вигідний, нищать або засилають у далекий Сибір, а тут, у вільному світі, де ми розкриваємо усі їхні злочини і облуду, вони хочуть зробити нас воєнними злочинцями, щоби світ нас зненавидів, отже, хочуть знищити нас чужими руками. Тому окупант кидає кістку незгоди між українцями і євреями і, на жаль, певна частина євреїв, з Візенталем і Літманом у проводі, далася на цей гачок зловити. А ми знаємо з найновішого історичного досвіду, що там, в Україні, наші культурні і правозахисні діячі стараються злагіднювати українсько-єврейські стосунки. Москва їх лає, що вони українські буржуазні націоналісти і єврейські сіоністи. Коли вони за це опиняються у далеких тайгах Сибіру, щойно там, у таборах, вони нав'язують ближчі і ще кращі взаємини між собою. Згадати хоч Анатолія Радигіна, Аврама Шифріна, Якова Сусленського, Аріє Вудку і багато інших єврейських націоналістів, які, будучи у невольничих таборах разом з нашими великими людьми і патріотами, такими як Левко Лук'яненко, Юрій Шухевич, В'ячеслав Чорновіл, Іван Кандиба, Іван Світличний і багато інших, – довідалися від них багато правди про Україну і українців і стали їхніми приятелями.

Народна мудрість каже: «Робіть добро вашим друзям і приятелям, щоб вони все більше вас любили, творіть його також і вашим ворогам, щоби вони поробилися колись вашими приятелями». Отже, бачимо, що добром, розсудливістю і дипломатією можна здобути приятелів і прихильників, а нерозважливістю і фанатизмом можна собі тільки шкодити.

Знаємо, що деякі єврейські кола є знаряддям у руках московських імперіалістів і КГБ, і це видно з того, що вони називають німецькими коляборантами, війсьними злочинцями і погромщиками євреїв, українців, балтійців, білорусів, хорватів й інші народи, а не називають росіян, бо як же ж Москва може називати москалів війсьними злочинцями, коляборантами німецьких фашистів і погромниками євреїв? А саме вони, москалі, будучи і є найбільшими злочинцями і коляборантами, бо якраз вони коляборували з німцями, коли літом 1939 року Сталін і Гітлер заключили спільний договір, так званий «пакт Ріббентропа-Молотова», і зараз напали на Польщу, поділивши її між собою. А що саме москалі були найбільшими погромщиками і ненависниками євреїв, видно з того, що євреям за часів царату було заборонено жити на російських землях і саме росіяни мали гасло «Бей жидов, спасай Россию!», а ніколи не було гасла «Бій жидів, спасай Україну!».

Щоби витворити ще більшу ненависть між українцями і євреями Москва спрепарувала справу Івана Дем'янюка, як військового злочинця і нищителя євреїв, а через нього хоче обвинуватити весь український нарід; постаралися, щоб його судили в Ізраїлі, і цим ще гірше розсварити ці два народи, ніби у цій справі знов винні лише євреї, а Москва хоче бути в стороні – невинною і чистою. Тому мусимо бути дуже обережними і чуйними і точно визначити, хто є наш ворог, а хто приятель, прихильник чи бодай нейтральний. Бо ворогів ми маємо багато, а приятелів мало. Отже, будьмо мудрими і розсудливими, а не фанатиками і мрійниками, в усіх наших чинах поступаймо і робімо так, щоби з цього виходило якнайбільше користи для України.

«Наша мета» (1986, № 20)

НАШІ ПРИГОТУВАННЯ ДО 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ

Уже тільки один рік залишився нам до приготування для відзначення величавого і неповторного Ювілею 1000-ліття Хрещення України. Вже створено багато комітетів у різних країнах українського поселення, які займаються підготуванням, щоби ці святкування відзначити як найбільш торжественно, достойно і

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

величаво. Це ми зробимо в міру наших можливостей тут, на еміграції, поза межами нашої поневоленої Батьківщини. Бо там, в Україні, московський окупант буде святкувати не хрещення України, а хрещення Росії. І вже большевицька безбожна московська імперія у спілці з московською Православною (режимною) Церквою робить шалену пропаганду в цілому світі, що Володимир Великий у 988 році охрестив у ріці Дніпрі не Україну і український нарід, – а Московщину-Росію. Отже, бачимо, що московський окупант не тільки що загарбав українську землю, вкрав і присвоїв собі нашу стару назву – Русь, але тепер ще хоче присвоїти собі українське Тисячоліття Хрещення України і обдурити світ, що це було хрещення Росії-Московщини.

А знаємо з історії, що у 988 році ще московська зорганізована держава не існувала, бо зорганізувалася вона багато років пізніше, отже, Московщина хрестилася багато років пізніше, ніж Україна-Русь.

Тому було б дуже конечним спростувати і вияснити світові, що у 988 році відбулося хрещення України, а не Росії. І тому наші науковці, історики, церковні достойники і діячі повинні написати відповідні й дуже обґрунтовані статті на цю тему і поміщувати їх у чужинецькій пресі. Кажуть, що дуже добру й обґрунтовану працю на цю тему написав Патріарх Мирослав-Іван, отже, головні докази і думки з цієї книжки можна поміщувати у газетних статтях.

У Канаді, Америці, Англії та Австралії поміщувати в англійських газетах, у Німеччині – в німецьких, у Франції і Квебеку – у французьких, в Італії – в італійській мові, в Аргентині, Бразилії – у їхніх місцевих мовах, а по можливості і в інших державах світу. Цим повинні зайнятися усі створені ювілейні комітети під патронатом наших центральних установ і організацій та під проводом наших Церков. Треба зорганізувати грошові збірки. І там, де дається, поміщувати статті на цю тему безплатно, а в іншому ці звідомлення і статті оплачувати. Також треба оголошувати такі відомості на радіо і телевізії. І це мало би великий успіх та спростувало би брехню нашого окупанта, як рівно ж долучилося б до популяризації української справи взагалі.

Дехто каже, що цією справою займається Український Гарвард і ще деякі наукові установи у світі, які видають грубі й обширні книги

про Хрещення України. Це дуже велика і корисна праця у тій справі в науковому світі, але ширші кола громадянства їх ані бачити, ані читати не будуть, а газетні статті побачать і прочитають усі.

Тому використаємо цей момент підготовки до Тисячоліття Хрещення України вже тепер, бо це є виїмкова і неповторна нагода – доки ще не запізно...

«Наша мета» (1987, 29 квітня)

ДЕЯКІ РОЗДУМИ І МІРКУВАННЯ

Розглядаючи історію України, бачимо часи державної могутності і слави, але переважно бачимо часи державного упадку і занепаду. Звичайно, що причин цього було багато і різних. Багато наших людей каже, що ми українці як народ самі винні, що своїми сварками і незгодами не вміємо оборонити своєї держави. Звичайно, що в значній мірі це правильно, але ж сварки і внутрішні міжусобиці були і в німців, французів, англійців, італійців, іспанців і в інших народів. Ми мусимо головним чином приймати до уваги те, що Україна розташована на грані двох світів – культурної Західної Європи і дикої, кочівничої, жорстокої і плюндруючої Азії. Скільки орд, народів, і племен перекочувало по українській землі! Всі вони руйнували, грабували, палили і нищили все, що зустріли в Україні. Половці, печеніги, гуни, хазари, татари, турки і багато інших напасників і завойовників. Багато з тих народів зникли з лиця землі і сліду по них немає. Українці вижили на своїй землі.

Таким чином бачимо, що шлях українського народу був дуже важкий і тернистий, бо кожен напасник хотів його поневолити і забрати наше добро, і завдяки Божому провидінню, нашій відпірності і витривалості через цілий наш кривавий історичний шлях, через моря крові і гори трупів (наших і ворожих) ми нарешті досягнули свою державу. Тепер для нас найголовніша справа її розбудувати та зміцнити.

Україна зі всіх сторін оточена хижачами, які тільки мріють про загарбання нашої родючої землі. В теперішніх часах дипломатії і згоди потрібно докласти всіх зусиль, дипломатичного хисту і зрілості, щоб нашу державу зберегти й оборонити, підтримувати з сусідами добрі стосунки. Треба розбудувати сильну армію, яка б відлякувала кожного

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

можливого агресора від бажання йти на нашу землю. Якщо дивитись на Америку і Канаду, то вони не мають ніяких злих сусідів, бо їхніми границями є безмежні океани, а Україна мов та чайка при битій дорозі, оточена хижачками.

Поміж собою мусимо плекати братню любов і згоду, толерантність, розуміння і співпрацю, завжди ставити на перше місце добро України і свого народу, особисті амбіції і славу завжди скеровувати для добра своєї держави. Треба поширити серед всього українського народу таку національну, політичну, а найголовніше державницьку свідомість, щоб всі знали, що в своїй державі буде нам добре і будемо щасливі, а якщо втратимо її, то буде нам зле, знову станемо рабами-невільниками і навіть можемо зникнути з лиця землі.

Дивлячись на всесвітню історію, стає нам незрозуміло і дивно, чому за весь історичний шлях, від найдавніших часів відбуваються війни, загарбання і насильства. Чи це є притаманне людській природі, що одні народи працюють чесно, з любов'ю, з задоволенням споживають плоди своєї праці, а інші звикли нападати на них та забирати їхнє добро? Виглядає, що це є боротьба добра зі злом і здається, що ніхто не може цьому зарадити. Тому виглядає все якимось зачарованим колом. Адже Бог створив усіх людей, всі народи однаковими, всім дав однакові моральні заповіді (любіть один одного, не вбивайте, не крадіть, не обманюйте, не заздріть, допомагайте бідним та нещасним, творіть справи любові і милосердя). І ніби всі народи вірять в Бога, крім безбожних комуністів, але чомусь поширюють ненависть, нетерпимість одні до других. Мусульмани вважають, що тільки їхній Бог справедливий і йдуть вбивати християн, жиди вважають, що правдивим є тільки їхній Бог і вони є Богом вибраним народом, буддисти пропагують Будду, християни вважають, що тільки вони вірять в правдивого Бога. Частина українців вірить у Дажбога. Саддам Хусейн, іракський фанатик-шовініст, назвав себе Божим посланцем і хоче йти війною на Америку і жидів і їх повбивати. Росіяни вважають себе обраним народом, Москву вважають третім Римом, а четвертого ніколи не буде. І в цьому завороженому колі тяжко щось зрозуміти. І я не розумію, чий Бог каже йти грабувати, убивати, руйнувати і красти.

Кажуть, що теперішня війна в Югославії частково також має релігійне підґрунтя. Серби і хорвати (християни) вбивають боснійців (мусульман). Звідки взялися в християнській Сербії мусульмани?

Микола Бараболяк у статті в газеті «Свобода» пояснив, що коли турки завоювали Балкани, то через кілька століть на вернули в мусульманство частину сербів і тепер решта сербів ненавидять їх і називають зрадниками-яничарами.

Нашим козакам-лицарям треба дати велике признання, бо вони протягом кількох століть обороняли українську землю перед нападами турків і татар і не дали їм можливості поселитися в південній частині України і подібно як на Балканах зробити з українців мусульман.

І дивно стає, що ми всі українці є християнами, але поділені на православних, католиків і протестантів. Одні з другими ворогують і тим утруднюють будувати і зміцнювати українську державу. А нам так потрібне християнське і шевченкове єдиномисліє і братолюбіє. Наш велетень духу Іван Франко у своїх творах багато писав про ці теми. В згаданій вище книжці «Біблійне оповідання про сотворення світу в світлі науки» він прийшов до цікавих висновків, але книжка до читачів не дійшла. Франко всюди намагався писати правду, тільки правду і ніщо більше, як правду. Бо і в Євангелії написано «Пізнайте правду і правда визволить вас».

В нашій українській дійсності чомусь так тяжко розбудувати це єдиномисліє і братолюбіє, хоч багато про це говориться і пишеться. Реальні успіхи незначні. Забагато у нас заздрості, особистих амбіцій, жадоба особистої слави. Коли хтось досягає успіхів, то свої підставляють йому ногу, щоб упав. Усі хочуть бути провідниками, але провідниками можуть бути тільки ці, що мають до цього здібності, талант, покликання і Божу іскру. В часі комуно-імперської дійсності на західно-українських землях у 1939-41 роках під жахливим терором окупанта завмерло політичне, громадське і культурне життя. У страху перед жахливим терором та переслідуваннями українські партії, товариства і установи самоліквідувалися. Залишилася єдина організація ОУН, яка мусіла піти в підпілля і продовжувала українську роботу серед народу. Така праця вимагала великої напруги, самопожертви і посвяти. Але першої заповіді українського націоналіста «Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за Неї» не можна було зламати. Закордонний провід ОУН, який в більшості перебував у Німеччині, мав тоді малий вплив на життя в Україні, бо зв'язки з краєм були дуже утруднені. Отже проблеми в Україні вирішував Краєвий провід. І тоді почався розкол в організації.

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Керівні люди вже завчасно передбачали вибух советсько-гітлерівської війни. Керівники ОУН ще за кілька місяців до її початку зорганізували в Німеччині два відділи українського війська («Роланд» і «Нахтігаль»), які мали дати початок майбутній українській армії. Ці відділи були зорганізовані і вишколені за згодою деяких генералів німецької армії, які прихильно ставилися до України і українських справ. 30 червня 1941 року у Львові було проголошено відновлення Української Держави, але божевільні німецькі фашисти, які хотіли зробити з України німецьку колонію, почали арештувати провідників українського народу, нищили членів ОУН та українську інтелігенцію.

Українці, які мали надію, що з німецькою допомогою вдасться розвалити комуністсько-російську імперію і відновити власну державу, розчарувалися в німців. Багато провідників мусіли йти в протинімецьке збройне підпілля, а відтак зорганізували Українську Повстанську Армію, яка протягом 10 років боролася проти двох окупантів.

Деякі наші еміграційні політики, які перебували за кордоном і не брали участі у цих великих всенародних святкуваннях з нагоди відновлення Української Держави 30 червня 1941 року, критикують це проголошення, вважають його непотрібним і передчасним. А воно було дуже потрібне і було своєчасним, бо вже пізніше аж до закінчення війни не було можливості таке відновлення проголосити. Ми доказали і німцям, і іншим державам, що українці хочуть своєї держави і змагаються за її побудову.

Тепер, Богу дякувати, вже маємо свою державу і мусимо докласти усіх старань і зусиль, щоб цю державу втримати, розбудувати і зміцнити.

І ще пригадалося дещо з віддалі проминулих 50-60 років про Ходорівщину. Після героїчної смерті сотника Юліана Головінського, Василя Біласа і Дмитра Данилишина на початку 1930-х років національна свідомість серед українського народу дуже піднеслася. Кожного року в часі Зелених свят відбувалися величаві походи на цвинтарі і на могили, щоб вшанувати пам'ять борців і героїв, які віддали своє життя за волю України. Душею і натхненником таких святкувань у нашій околиці був полум'яний патріот-націоналіст Василь Стеців з Дуліб. Він організував такий похід в Дулібах і так йшли через Отиневичі до Ходорова. В Отиневичах до них приєднувалися процесії з Отиневич і Городища Цетнарського і далі крокували на ходорівський цвинтар, де була велика могила вояків Української Галицької Армії, які

віддали своє життя за волю України в 1918-19 роках. Організовано крокували незчисленні маси народу, співаючи патріотичні пісні (Ви жертвою в бою нерівнім лягли; Гей, там на горі Січ іде; Сміло друзі, не втерайте духа на страшную прю; Ми гайдамаки; О, Україно, о, люба ненько; та інші). Такі процесії прибували на цвинтар і з інших сіл і тут відбувалася панахида за полеглих вояків. Траплялися сутички з польською поліцією і арешти.

У липні 1941 року в Дулібах відбулися дуже величаві святкування проголошення Української Держави, пов'язані з перепохованням тлінних останків патріота-націоналіста Антона Гураля з Дуліб. Влітку 1940 або весною 1941 року член ОУН А.Гураль при виконанні організаційних обов'язків попав у засідку більшовицької міліції чи НКВД і був застрелений. Це сталося на полях Рогатинського району. Там його й поховали. Родичі Антона і родина тяжко це переживали, але не пішли впізнавати вбитого, щоб не бути вивезеними в Сибір. Погода була чудова і величезні маси народу супроводжували тіло Антона на цвинтар в Дулібах. З Дуліб ще пригадую таких молодих свідомих українців як Гриць Гураль (брат Антона), Микола Стеців (брат Василя), Федір Прокопів (брат Богдана). В Отиневичах, крім попередньо згаданих патріотів-націоналістів ще були Головчаки Ілярій (Лярко) і Петро, Щуйка Володимир, Бардак Володимир, Мигович Йосиф, Басумак Михайло, Завадовський Андрій, Завадовський Антін, Кравець Дмитро та інші. Пригадую двох студентів Львівського університету: Іван Баглай з Городища Королівського і Дмитро Слюзар з Бортник. Д.Слюзар був заручений з дочкою учительки Геваницької з Ходорова і здається вже в 1942 році вони пішли в підпілля. Учителька Геваницька і професор Кутаєвич викладали українську мову і літературу у польській народній школі в Ходорові.

З Ходорова ще пригадую таких патріотів-націоналістів: Гошовський Дмитро, Дунець Теодозій, Ціховський, Андріївський Юрій.

З Городища Королівського вийшло двох священиків: Гулей Микола, який був парохом в Дулібах або в 1939-41 роках, або вже в час німецької окупації (точно вже не пригадую), а також Балук, який виїхав до Аргентини і був священиком в Буенос-Айресі. Загинув в автокатастрофі. Його дочка в один час була популярною співачкою в Аргентині.

В Піддністрянах був дуже здібний і популярний диригент хорів Прокоп'як, який був низького росту і тому мав прізвисько «Куций».

З Ходорівщини через Канаду – в Україну

Колись давніше з Ходорова до Аргентини або до Бразилії виїхав поет-гуморист Сильвестр Калинець. Він писав гуморески, анекдоти, різні сміховинки і може ще деякі поезії. З Ходорова походить поет Ігор Калинець. Його мама походить з родини Гулеїв з Городища Королівського. Він побував в Торонто в жовтні 1990 року і мав тут кілька виступів. На одному з них я придбав собі збірку його поезій і на ній поет поставив свій автограф: «Панові Дмитрові Гулеєві від Гулея-Ігора Калинця». В Ходорові живе мама трьох славних братів, громадських і політичних діячів Михайла, Богдана та Миколи Горинів. Колись їхня родина мешкала в селі Кнісело.

З Чорного Острова ще пам'ятаю таких патріотів-націоналістів як Лозинський Филімон, Скрутовський Петро, Костецький Володимир, Костецький Йосиф, Бобак Пилип, Войціховський Володимир. Володимир Костецький був вчителем і моїм товаришем з Ходорівської школи. Влітку 1942 року, коли я був у підпіллі, то деякий час перебував у їхній хаті. Войціховський Володимир помер в Торонто кілька років тому. Скрутовський Петро служив в українській поліції у 1941-43 роках, а може і в 1944 (цього вже не знаю).

В Старих Стриличах я знав патріотичні родини Ревуцьких, Шевцевих і Базарників і двох братів – Миколу Наугольника і Василя Прокопа. Микола і Василь не були рідними братами, але росли, жили і працювали разом так як рідні брати. Після I Світової війни батько Василя Прокопа був вдівцем, а маму Миколи Наугольника (вдову з дитиною) воєнна завірюха зі Східної України занесла в Галичину. Обидвоє повінчалися і таким чином їхні діти росли разом. Вони брали участь в роботі «Просвіти», в аматорських гуртках, працювали в ОУН, а опісля пішли в УПА. Дальша їхня доля мені невідома. У Ревуцьких і Шевцівих я перебував в час мого підпілля. В Отиневичах були два брати Микола і Богдан Ревуцькі. Вони закінчили вчительські курси і були вчителями здається у Баківцях. Там в 1941 або 1942 році гестапо провело великі арешти і декілька арештованих розстріляли десь біля Чорткова.

Василь Яворський з Отиневич був моїм шкільним товаришем, з яким разом ми служили в Червоній армії. Він також вчителював, поки нас не забрали до війська восени 1940 року. Тепер живе в Ходорові, а його зять Ігор Набитович вчителює в Отиневичах і є депутатом Львівської обласної ради.

Петро Бобик є директором видавництва «Відродження» у Дрогобичі. Походить з села Руда біля Ходорова.

В 1938 році в Галичині відбувалися величаві святкування 70-річчя товариства «Просвіта». Таке свято відбулося в Піддністринах з насиченою програмою. Там виступав відомий хор під керівництвом диригента Прокоп'яка. З цим хором він на конкурсах завжди забирав призові місця. Прокоп'як також диригував хорами і в інших селах.

Коли хтось з мешканців Ходорівщини прочитає ці спомини і знає щось про цих людей, яких я тут згадав, про їхню долю, де, коли і як вони загинули, віддавши своє життя за Україну? нехай щось більше напише про них. Всі вони були свідомі українські патріоти, діячі і працівники, члени «Просвіти», антиалкогольного товариства «Відродження», аматорських гуртків, церковних і світських хорів. Вони були членами ОУН, «Юнацтва» (або їхніми симпатиками), керівниками громадсько-суспільного життя, політичними в'язнями, підпільниками і учасниками УПА.

Велетень духу Іван Франко про таких людей писав у своєму вірші «Каменярі»: «Слави людської ми зовсім не бажали, бо не герої ми і не багатирі. Ні, ми невільники, хоч добровільно взяли на себе пута. Ми рабами волі стали. На шляху поступу ми лиш Каменярі». Вони були свідомі, що воля України виросте колись на їхніх кістках.

І коли завдяки їхній праці, жертвам і посвяті, як і праці всіх попередніх поколінь таки постала вільна Україна, то нашим завданням є розбудувати і зміцнювати рідну державу, щоб ніколи вже вона не падала.

Про І.Франка деякі німці кажуть, що він мав домішку німецької крові (можливо тому, що він жив в період австрійської окупації Галичини, коли державною мовою була німецька мова), бо не може бути, щоб такого велета духу, вченого, мислителя, поета і письменника видала українська нація, а не німецька.

Стосовно розколу в ОУН, то це було явище неминуче, але воно проходило ненормальним способом, тому завдало непотрібних ударів українській визвольній справі. ОУН – це орден-моноліт, який поставив собі завдання вивести український народ з неволі і рабства, просвітити його ідеалами самостійності і державництва. Бути членом цієї організації означало приймати на себе великі обов'язки: виконувати 10 заповідей українського націоналіста, 12 прикмет українського

націоналіста і 44 правила життя українського націоналіста. Хто відчує, що в нього немає сили, здібностей, завзяття і витривалості, щоб відповідати цим вимогам, той повинен добровільно уступити з членства, стати симпатиком і допомагати тим, які мають здібності, сили і відваги бути тим Духом Відвічної Української Стихії, щоб зробити український нарід господарем на своїй землі у своїй державі.

Українські націоналісти пішли цим шляхом 30 червня 1941 року, проголосивши відновлення Української Держави. Хоч проголошеної держави не здобули і величезна кількість їх загинула в боротьбі за цю державу, проте залишили нам дороговказ, як завершити цю справу. Ці, що перебували за кордоном і не брали участі в цих величавих подіях, замість радіти і допомагати завершувати справу, засудили її із заздрості, що не вони керували цими подіями. Вони почали робити Каїнову роботу, допомагали німцям нищити героїв похідних груп і бандерівців взагалі. Отже розколу в ОУН не було, бо вони перестали бути членами ОУН, у них не стало відваги, завзяття і охоти боротися за здобуття Української Держави, а надіялися, що Україну дасть їм Гітлер.

Це була найбільш сумна і трагічна сторінка в нашій історії. Д-р Петро Мірчук у своїй книзі «Змаг за Українську Самостійну Соборну Державу» описав ці трагічні події. Д-р П.Мірчук, провідний член ОУН, знає багато цих справ з власного досвіду і пережиття. Провід ОУН мабуть не вважав за доцільне у нинішні часи поширювати цю книжку для добра української справи, бо «не пора в рідну хату вносити роздор». Я вислав цю книжку в двох частинах до шкільної бібліотеки в Отиневичах. Хто захоче нею поцікавитися, то може прочитати.

Отже ці, що відчули, що вимоги члена ОУН є для них надто важкі, повинні були (та й тепер ще можуть) створити собі якусь іншу організацію чи партію, а не підшиватися під назву ОУН і робити незgodу й роздор зі шкодою для Української Держави.

Тепер, коли завдяки Божому провидінню, жертвенності і посвяті наших борців і героїв, вже свою державу маємо, мусимо всі, незалежно від того, до якої партії належимо, чи взагалі не належимо, працювати так, щоб свою державу втримати, розбудувати і закріпити назавжди.

Дмитро Гулей, вересень 2000 р.
Торонто (Канада)

ЗМІСТ

Про таємне, що стає явним	5
Комплектація кадрів провокаторів	9
Дії агентурно-бойових груп МДБ	11
Провокації навкологрупи парашутистів	19
Фабрикація львівської студентської організації «Промінь» ...	24
Провал провокації МДБ	39
«Прокол» емдебістів	40
Жертва зради	42
Комбінація з вербовкою «Дніпра»	44
Наслідки зради «Жара»	46
Нагороди яничарам	54
Агенти ламали зв'язок	55
Агент МДБ у референтурі СБ «Ока»	58
Загибель кущового «Триба»	62
Провокування священика	63
МДБ під ширмою СБ	65
Координування агентурних дій МДБ	69
Донесення спецагента «Голуба»	71
Чекісти про Романа Шухевича	72
Хитрі прийоми навколо«Лемеша»	77
Організаційний лист, прочитаний МДБ	89
Захоплення провідників Чортківської округи	94
Двобій між МДБ і СБ	98
Агент, що знищив 50 повстанців	100
З Ходорівщини через Канаду – в Україну	139



НЕСТОР МИЗАК.

Нар. 1948 р. у с. Гермаківка Борщівського р-ну Тернопільської обл. Закінчив історичний факультет Чернівецького державного університету ім. Юрія Федьковича. Кандидат історичних наук. Тема дисертації: «Південне Галицьке Надзбруччя у визвольній боротьбі ОУН, УПА у 1939 -1953 рр.» (2000).

Доцент кафедри релігієзнавства та теології філософсько-теологічного факультету, докторант кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Двічі (2000, 2002) лауреат літературної премії ім. Воляників-Швабінських при Фундації УВУ (м. Нью-Йорк, США). Нагороджений ювілейними медалями і грамотами керівництва Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей.

Автор книг з циклу «За тебе, свята Україно»:

- «Південне Надзбруччя у визвольних змаганнях ОУН-УПА». – Чернівці: Буковина, 1998. – 446 с.;
- «Чортківський надрайон ОУН». Книга друга. – Чернівці, 2000. – 416 с.;
- «Заліщицький повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА». Книга третя. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – 418 с.; друге видання третьої книги. – Чернівці, 2004;
- «Бучацький повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА». Книга четверта. – Чернівці: Букрек, 2004. – 400 с.;
- «Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА». Книга п'ята. (Співавтор Василь Горбатюк). – Чернівці-Хмельницький – Торонто: Букрек, 2006. – 352 с.;
- «Бережанський повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА (Козівський район)». Книга шоста. – Чернівці: Букрек, 2007. – 466 с.
- «УПА-Захід» і збройне підпілля ОУН, УПА у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу у 1942-1960 рр». Книга сьома. – Чернівці-Торонто: Прут, 2011. – 436 с.

Додатки до циклу «За тебе, свята Україно»:

- «Добром нагріте серце». – Нью-Йорк-Чернівці: Золоті литаври, 2003. – 268 с.;
- «Курінний УПА «Бистрий» України герой». – Чернівці-Торонто, 2007. – 274 с.;

- «Дух одвічної стихії і голосу крові. ОУН, УПА в печерах Тернопільщини». (Співавтор Юзеф Зімелс). – Чернівці: Букрек, 2008. – 104 с.;
- «І я піднімав Червону Калину». Спогади дивізійника Григорія Мельничука. – Чернівці–Брадфорд: Букрек, 2008. – 210 с.;
- «Село на нашій Україні». (Співавтори І. Балан, І. Романський). – Чернівці: Букрек, 2009. – 448 с.
- «Село – душа народу». – Чернівці-Торонто: Прут, 2011. – 364 с.
- «Повстанська муза». – Чернівці-Торонто: Прут, 2011. – 292 с.
- «Степан Бандера – соборник святої волі». – Чернівці-Торонто: Прут, 2011. – 310 с.

Упорядник матеріалів:

- Збірка газетних і журнальних матеріалів про вбивство Степана Бандери: У 10 томах (Зібрав д-р, проф. Петро Гой). – Нью-Йорк – Чернівці, 1959 – 2003. – 2881 с.;
- Збірка газетних і журнальних матеріалів на світлу пам'ять д-ра, проф. Петра Гоя. – Нью-Йорк – Чернівці, 2005. – 182 с.

Автор посібника:

- Політологія релігії. – Чернівці: Рута, 2010. – 200 с.



ІВАН БАЛАН.

Нар. 1941р. у с. Стрільківці Борщівського р-ну Тернопільської обл. Закінчив Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова м. Львів (нині Українська академія друкарства) зі спеціальності оформлення та ілюстрування книги. Член Національної спілки художників України. Заслужений художник України. Працює у галузі станкової малої книжкової графіки, малярства, дизайну друкованої продукції. Художньо оформив понад 50 книг, що вийшли друком у різних видавництвах України. Учасник обласних, Всеукраїнських та зарубіжних виставок у жанрі живопису і графіки. Роботи художника зберігаються в державних та приватних колекціях в Україні та за її межами. Нагороджений ювілейними медалями «60 років УПА», «На славу Чернівців» до 600-річчя першої писемної згадки про місто, дипломами Спілки художників України та міжнародних конкурсів книжного знаку, Лауреат обласної літературно-мистецької премії ім. Сидора Воробкевича.

Науково-популярне видання

Мизак Нестор Степанович

ПОЦІЛУНОК ЮДИ
Агентурна робота МДБ, МВС
проти ОУН, УПА

Додаток до серії «За тебе, свята Україно»

Книга дев'ята

Видається в авторській редакції

Коректор Людмила Звенигородська
Художнє оформлення Івана Балана
Комп'ютерна верстка Ігора Зарембського

Підписано до друку . Формат . Папір офсетний. Умов. друк. арк.
Умов. форб.-відб. Обл.-вид. арк. . Тираж 300 пр. Зам. Вид. № .